

Hjemme i nord

*En analyse av stedsopplevelser med utgangspunkt i
kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv
i Havøysund og Vadsø, Finnmark*

MAI CAMILLA MUNKEJORD

Avhandling for graden philosophiae doctor i kultur- og samfunnsfag
Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning
Universitetet i Tromsø
2009

Hjemme i nord

*En analyse av stedsopplevelser med utgangspunkt i
kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv
i Havøysund og Vadsø, Finnmark*

MAI CAMILLA MUNKEJORD

Avhandling for graden philosophiae doctor i kultur- og samfunnsfag
Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning
Universitetet i Tromsø
2009

Bilder, forside:

Øverst: Havøysund, tatt av John Strand, Havøysund

Nederst: Vadsø, tatt av Ingjerd Tjelle, Varanger Horisont

Bildene som er brukt i avhandlingen er illustrasjonsbilder.

Forord

Avhandlingen *Hjemme i nord* med undertittelen *En analyse av stedsopplevelser med utgangspunkt i kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv i Havøysund og Vadsø, Finnmark* legges herved frem til vurdering for ph.d.-graden i kultur- og samfunnsfag ved Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

Jeg har vært ansatt i en ph.d.-stipendiatstilling ved Høgskolen i Finnmark med to tilknytningspunkter; Faggruppen for distriktskvinneforskning og utvikling og Øk-adm, som helt i det siste har skiftet navn til Institutt for økonomi, ledelse og regional innovasjon. Stillingen var situert innenfor feltet kjønns- og distriktsforskning, og skulle ifølge betenkningen produsere kunnskap om problemstillinger relatert til ”kjønnsrobuste distriktssamfunn”. Betenkningen anbefalte å lage et komparativt opplegg for å belyse hva som kjennetegner et kjønnsrobust distriktssamfunn og spurte: Hvilke grunnleggende vilkår må være til stede for å utvikle og opprettholde et slikt samfunn, og hvilke strategier for distriktsutvikling kan i denne sammenheng være mest formålstjenlige?

For å belyse noe av den tematikken som stillingsbetenkningen la opp til, valgte jeg å fokusere på en statistisk sett viktig befolkningsgruppe i Finnmark, nemlig innflytterne. For mange steder i Finnmark vil det være av demografisk betydning om flere velger å flytte til stedet, samt om flere innflyttere velger å bli boende over noe lengre tid. Innflytteres fortellinger om flytting og bostedsvalg har likevel hittil fått meget begrenset oppmerksomhet i så vel media som i forskning. I stedet for å anvende begrepet ”kjønnsrobuste distriktssamfunn”, som jeg opplever som et formidlingsmessig vanskelig begrep, har jeg underveis arbeidet med begrepet *mulighetsrom*, før jeg endte opp med et overordnet analytisk fokus på kvinnelige og mannlige innflytteres *stedsopplevelser* – på engelsk: ”sense of place”. Jeg er særlig opptatt av å vise mangfold i ulike innflytteres fortellinger om hverdagsliv på to forskjellige steder langs kysten av Finnmark, nærmere bestemt Havøysund og Vadsø. Derigjennom får jeg frem noen dimensjoner ved det vi kan kalle ”kystens kjønnede ruraliteter”. Disse funnene bidrar til å utfordre den etablerte ruralitetsforskningen ikke bare i Norge, men også i Storbritannia, som i den skandinaviske ruralitetsforskning har fått en meget sentral plass.

Det er mange som har bidratt til realiseringen av dette prosjektet. Jeg vil gjerne takke de mange kvinner og menn som har latt seg intervjuet og som har delt erfaringer om flytting og hverdagsliv i Havøysund og Vadsø. Takk også til alle dere andre vadsøværing og havøysundinger som har delt erfaringer og gitt meg innspill og tips på veien.

Jeg vil videre takke min kjære veileder Siri Gerrard. Du har vært en meget engasjert, kunnskapsrik, erfaren og grundig samtalepartner og støttespiller. Tusen hjertelig takk for de mange, mange timene med lesing av utkast etter utkast, og hjertelig takk også for alle de, nyttige og viktige bidragene du har gitt meg i løpet av den perioden jeg har jobbet med dette avhandlingsarbeidet! Jeg vil også takke Jorid Hovden. Hun bidro særlig i den første fasen med kritiske spørsmål og ledet meg inn i det feministiske vitenskapsteoretiske landskapet. Hun tok dessuten i avslutningsfasen på seg oppgaven å lese og kommentere tre av kapitlene. Det er jeg veldig takknemlig for!

Jeg vil ellers takke både faglige og administrative kolleger ved Høgskolen i Finnmark som på forskjellig og mangfoldig vis har bidratt med inspirasjon, hjelp, assistanse til forskjellige oppgaver og gjøremål. Stor takk til biblioteket og til trykkeriet. Takk også til instituttleder

Torbjørn Schei for oppmuntring og støtte, takk til Faggruppa for distriktskvinneforskning og utvikling for inspirerende seminarer og takk til hyggelige kolleger på gangen. En særlig takk i denne sammenheng til Kjell Olsen som har lest og konstruktivt kommentert tidligere versjoner av omtrent alle kapitlene i avhandlingen – noen av dem i flere omganger! Takk også til miljøet ved Institutt for Planlegging og Lokalsamfunnsforskning ved Universitetet i Tromsø som raust har inkludert meg i ulike faglige sammenhenger som kurs og seminarer når det har høvet seg slik.

Takk til aktører og institusjoner som har vist interesse for prosjektet og som har gitt meg anledninger og arenaer for formidling av perspektiver og glimt fra avhandlingsarbeidet underveis i prosessen. Og hjertelig, hjertelig takk til både Inger Altern og Gunnel Forsberg som tok på seg oppgaven å lese hele et helhetlig utkast av avhandlingen mot slutten av prosjektarbeidet. Deres lesninger førte til meget nyttige, viktige og verdifulle kommentarer og innspill! Og hjertelig takk til Eva Braaten som leste korrektur på en meget profesjonell måte! (Eventuelle språkfeil i avhandlingen er tilføyd av meg selv i de aller siste rundene med teksten nå på vårparten).

En stor takk til sist går til min kjæreste Ståle, som har støttet meg og vært en god samtalepartner i arbeidet og en fin mann å komme hjem til. Tarald og Torje: Dere har kommet til underveis i prosessen og er Mammas gullegull! Dere har bidratt til at jeg har effektivisert arbeidet for å få mest mulig tid sammen med dere som betyr *mest av alt* 😊.

Alta, 10. juni 2009,

Mai Camilla Munkejord.

FORORD	V
Kart over Norge, Finnmark merket med gult:	xiii
Kart over Havøysund og Vadsø:	xiii
1. INNLEDNING	1
Å flytte ”mot strømmen”	1
Avhandlingens problemstilling	3
Fra fokus på utflytting til fokus på innflytting til distriktene	4
Betydninger av kjønn i det rurale	5
Materielt fundert konstruktivistiske perspektiver på ruraliteter	7
Avhandlingens oppbygning	9
2. TEORETISKE REFLEKSJONER MED FOKUS PÅ STED OG KJØNN	13
Innledning	13
En narrativ tilnærming	13
Steders relevans	15
Ulike perspektiver på sted	16
Stedsforståelser i antropologien	17
Sted/ruraliteters ulike dimensjoner: Materialitet, praksis, mening og diskurs	18
Sted/ruraliteters dimensjoner er sammenfiltret	22
Å gripe kjønnete betydninger	23
Kjønnskontrakt og kjønnskultur	23
Kjønn som kulturell kode	24
Situerte aktører	27
3. METODOLOGI: FORTELLINGER OM FLYTTING OG HVERDAGSLIV I NORD	31
Innledning	31
Valg av fylke og feltkommuner	31
Det metodiske opplegget	32
Fortolkende intervjuer og antropologisk feltopphold	32
Valg av informanter – og refleksjoner omkring informantbegrepet	36
Kort om utvalget	37
Inn i felten i Vadsø...	39
...og inn i felten i Havøysund	40
Intervjuprosedyrer i Vadsø	42
Tilpasninger av intervjuopplegg i Havøysund	44
Valg av sted for gjennomføring av intervjuene	45
Forskjellige situeringer i Havøysund og Vadsø	46
Refleksjoner omkring fortolkende intervjuer	47
Den lyttende intervjueren – som glir inn i en meningsutveksling fra tid til annen	47
Å være en involvert forsker	49
Transkripsjon og kontorplass under feltoppholdene	50
Etikk, anonymitet og integritet	51
Ethiske refleksjoner rundt dataproduksjon og makt	52
Vitenskapsteoretiske refleksjoner	53
Transparent metodologi som grep i kunnskapsproduksjonen	53
Situert objektivitet i lys av poststrukturalistiske perspektiver og erfaringsrealisme	57

Kriterier for å evaluere fortolkende kunnskapsbidrag	58
Komparasjon av kjønnede stedsopplevelser	59
Analyseprosessen	60
Bilder fra Vadsø:	63
Bilder fra Havøysund:	65
4. GEOGRAFISK OG BEFOLKNINGSSTATISTISK SITUERING AV HAVØYSUND OG VADSØ	67
Kort om Finnmark	67
Tiltakssonen	69
Vadsø og Havøysund – en nærmere presentasjon	70
Befolkningsutvikling og flyttedebatter i Finnmark	73
Befolkning på flyttefot	73
Kjønn og flytting	76
Kjønnnet arbeidsmarked i Finnmark	77
Bruttolønnsnivået– mindre lønnsforskjell mellom kvinner og menn i Finnmark	80
Likestillingsindekser i Finnmark	80
5. OM Å FLYTTE MOT NORD	83
Mot en meningsorientert tilnærming til bostedsvalg	83
Hvorfor akkurat Havøysund eller Vadsø?	84
Flyttevalg relatert til egne bostedserfaringer – i barndom og voksen alder	85
Flyttevalg sett på bakgrunn av foreldrenes bosted og flyttmønster	85
Flyttevalg på bakgrunn av forestillinger om tiltakssonen	86
Flyttevalg sett i sammenheng med forestillinger om kyst	87
Å flytte til det mest interessante jobbtilbudet	88
Flyttevalg relatert til drømmen om å bo i et eksotisk nordlig landskap	89
Flyttevalg på bakgrunn av kjærlighet	90
Førsteintrykk av Vadsø og Havøysund som landskap	91
Falleferdig for noen, fantastisk for andre	91
Flytting som kompleks og sammensatt prosess	93
Oppsummering	93
6. JOBB I NORD. FORTELLINGER OM ARBEIDSPRAKSISER, KJØNN OG STEDSOPPLEVELSER	95
Kjønnede representasjoner av arbeidslivserfaringer	95
Kort om informantenes yrkestilknytning i Vadsø og Havøysund	96
Arbeidsliv i Vadsø	98
Å starte for seg selv	98
Spennende utviklingsmuligheter i det offentlige	100
Fra russisk næringsliv og forvaltning til gründervirksomhet i Varanger	101
Med vekt på fleksitid, frihet og muligheter til å strekke seg stadig videre	103
Fra renholdsarbeid til sykemelding	104
Ulikt arbeid, ulike opplevelser	105
Arbeidsliv i Havøysund	106
Å jobbe i offentlig sektor	106
Å starte egen arbeidsplass ble oppfatta veldig positivt	108
Forskjellige fiskerkarrierer	109

Ulike blikk på arbeid i fiskeindustrien	112
Varierte arbeidserfaringer	115
Vadsø og Havøysund med fokus på arbeidsmessige vilkår	116
Jobben som arena for kompetanseheving og personlig utvikling	116
Jobben som arena for sosialitet og fellesskap	118
Jobben som inntektskilde	119
Jobbrelaterte stedsopplevelser	120
Vadsø og Havøysund som arbeidssteder for innflyttere i stillinger som ikke krever høyere utdanning	120
Havøysund og Vadsø som arbeidssteder for innflyttere i stillinger som krever høyere utdanning	123
Om arbeidslivserfaringer og kjønnede stedsopplevelser	124
 7. KJØNN I HJEMMET. FORTELLINGER OM HUSHOLDSPRAKSISER, KJØNN OG STEDSOPPLEVELSER	 127
Kjønnede husholdspraksiser – relevant for stedsopplevelser?	127
Fokus på småbarnsfamiliene	128
Fortellinger om praksis og ideologi på hjemmebane	129
”Han like sånne damer som jobber mye hjemme...”	129
”Æ e god å vaske hus, så da gjør æ det. Selv om æ e et moderne kvinnfolk...”	131
”Æ håpe jo at vi skal dele meir på det etter kvert...”	132
”Det har ikke så mye med kem som e mann og kem som e kvinne å gjøre...”	134
Oppussing som arena for mannsfellesskap	136
Husholdspraksiser og likestilling i Havøysund og Vadsø	139
De komplementære, men ulike	139
De komplementære, men like	141
Bryterne	142
Kjønn i hjemmet og stedsopplevelser	144
 8. UTE I NATUREN. FORTELLINGER OM NATUR, KJØNN OG STEDSOPPLEVELSER	 147
Et inkluderende perspektiv på friluftsliv	147
Fortellinger om vær og landskap	148
Fortellinger om naturbruk	154
”Æ hate friluftsliv”	154
”Æ treng ikke springe på fjellet. Naturen e rett uttafor stuedøra”	155
”Her e ingen plass å gå!”	156
”Jo, vi går nu litt i fjellet og litt etter veian...”	157
”Nu går æ tur på den norske måten!”	157
”Guttungen nussa på fisken!” Om naturbruk sammen med barn	158
”Dem vi e på tur med, det e bare søringa!”	158
”E må bo på en plass der e kan fære på båttura, ellers har e bare eit halvt liv”	159
Hytteliv	160
Analyse: Mangfoldig, kjønnet og situert naturbruk	162
De tomtefaste: Naturbruk er lite viktig	163
Nærområdebrukerne: Småbarnsforeldres naturbruk bidrar til hverdagstrivsel	164
Overskriderne: Naturbruk er sentralt for hverdagstrivsel – men fører ikke alltid til bofasthet	166
Naturbruk og naturopplevelser, kjønn og sted	167

9. DET KOMPakte BOSTED. FORTELLINGER OM LOKALE PRAKSISER KJØNN OG STEDSOPPLEVELSER	171
Stedsfortellinger og lokale praksiser	171
Fortellinger om lokale praksiser	172
Bra og bredt fritidstilbud rettet mot barn og unge	173
Deltakelse i kjønne fritidstilbud på bostedet	174
Frivillig arbeid: Om å drive fritidstilbud i Vadsø og Havøysund	177
Fortellinger om sosiokulturelle aspekter ved nåværende bosted	180
Å bo i tiltakssonen – fortellinger om å ha god privatøkonomi	180
Ambivalenser. Fortellinger om handels- og servicetilbud	182
Smått, trygt og godt? Fortellinger om småstedets trygghet – eller mangel på sådan	184
Den ambivalente gjennomskiktigheten	187
Hjemsted i nord, eller alltid forbli en fremmed?	190
Lettvint og praktisk: Fortellinger om det kompakte sted	195
Trygt og godt; kanskje, men lettvint og praktisk; definitivt!	197
10. MOBILITET, KJØNN OG FLERSTEDSTILKNYTNING. FORTELLINGER OM PRAKSISER RETTET UT AV STEDET	201
Reisevirksomhet som stedsstyrkende praksis	201
”Hvis vi må prioritere, velger vi alltid å reise!”	202
”Vi reise minst mulig. Bare det vi må”	203
”Reis til Syden dåkker!”	203
Å reise til utlandet sånn omtrent hvert tredje hvert år	204
Ulike former for fritidsmobiliteter	204
Fritidsmobilitetens betydning for daglig trivsel	206
Betydningen av kontakt med familie, slekt og venner for hverdagstrivsel	207
Å føle seg isolert om vinteren...	211
Å bo på et ”gjennomgangssted”. Brutte relasjoner, men også glede ved å se nye fjes	212
Oppsummering: Mobile praksiser er sentrale for positive stedsopplevelser i Havøysund og Vadsø	216
11. BOLYST I NORD	221
Innflytteres fremtidstanker	221
Fortellinger om bosted i et fremtidsperspektiv	221
Bostedspreferanser og stedsmetaforer	228
Honningkrukke: Her vil vi bli!	229
Sommersted: Her vil vi bli – deler av året.	229
Springbrett: Midlertidig kompetansehevingssted.	230
Klister: Når bostedet holder en igjen.	230
Komplekse sammenhenger	230
12. KYSTENS KJØNNEDE RURALITETER. ALTERNATIVE REPRESENTASJONER AV STEDSOPPLEVELSER PÅ ”RURALE” STEDER.	235
Innledning	235
Arbeidslivspraksiser, splittelse men mangfold	236
Kjønne betydninger i husholdsarenaen	237
Naturen som estetisk ramme	238

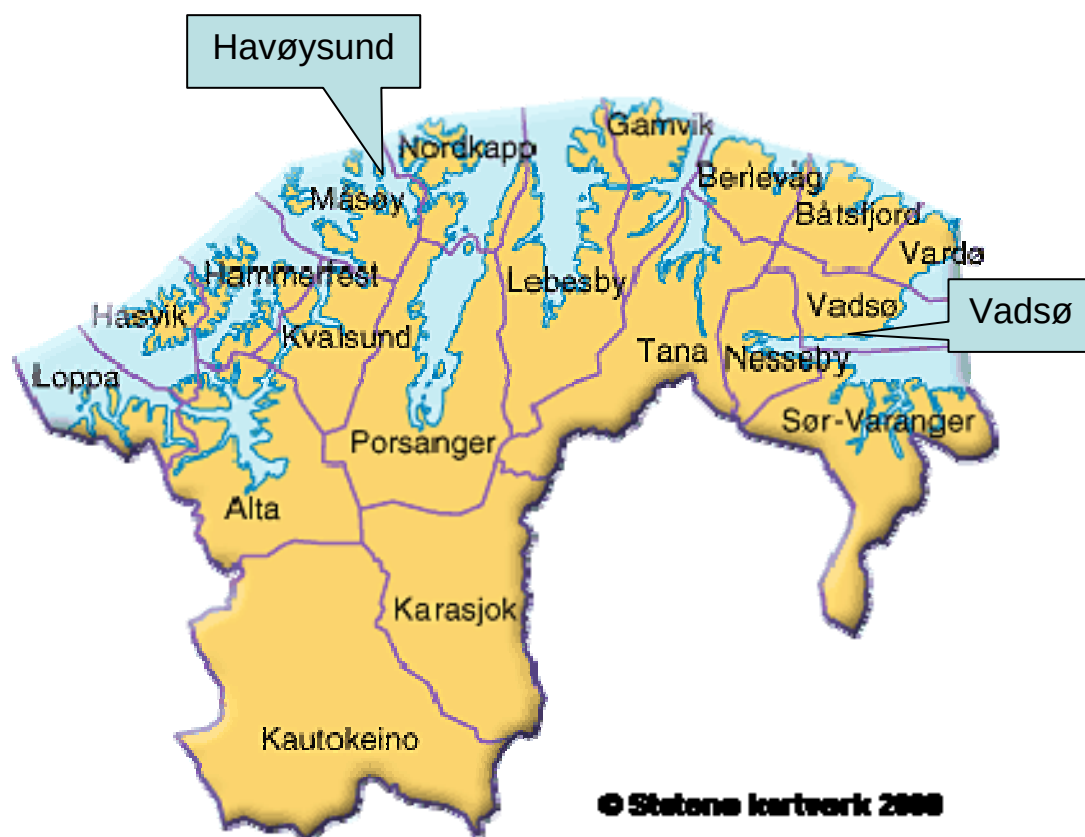
Betydninger omkring kompakthet	239
Åpenhet og kompetanse på inkludering	240
Flerstedstilknytning som attraktiv tilpasning	241
Mot en ny forståelse av ruralitetenes mangfold?	242
Etterord	244
LITTERATURLISTE	245
VEDLEGG	261
Vedlegg 1: Intervjuguide	261
Vedlegg 2: Fellesbrev til vadsøinformantene	265
Vedlegg 3: Fellesbrev til havøysundinformantene	267
Vedlegg 4: Skjematisk oversikt over informantene	269
Vedlegg 5: Tabeller, flytting over livsløpet. Statistikk bearbeidet av Kjetil Sørli, 2005	275
Vedlegg 6: Andel med utdanning utover videregående skole i Måsøy og Vadsø. Statistikk bearbeidet av Kjetil Sørli, 2009	279
Vedlegg 7: Oversikt over sysselsatte i deltidsarbeid. Statistikk bearbeidet av Berit Rosentjern, 2009	281
Vedlegg 8: Tabell, sysselsetting i fiskeindustrien i Finnmark fra 1984–2007, og for Måsøy, 1995–2007. Statistikk fra SSB og Nofima, 2009	283

Kart over Norge, Finnmark merket med gult:

Finnmark er Norges nordligste fylke.

Kart over Havøysund og Vadsø:

Havøysund ligger på Havøya, litt sørvest for Nordkapp, Vadsø ligger ved Varangerfjorden, nord for Kirkenes.

1. Innledning

Å flytte "mot strømmen"

Astrid¹ satt på en kafé i Tromsø da en kjenning dukket opp:

Astrid: Ja, og så spurte han mæ om kor lang straff æ hadd igjen. Æ bare 'kor lang straff, ka du meine med det?' 'Ja når du bor i Finnmark, så må du vel ha fått en straff siden du har fløtta dit?' Så sir e 'herregud, då må jo e ha gjort nokka forferdelig, for e har bodd ti år i Finnmark!' Då blei han litt flat, og hadde ikkje løst til å prate så veldig mye meir om det.

Mai: Det sko liksom vær en artig spøk det, da?

Astrid: Æ så jo han meinte det.

Astrid, som er oppvokst i Troms fylke, forteller at hun irriterer seg over at folk kan tillate seg å mene, og til og med si høyt, at man regner det å bosette seg i Finnmark som en straff. "Æ e ikke dust selv om æ har fløtta tel Finnmark!" forsvarer hun seg før hun presiserer: "Vi trives jo her, og hadde vi ikkje trivdes, så hadde vi jo reist herifra for lenge sia. Vi oppleve det jo som fantastisk fint her!"

Dette eksempelet sier noe om dominerende forventninger knyttet til flytte- og bostedsvalg i Norge. Slike diskurser om "naturlige bostedsvalg" er blant annet basert på forestillinger om hvordan det er å bo i Finnmark sammenlignet med steder lenger sør i landet. Diskurser som konstruerer vår nordlige geografi som en negativ kontrast til steder lenger sør er ikke av ny dato. Allerede i reiseskildringer skrevet på 1500-tallet ble Finnmark beskrevet som *Ultima Thule*, eller "verdens ytterkant" av engelske, tyske og franske "heltemodige oppdagelsesmenn" (Birkeland, 2005). Senere overtok læreren, presten og futen fra Sør-Norge rollen som erobrere, oppdager og diskursprodusent om det høye nord (Edvardsen, 1997). Siv Ellen Kraft sier det slik: "Northern Norway has traditionally been constructed according to a

¹ Alle navn er fiktive.

north-south axis, with 'south' as the centre of power and decision-making, and 'north' as a suppressed and exploited backyard" (2008:222). Kraft skriver videre at det i de nasjonale massemediene inntil de senere år har vært vanlig å beskrive Nord-Norge innenfor en forståelsesmåte som legger vekt på "smallness, periphery, nature and tradition" (ibid) hvor folk beskrives som umoderne, litt enkle, og med overlevelsesmekanismer basert på bannskap og humor. Stien, Kramvig og Berglund (2005:84) argumenterer for at slike fremstillinger om Finnmark/Ultima Thule/Nord-Norge har vokst frem som et speilbilde, og samtidig som en medskaper av, den sørnorske selvforståelsen. De hevder at til tross for at slike diskurser har blitt møtt med hoderystende latter og andre former for motstand i nord, har "de andres" bilder av regionen over tid vokst inn i, og blitt en del av, det repertoaret av forståelsesformer som anvendes av dem som i dag bor i nordområdene. I dette arbeidet bringer jeg slike perspektiver videre gjennom å undersøke hvordan diskurser om Finnmark, som en kontrast til steder lenger sør i landet, bidrar til å konstruere mine informanternes fortellinger om bostedsvalg og hverdagsliv.

Astrids eksempel viser at noen flytter *til* Finnmark. I den offentlige diskursen er det imidlertid *utflytting*, og da særlig kvinners (antatte) flukt fra de norlige småsamfunn, som særlig har vært i fokus (jf. Gerrard, 1975; Fredriksen 2001; Skålnes, 2001; Sloan, 2009). Hvert kvartal publiserer de regionale avisene de siste statistikkene over inn- og utflytting i Finnmark, og hvert kvartal blir det igjen konstatert at særlig de mindre kystkommunene sliter med røde tall. Siden 1980 har det bare vært to år hvor antall innflyttere har vært større enn antall utflyttere i Finnmark som helhet, nemlig i 1991 og 1992². Flyttelekkasjen fra distriktene har imidlertid vært en generell trend for hele landet helt siden 1950. Tidligere ble denne delvis kompensert gjennom høye fødselstall i distriktene. Det er ikke lenger tilfellet.

Til tross for utflyttingen fra Finnmark, er Astrid slett ikke alene om å ha flyttet nordover. Ifølge Statistisk sentralbyrås statistikker fra 2004, er 25 prosent av befolkningen i Finnmark innflyttere fra andre fylker og fra utlandet (Sørli, 2005). I tillegg finner vi omtrent 25 prosent "interninnflyttere"³; det vil si personer som er oppvokst i én finnmarkskommune, og som har valgt å bosette seg i en annen kommune i fylket, gjerne etter et opphold "sørpå". Internflyttingen bidrar til en "omfordeling" innad i fylket som gjør befolkningsnedgangen dramatisk på enkelte småsteder, samtidig med at større steder opplever en mer positiv

² <http://www.fifo.no/finnstat/befolkning/befolkning.htm>

³ Se presiseringer kapittel 4.

demografisk utvikling. Det finnes dessuten en del tilbakeflyttere; det vil si kvinner og menn som er vokst opp i en kommune i Finnmark, og som har valgt å flytte tilbake til oppvekstkommunen etter et kortere eller lengre opphold på andre kanter av landet.

Om innflyttere statistisk sett utgjør en svært viktig befolkningsgruppe i Finnmark, er de blitt viet lite oppmerksomhet i forskning, media og politikk.

Avhandlingens problemstilling

Jeg tar utgangspunkt i at ulike aktører med henblikk på kjønn, men også utdanning, livsfase og tidligere stedserfaringer, har forskjellige muligheter til å håndtere stedlige betingelser som landskap, arbeidsmarked, avstander til andre steder, samt sosiale og kulturelle møteplasser. Dermed vil ulike innflyttere leve forskjellige *hverdagsliv*. Ulike hverdagsliv fører til forskjellige og mangfoldige *stedsopplevelser* relatert til lønnsarbeid, husholdspraksiser, lokalsamfunn, natur og mobilitet.

Avhandlingens problemstilling lyder som følger:

- Hva slags stedsopplevelser kommer til uttrykk gjennom ulike mannlige og kvinnelige innflytteres hverdagsfortellinger på to steder langs kysten av Finnmark?
- I hvilken grad, og på hvilke måter, er disse stedsopplevelsene kjønnete?

Med utgangspunkt i denne problemstillingen vil jeg vende fokus bort *fra* problemorientert utflyttingsforskning *til* mulighetsorientert innflytterforskning, med det mål å bedrive ”situert levekårsforskning.” Det vil si at jeg studerer kvinner og menns stedsopplevelser innen stedlige, sosiale og kulturelle rammer som informantene gjennom sine fortellinger selv bidrar til å definere, slik at de kan kjenne seg igjen i analysene. For å plassere funnene inn i en større analytisk sammenheng, velger jeg å anvende *ruralitets*begrepet. Avhandlingen som helhet kan leses som en problematisering av dominerende diskurser om det rurale og om kjønnete betydninger på steder som oppfattes som rurale.

Jeg har valgt en narrativ tilnærming. Jeg er først og fremst ute etter å undersøke hvordan forskjellige dimensjoner i innflytteres fortellinger om hverdagsliv skaper ulike kjønnete stedsopplevelser, samt hvorvidt ulike innflyttere ønsker å bli boende i Havøysund eller Vadsø

eller ikke. For å belyse slike sammenhenger har jeg særlig i skrivefasen hatt god nytte av begrepet ”bolyst”. Begrepet kan kanskje for alvor sies å ha blitt etablert høsten 2006 da daværende Kommunal- og regionalminister, Åslaug Haga, lanserte et såkalt ”bolystråd” med 14 unge kjendiser med kjærlighet for distriktene som medlemmer. Rådet fikk i oppgave å drøfte hva som er viktig for å få til en utvikling i distriktene som gjør det attraktivt for unge å bosette seg der⁴. Begrepet nådde gjennom dette initiativet ut til mange distriktsforskere, stedsutviklere og regional- og lokalpolitikere som en positiv og motiverende kraft. Det finnes også noen få akademiske rapporter som utvikler begrepet (Bjørnstad, Meistad & Sletterød, 1994; Lysø, Revdal & Sletterød, 2002; Sletterød, 2002). Når jeg i denne studien vil produsere kunnskap om kvinnelige og mannlige innflytteres bolyst på to steder i Finnmark, gjør jeg dette først og fremst indirekte gjennom å undersøke deres fortellinger om flytting og hverdagsliv med oppmerksomhet rettet mot hva som skaper stedlig trivsel og mistrivsel i nord. I tillegg anvender jeg bolystbegrepet eksplisitt i nest siste kapittel for å analysere innflytteres fortellinger om bostedsvalg i et fremtidsperspektiv.

For å underbygge problemstillingen vil jeg i det følgende diskutere relevant litteratur om flytting og ruralitet, før jeg avslutningsvis skisserer avhandlingens oppbygning.

Fra fokus på utflytting til fokus på innflytting til distriktene

Tradisjonell flytteforskning⁵ har vært preget av strukturelle perspektiver der man har vært opptatt av å produsere statistiske beskrivelser av flyttestrømmer (Fosso, 2004:119). Forklaringsmodellene har gjerne vært knyttet til arbeidsmarked og strukturendringer innen industri, landbruk og fiskeri. Disse perspektivene har de siste 15–20 årene blitt utfordret gjennom en økt interesse for aktør- og meningsorienterte perspektiver innen flytte- og distriktsforskningen (Halfacree, 1994; Cloke & Little, 1997; Halfacree & Boyle, 1998; Wiborg & Anvik, 2000; Berg & Lysgård, 2004; Rye, 2006). De senere forskningsbidragene har vært opptatt av hvordan flytterne selv presenterer bostedsvalg som en meningsfull prosess knyttet til blant annet identitet (for eksempel Grismrud, 2000; Villa, 2000; Stenbacka, 2001; Karlsen, 2001; Wiborg, 2003; Byles-Drage, 2009). Det å se på flytting som en del av en biografisk erfaring, innebærer blant annet å forstå bostedsvalg som en åpen prosess uten en

⁴ For mer informasjon om bolystrådet, mandat, medlemmer og deres arbeid, se: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dep/443466/bolystradet.html?id=448415>.

⁵ Flytteforskningen og migrasjonsforskningen er delvis overlappende. Men mens flytteforskningen arbeider med rural–urban flytting innenfor et land, fokuserer migrasjonsforskningen på transnasjonale flyttestrømmer.

klart definert begynnelse og slutt. Flytting skjer som oftest ikke spontant, men forutsetter at flytteren har noen tanker om hvor og hvordan hun eller han kan leve det gode liv (Shields, 1991; Fosso, 2004). Vedkommendes livsfase og familiesituasjon vil for eksempel påvirke flyttebeslutninger, samt innvirke på hvordan man opplever det nye bostedet i både geografisk, sosial og kulturell forstand (Wiborg, 2003:15).

Det som er felles for både den strukturalistisk orienterte flytteforskningen og den nyere aktør- og meningsorienterte flytteforskningen, er at begge retninger først og fremst fokuserer på *flytting fra distriktene*, altså fra ”rurale” til ”urbane” steder. Flytting *til* distriktene har fått betydelig mindre oppmerksomhet. Selv om flere forskere i den senere tid argumenterer for relevansen av å dreie linsen fra utflyttere (og tilbakeflyttere) til forskjellige kategorier innflyttere, finnes det i en skandinavisk kontekst fortsatt lite forskning som gjør nettopp dette⁶. For Finnmarks del finnes det, så langt meg bekjent, ingen studier som har sitt hovedfokus på innflytting og innflytteres hverdagsliv og stedsfortellinger. Dette til tross for den statistisk sett store andelen innflyttere og tilbakeflyttere som finnes i fylket, slik jeg påpekte innledningsvis. For å bidra til en utvidelse av perspektivene i dagens norske flytte- og distriktsforskning, vil jeg derfor argumentere for relevansen av å fokusere på innflytterne. Det er flere begrunnelser for dette: Det handler for det første om å ville produsere kunnskap om en statistisk stor gruppe som hittil er nærmest usynlig i forskningen. For det andre har innflyttere gjerne et bevisst og reflektert forhold til sitt bostedsvalg da de fra tid til annen konfronteres med spørsmål om hvorfor de bor der de bor. Innflyttere utgjør dermed et godt utgangspunkt for å skape positive og alternative fortellinger om hvor og hvordan man kan leve det gode liv. Derigjennom utgjør de også et fruktbart utgangspunkt for å utfordre etablerte forståelser av hvordan det for ulike kvinner og menn er å bo på steder som oppfattes som rurale.

Betydninger av kjønn i det rurale

Det vi kan kalle ”kvinnefluktperspektivet” har hittil vært relativt utbredt innen både politisk debatt og i den kjønnsorienterte distriktsforskningen (Grimsrud, 2000; Fredriksen, 2001; Kramvig, 2007; Bye, 2009). Linda Bye skriver for eksempel at ”remote rural districts have been portrayed as profoundly masculine societies, unattractive to contemporary women and unsympathetic to their demands for equality” (2009:2). Et premiss i kvinnefluktforskningen har vært forestillingen om den maskuline bygden der patriarkalske strukturer står sterkt, og

⁶ Unntak her er bl.a. Stenbacka (2001), Berg (2002) og Seppola-Edwardsen (2006).

der særlig yngre kvinner støtes bort. Dette perspektivet fanger opp enkelte aspekter ved rural–urban flytting i et kjønnnet perspektiv, og er blant annet opptatt av å avdekke sosiale og kulturelle dynamikker på småsteder som virker særlig uheldig for kvinner. Denne forskningen tyder blant annet på at ”gubbekultur”, tradisjonell kjønnskultur og sladder som særlig rammer kvinner, muligens kan bidra til å forklare høy kvinneutflytting fra enkelte distriktssamfunn (jf. Haugen & Villa, 2006:213). Linda McDowell (1999) og Jo Little (2002) argumenterer for at man i Storbritannia stort sett finner tradisjonelle kjønnsforestillinger i områder som oppfattes som rurale, og at praksiser i rurale strøk ser ut til å sementere patriarkalske kjønnsrelasjoner i større grad enn det som er tilfellet i urbane strøk (jf. også Little & Austin, 1996). I et senere bidrag nyanserer imidlertid Jo Little (2006) sine tanker om rurale kjønnsidentiteter. Hun legger her mer vekt på ikke bare kontinuitet, men også endring og variasjon innenfor det rurale og hun presiserer blant annet: ”The notion of the country woman is still an attractive one, but not one, perhaps, which encapsulates, necessarily, the entire identities of many rural women” (ibid:370).

Jeg vil i dette arbeidet sette spørsmålstegn ved relevansen av ruralitet–urbanitet som en meningsfull dikotomi for å vite hvordan kjønn konstitueres på ulike steder. Jeg legger til grunn at kjønn konstitueres stedlig, og at steders materialiteter som demografi, arbeidsmarked og velferdsordninger i denne forbindelse er viktige faktorer (jf. Forsberg, 2001). Fokus på innflyttere åpner for å undersøke hvordan kvinner og menn som tidligere har bodd på småsteder og i storbyer, i både Norge og i andre deler av verden, beskriver sine kjønnede hverdagsliv i nord. Denne studien undersøker dermed hvordan kjønn konstitueres på to forskjellige steder som kan defineres som rurale. Jeg vil undersøke om kjønnede betydninger⁷ på disse stedene ser ut til å virke særlig uheldig ovenfor kvinner, eller om det kan være motsatt; at kvinner forteller at de nettopp på små steder som Havøysund og Vadsø opplever særlig store muligheter til å realisere det hverdagslivet de ønsker å leve. Og kanskje kan det rett og slett være slik at man vil finne et like stort kjønnnet mangfold innenfor det rurale som innefor det urbane?

⁷ Gunnel Forsberg (2001) bruker her begrepet kjønnskontrakter, mens Nina G. Berg skriver om stedlige kjønnsrelasjoner (2002).

Materielt fundert konstruktivistiske perspektiver på ruraliteter

Den engelskspråklige litteraturen om rural–urban flytting, sted og stedsopplevelse som ligger til grunn for denne studien, er forankret innenfor det fagfeltet som kalles ”rurality studies” (for eksempel Philo, 1992; Halfacree, 1994, 2004, 2007; Little & Austin, 1996; Creed & Ching, 1997; Valentine, 1997, 2001; Burnett, 1998; Day, 1998; Cloke, Goodwin, & Milbourne, 1998; Pini, 2002; Little, 2002, 2003; Byles-Drage, 2009). Også i en skandinavisk kontekst har man de senere årene analysert forestillinger om ruralitet(er) og urbanitet(er) for å belyse sosiokulturelle aspekter på steder som oppfattes som rurale, slik også avsnittet ovenfor tyder på (jf. også Stenbacka, 2001; Lægran, 2002; Berg & Forsberg, 2003; Bye, 2003, 2009; Lysgård, 2004; Wiborg, 2004; Berg & Lysgård, 2004; Brandth & Haugen, 2005a & 2005b; Hidle, Cruickshank, & Nesje, 2006; Rye, 2006; Haugen & Villa, 2006; Munkejord, 2006a; Cruickshank, 2009).

Oversiktsstudier identifiserer forskjellige tilnærminger til begrepet ruralitet. De mest utbredte er ifølge Halfacree (1993) det vi kan kalle ”variabeltilnærmingen” og ”den konstruktivistiske tilnærmingen”. *Variabeltilnærmingen* klassifiserer områder som urbane eller rurale ved hjelp av å utvikle såkalte ruralitets-/urbanitetsindekser som målingsverktøy. Denne tilnærmingen handler om å identifisere korrekte parametre for å måle ulike steders ”ruralitetsgrad” så presist som mulig. Ulike steder kategoriseres som for eksempel rurale, semi-rurale, semi-urbane eller urbane basert på variabler som arealbruk, befolkningsstørrelse, befolkningstetthet, næringssammensetning, avstand fra et handelssenter av en viss størrelse osv. Ruralitet forstås innenfor dette perspektivet som en motsetning til urbanitet (jf. Almås, 1995; Brown & Cromartie, 2004). Sissel Fredriksen (2001) velger for eksempel en tredelt kommunekategorisering i sin rapport ”Distriktskvinnescenarier 2010” på basis av kommunens befolkningsstørrelse. Med inspirasjon fra Foss og Selstad (1997) skiller hun mellom ”landsbygdkommuner” med mindre enn 2000 innbyggere, ”bygdebykommuner” med mellom 2000 og 15000 innbyggere og ”distriktsbykommuner” med mellom 15000 og 50000 innbyggere (2001:kap 4). Denne inndelingen kan forstås som en kategorisering av distriktskommuner med ulik ruralitetsgrad.

Variabelorienterte ruralitetsforståelser har til en viss grad blitt inkorporert i politisk tenkning, og det kan se ut til at det er en slik tilnærming som ligger til grunn for inndelingen av Norge i såkalte by- og distriktsregioner. Man regner da gjerne de fem-seks største byregionene som

urbane⁸, og resten av landet som ruralt (Berg & Lysgård, 2004:63). En slik kategorisering er først og fremst basert på kriteriene befolkningsstørrelse og befolkningstetthet. Finnmark er det fylket med den laveste befolkningsstørrelsen (73000) den laveste befolkningstettheten (under to personer per km²), og er dessuten det fylket som ligger lengst fra hovedstaten. Dette gjør at Finnmark i henhold til slike kriterier ofte regnes som den mest rurale regionen i Norge.

I tråd med *konstruktivistiske perspektiver* mener jeg at det er mer fruktbart å forstå ruralitet som ulike forestillinger om hvordan det er å bo på steder som defineres som rurale (jf. Cloke & Little, 1997; Little, 2002, Berg & Forsberg, 2003; Halfacree, 2004). Jeg bruker dermed ruralitet som et analytisk begrep for å belyse stedsrepresentasjoner på et mer kollektivt, kulturelt nivå. Det at Havøysund og Vadsø har ulik befolkningsstørrelse (henholdsvis 1400 og 6100), samt forskjellige arbeidsmarkeder, ansees i denne sammenheng som variasjoner innenfor det rurale. Dette innebærer videre at jeg i tråd med Chris Philo forstår ruralitet "not as some stable, pre-given, even natural phenomena awaiting insertion in academic rural studies", men i stedet som "something constructed in varying ways and with varying emphasis in a variety of settings" (1993:434). Dette perspektivet fokuserer på mangfold, og snakker gjerne om ruraliteter. Slike ruralitetsstudier handler om hva som kjennetegner steder som oppfattes som rurale blant annet med tanke på hvem som hører til der, og hvem som ikke gjør det - sett fra ulike posisjoner (Berg & Forsberg, 2003:174). Slike forestillinger er imidlertid, slik det også kommer frem i denne avhandlingen, sammenvevd med steders materialitet, og konstrueres kontekstuellt på ulike måter både innenfor, og i relasjon mellom, ulike lokaliteter. Det er dermed, i tråd med Keith Halfacree og Gunnel Forsberg, et *materielt* fundert konstruktivistisk perspektiv jeg legger til grunn i dette arbeidet (Forsberg, 2001; Halfacree, 2004).

Det er i denne sammenheng relevant å påpeke at norske studier som jobber med ruralitetsbegrepet innenfor en slikt materielt-konstruktivistisk perspektiv, *ikke* inkluderer nord-sør-dimensjonen i sine analyser. Disse studiene setter heller ikke eksplisitt fokus på kystkultur, men forholder seg stort sett til empiri relatert til (tidligere) landbruksbaserte innlandsbygder i sørlige deler av landet⁹. Kystens ruralitetsforståelser er med andre ord et lite

⁸ Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Tromsø.

⁹ Jeg tenker her på de fleste av de studiene jeg viste til ovenfor, blant annet Lægran, 2002; Berg & Forsberg, 2003; Bye, 2003, 2009; Lysgård, 2004; Berg & Lysgård, 2004; Brandth & Haugen 2005a, 2005b; Rye, 2006; Haugen & Villa, 2006.

utforsket felt (Munkejord, 2006a)¹⁰. Dette er til tross for at store deler av distriktsnorge faktisk ligger langs kysten, og for at det, i tråd med Forsberg (2001), Berg og Forsberg (2003), er grunn til at å anta at forestillinger om ruralitet vil konstitueres på forskjellige måter i ulike geografiske, sosiale og kulturelle kontekster. Og dette er til tross for at flere studier viser at nord-sør/sentrum-periferi-dimensjonen er sentral for identitetskonstruksjoner og selvforståelse i de nordligere deler av landet (Eidheim, 1993; Edvardsen, 1997; Pedersen, 2000; Paulgaard, 2001, 2008; Kraft, 2008). Denne studien vil derfor, i tråd med nyere kjønns- og ruralitetsstudier utfordre dominerende representasjoner av ruralitet og av kjønnede betydninger på steder som oppfattes som rurale gjennom å rette et empirisk fokus mot to steder langs kysten av Finnmark.

”Kystene representerer åpne rom” skriver Siri Gerrard og Randi R. Balsvik (1999:2). Tradisjonelt har fisk og fiskerier spilt en sentral rolle for kystens steder, i tidligere tider gjerne i kombinasjon med småbruk, etter hvert også industri, offentlig sektor, turisme, olje og gass. Norge har en 2650 km lang kyststripe. Kystens steder kan ligge ytterst i havgapet eller mer beskyttet inne i fjordene. Folk som bor i en bygd langs en fjord sier gjerne at de er fjordfolk, mens de som bor lenger ute mot havet ”bor på kysten” (jf. Kramvig, 1999:76). Jeg velger å definere både fiskeværet Havøysund og administrasjonsbyen Vadsø, som ligger midt i Varangerfjorden, som *kyststeder* i denne avhandlingen. Dermed utgjør avhandlingens analyser fra begge steder bidrag til å bygge kunnskap om nettopp *kystens kjønnede ruraliteter*.

Avhandlingens oppbygning

Denne avhandlingen analyserer ulike dimensjoner ved *innflytteres kjønnede stedsopplevelser* basert på deres fortellinger om flytting og hverdagsliv i nord. I dette avsnittet presiserer jeg hvordan dette gjøres:

I neste kapittel går jeg dypere inn i relevante teoretiske perspektiver på sted, kjønn og kjønnede stedsopplevelser som ligger til grunn for analysene i denne studien. Deretter følger

¹⁰ Om det er gjort lite forskning på kystens kjønnede ruraliteter, finnes det i en nordnorsk kontekst en rekke lokalsamfunnsstudier som fokuserer på ulike aspekter ved småsteder langs kysten i Nord-Norge – se for eksempel Brox, 1969; Holtedahl, 1986; Gerrard, 1975, 1986, 2000, 2003, 2005, 2007 a, b, c, 2008; Eidheim, 1993; Aure, 1995, 2008; Kramvig, 1996, 2006; Valestrand & Vambheim, 1996; Rossvær, 1998; Paulgaard, 2001, 2008; Nilsen, 2002; Grønbech, 2008. Jeg har i dette arbeidet hatt stort nytte av disse arbeidene. Ingen av disse studiene plasserer seg innenfor flytteforskningsfeltet og har dermed liten eksplisitt oppmerksomhet rettet mot innflyttere. Dessuten bruker ingen av disse arbeidene begreper som ruralitet eller bolyst. I stedet er fokus for eksempel på etnisitet, fiskerinæringa, fiskerbondetilpasningen, kystens mangesysleri osv.

et metodologikapittel som presenterer fremgangsmåten for dataproduksjonen som avhandlingen baserer seg på, samt at jeg diskuterer relevante vitenskapsteoretiske problemstillinger. Jeg gir så en presentasjon av Finnmark fylke, og av Havøysund og Vadsø som steder, med fokus på materielle aspekter som beliggenhet, infrastruktur, arbeidsmarked, fritids- og velferdstilbud, samt at jeg diskuterer befolkningsrelevante data, med vekt på flyttestatistikk. Dette er for å kontekstualisere studien i forhold til mer overordnede tall og trender. Deretter følger sju empiribaserte kapitler. Det første av disse analyserer informantenes fortellinger om å flytte til nåværende bosted, og det siste analyserer deres fortellinger om bostedsvalg i et fremtidsperspektiv. Disse utgjør en innramming av de øvrige kapitlene som analyserer ulike aspekter ved innflytternes fortellinger om hverdagsliv med fokus på stedlige og kjønne dimensjoner.

Det kan være vanskelig å skille hverdagslivets ulike aktiviteter fra hverandre. Bestemte praksiser kan for eksempel veksle mellom å oppleves som både fritidsaktiviteter og familierelaterte (arbeids)oppgaver, blant annet knyttet til hvem som utfører oppgaven og i hvilken kontekst. Derfor har jeg, inspirert av Susanne Stenbacka (2001:145 ff), valgt en *arenabasert* kategorisering av informantenes hverdagslivsaktiviteter hvor jeg skiller mellom praksiser rettet mot arbeidsplassen, praksiser rettet mot husholdet, praksiser rettet mot naturen, praksiser rettet mot lokalsamfunnet, og praksiser rettet ut av nåværende bosted:

- **Fortellinger om praksiser rettet mot arbeidsplassen:** Kapitlet handler om fortellinger om lønnet arbeid og om hvilke betydninger dette arbeidet har for kvinner og menns stedsopplevelser. Problemstillingen her er hvorvidt, og i så fall for hvem, det stedlige arbeidsmarkedet og tilegnede arbeidslivserfaringer representerer aspekter som gjør det attraktivt å bo i Vadsø og Havøysund.
- **Fortellinger om praksiser rettet mot husholdet:** Dette handler om aktiviteter relatert til husarbeid, omsorgsarbeid og hjemmets vedlikeholdsarbeid. Kapitlet undersøker hvem som i familiehusholdene utfører omsorgs- og husholdsarbeid, og hvordan ulike familiers fordelingsarrangement forklares blant annet med henvisning til ulike stedlig forankrede konstruksjoner av kjønn.
- **Fortellinger om praksiser rettet mot naturen:** Dette kapitlet undersøker om natur og landskap først og fremst kan beskrives som en estetisk ramme omkring innflytteres

hverdagsliv, og/eller om naturen snarere kan sies å utgjøre en arena for ulike aktiviteter som spaserturer, fisketurer, teltturer og bålturer i fjæra. Kapittelet undersøker videre om de intervjuede kvinnene og mennene gjør forskjellige ting ute i naturen, og søker å belyse hvordan eventuelle variasjoner kan forklares. Hovedspørsmålet er å undersøke sammenhenger mellom informantenes kjønnete fortellinger om natur og friluftsliv i vid forstand og deres mer overordnede stedsopplevelser.

- **Fortellinger om praksiser rettet mot lokalsamfunnet:** Dette kapittelet handler om ulike former for deltagelse i sosiale sammenhenger i lokalmiljøet. Dette kan være i private sammenhenger som det å dra på kaffebesøk til naboer, på mer offentlige fritidsarenaer som lag og foreninger, men også det å gå på kino, treningssenter og kafé, eller å drive dugnadsarbeid for fellesskapets beste. Kapittelet belyser hvordan ulike kvinnelige og mannlige innflyttere forteller om egne praksiser rettet mot lokalsamfunnet, samt analyserer kjønnete aspekter ved sosiale og kulturelle dimensjoner relatert til nåværende bosted.
- **Fortellinger om praksiser rettet ut av stedet:** I mitt materiale er mange av informantene mobile gjennom ulike former for reising ut av stedet. Dette kapittelet undersøker kjønnete betydninger relatert til fritidsreising og vedlikehold av sosiale relasjoner med personer bosatt utenfor Vadsø og Havøysund gjennom bruk av moderne kommunikasjonsteknologi. Kapittelet diskuterer betydningen av slike praksiser for hverdagstrivsel og positive stedsopplevelser i nord.

Til sist, i avslutningskapittelet, tydeliggjør jeg hovedpoengene i de foregående kapitlene. Forstås ruralitet av mine informanter som en motsetning til urbanitet? Har beliggenheten langs kysten noen betydning for deres stedsopplevelser? Og er nord-sør-dimensjonen sentral i så måte? Hvordan kan det kjønnete mulighetsrommet sies å være på disse to stedene? Har kvinnelige og mannlige innflyttere ulike stedsopplevelser i Havøysund og Vadsø, eller er variasjoner i større grad relatert til andre dimensjoner ved aktørenes situering som utdanning/arbeidstilknytning eller tidligere stedserfaringer? Opplever Vadsø og Havøysund som isolerte eller porøse steder hvor det er muligheter for flerstedstilknytning? Og opplever innflytterne seg hjemme i nord? Blir de inkludert i de lokale fellesskapene? Dette er noen av spørsmålene som i dette arbeidet vil bli diskutert.

Avhandlingens utgangspunkt kan dermed oppsummeres som følger:

- Å vende bort fra et problemorientert fokus på utflytting fra distriktene til et mulighetsorientert fokus på innflyttere
- Å analysere kjønn som noe som konstitueres relasjonelt og stedlig
- Å vise at det kjønnete mangfoldet er stort både innad og mellom to ulike steder som av mange oppfattes som rurale
- Å studere de stedlige dimensjonene i innflytteres fortellinger om hverdagsliv – gjennom et hovedfokus på deres *stedsopplevelser* (sense of place)
- Å vise hvordan innflytteres kjønnete stedsopplevelser også konstrueres i lys av blant annet innflytteres tidligere stedserfaringer, og i lys av dimensjoner som ”innland–kyst” og ”nord–sør”.

Disse grepene bidrar til sammen til at avhandlingen som helhet kan leses som et bidrag til å nyansere etablerte forståelser av ruralitet og av kjønnete betydninger på steder som oppfattes som rurale.

2. Teoretiske refleksjoner med fokus på sted og kjønn

Innledning

Dette kapittelet presenterer sentrale teoretiske perspektiver og begreper. Som skissert i innledningen, er avhandlingens overordnede tema å utfordre etablerte diskurser om ruralitet og om kjønne betydninger på steder som oppfattes som rurale. Dette gjør jeg gjennom å belyse stedlige og kjønne dimensjoner i ulike innflytteres stedsopplevelser slik disse kommer frem i deres fortellinger om flytting og hverdagsliv på to steder langs kysten av Finnmark. Sted, kjønn og kjønne stedsopplevelser utgjør dermed de mest sentrale analytiske begrepene i dette arbeidet. Men først: Noen ord om min narrative tilnærming til studiefeltet.

En narrativ tilnærming

I antropologien, som jo er min faglige forankring, har man først og fremst studert folks *praksiser*. For å undersøke hvordan ulike kvinner og menns stedsopplevelser konstitueres i Havøysund og Vadsø, setter jeg i dette arbeidet imidlertid fokus på kvinner og menns *fortellinger* omkring sine praksiser og opplevelser. Dette valget er gjort i tråd med de toneangivende britiske antropologene Anthony Cohen og Nigel Rapport som i sine arbeider etterlyser nettopp et sterkere fokus på hva folk *tenker* omkring sine praksiser (1995). Det å undersøke individers fortolkninger av eget hverdagsliv vil ifølge dem kunne styrke antropologiske kunnskapsbidrag. Aktørers fortolkninger kommer til uttrykk i ”narrativer”. Narrativer er, ifølge Cohen og Rapport, fortellinger om individers handlingsorienteringer.

Gjennom konstruksjon og bruk av ulike narrativer, vil ulike personer, ifølge dem, plassere seg innenfor bestemte moralske, sosiale, kulturelle og historiske sammenhenger:

A narrative expresses, and suggests a focus on the development, continuity and change of the individual's acts of orientation. Individuals own – and perhaps come to be owned by – unique narratives which unfold and mutate as these individuals situate themselves within moral, social, cultural and historical habitats (1995:7).

Et narrativ, fortsetter Rapport og Cohen, er en fortelling om hverdagshendelser på en måte som både gjenskaper og omskaper egne erfaringer gjennom å fortelle (om) dem på nye måter. Dermed blir det slik at ens forståelse av seg selv og sitt hverdagsliv vil kunne endre seg gjennom historiefortelling. Et fokus på aktørers fortellinger om sine liv, vil, ifølge forfatterne, følgelig utgjøre en nødvendig forutsetning for å bedre forstå de samfunn som våre informanter inngår i, og er medskapere av:

To pay attention to the consciousness of the individual and to the narratives in which it is expressed is not to privilege the individual over society, but, rather, is a necessary condition for the sensitive understanding of social relations and of society as composed of, and constituted by, subjective individuals in interaction (1995:11–12).

Jeg slutter meg til en slik forståelse, som for øvrig også er i tråd med Ingrid Rudies (1995, 2008) senere bidrag til hvordan man kan videreutvikle antropologiske analyser av aktørers erfaringer med fokus på deres situering i tid og rom. Rudie forstår aktører som ”kulturelle konfigurasjoner” som skaper og gjenskaper kultur i lys av bevegelige erfaringer (2008:83–84). Nettopp forståelsen av at tidligere erfaringer kan sies å være bevegelige, og dermed til en viss grad kan brukes fleksibelt av enkeltmennesker for å skape kulturell mening her og nå, er i tråd med min egen forståelse av hvordan ulike innflyttere konstituerer hverdagsliv og stedsfortellinger. I denne studien er det imidlertid sentralt at ulike innflyttere ikke bare tar i bruk egne tidligere (steds)erfaringer når de opplever og beskriver sitt hverdagsliv. Også andre dimensjoner ved aktørenes situering, så som kjønn, livsfase og utdanning, har betydning for hvilke muligheter man har til å gripe et steds kjønnede mulighetsrom. Og, viktig for konstitueringen av aktørers stedsopplevelser er dessuten dimensjoner som det nye bostedets materialitet, kultur og sosialitet, samt hegemoniske overlokale diskurser om ruralitet og periferi som gjerne er festet i skriftlig form på internett, samt i aviser, forskningsrapporter og politiske dokumenter.

Før jeg går inn i en teoretisk diskusjon av stedsbegrepet kan det være relevant å presisere forholdet mellom mellom *narrativer* og *diskurser*. Gjennom å analysere *informantenes* *narrativer* om hverdagsliv på to steder i Finnmark, vil dette arbeidet utfordre *dominerende* *diskurser* om ruralitet og om kjønn i det rurale – særlig slik disse kommer til uttrykk i den etablerte ruralitetsforskningen. I avhandlingen bruker jeg gjennomgående diskursbegrepet med en tilnærmet lik betydning som *forståelser*. Det at jeg vil utfordre ”dominerende diskurser” innebærer dermed at jeg vil utfordre ”etablerte forståelser” av bestemte fenomener. Hensikten med å snakke om diskurser, er at dette begrepet minner om at ulike forståelser har ulik gjennomslagskraft blant annet relatert til *hvem* som produserer en fortelling/fremstilling og med tanke på *i hvilken kontekst* dette skjer (jf. Munkejord, 2006a). Diskursbegrepet, slik jeg bruker det, fungerer dessuten med tanke på å rette fokus mot at forståelser inngår i større sammenhenger hvor mulighetene for *betydningsglidninger* (Cruickshank, 2009:33) er relativt begrensede. Denne avhandlingen ønsker i så måte å formidle alternative perspektiver som bidrar til nettopp betydningsglidninger i de etablerte ruralitetsdiskurser, dette gjennom å rette fokus ikke bare mot rurale områder i sørlige deler av landet, men også i nord; gjennom å rette fokus ikke bare mot landsbruksbaserte områder, men også mot steder som har et arbeidsmarked preget av fiskerier og av offentlige arbeidsplasser; samt gjennom å rette et særlig fokus ikke bare mot ”innfødte”/”lokale”, men også mot ulike innflyttere.

Steders relevans

Anthony Giddens (1991) har hevdet at sted er i ferd med å miste betydning som premissleverandør i folks hverdagsliv. Dette skjer, mente han, på grunn av økt innflytelse utenfra ved at globale og nasjonale prosesser dominerer over det som foregår lokalt, samtidig som at stadig flere lever sine hverdagsliv med en løsere stedstilhørighet. Blant de viktigste frikoplingsmekanismene finner vi, ifølge ham, formell kunnskap og ny kommunikasjonsteknologi. Han har videre hevdet at når strukturelle forhold endrer steders betydning og relasjoner mellom steder, vil dette åpne for menneskers mulighet og vilje til å frikoble seg fra sine bosteder (ibid). Zygmunt Bauman uttrykker innenfor det samme perspektivet at ”the urge of mobility, built into the structures of contemporary life, prevents the arousal of strong affection for any place” (1992:695). Stedene vi bor på blir dermed, ifølge både Giddens (1991) og Bauman (1992), bare steder vi befinner oss på, steder uten stor betydning.

Doreen Massey (2005) har argumentert grundig mot forestillingen om at sted er i ferd med å miste sin grunnleggende betydning for kvinner og menn i dagens samfunn. Det er derfor fortsatt relevant å undersøke på hvilke måter steder er sentrale i kvinner og menns hverdagsliv. Gunnel Forsberg (2001) argumenterer i denne forbindelse for at kvinner og menn bosatt på forskjellige steder, innlemmes i det hun kaller forskjellige stedlige ”kjønnskontrakter¹¹” relatert til blant annet stedets demografi, arbeidsmarked, velferdsordninger og fritidskultur i vid forstand. Slike dimensjoner vil videre legge føringer for hvordan kjønn konstitueres på hjemmebane, for eksempel når det gjelder arbeidsdeling i hus- og omsorgsarbeid. Valg av bosted har dermed konkrete konsekvenser for den enkelte kvinne og manns hverdagsliv og utforming av kjønn (ibid). Nettopp en slik forståelse av hvordan kjønn konstitueres stedlig vil bli utdypet i dette arbeidet.

Ulike perspektiver på sted

Stedsbegrepet er komplekst, og brukes på mange forskjellige måter, både i hverdagsspråket og i faglige sammenhenger. Til daglig bruker vi stedsbegrepet både om konkrete geografiske områder, så vel som i mer abstrakte uttrykk som ”å dra av sted” og ”å være i noens sted”. Stedsbegrepet brukes om områder av helt forskjellig størrelse fra kafeer til skiløyper, og det brukes om fiskevær, administrasjonsbyer, kommuner, fylker eller landsdeler. Også innenfor forskjellige samfunnsfaglige disipliner er det variasjoner i hvordan stedsbegrepet forstås og defineres (Antonsen, 2001). Ifølge Berg & Dale har sted i geografifaget tradisjonelt blitt studert på tre måter (2004:40 ff). Noen har vært mest opptatt av sted som bakgrunnsramme eller lokalisering for økonomisk aktivitet (*location* – fokus på materialitet), andre har studert sted som en kontekst for hverdagens samhandling (*locale* – fokus på praksis), mens et tredje perspektiv har lagt vekt på å analysere sted som ulike stedsfortellinger eller det vi kan kalle den opplevelsesmessige dimensjonen ved sted (*sense of place*). Ettersom denne avhandlingen søker å belyse innflytteres stedsopplevelser, retter jeg et analytisk fokus mot sted som ”sense of place”. Det utelukker imidlertid ikke at jeg *også* retter noe fokus mot sted som materialitet og som kontekst for samhandling i enkelte kapitler, slik det kommer frem underveis i avhandlingen.

¹¹ Begrepet blir nærmere diskutert senere i dette kapittelet.

Stedsforståelser i antropologien

I antropologien har det vært vanlig å plassere studier innenfor en bestemt geografisk kontekst. Denne konteksten har gjerne blitt beskrevet med fokus på blant annet natur, klima, vegetasjon, byggestil osv. Denne tilnærmingen ligner mest på *location* blant de tre kategoriene som ble definert i forrige avsnitt. Det finnes også klassiske studier som eksplisitt fokuserer på stedlige dimensjoner i analyser av kultur. Disse handler blant annet om hvordan representasjoner av kosmologi, kjønn og makt uttrykkes gjennom bestemte måter å organisere husholdet som sted, for eksempel i en inndeling av en privat (kvinnelig) del og en offentlig (mannlig) del. For antropologer utdannet i Norge er det mest kjente bidraget i denne sammenheng kanskje Pierre Bourdieus analyse av kabylene i Algerie (Bourdieu, 1977). Andre tema har dreid seg om betydninger relatert til sakrale og åndelige steder, og om hvordan det kollektive minnet til en etnisk gruppe har vært knyttet til bestemte steder som ramme for betydningsfulle hendelser. Sted representerer i et slikt perspektiv blant annet en hjelp til å erindre, slik for eksempel Maurice Blochs studie om likvending på Madagaskar viser (Bloch, 1971).

I senere antropologiske studier har stedsbegrepet og menneskers forhold til steder fått ny oppmerksomhet. Det fokuseres på steders kulturelle mening relatert til felt som migrasjon, transnasjonalisme, (steds)identitet, turisme og arkitektur. Sentrale begreper i slike studier er blant annet globalisering, (g)lokalisering, kjønnte steder, overlokale steder, kroppsliggjorte steder og steder som merkevare for turistenes blikk (Rapport & Dawson, 1998; Low & Lawrence-Zúñiga, 2003; Thuen, 2003; Jones, 2008; Olsen, 2008b).

I det norske antropologimiljøet har det ellers vært et indirekte fokus på sted gjennom studier av grenseetableringer, særlig mellom etniske grupper (Barth, 1969). Grenseetablering er i følge Trond Thuen "et fundamentalt hjelpemiddel for å skape orden og forutsigbarhet i mellommenneskelige relasjoner" (2003:11). Han utdyper at grenseetablering i form av stedfesting ikke minst kan "brukes til å etablere sosiale identiteter" (ibid). Nettopp sistnevnte, altså studier omkring hvordan mennesker bruker steder i sin konstruksjon av identitet har vært et sentralt tema (jf. Bjerkli, 1995; Nesheim, 2002; Wiborg, 2003). I tillegg har man, særlig i en nordnorsk kontekst, i stedet for sted, jobbet med *lokalsamfunns*begrepet (Gerrard, 1975; Holtedahl, 1986; Altern 1996; Aarsæther, 1996; Kramvig, 1996; Saugestad, 1996; Valestrand & Vambheim, 1996). Dette begrepet representerer en oversettelse av det engelske begrepet

”community”. Et sted kan inneholde flere fellesskap, og ett fellesskap kan være både lokalt, regionalt, nasjonalt og globalt (jf. Grønhaug, 1978). Det å benytte lokalsamfunnsbegrepet, har for mange nordnorske samfunnsforskere betydd man har vært opptatt av hvordan ulike sosiale, kulturelle og økonomiske dimensjoner kommer til uttrykk i samhandling mellom mennesker som er bosatt i mindre bygder og fiskevær. I analysene benyttes begreper som blant annet sosiale felt, mangesysleri, fiskerbonde, omsorgsbonde, bakkemannskap, hushold, etnisitet og identitet (Brox, 1969; Høltedahl, 1986; Gerrard, 1975, 2000, 2003, 2005, 2007 a, b, c, 2008; Eidheim, 1993; Aure, 1995, 2008; Kramvig, 1996, 2006; Paulgaard, 2001, 2008; Grønbech, 2008). Maria Almlis studie representerer et nytt grep innenfor denne tradisjonen ved å fokusere på det hun kaller ”verbal livskraft” (2007). Hun peker her på betydninger relatert til hvordan innbyggere snakker om sitt bosted som ett bidrag til å forklare ulike småsteders utvikling eller undergang (ibid).

Mens lokalsamfunnsstudiene er skrevet med utgangspunkt i småsteder, ofte langs kysten av Nord-Norge, er ruralitetsstudiene, som nevnt, i stor grad skrevet med utgangspunkt i (tidligere) jordbruksbaserte innlandsbygder i Midt-Norge (jf. Lægran, 2002; Berg, 2003; Bye, 2003, 2009; Brandt & Haugen 2005a, 2005b; Rye, 2006; Haugen & Villa, 2006). Disse to retningene har en del til felles, men utvekslingen mellom dem har likevel hittil vært relativt begrenset. Denne avhandlingen representerer et forsøk på en slik dialog ved å trekke veksler på eksempler fra begge forskningstradisjoner, og gjennom at jeg selv bruker begge begrepene i mine analyser: Ruralitet brukes som et overordnet perspektiv, mens lokalsamfunnsbegrepet brukes i kapittel 9 for å si noe om innflytternes fortellinger om sosiokulturelle dimensjoner ved Havøysund og Vadsø som bosteder.

Sted/ruraliteters ulike dimensjoner: Materialitet, praksis, mening og diskurs

I arbeidet med denne avhandlingen har jeg funnet særlig relevante stedsperspektiver i samfunnsgeografisk litteratur. “The spatial is social relations stretched out”, skriver Doreen Massey (1994:4). Denne forståelsen er i tråd med Linda McDowell, som også argumenterer for å forstå et sted som ”a fluid network of social relations that may be but are not necessarily tied to territory” (1999:100). Et slikt perspektiv på sted utfordrer forsøk på å fastlåse et steds sosiokulturelle meningsfellesskap. Et steds mening og kultur anses derimot som ”always unfixed, contested and multiple” (Massey, 1994:5). Dette har sammenheng med at steders

sosiale praksiser ikke bare har en lokal utbredelse, men samtidig strekker seg ut over bostedets grenser via innbyggernes regionale, nasjonale og internasjonale relasjoner og nettverk. Kirsten Simonsen sier det slik:

If place is a specific conjunction of social practices and social relations, it will consist of particular interweavings or networks which have over time been constructed, consolidated, decayed and renewed. Places are not by definition bounded areas with fixed boundaries (even if boundary construction does occur) but specific, unique moments of social relations and social experiences, where some of these relations and experiences are constituted within what we happen to define for that moment as the place itself while others are based on far larger scales and connect the place to other places (Simonsen, 2008:16).

Det er i tråd med dette sitatet fruktbart å forstå steder som relasjonsbaserte møtesteder av materiell, sosial og kulturell art. Massey er videre kjent for begrepet om den globale stedsfølelsen/stedsopplevelsen ("a global sense of place"). Dette begrepet uttrykker et (politisk) håp om en mer tolerant verden hvor skillene mellom "oss" og "dem" gradvis viskes ut, og der "fremmede" blir sett på som positive elementer i konstitueringen av bosteder (1997). I samsvar med slike perspektiver forstår jeg steder som relasjonelle og dynamiske. Betegnelsen "porøsitet" kan videre være relevant for hvordan jeg tenker om steder (Castree, 2003). Noël Castree gir ingen presis definisjon av uttrykket "porøse steder", men forklarer på ulike måter at dette innebærer en relasjonell og dynamisk mangfoldsorientert forståelse av steder – i motsetning til tidligere dominerende materialistisk orienterte og avgrensede stedsperspektiver (ibid). Det å fokusere på steders porøsitet handler om å undersøke hvordan steder stadig endrer seg både kulturelt, sosialt, materielt og diskursivt. Dessuten handler porøsitet, slik jeg bruker begrepet, om hvor lett det er å komme seg til og fra et sted, altså i hvilken grad stedet, i lys av sitt klima og i kraft av sin beliggenhet i forhold til andre steder, åpner for at innbyggerne kan praktisere mobilitet og flerstedstilknytning.

For å operasjonalisere mine analyser av ulike innflytteres stedsopplevelser, har jeg i dette arbeidet særlig anvendt bidragene til Keith Halfacree (1993, 1994, 1995, 2004). Han har i mange år jobbet med å utvikle analysemodeller av *ruraliteter* i Wales. Med inspirasjon fra Henri Lefebvres (1991a, 1991b) teoretisering av rom, men i et forsøk på å gjøre denne teorien lettere anvendbar, tenker Halfacree (2004:285) at vi kan forstå rurale steder som konstituert av hovedsakelig fire dimensjoner:

- a) Materialitet (*rural locality*)
- b) Levd hverdagsliv (*lives of the rural*)
- c) Lokal meningsproduksjon (*lay discourses of the rural*)
- d) Overlokale diskurser (*representations of the rural*).

Keith Halfacree legger til grunn at alle fire dimensjoner både er knyttet til en bestemt lokalitet, og at de samtidig strekker seg ut av denne lokaliteten, slik at ett sted knyttes sammen med andre steder gjennom det jeg kaller innbyggers *flerstedstilknytninger*. Halfacrees ruralitetsmodell utgjør et analytisk utgangspunkt for å gripe hvordan ulike mannlige og kvinnelige innflyttere forteller om bostedsvalg og hverdagsliv på to steder i Finnmark. Jeg vil nå utdype hva jeg legger i de forskjellige dimensjonene i modellen. Jeg vil særlig legge vekt på den tredje dimensjonen, den stedlige meningsproduksjonen, som utgjør et hovedfokus i mitt avhandlingsarbeid¹².

a) Materialiteten på stedet

Med materialitet forstår jeg flere ting. Det dreier seg om synlige aspekter ved stedet, som stedets geografiske beliggenhet med dets avstander til andre steder, stedets naturressurser og stedets landskap med dets natur, utsikter og klima. Det dreier seg også om stedets gater og bygningsmasse i form av hus, skole, butikker, kafeer, helsesenter, rådhus, treningshall osv.

b) Sosiale praksiser på stedet

De sosiale praksisene på stedet handler om stedets innbyggere, deres nettverk og sosiale relasjoner, og inkluderer deres praksiser innad på stedet og ut av stedet. Det dreier seg om hva innbyggerne *gjør* relatert til for eksempel arbeidsliv, fritidsliv og familieliv. Stedets landskap, klima, geografisk beliggenhet, arbeidsmarked, næringsstruktur, velferdstilbud, kulturtilbud og fritidstilbud vil her være relevante rammebetingelser.

c) Stedets lokale meningsproduksjon

Med stedets meningsproduksjon tenker jeg i tråd med Cohen og Rapport (1995) på aktørenes narrativer om praksiser og opplevelser. Jeg vil i denne sammenheng belyse den meningen eller de betydningene som innbyggerne selv konstruerer omkring sitt hverdagsliv på nåværende bosted. Meningsproduksjon om/på stedet omfatter i denne sammenheng spørsmål

¹² I Lefebvres opprinnelige stedsmodell var nettopp den tredje dimensjonen utelatt, og han skilte mellom materialitet, praksis og diskurser.

som hvordan innflyttere oppfatter sitt (nye) bosted. Hva forteller innflyttere om sitt hverdagsliv på stedet med fokus på arbeid, fritid og familieliv? Hvordan oppfattes stedets beliggenhet, landskap, klima, kultur og sosialitet? På hvilke måter er innflytteren knyttet til stedet? Hva er innflytterens tanker om fremtidig bosted?

Innflytteres *stedsopplevelser* handler også om fortellinger om tilhørighet eller tilknytning til bosted. Stedstilknytning er ikke en statisk størrelse, men utvikler seg kontinuerlig i samhandling mellom aktører og i relasjoner mellom aktører og omgivelser. Erling Krogh foreslår begrepet ”flerlokal mangeidentitet” for å beskrive moderne kvinner og menns flerlokale tilhørighet (1996; jf. også Vertovec, 2004). Doreen Massey argumenterer også for det fruktbare ved å anse aktører som orientert mot ulike kulturelle fellesskap. I innledningen til boka *Space, place and gender* (1994) viser hun til Chantal Mouffe som sier det slik:

Many communitarians seem to believe that we belong to only one community, defined empirically and even geographically, and that this community could be unified by a single idea of the common good. But, we are in fact always multiple and contradictory subjects, *inhabitant of a diversity of communities* (as many, really, as the social relations in which we participate and the subject-positions they define), constructed by a variety of discourses and precariously and temporarily sutured at the intersection of those positions (1994:7–8, min uthevelse).

I dagens samfunn tilhører de fleste flere kulturelle fellesskap. Noen av disse fellesskapene befinner seg der man bor mens andre fellesskap er overlokale. Mange, særlig i den rike delen av verden, forteller dessuten om mobile liv. Et fokus på flerstedstilknytning vil være sentralt for å belyse mange informanternes hverdagsliv og stedsopplevelser i nord. Giddens (1991) og Bauman (1992) argumenterer som nevnt for at mobilitet og flerstedstilknytning bidrar til at bosted mister betydning i kvinner og menns hverdagsliv. Dette arbeidet vil undersøke nærmere om det forholder seg slik for innflyttere på to steder i Finnmark, eller om det tvert imot er slik at muligheter til mobile praksiser øker bostedets betydning og attraktivitet.

d) Stedets overlokale diskurser

Den fjerde dimensjonen i modellen som Halfacree med en samlebetegnelse kaller *overlokale diskurser*, dreier seg om *dominerende representasjoner av stedet/regionen* i medier og forskning, og i nasjonal og regional politikk. Teoretikere fra ulike ståsteder har de siste årene vært opptatt av hvordan sted og rom blir brukt for å konstruere forskjeller gjennom bruk av begreper som sentrum, periferi og grense og marginalitet (Eidheim, 1993; Massey, 1994;

Rossvær, 1998; Høltedahl m.fl., 1999; Paulgaard, 2001; Said, 2004). Rob Shields snakker i denne forbindelse om "place images", altså stedsbilder. Han argumenterer for at overlokale stedsbilder, eller hegemoniske stedsdiskurser, bidrar til å konstituere steders kulturelle mening, blant annet nettopp gjennom dikotomier av typen marginal–sentral, periferi–sentrum og nord–sør (Shields, 1991; jf. Kraft, 2008; Paulgaard, 2001, 2008).

Inspirert av Michel Foucault argumenterer Rob Shields videre at når bestemte representasjoner av et sted gjentas ofte nok, fungerer de som sannheter eller realiteter i kulturell forstand. Dominerende diskurser om steder kan dermed fremstå som overlokale kontrastfortellinger som påvirker aktørers tenkning og praksis, også knyttet til for eksempel flytting, valg av bosted og utforming av hverdagsliv på det nye bostedet. I denne studien vil et gjennomgående, men noen ganger noe implisitt, tema være å undersøke på hvilke måter overlokale representasjoner av Finnmark inngår som en konstituerende komponent i mine informanters stedsopplevelser.

Sted/ruraliteters dimensjoner er sammenfiltret

Slik jeg ser det, er dimensjon c) og d) i Keith Halfacrees ruralitetsmodell ofte innholdsmessig delvis overlappende, men de produseres av ulike aktører. Dimensjon c) omfatter lokal meningsproduksjon produsert av stedets innbyggere, mens dimensjon d) henviser til overlokal meningsproduksjon slik denne kommer til uttrykk i nasjonale medier, forskning og politikk – men også i konkrete møter med personer som bor lenger sør i landet, og som reproducerer slike overlokale diskurser, slik vi så eksempler på helt innledningsvis i denne avhandlingen. Den lokale og overlokale meningsproduksjonen vil i henhold til et generelt sosialkonstruktivistisk perspektiv, utforme og påvirke hverandre (Potter & Wetherell, 1987; Søndergaard, 1999; Staunæs, 2003). Maktdimensjonen mellom disse vil imidlertid føre til at denne tosidige påvirkningen ikke skjer på en balansert måte, slik at overlokale hegemoniske "sannheter" om et sted (for eksempel "Finnmark") kan komme til å prege den lokale meningsproduksjonen om stedet.

Også de to andre dimensjonene i stedsmodellen, som omfatter materialitet og hverdagspraksiser, vil inngå i påvirkningsdynamikken; materialiteten legger rammebetingelser for innbyggernes meningsproduksjon og praksiser, samtidig som at praksiser og meninger er med på å forme materialiteten. Mer konkret tenker jeg meg at stedets

materielle og økonomiske vilkår, som *tiltakssonens*¹³ fordeler, huspriser, velferdsordninger, fritidstilbud, møteplasser og arbeidsmarked, danner fundamentet for forskjellig situerte kvinner og menns tidsmessige tilknytning til stedets arbeidsmarked (overtid/fulltid/deltid, kombinasjonstilpasninger, fleksibel/fast jobb, permitteringer). Videre tenker jeg at dette til sammen danner grunnlaget for konstituering av kjønn i husholdssfæren i form av praksiser og diskurser relatert til kjønnets hus- og omsorgsarbeid. Jeg tenker meg samtidig at materielle vilkår, arbeidslivstilknytning og kjønn i hjemmet danner en ramme som skaper stedlige betingelser for innbygges kjønnede hverdagslivspraksiser i vid forstand – rettet mot naturen, samt inn mot, og ut av, lokalsamfunnet. Dessuten vil, som nevnt, overstedlige hegemoniske diskurser om sentrum–periferi, nord–sør, urbanitet–ruralitet, samt om hvor og hvordan man best kan leve det gode liv, også bidra til å forme innflytteres fortellinger om hvordan det er å bo på et sted langs kysten av Finnmark.

Å gripe kjønnede betydninger

Kjønnskontrakt og kjønnskultur

Ovennevnte resonnement om sammenhenger mellom steders materialiteter, praksiser, lokale meningsproduksjon (narrativer) og overlokale diskurser, er i tråd med Gunnel Forsbergs teori om ”stedlig forankrede kjønnskontrakter” (2001). Hun skriver:

The relations between the sexes are not universal. They are produced and reproduced in the everyday co-existence of men and women in different places. (...) To say that spatial location matters implies that place and gender are mutually constructed and inseparable. (...) Both places and people are social constructions that influence the notion of what it means to be masculine or feminine, and what is expected of the sexes in the socio-spatial organisation” (2001:161).

Forsberg argumenterer her for at kjønnsrelasjoner produseres og reproduseres på ulike måter på forskjellige steder. Dette innebærer at sted og kjønn er gjensidig konstituerende, slik at forestillinger om ”mannlighet” og ”kvinnelighet”, samt hva som forventes av kvinner og menn, vil variere stedlig. Steders ulike dimensjoner bidrar til å konstituere det Forsberg kaller kjønnskontrakter, et begrep som gjerne knyttes an til den svenske feministisk orienterte forskeren Yvonne Hirdman (1988). To prinsipper ligger til grunn for dette kontraktbegrepet, nemlig hierarki og dikotomisering; prinsippene om at det mannlige oppfattes som overordnet,

¹³ ”Tiltakssonen” defineres kort i kapittel 4.

men grunnleggende forskjellig fra, det kvinnelige (jf. Haavind, 1998:264). Gunnel Forsberg definerer kjønnskontrakter som uskrevne regler som skaper og gjenskaper kjønnsrelasjoner gjennom hverdagshandlinger innenfor et rammeverk av lokale strukturer (2001:162). Forsberg argumenterer for at kjønnskontraktbegrepet, i motsetning til "gender culture" og "gender arrangements" evner å gripe aktør- og handlingsdimensjonen i utformingen av stedlig kjønn. "The concept of the contract, on the other hand, gives women a role as an active partner in gender relations, even if the relations are far from equal" (ibid:163). Jeg er uenig i Forsbergs argument om at begrepet "kjønnskultur" overser aktørdimensjonen i kulturell reproduksjon. I tråd med antropologer som blant annet Fredrik Barth (1969) og Anthony Cohen & Nigel Rapport (1995) forstår jeg kultur som meningssystemer som nettopp produseres og reproduseres av kvinner og menn situasjonelt og relasjonelt. Kjønnskontraktbegrepet virker litt fremmed for meg. Jeg velger derfor å snakke om stedlige *kjønnskulturer*, men innholdsmessig, ligger dette svært tett opp til Forsbergs kjønnskontraktbegrep. Jeg skriver også om "stedlige kjønnede betydninger", "steders kjønnede mulighetsrom" og "kjønn som kulturell kode". Dette er for meg beslektede begreper som alle åpner for å fokusere på kjønnede meningssammenhenger i kvinners og menns fortellinger om hverdagslivets mange praksiser og opplevelser.

For nå å gi et bakteppe som kan være nyttig med tanke på å gripe hva *stedlige kjønnskulturer* og *kjønnede betydninger* relatert til stedsopplevelser kan dreie seg om, vil jeg i det følgende diskutere diskutere Hanne Haavinds teori om kjønn som kulturell kode (1987, 1994, 1998, 2008).

Kjønn som kulturell kode

Det blir hevdet at dagens samfunn er preget av to endringsprosesser når det gjelder kjønnede betydninger. Vi beveger oss 1) fra et samfunn hvor kjønnssegregering var et tegn på samfunnsmessig orden, til et samfunn hvor likestilling er et uttalt ideal på alle samfunnsplan, og 2) fra en kultur hvor menns dominans og kvinners underordning var legitimt, til et samfunn hvor dette ikke lenger er tilfellet (Søndergaard, 1999; Bech, 2005). Men, på hvilke måter konstrueres så kjønn i dag dersom disse meningsforskyvningene finner sted? Finnes det noe underliggende som bidrar til at kjønn utformes på bestemte måter, til tross for de nevnte idealer om likestilling?

Hanne Haavind er en av dem som hevder at kjønn må forstås som historisk skapte symbolske systemer. Viktige komponenter er kropp, praksis og mening (1994; 1999a; 1999c; 2005). Kroppen blir innenfor dette perspektivet forstått som et tegn som alle bærer rundt på, og som alle justerer seg i forhold til. Men, at kjønn kommer fra kroppene våre, er på sett og vis en kollektiv illusjon, mener hun (1994:773). I tråd med Haavind vil jeg argumentere for å forstå kjønn som en *kulturell kode*¹⁴ som legger en ramme for tolkning av kvinner og menns handlinger. Kjønn dreier seg dermed ikke om to forskjellige fenomener, altså mannlighet og kvinnelighet som forskjellige essenser. Jeg forstår i stedet kjønn som et *forhold mellom* to fenomener som settes i relasjon til hverandre på måter som er sosialt gjenkjennelige. Haavind tenker seg videre at det vil knyttes symbolske forbindelseslinjer mellom sosiale strukturer (som mannsdominerte eller kvinnedominerte arenaer og virksomheter) og konkrete mannskropper og kvinnekropper. Hun argumenterer for at det er nettopp disse forbindelseslinjene som fremtrer som kvinnelighet og mannlighet for oss (1994:774).

Haavinds prosjekt har de siste tiårene vært å undersøke hvordan kvinner og menn innenfor rammen av parforholdet utformer sine kjønn på ulike måter i lys av deres forskjellige posisjoner og maktgrunnlag. Men Haavinds teoretiske perspektiver er også brukt i en rekke andre empiriske sammenhenger (jf. Magnusson, 2006; Søndergaard, 2000, 2002). I min studie er det stort sett i husholdskapittelet, samt til en viss grad i deler av kapitlene om natur og lokalsamfunn, at jeg undersøker kjønnte betydninger innenfor parhold. I hovedsak er intensjonen med kjønnsanalysene i dette avhandlingsarbeidet en annen. Jeg er, som jeg gjorde rede for i innledningen, ute etter å undersøke hvordan kjønn konstitueres på to steder som defineres som rurale. Jeg tar utgangspunkt i kvinner og menns fortellinger om hverdagsliv for å undersøke hvordan kjønnte betydninger etableres stedlig i møter mellom ulike personer og betingelser relatert til bostedets materialitet, sosialitet og kultur.

Jeg vil argumentere for at vi kan tenke omkring *kjønnte steder* i tråd med Haavinds teori om etablering av kjønnte kulturelle betydninger mer generelt; nemlig at det knyttes symbolske forbindelseslinjer mellom konkrete steder (som oppfattes som rurale eller urbane) og bestemte forestillinger om kjønnskulturer. Disse symbolske forbindelseslinjene kommer til uttrykk i diskurser som hevder at kjønn etableres på ulike måter i urbane og rurale strøk (jf. Kramvig, 2007, 236-243). Min avhandling setter som nevnt spørsmålstegn ved relevansen av ruralitet–

¹⁴ En av dem som skriver om kjønn som kulturell kode på et tidligere tidspunkt, og ut fra et antropologisk perspektiv, er Lisbet Høltedahl (1976).

urbanitet som utgangspunkt for å forstå hvordan kjønn konstitueres på bestemte steder, og problematiserer derigjennom teorier om rurale patriarkalske kjønnsstrukturer slik de kommer frem i analysene til for eksempel Fredriksen (2001) og Little (2002).

Haavind hevder at kjønn som relasjon har to bestemte kjennetegn; makt og splittelse (1998:264). Splittelsen lar noen fenomener bli uforenlige med andre fenomener, mens makten bidrar til at de to fenomenene blir rangert: Det mannlige plasseres i overordnet posisjon i relasjon til det kvinnelige (Haavind, 1993; 1999a). Mannlighet har dermed en dobbel betydning gjennom å være plassert både som motsats til kvinnelighet og som overordnet kvinnelighet. Det mannlige kan dermed betegne både det ikke-kvinnelige og det nøytrale. Generelt sett, argumenterer Haavind, vil det som konstrueres som mannlig bli betraktet som viktigere, mektigere og mer allment enn det som konstrueres som kvinnelig (1994:775). Samtidig åpner Haavind i sine mange arbeider for at kjønnskoden og dens grunnleggende kjennetegn *kan* utfordres innenfor bestemte kontekster. Forholdet mellom kvinner og menn er stadig under endring, både med hensyn til hva som er *vanlig* i statistisk forstand, og med hensyn til hva som uttrykkes som *ønskelig* i kulturell forstand (Haavind, 2008:60).

I denne avhandlingen har jeg latt meg inspirere av Hanne Haavinds perspektiver. Jeg undersøker i hvilke situasjoner kjønn konstitueres som en hierarkisk relasjon, og i hvilke situasjoner kjønn konstitueres som forskjell, men der maktdimensjonen er mindre tydelig. Spørsmål som belyses er blant annet: Er det slik at enkelte kjønne felt reproduseres, mens andre felt rekjønnes? På hvilke felt kan man si at det kvinnelige og/eller det mannlige handlingsrommet utvides? Og skjer dette på like eller forskjellige måter i Havøysund og Vadsø?

I dagens samfunn preges kjønn på et strukturelt nivå fortsatt ikke bare av splittelse, men også av makt. Mitt anliggende er imidlertid *ikke* først og fremst å analysere frem maktdimensjonen i kjønne betydninger i Havøysund og Vadsø. Min hensikt er i stedet å undersøke de stedlige og kjønne dimensjonene i innflytteres fortellinger om hverdagsliv på to steder langs kysten av Finnmark, med fokus på fortellinger om kjønne mulighetsrom.

Situerte aktører

I dette arbeidet legger jeg til grunn at ulike aktører har ulike muligheter til å gripe de stedlige betingelsene i Havøysund og Vadsø, slik at deres hverdagsliv, og dermed deres stedsopplevelser, blir forskjellige. Jeg har hittil lagt vekt på å diskutere kjønne dimensjoner. Men kjønn som tvetydig og kompleks kategori konstrueres i samspill med andre dimensjoner ved informantenes situering (Gerrard & Valestrand, 1999; Lykke, 2003). Interseksjonalitet er et begrep som brukes stadig oftere i den internasjonale debatten om slike sammenhenger. Interseksjonalitetsbegrepet er en fornyelse av det engelske "intersectionality". Etymologisk betyr begrepet veikryss eller skjæringspunkt, og ble i utgangspunktet introdusert for å gjøre analyser som griper samspill mellom ulike kulturelle maktasymmetrier basert på kategorier som kjønn, alder, profesjon, klasse, etnisitet, nasjonalitet, seksualitet, funksjonshemming osv. (Lykke, 2003). I dette arbeidet har jeg dermed, i tillegg til kjønn, et gjennomgående fokus på informantenes

- livsfase,
- utdanning og yrkestilknytning, og
- tidligere stedserfaringer.

Jeg vil i den gjenværende delen av kapittelet kort diskutere hvordan jeg bruker disse begrepene.

Aktørenes livsfase

Jeg har i denne studien intervjuet kvinner og menn i ulike alder og i ulike livssituasjoner. I stedet for å bruke begrepet alder eller generasjon, finner jeg begrepet *livsfase* mer treffende. Livsfase beskriver perioder i kvinner og menns livsløp som er preget av bestemte aktiviteter og oppgaver. I denne studien vil det være relevant å skille mellom følgende tre livsfaser hvor livsfase én og to i høyeste grad kan være overlappende aldersmessig sett: 1) Unge voksne uten barn, 2) foreldre med hjemmeboende barn og 3) godt voksne/eldre kvinner og menn uten barn eller med voksne barn som har etablert egne hushold. Analysene vil undersøke om det er forskjeller mellom disse gruppene med hensyn til utforming av hverdagsliv, stedsopplevelser og tanker om bostedsvalg i et fremtidsperspektiv.

Utdanning og yrkestilknytning

Med utgangspunkt i empiri fra Frankrike, har Pierre Bourdieu utarbeidet en nyansert teori om *kulturelle klasser* (Bourdieu, 1995). En hovedtanke her er at makt er knyttet til symboler av både økonomisk og kulturell art. Bourdieu hevder videre at klassestrukturen i det moderne samfunnet kan forstås som et flerdimensjonalt rom hvor klasseposisjonen til den enkelte bestemmes av en rekke forskjellige faktorer. Disse egenskapene omfatter en persons yrke, utdanning, inntekt, foreldres utdanning og inntekt, geografisk opprinnelse osv. Bourdieu definerer klasse som en gruppe individer med omtrent samme posisjoner i det sosiale rommet, og han tenker seg at disse utvikler lignende interesser, verdier og praksiser (ibid).

Med inspirasjon fra Pierre Bourdieu har jeg med et særlig fokus på utdanning og yrkestilknytning i denne studien funnet det relevant å skille mellom følgende tre kategorier¹⁵, nemlig:

- arbeidere (kvinner og menn i typiske fysisk tunge lavtlønnsyrker innen for eksempel renhold eller fiskeindustrien),
- gründere (kvinner og menn, hovedsakelig uten høyere utdanning, som driver egen virksomhet, herunder blant annet butikkeiere og fiskere med egen båt og kvoter),
- kunnskapsarbeidere (kvinner og menn med høyere utdanning og høykompetansestilling i det offentlige).

Det er dog et poeng å understreke at jeg underveis i analysene i svært liten grad bruker klassebegrepet aktivt. Det operasjonaliseres i stedet implisitt i ovennevnte kategorier.

Aktørenes tidligere stedserfaringer

Innflytteres tidligere stedserfaringer er et mangesidig fenomen. Noen er vokst opp på større steder, andre på småsteder, noen i nordlige deler av Norge, andre i Sør-Norge, og atter andre i forskjellige utland. Mange har bodd og studert i en storby før de valgte å flytte nordover. Jeg vil undersøke på hvilke måter ens erfaringer fra tidligere bosteder kan ha innvirkning på ens muligheter til å gripe stedlige betingelser på det nåværende bostedet. I denne studien kan man forstå tidligere stedserfaringer som en kulturell *grensemarkering* som kan finne sted når mennesker samhandler med hverandre. Tidligere stedserfaringer, i noen sammenhenger

¹⁵ I tillegg har jeg, slik jeg gjør rede for i neste kapittel, intervjuet noen få hjemmearbeidende mødre og én arbeidssøkende mann. Jeg regner disse som tilhørende den klassen de arbeidsmessig var i før de ble hjemmeværende / arbeidssøkende..

kanskje særlig nasjonalitet / etnisitet, blir dermed et aspekt ved en relasjon, og ikke en egenskap ved en person eller en gruppe. I samhandling mellom ulike grupper av mennesker, gjøres vilkårlige kjennetegn ved de forskjellige gruppene meningsbærende, noe Fredrik Barth er inne på i sin diskusjon av etnisitet (1969). Jeg vil undersøke hvordan slike forhold bidrar til å konstituere ulike stedsopplevelser i nord.

Ved å fokusere på aspekter som hittil ikke har vært særlig vektlagt for å forstå flytte- og bostedsvalg i en urban–rural kontekst, vil jeg ved hjelp av disse begrepene og perspektivene analysere kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv i Havøysund og Vadsø. Derigjennom vil jeg undersøke hva slags stedsopplevelser som kommer til uttrykk gjennom slike fortellinger, samt undersøke i hvilken grad, og på hvilke måter, informantenes stedsopplevelser er kjønnet.

3. Metodologi: Fortellinger om flytting og hverdagsliv i nord

What we call data are really our own constructions of other people's constructions of what they and their compatriots are up to. (Geertz, 1973:9)

Innledning

Denne avhandlingen tar utgangspunkt i intervjuer med 25 kvinner og 25 menn fra 31 innflytterhushold i Vadsø og Havøysund. Studiens mål er å formidle betydninger og meningssammenhenger som er mest mulig nyanserte overfor den empiriske konteksten de sier noe om. Jeg vil derfor i dette kapittelet begrunne valg av fylke, feltkommuner og informanter, diskutere intervjuopplegg og reflektere rundt min rolle som forsker. Videre vil jeg knytte den metodiske diskusjonen til mer overordnede vitenskapsteoretiske problemstillinger relatert til min forskerrolle, min situerthet, og til kriterier for å vurdere kvaliteten og relevansen av mine kunnskapsbidrag.

Valg av fylke og feltkommuner

Jeg ble, som nevnt i forordet, ansatt i en stipendiatstilling ved Høgskolen i Finnmark i 2004. Stillingen var situert innenfor kjønns- og distriktsforskningsfeltet, og skulle ifølge betenkningen produsere kunnskap om problemstillinger relatert til ”kjønnsrobuste distriktssamfunn”. Min måte å operasjonalisere dette på, er å problematisere etablerte perspektiver omkring ruralitet og kjønn, gjennom å fokusere på alternative fortellinger om kystsamfunn i Finnmark og de kulturelle uttrykk som finnes der. Jeg ville gjøre en sosiokulturell studie av stedsopplevelser gjennom å fokusere på kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om flytting og hverdagsliv på to forskjellige steder i Finnmark.

Finnmark er et stort og mangfoldig fylke. For å få frem variasjoner og likheter i innflytteres hverdagslivsfortellinger, ønsket jeg å arbeide med to steder som innad i Finnmark oppfattes som ulike. Mer konkret, hadde jeg følgende kriterier for utvelgelse:

- Geografi/politikk: Én kommune i Vest-Finnmark og én i Øst-Finnmark,
- Befolkningsutvikling: Én kommune med negativ og én med positiv eller stabil befolkningsutvikling over de siste tiårene.
- Næring og arbeidsmarked: Finnmark kjennetegnes særlig av kyst- og fiskerirelaterte næringer og offentlige arbeidsplasser. Jeg valgte én fiskeribasert kystkommune og én bykommune med et stort innslag av offentlige kompetansearbeidsplasser.
- Kyst og innland: Jeg valgte to steder langs *kysten* av Finnmark for å kunne produsere kunnskap om ”kystens kjønnede ruraliteter”. Dette særlig fordi kystens småsteder i stor grad er utelatt som empirisk kontekst i den øvrige ruralitetsforskningen i Norge.

Kriteriene førte til at jeg valgte fiskeværet Havøysund i Måsøy Kommune i Vest-Finnmark og Vadsø, fylkets administrasjonsby i Vadsø kommune i Øst-Finnmark. I 2004 hadde Måsøy kommune som helhet 1400 innbyggere, mens tallet for Vadsø kommune var 6100. Begge steder har omtrent 90 prosent av sin samlede befolkning konsentrert på ett sted omkring ei havn. Mens folketallet i Vadsø har vært stabilt helt siden 1975, har Måsøy, i likhet med de fleste andre kystkommuner i Finnmark, over samme 35-årsperiode erfart en regelrett halvering av befolkningen. Denne reduksjonen har i særlig stor grad funnet sted i de små bygdene i kommunen, selv om også innbyggertallet i kommunesenteret har blitt en del redusert. Kommunens befolkning som helhet fortsetter å utvikle seg i en nedadgående retning også på 2000-tallet. Utviklingen er imidlertid mindre negativ enn på 80- og 90-tallet (Holm, 2004).

Det metodiske opplegget

Fortolkende intervjuer og antropologisk feltopphold

Forskjellige former for fortolkende intervjuer er den vanligste måten å produsere data på innen store deler av den kvalitativt orienterte samfunnsforskningen. Innen sosialantropologien står derimot feltarbeidet mye sterkere. Det antropologiske feltarbeidet kjennetegnes tradisjonelt av langvarig deltagende observasjon på et for antropologen ”fremmed og eksotisk sted” (Nielsen, 1996; Frøystad, 2003). Andre metoder for dataproduksjon, som intervjuer og

arkivstudier, kan også benyttes som et supplement, men feltarbeid i betydning *deltagende observasjon* står i høysetet¹⁶. Gitt min antropologfaglige bakgrunn lå det dermed i ”kortene” da jeg som nytilsatt ph.d.-stipendiat skulle utforme et prosjekt hvor nettopp deltagende observasjon inngikk som en sentral metode for dataproduksjonen.

Ulike forhold førte imidlertid til at *fortolkende intervjuer* etter hvert fremsto som det mest fruktbare metodevalget. Dette var først og fremst relatert til min interesse for innflytteres *fortellinger om flytting, hverdagsliv og bostedsvalg*. Dette er tematikker som ikke så ofte settes ord på i daglig samhandling og samtale, men som i stedet fordrer at forskeren stiller konkrete spørsmål om dette. En annen begrunnelse for å velge intervjuer som primærmetode fremfor feltarbeid, var relatert til den begrensede tidsrammen som et ph.d.-prosjekt tross alt representerer. Det å gjøre intervjuer med innflyttere på to forskjellige steder i Finnmark gjorde at jeg i løpet av noen måneder fikk et svært rikt og spennende narrativt materiale om hverdagsliv og bostedsvalg. Etter all sannsynlighet måtte jeg ha brukt mye lenger tid på å produsere kunnskap om samme tematikk basert på deltagende observasjon, dersom jeg som feltarbeider skulle fulgt et visst antall mennesker i deres dagligliv. Min særlige interesse for fortellinger, mitt ønske om å produsere kunnskap på to forskjellige steder i Finnmark og begrensede tidsrammer, var altså tre av grunnene til at jeg valgte å konsentrere dataproduksjonen til intervjuer.

Forskningsintervjuer kan ifølge Karin Widerberg beskrives som ”samtaler mellom forsker og informant”, der forskeren setter premisser for samtalen gjennom valg av tema og spørsmål, men der informanten også har mulighet til å introdusere nye tema og perspektiver (2001). Steinar Kvale utdyper at målet med slike intervjuer er ”å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene” (1997:21). Forskeren ønsker med andre ord å forstå verden slik den ser ut fra informantenes ståsted, for å få frem kunnskap om hvordan de tolker sine hverdagsliv (jf. Cohen & Rapport 1995). Hovedmålet med analysene av det rike intervjumaterialet har vært å få frem kulturelle og kjønnede betydninger relatert til ulike innflytteres stedsopplevelser.

¹⁶ Som hovedfagsstudent gjorde jeg da også feltarbeid i Kamerun, Vest-Afrika, hvor jeg undersøkte studenters erfaringer med læring innenfor et akademisk system tuftet på helt andre økonomiske, materielle og pedagogiske vilkår enn det vi er vant til fra Norge. Jeg var selv deltidsstudent i et år i Nord-Kamerun som 20-åring, og valgte som hovedfagsstudent å dra tilbake til det samme universitetsmiljøet som jeg kjente relativt godt. Jeg kombinerte deltagende observasjon med klasseromsobservasjon, feltsamtaler og mer strukturerte intervjuer (Munkejord, 2002).

Mitt antropologfaglige utgangspunkt har imidlertid overbevist meg om det kunnskapsmessig fruktbare ved å tilbringe en viss periode på de utvalgte feltstedene for å være best mulig i stand til å være en god katalysator for meningsproduksjon i intervjusituasjonen. Et feltopphold av en viss varighet ville dessuten gjøre meg bedre i stand til å tolke informantenes fortellinger i analyseprosessen. Til sammen bodde jeg 12 uker i Vadsø i løpet av våren 2005, og 8 uker i Havøysund i løpet av høsten samme år. På noen måter likner disse til sammen fem månedene i felten et antropologisk feltarbeid. Jeg velger imidlertid å skille mellom *det antropologiske feltarbeidet* og mitt *feltopphold*. Hovedforskjellen, slik jeg ser det, er at mens min hovedaktivitet i felten var å gjennomføre intervjuer og transkribere disse, er feltarbeideren først og fremst en deltakende observatør som tar feltnotater basert på observasjoner av folks hverdagsaktiviteter og hverdagssamtaler. I metodeboka *Skapte virkeligheter*, presiserer Tor Aase og Erik Fossåskaret dessuten at ”deltakende observatør er forskeren bare når han selv er en av aktørene han observerer” (2007:31). I dette prosjektet var det ikke et poeng at jeg skulle inngå i lokale roller og analysere egne erfaringer.

For meg var ukene i felten, utover intervjuaktiviteten, først og fremst en anledning til å få en viss innsikt i deler av den stedlige, materielle, kulturelle og sosiale konteksten som informantenes fortellinger ble produsert innenfor. Jeg tilbrakte tid sammen med forskjellige kvinner og menn i både Vadsø og Havøysund i ulike uformelle sammenhenger, for eksempel på arbeidsplasser (der jeg fikk låne kontor under feltoppholdene), i idrettshallen, på butikker, på kafeer, på treningssenteret og i mer private sammenkomster. Jeg nedtegnet imidlertid ikke systematiske feltnotater i disse samhandlingssituasjonene. Dette er for meg et spørsmål om etikk. Jeg følte det unaturlig å spørre om lov til å bruke det folk sa og gjorde i forskjellige situasjoner som empiri i mitt prosjekt, og skjult observasjonsforskning finner jeg uetisk. Kjell Olsen har i sin avhandling en god og grundig diskusjon av dilemmaer knyttet til hvordan det kan oppleves når en forsker transformerer en uformell samtale til data uten informantens viten (Olsen, 2008a:37–39). Nå er selvsagt transformasjonen av et transkribert intervjumateriale til data heller ikke uproblematisk med tanke på maktubalansen mellom forsker og informant. Forskeren har fremdeles definisjonsmakten; forskeren analyserer og tolker intervjumaterialet, og forskeren velger ut særlig kommunikative sitat, og setter dem inn i passende sammenhenger i avhandlingsteksten. En avhandlingstekst utgjør en helt annen kontekst enn intervjusituasjonen. Dermed er det ikke bare forskerens analyser, men også den nye tematiske plasseringen i avhandlingen som vil bidra til å gi informantens utsagn nye meningsaspekter (Cameron, 2001). Det er derfor villedende å tro at man kan viske ut maktaspektet i relasjonen

mellom forsker og informanter. Men i motsetning til en situasjon der forskeren er deltakende observatør og bruker vanlige hverdagssamtaler som empiri uten informantenes samtykke, er informanten i intervjusituasjonen i det minste bevisst at alt som sies nettopp er empiri til et forskningsprosjekt. I intervjuene valgte jeg imidlertid noen ganger å vise til opplevelser og situasjoner hvor både jeg og informanten(e) hadde vært til stede. Slik ble enkelte observasjoner gjort til empiri gjennom intervjumøtene – med informantenes samtykke. Det er dessuten slik at jeg i ett kapittel trekker inn et case som ikke er basert på et intervju. Dette er i arbeidslivskapittelet der jeg skriver om hvordan en ung havøysunding opplever det å jobbe i fiskeindustrien. Som det kommer frem i kapittelet, møtte jeg denne mannen da jeg var på besøk hos en annen informant, og sammen snakket vi hovedsakelig om hans arbeidslivserfaringer. Jeg spurte, og fikk lov, til å bruke hans arbeidserfaringer som empiri i denne avhandlingen.

Det er mulig å argumentere for at jeg har for snevre tanker om den potensielle variasjonsbredden i det ”ordentlige” antropologiske feltarbeidet. Kathinka Frøystad er blant dem som hevder at det finnes mange former for feltarbeid, og at deltagende observasjon ikke nødvendigvis trenger å være den mest brukte dataproduksjonsmetoden i alle antropologiske feltarbeid (2003:45). Men også Frøystad mener at alle antropologiske studier ”bør tilstrebe å ha i det minste en *komponent* av samhandlingsdata” (ibid:49). I denne avhandlingen er imidlertid fokus, som nevnt, på informantenes representasjoner av samhandling (praksiser), og *ikke* mine observasjoner av disse. Det kan derfor settes spørsmålstegn ved om denne avhandlingen representerer et antropologisk kunnskapsbidrag, eller om den heller bør betraktes som et tverrfaglig bidrag med inspirasjon fra samfunnsgeografi, antropologi, sosiologi, kulturvitenskap og sosialpsykologi. Det som er mer sentralt enn en disiplinær kategorisering, etter mitt syn, er at denne avhandlingen er en kvalitativt orientert studie innenfor en empirisk forskningstradisjon som ønsker å gi god plass til informantenes egne fortellinger om betydningssammenhenger. Mitt mål er videre, som nevnt, å produsere kunnskap som åpner for nye fortellinger om, og som bidrar til å stadig utvide, kjønnede relasjoner og handlingsrom i nord.

Før vi nå går inn på selve gjennomføringen av intervjuene, vil jeg først si noen ord om valg av informanter samt om mitt første møte med feltet.

Valg av informanter – og refleksjoner omkring informantbegrepet

De innflytterne som danner det empiriske grunnlaget for denne studien ble valgt ut fra at de kunne belyse mine tematiske interesser på ulike måter. Jeg håpet at intervjuene med 25 kvinner og 25 menn fra 31 innflytterhushold i Vadsø og Havøysund skulle fungere slik at materialet, formulert med Dorte Marie Søndergaards ord, ”kom til å rumme tilstrækkelig mange stemmer, både mandlige og kvindelige, som hadde fått tilstrækkelig gode betingelser for at komme til orde, til at jeg ville få et nuanceret og komplekst materiale at arbeide analytisk med” (2000:67). Dette prinsippet kalles ofte i metodelitteraturen for ”metning”, og henspiller på at man skal fortsette å gjøre intervjuer og analysere disse inntil disse ikke lenger bringer opp ny kunnskap (Glaser & Strauss, 1967; Widerberg, 2001: Kapittel 6). Valgene jeg gjorde av feltkommuner og antall informanter på hvert sted ble gjort som et kompromiss mellom prinsippet om metning og prinsippet om håndterbarhet. Like viktig som å ende opp med et rikt datamateriale, var det å begrense seg slik at jeg samtidig kom til å produsere et intervjumateriale som ikke var mer omfattende enn at jeg ville kunne gjennomføre et grundig kvalitativt analysearbeid.

Jeg har hittil i avhandlingen, og kommer også i fortsettelsen, til å referere til de kvinnene og mennene jeg har intervjuet som informanter. Ordet informant er en fellesbetegnelse for ”folk man møter i felten og får informasjon av” (Nielsen, 1996:13). Informantbegrepet er omdiskutert. Britt Kramvig (2006) mener for eksempel at begrepet med nødvendighet innebærer en relasjon mellom forsker og informant der forskeren er den aktive og informanten er den passive parten. Hun argumenterer for at begrepet er spesielt problematisk å bruke i studier med utgangspunkt i Finnmark, hvor informantbegrepet, ifølge henne, fremdeles i dag assosieres med overløpere som under siste verdenskrig samarbeidet med tyskerne. Jeg fant ingen spor av slike assosiasjoner hos de intervjuede innflytterne i denne studien. Kramvig diskuterer alternativene ”konsulent”, ”samtalepartner” og ”partner”, og foretrekker selv sistnevnte begrep. Hun mener at partner bedre enn informantbegrepet evner å fange det intersubjektive aspektet, med andre ord det delte handlings- og forståelsesrommet som preger relasjonen mellom forskeren og personene i feltet. Hun mener dessuten at partnerbegrepet evner å minne forskeren om hennes situerte rolle i feltet. ”Å ta i bruk begrepet partner, som erstatning for informant, hjelper oss et lite stykke på vei til å bli bedre ”ærbare vitner¹⁷”, slår

¹⁷ Haraway har lansert begrepet ”ærbare vitner” som et synonym til den situerte og ansvarlige forskeren (2004).

Kramvig fast, med henvisning til den amerikanske feministiske vitenskapsteoretikeren Donna Haraway (Kramvig, 2006:133).

Jeg er enig i de problematiske sidene som har vært heftet ved informantbegrepet, men velger likevel å beholde dette, samtidig med at jeg forsøker å definere dette i tråd med Kramvigs partnerbegrep. Det som dessuten er problematisk ved å kalle informantene for partnere, slik jeg ser det, er at dette begrepet overdriver makten informantene tilkjennes i kunnskapsproduksjonen. Det er forskeren som hever lønnen, som transformerer det empiriske materialet til data, og som, på bakgrunn av analyser av datamaterialet, skriver tekster som formidles til ulike publikum. Jeg velger dermed å omtale innflytterne jeg har intervjuet for informanter også for å understreke at jeg er bevisst maktasymmetrien som ligger til grunn i denne relasjonen¹⁸.

Kort om utvalget¹⁹

Informantene har bodd i innflytterkommunen fra 1 til 40 år, og er selv i alderen 22–60 år. Utdanningsnivået er svært høyt sett i forhold til gjennomsnittlig utdanningsnivå i både Vadsø og i Havøysund. Før jeg presiserer tallene, vil jeg imidlertid henwise til SSBs bearbejdede statistikker som viser at utdanningsnivået til mine informanter bare er *noe* høyere enn det gjennomsnittlige utdanningsnivået til den øvrige innflytterbefolkningen i Vadsø og Måsøy kommuner (Sørli, 2009)²⁰: I Havøysund har rundt en tredjedel av informantene minst tre år på høgskole eller universitet, og så mye som halvparten har minst ett år på høgskole eller universitet, mens gjennomsnittsandelen med høyere utdanning i kommunen ligger på 15 prosent for kvinnene og 8 prosent for mennene. I Vadsø har over to tredjedeler av informantene minst tre år på høgskole eller universitet, og over tre fjerdedeler har minst ett års høyere utdanning. Gjennomsnittsandelen med høyere utdanning i Vadsø er på henholdsvis 26 prosent og for kvinner og 23 prosent for menn²¹. Skjevheten i begge kommuner er delvis i tråd med andre undersøkelser som viser at innflyttere generelt sett har høyere utdanning enn

¹⁸ Kulturvitere og etnologer bruker gjerne begrepet "kilder" i stedet for å snakke om informanter (Danielsen, 2006: 78–79). Det er et begrep som jeg synes fungerer fint, men jeg velger å holde fast på informantbegrepet, som er vanligst innenfor sosialantropologien.

¹⁹ Se for øvrig vedlegg 4 for en skjematisk oversikt over mine informanter i Havøysund og Vadsø.

²⁰ Se vedlegg 6 bakerst i avhandlingen. Tabellen viser andel kvinner og menn i befolkningen (fordelt mellom "innflyttere" og "lokalbefolkning") som har utdanning utover videregående skole. Antall år på høgskole eller universitet er i denne tabellen for øvrig ikke registrert.

²¹ Det generelle utdanningsnivået i Vadsø er dermed høyere enn i Finnmark som helhet, faktisk på nivå med landsgjennomsnittet for menn, og over landsgjennomsnittet for kvinner, se <http://www.fifo.no/finnstat/>

gjennomsnittet i kommunen, uansett sted (Wiborg & Anvik, 2000). Dessuten er det en sammenheng mellom alder og utdanningsnivå: Jo eldre en innbygger er, desto lavere utdanning. Mine informanter er yngre enn snittalderen i deres nåværende bostedskommuner. Det er dermed å forvente at gruppen har høyere utdanning enn den øvrige befolkningen.

Blant de 31 innflytterhusholdene i materialet er det slik at *fem* hushold består av kvinner og menn som har vokst opp i Finnmark, men ikke i Måsøy eller i Vadsø, og som i voksen alder har valgt å flytte til en av disse kommunene, ofte etter et opphold sørpå. *Tretten* av innflytterhusholdene består av én ”ny-innflytter”, det vil si en kvinnelig eller mannlig innflytter som er vokst opp sør for Finnmark eller i utlandet. Den andre (eventuelle) parten i husholdet er innflytter fra en annen finnmarkskommune, bofast eller tilbakeflytter. De *tretten* siste husholdene består kun av innflyttere utenfra fylket. Disse har vokst opp på større eller mindre steder i andre deler av Nord-Norge, i Sør-Norge eller i forskjellige utland som Russland, Portugal, Thailand, Sverige, Finland, Brasil, India og Frankrike. Blant informantene i Vadsø har faktisk så mange som to tredeler bodd en periode i en større by²² i Sør-Norge og/eller i utlandet. Blant innflytterne i Havøysund er denne andelen ”storby-innflyttere” på rundt en tredel. Blant de 50 informantene i materialet er det altså slik at 40 kvinner og menn er oppvokst i Norge, mens 10 kvinner og menn har utenlandsk bakgrunn. Fire av disse er bosatt i Vadsø²³, og seks er bosatt i Havøysund²⁴. Dette utvalget gjenspeiler ikke den faktiske andelen innflyttere med utenlandsk bakgrunn i de to kommunene. Andelen innflyttere som har utenlandsk bakgrunn er rimelig lav i Havøysund (15 prosent), mens den er over dobbelt så høy i Vadsø (33 prosent). Et klarere bilde av situasjonen får vi om vi ser på helt konkrete tall: I 2004 var det i Havøysund kun 43 personer som var født i utlandet, mens tallet i Vadsø var godt over 500²⁵. Skjevheten i mitt utvalg dreier seg dermed først og fremst om at antallet informanter med utenlandsk bakgrunn i Havøysund er langt høyere enn den faktiske andelen innflyttere med utenlandsk bakgrunn i kommunen skulle tilsi. Dette er delvis et resultat av tilfeldigheter, og delvis et resultat av at jeg i Havøysund var opptatt av å skaffe informanter med mer variert erfaringsbakgrunn og mer variert yrkestilknytning enn det jeg hadde klart å skaffe i Vadsø. Dette fant jeg blant innflyttere som hadde vokst opp i ulike utland. En av de utenlandske innflytterne i Havøysund var singel, to av dem var gift med hverandre i god tid før de valgte å flytte til Havøysund, og resten var gift eller samboere med en etnisk norsk

²² Med ”større” mener jeg her byer med mer enn 100.000 innbyggere.

²³ Tre kvinner og en mann.

²⁴ To menn og fire kvinner.

²⁵ En god del av disse var asylsøkere og flyktninger.

partner. Partneren var i noen tilfeller innflyttere til Finnmark, mens andre var tilbakeflyttere og bofaste. Ellers kan jeg nevne at blant de 17 innflytterhusholdene jeg har intervjuet i Vadsø, er det 3 singelhushold. Blant de 14 øvrige husholdene, er det 11 småbarnsfamilier. Blant de 14 innflytterhusholdene jeg har intervjuet i Havøysund, er det 2 singelhushold. Av de resterende 12 er 8 småbarnsfamilier.

Inn i felten i Vadsø...

Jeg reiste fra Alta til Vadsø med fly i slutten av januar 2005, og installerte meg i et rom som jeg leide hos min venninne, Stine. Hun var på den tiden hjemme i mammafermisjon, mens hennes mann, Martin, jobbet som journalist i NRK Finnmark. Jeg hadde vært i Vadsø én gang før – om sommeren. Mitt førsteinntrykk den gang var at jeg opplevde stedet som litt grått, goldt og forblåst. Men som forsker trivdes jeg på stedet fra første stund. De første par ukene i felten brukte jeg til å forberede intervjuarbeidet. Jeg tuslet rundt i sentrum og i boligfelt og leste fag på biblioteket. På den måten skaffet jeg meg oversikt over stedet forstått som landskap, bygninger, butikker, arbeidsplasser osv. Jeg kjøpte meg videre treningskort på Vadsø treningssenter, hvor jeg begynte å trene et par ganger i uka. Nesten daglig spiste jeg lunsj på kafé Opticom eller på Zero. Noen ganger spiste jeg alene, men oftere sammen med Stine, og av og til også sammen med barselgruppen hennes, både mødre og barn. Etter hvert begynte jeg å samle navn på aktuelle informanter. Stine og Martin, samt Stines barselgruppe, var da mine første informasjonskilder. Jeg tok videre kontakt med nøkkelpersoner på Vadsø rådhus, Statens hus, Fylkeshuset og på Vadsø fylkesbibliotek. Etter denne rekognoseringsrunden hadde jeg navn på og bakgrunnsinformasjon²⁶ om vel 40 innflytterhushold, og jeg følte meg klar for å ta kontakt med noen av disse og starte intervjuarbeidet.

Samtidig med at jeg så smått startet med å kontakte innflyttere fra listen, følte jeg behov for å informere litt bredere om prosjektet mitt. Både for å sette tematikken i prosjektet mitt på dagsorden i lokale medier, men også for å gi anledning til innflyttere som jeg ikke hadde på listen min, til å ta kontakt med meg dersom de ønsket å bli intervjuet. Jeg tok derfor, etter tips fra Stine og Martin, kontakt med en radiojournalist i NRK Finnmark. Jeg fikk positiv respons, men intervjuet ble ikke sendt umiddelbart, da journalisten ønsket å vinkle saken mot hvordan

²⁶ Med bakgrunnsinformasjon mener jeg at jeg noterte innflytterens navn og informasjon om omtrentlig(e) oppvekststed(er), alder, familiesituasjon, hvor den eventuelle partneren kom fra, utdanning, arbeidssituasjon, hvor mange år vedkommende hadde vært i Vadsø osv.

det for en informant føltes å bli forsket på. I mai 2005 ble det dermed gjort et oppfølgingsintervju med meg og en av mine informanter, og innslaget ”Mot flyttestrømmen” ble sendt i programmene Morrasendinga og Nordaførr.

Samme uka som jeg tok kontakt med radiojournalisten i NRK Finnmark, tok jeg også kontakt med en journalist i Finnmarken, lokalavisa i Øst-Finnmark (opplag: 8000). Min tanke var å få frem, i Øst-Finnmarks største avis, at Høgskolen i Finnmark driver med forskning som er relevant for hele fylket²⁷, samt eventuelt å rekruttere noen informanter. Jeg hadde sett for meg at journalisten kanskje ville skrive en liten notis under tittelen ”Innflyttere søkes. Vil du intervjues om dine erfaringer?” I stedet førte henvendelsen min til en større sak slått opp over midtsidene i en lørdagsavis midt i februar. Tittelen ble ”Kjerringa mot flyttestrømmen”²⁸, og reportasjen tok utgangspunkt i at jeg mente at det var viktig å snu fokus fra utflytting til innflytting, at en stor andel av befolkningen i fylket er innflyttere utenfra fylket, og at det var viktig å få kunnskap om denne ”glemte” gruppen. Da jeg fulgte opp arbeidet med å kontakte utvalgte personer fra min etter hvert lange liste over potensielle informanter, fikk jeg mange positive tilbakemeldinger og god oppslutning. Kun to potensielle informanter ønsket ikke å la seg intervju da de var ”inne i en hektisk periode”. Flere kommenterte at de hadde lest og likt artikkelen i lokalavisa, og at de syntes det var artig å være med på et prosjekt som eksplisitt var opptatt av å produsere positiv finnmarkskunnskap.

...og inn i felten i Havøysund

Feltoppholdet i Havøysund i Måsøy kommune startet i slutten av september 2005. Havøysund ligger en to-tre timers biltur fra mitt hjemsted Alta. Første gang jeg kjørte utover, var det en meget vindfull og regntung dag. Det lynte og tordnet rundt meg, og sikten var til tider dårlig da jeg kjørte over fjellet til Olderfjord, og så videre derfra utover langs fjorden mot det åpne hav. Veien var godt utbedret, men smal, så jeg kjørte rimelig forsiktig med opprørt hav på den ene siden av veien, mens den andre siden var rammet inn av blågrå fjellsider med en og annen klynge av oransjerød dvergbjørk. Jeg syntes landskapet var vilt og vakkert men øde, med bare

²⁷ Høgskolen i Finnmark er lokalisert i Alta og Hammerfest i Vest-Finnmark, og kritiseres regelmessige i ulike sammenhenger (for eksempel redaksjonelle saker og innlegg i avisa Finnmarken) for å være for ensidig orientert mot *vestfylket*.

²⁸ Reportasjen ble også trykket i Finnmark Dagblad onsdag 23. februar. En journalist i den landsdekkende avisa Nationen tok kontakt etter å ha lest denne reportasjen i avisa Finnmarken. Resultatet ble en helsides artikkel i Nationen den 22. februar. Senere har det blitt oppslag om prosjektet mitt i Alta IFs ”Sammen for Finnmark”, i Finnmark Dagblad, Altaposten, i Haugesunds Avis, Drømmefanger’n og Karrieremagasinet Kaleidoskopet.

noen få husansamlinger her og der. Da jeg hadde ei mil igjen lettet regnet, og jeg så mer av landskapet. Plutselig, rundt en krapp sving, dukket Havøysund opp. Jeg stoppet bilen i veikanten, og betraktet havnen, fiskebåtene og fritidsbåtene som lå tett i tett og hurtigbåten som hadde søkt ly til kais. Jeg la merke til noen vindmøller som surret og gikk oppå fjellet som lå like bak bebyggelsen. Jeg noterte meg også en rekke trehus som sto tett i tett malt i rødt, hvitt og gult, samt en hvit trekirke og noen større bygg som viste seg å være rådhuset, skolen, bibliotek og coop'en. Til sist oppdaget jeg måkene. I hopetall satt de i ly i fjellsiden ovenfor husbebyggelsen.

Jeg installerte meg på Velferden. Det er et slags pensjonat som drives av Chantale, innflytter oppvokst i Paris og gift med Ivar, selv oppvokst i Stockholm, men med familiebånd på morssiden til Havøysund. Velferden drives særlig med tanke på "fremmedfiskere"²⁹ som kommer til Havøysund under vårfisket. De som bor i mindre båter og har behov for en dusj, en klesvask, et velutstyrt kjøkken, og/eller en god seng, har et tilbud hos Chantale. Ellers leies rommene ut til andre som måtte ønske seg et rimelig overnattingsalternativ, slik som jeg selv, turister, samt lærer- og sykepleierstudenter som har praksis i Havøysund. Velferden ligger sentralt på kaien i Havøysund. Fra min nye midlertidige hybel hadde jeg utsikt over fiskeindustribedriften Herman Eksport, samt at jeg så over sundet til fastlandet der veien fører tilbake til Olderfjord, og derfra til Nordkapp, Lakselv, Alta og Hammerfest.

I Havøysund følte jeg ikke behov for like lang akklimeringsstid som jeg gjorde i Vadsø. Jeg snakket med husvertinnen Chantale om prosjektet mitt på telefon i forkant av oppholdet, og allerede dagen etter ankomst var jeg på plass i fiskeutstyrsbutikken hennes for å få noen tips om aktuelle informanter. Jeg besøkte deretter ordfører Ingalill Olsen, og presenterte prosjektet for henne, og fikk flere navn på potensielle informanter. Jeg bestemte meg så for å ta en runde innom det meste av butikker for å få et inntrykk av hva som fantes av tilbud, men også for å presentere meg og prosjektet, og samle inn flere navn på aktuelle informanter. Jeg var innom dyrebutikken, kles- og gavebutikken, skobutikken, blomsterbutikken, landhandleren, banken og Byggmiks. Flere ba meg stikke innom dagen etter sånn at de fikk litt tid til å tenke ut aktuelle informanter. I tillegg snakket jeg med flere av de ansatte på rådhuset. Etter kun 3–4

²⁹ "Fremmedfiskere" er det lokale begrepet for fiskere som bor og har båten sin registrert et annet sted enn i Havøysund. Fremmedfiskerne velger å komme til Havøysund for å fiske herfra for en viss periode – for eksempel under vårfisket, ettersom det er korte avstander til et rikt fiskefelt.

dager hadde jeg en solid liste med navn på og bakgrunnsinformasjon om over 30 innflytterhushold.

Jeg følte meg veldig synlig i Havøysund, og det var tydelig for meg at mange lurte på hvem jeg var og hva jeg holdt på med. For å klare opp i situasjonen, bestemte jeg meg igjen for å kjøre åpen linje og presentere prosjektet i lokalavisa, som denne gangen var Finnmark Dagblad, en av lokalavisene i Vest-Finnmark. De fulgte opp saken og lagde en tosiders reportasje den påfølgende uka (3. oktober 2005) med tittelen ”Jeg forsker på folk som flytter mot strømmen”. Ingressen fokuserte på at jeg ønsket å finne ut hvorfor innflyttere kommer til Finnmark, og at det nå var Havøysund som skulle under lupen. Da jeg de påfølgende dagene startet arbeidet med å ringe rundt til forskjellige kvinner og menn, opplevde jeg, som i Vadsø, et positivt engasjement. Ingen svarte nei til å la seg intervju.

Intervjuprosedyrer i Vadsø

Som nevnt valgte jeg å gjøre intervjuer for å produsere data om innflytteres hverdagsliv og stedsopplevelser i Vadsø og Havøysund. Jeg gjorde det slik i de innflytterhusholdene som besto av to parter hvorav kun én var innflytter oppvokst utenfor Finnmark, at sistnevnte ble definert som ”hovedinformant”. Opplegget var i utgangspunktet todelt: Jeg ville først gjøre et fellesintervju med begge partnerne i hvert innflytterhushold³⁰, for så å gjøre et aleneintervju med hovedinformanten i husholdene. I husholdene med to innflyttere utenfra fylket definerte jeg, for å sikre mest mulig bredde i utvalget, i hovedsak én av dem som hovedinformant. Denne ble strategisk plukket ut på bakgrunn av kjønn, utdanning og oppvekststeder.

Årsakene til at jeg bestemte meg for et slikt todelt opplegg var flere: Først og fremst vurderte jeg det slik at det særlig tidsmessig kunne være en god idé å dele intervjuene i to, slik at vi fikk god tid til alle temaene som jeg var interessert i, uten å måtte kjøre et slitsomt helaftens maratonintervju. Jeg planla da å bruke første intervjurunde til å snakke om partnernes barndom, interesser, utdanning, arbeidserfaring, flyttehistorie, samt overordnet om hverdagslivserfaringer på det nye bostedet. Intervjurunde to tenkte jeg å bruke til å utdype dette med trivsel og mistrivsel på det nye bostedet i lys av deres erfaringer fra arbeidsliv, familieliv og fritidsliv i vid forstand. Tanken bak opplegget med fellesintervju for begge partnerne (første intervjurunde) etterfulgt av aleneintervju med hovedinformanten i hvert

³⁰ Unntatt i singel-husholdene.

hushold (andre intervjurunde), var videre at jeg tenkte at det kunne være interessant å sammenligne hva en informant forteller om flytting og hverdagsliv på det nye bostedet på tomannshånd, med hva vedkommende forteller i samarbeid med partneren i en fellesintervjusituasjon.

Det todelte intervjuopplegget var dessuten, og kanskje like mye, et tiltak for å våge å komme i gang med intervjuprosessen så tidlig som mulig i prosjektperioden. Mine erfaringer med intervjuer var nesten utelukkende fra Vest-Afrika (Munkejord, 2002; Munkejord m.fl. 2005). Det opplevdes derfor nesten litt ”skummelt” å skulle gjøre en intervjubasert studie i en norsk kontekst³¹. Gjennom å legge opp til et todelt opplegg trengte jeg ikke engste meg for å glemme å stille viktige spørsmål i det første intervjuet, da det ville være muligheter for å fylle ”hullene” i runde to.

Dette opplegget ble forsøkt gjennomført i Vadsø. Jeg gjorde to intervjuer med alle hovedinformanter i alle hushold. Men planen om parvis fellesintervju fulgt opp av aleneintervjuer i etterkant klarte jeg ikke å følge opp. I 8 av de 17 husholdene i Vadsø ble det kun gjennomført ”aleneintervjuer”. I tre av tilfellene var dette snakk om singel-hushold, men i de andre fem husholdene ”bare ble det sånn”. I ett tilfelle, med en utenlandsinnflytterkvinne, ble nok mitt ønske om å gjøre et fellesintervju misforstått. Et par andre innflytterkvinner fortalte at de foretrakk å bli intervjuet alene, og i de to siste tilfellene var jeg nok rett og slett ikke tilstrekkelig klar på mitt opplegg. I to av disse fem familiene ble det likevel slik at jeg også møtte partneren til uformelle samtaler, blant annet gjennom at jeg ble invitert hjem til familiene på besøk i etterkant av intervjuene. Videre erfarte jeg under det innledende analysearbeidet av vadsøintervjuene at materialet som ble produsert i fellesintervjuene og aleneintervjuene var svært samkjørte. Dessuten opplevde jeg det ubehagelig å stille spørsmål i oppfølgingsintervjuet om tema vi allerede hadde diskutert grundig i det første intervjuet. Tanken om å sammenligne fortellingene som informantene produserte på egenhånd med dem

³¹ Som forberedelse til feltoppholdene og intervjuene i Vadsø og Havøysund gjennomførte jeg for øvrig høsten 2004 en mindre undersøkelse på oppdrag fra Deatnu/Tana Kommune om Tana som bosted (Munkejord, 2005). Jeg tilbrakte da 10 dager i kommunen hvor jeg gjorde t 10 gruppeintervjuer med til sammen 60 kvinner og menn, både innflyttere utenfra fylket, tilbakeflyttere og bofaste. Denne undersøkelsen fungerte som en god arena for å gjøre mine første intervjuer i en norsk kontekst med tanke på den senere dataproduksjonen i Vadsø og Havøysund. Den fungerte også som en forundersøkelse i den forstand at jeg ble bevisst en del av de problemstillingene som forskjellige innflyttere pekte på som relevante for å forstå ulike dimensjoner ved deres hverdagsliv med fokus på trivsel og mistrivsel på det nye bostedet i Finnmark.

som ble produsert i samarbeid med partneren, ble skrinlagt. Det viste seg å være for omfattende, og dessuten analytisk lite interessant.

Det som for øvrig *er* interessant, er at det i mange tilfeller ble produsert rikere og mer nyanserte fortellinger om ulike tema når partnerne ble intervjuet sammen, enn hva som var tilfellet i aleneintervjuene. Det skyldtes at partnerne utfylte hverandre, utfordret hverandre, og diskuterte seg imellom hvordan bestemte erfaringer skulle fortolkes og formidles (jf. Wibeck, 2000; Danielsen, 2006:62). Noen ganger diskuterte parene seg frem til en felles forståelse, andre ganger ikke. Det viste seg dessuten at tidsdimensjonen i mange tilfeller likevel ikke ble en faktor som gjorde det naturlig å dele intervjuet tematisk i to. Mange informanter hadde satt av en hel kveld til intervjuet, og flere ønsket ikke å avslutte første intervju før vi hadde diskutert oss gjennom samtlige tema i intervjuguiden. Likevel holdt jeg fast på planen om å gjennomføre et oppfølgingsintervju med hovedinformanten i alle hushold. En del ganger kom det da opp ny og kompletterende informasjon i oppfølgingsrunden, andre ganger ikke. Det ble uansett en hyggelig prat, og gjerne en god kopp kaffe eller te.

Tilpasninger av intervjuopplegg i Havøysund

Da jeg i etterkant av feltoppholdet i Vadsø gikk gjennom hvordan intervjuprosedyren hadde fungert, kunne jeg konkludere med flere ting. Feltoppholdet generelt; det å være i det aktuelle lokalsamfunnet over en viss tid og det å delta på forskjellige kulturelle og sosiale arenaer, syntes jeg hadde fungert fint i forhold til å få kjennskap til Vadsø som sted. Dette gjorde at jeg kunne kontekstualisere intervjumaterialet. Når det gjaldt måten intervjuene hadde blitt gjennomført på, bestemte jeg meg for et par justeringer. Ut fra de positive erfaringene med fellesintervjuene, bestemte jeg meg for å satse sterkere på å gjennomføre alle intervjuer med begge partnerne *sammen* i de husholdene som besto av to voksne. Tydeligere kommunikasjon fra min side førte da også frem; parene i Havøysund stilte opp til intervju i fellesskap³². Jeg valgte dessuten å gjøre et oppfølgingsintervju *kun* i de tilfellene hvor jeg mente at det var behov for dette. Denne strategien førte til at jeg i første omgang gjennomførte 14 intervjuer³³.

³² De eneste partnerne jeg ikke fikk intervjuet, var de to kvinnelige pendlerkjærestene som ikke var i Havøysund i den perioden jeg gjorde intervjuene.

³³ I tillegg til disse 14, intervjuet jeg et par som bodde på Rolvsøy (med bare noen få titalls innbyggere). Dette intervjuet har jeg ikke inkludert i analysene, da jeg har valgt å konsentrere meg om materialet fra Havøysund. Intervjuet representerer imidlertid et interessant materialet til senere analyser av stedsopplevelser på ulike steder i Finnmark.

Disse ble komplettert med sju oppfølgingsintervjuer. I tillegg var det slik at to intervjuer i utgangspunktet ble delt opp i to kortere seanser på grunn av en begrenset intervjuramme for den første delen av intervjuet. Dermed møtte jeg informantene fra 9 av de 15 innflytterhusholdene i Havøysund minst to ganger – i tillegg til den første kontakten som ble tatt direkte gjennom henvendelse på arbeidsplassen eller per telefon. Videre møtte jeg i Havøysund, som i Vadsø, flere av informantene uformelt i forskjellige sammenhenger i løpet av de to månedene jeg var i felten. Dette kunne være på kafé, på møte i husflidlaget, på innebandycup i idrettshallen, på butikken, på hotellet osv. Dette førte til at jeg fikk ulike former for erfaringer med blant annet noen av de fritidsarenaene som informantene fortalte om i intervjuene.

Jeg kan legge til at jeg i Vadsø i hvert enkelt tilfelle spurte om informantene ønsket å få intervjuutskriften slik at de kunne se gjennom den og eventuelt komme med reaksjoner, kommentarer eller korrigeringer. Enkelte takket ja, leste, og kom med noen kommentarer i etterkant, mens flere svarte at ”vi stoler på deg, så det er ikke nødvendig”. Et slikt svar kan tolkes som at informanten ikke hadde interesse eller behov for å lese gjennom intervjuutskriften, men det *kan* også tolkes som at enkelte opplevde at de ville sette spørsmålstegn ved min pålitelighet som forsker dersom de skulle takke ja til å få en intervjuutskrift. Jeg valgte derfor i Havøysund å automatisk sende ut intervjuutskriften til samtlige informanter i etterkant av intervjuet, slik at ingen skulle føle at de eventuelt unnlot å vise meg tillit dersom de svarte ja til å få den. Utsendingen av intervjuutskriftene ble etterfulgt av en telefonsamtale, slik at informanten fikk anledning til å komme med kommentarer. Noen hadde lest utskriften, og kommenterte at det var både rart og interessant ”å lese seg selv”. Det ble gjennom dette klart om det var behov for et oppfølgingsintervju eller ikke.

Valg av sted for gjennomføring av intervjuene

Informantene selv fikk bestemme tid og sted for intervjuene. Disse ble dermed lagt til både dagtid og kveldstid, hverdager og helgedager, og de ble gjennomført både hjemme hos informantene, på arbeidsplassen og på kafé. Intervjuene ble nesten alltid lagt til kveldstid hjemme i informantenes stuer når jeg gjorde intervjuene med begge partnere sammen, mens de i større grad ble lagt til kontoret i arbeidstiden eller til en kafé når jeg intervjuet mannlige innflyttere alene. Dette gjaldt også i noen tilfeller når jeg gjorde aleneintervjuer med kvinnelige innflyttere. At intervjuer med enslige menn og menn hvis kone var bortreist i

hovedsak ble lagt til et offentlig sted, tolket jeg som en ryddig løsning for å unngå eventuelle misforståelser eller rykter i forbindelse med å møte meg til intervju på tomannshånd i en privat kontekst.

I Havøysund var intervjuene i større grad hjemmebasert enn i Vadsø. Intervjuene i Havøysund varte dessuten noe lenger enn i Vadsø³⁴. I forbindelse med intervjuene som foregikk hjemme hos informantene eller på arbeidsplassen, ble jeg i Vadsø servert kaffe, te, frukt, kjeks eller sjokolade. I Havøysund ble jeg dertil i flere tilfeller servert middag, og i mange tilfeller kake eller vafler. Jeg følte meg veldig godt mottatt begge steder!

Forskjellige situeringer i Havøysund og Vadsø

Enhver forsker er situert på bestemte måter i forhold til sitt studiefelt uavhengig av om studiefeltet befinner seg i kort eller lang geografisk, kulturell og sosial avstand fra forskerens egen kultur (Frøystad, 2003). Forskerens kjønn, alder, sosiale og kulturelle bakgrunn vil spille en viktig rolle for hvordan forskeren blir oppfattet i felten, og i forhold til hvilke sosiale relasjoner det vil være mulig for forskeren å innta der (Nielsen, 1996; Hovden, 2004; Aase & Fossåskaret, 2007). Som ung, høyt utdannet, kvinnelig innflytter med søringbakgrunn var det særlig greit for meg å inngå i relasjoner med andre innflyttere omtrent i samme aldersgruppe, særlig de med høyere utdanning, uavhengig av oppvekststed(er).

I Vadsø intervjuet jeg mange i samme livsfase og med omtrent samme livshistorie som meg selv. Jeg følte at jeg kunne "være meg selv", snakke og kle meg som jeg pleide, om enn litt tilpasset en til tider sur vadsøvind. I Havøysund var jeg generelt sett noe mer oppmerksom på å jobbe for å tilpasse meg stedet og enkelte intervjusituasjoner gjennom visse former for inntrykkskontroll (Goffman, 1971). Jeg byttet ut høye støvlethæler, skjørt og kåpe med alminnelige dongeribukser, strikkegenser og goretexsko, og opplevde at denne mer uformelle og komfortable stilen var mer tilpasset Havøysunds landskap, vind, vær og folk. Jeg gjorde også en innsats for å justere språket i noen sammenhenger. Jeg forsøkte å bruke et enkelt og dagligdags språk og legge bort analytiske begreper som med større naturlighet ble brukt i intervjuene med akademikerne i Vadsø. Den språklige tillemping gjaldt særlig i møte med personer med klar arbeiderbakgrunn eller utenlandsk bakgrunn. I etterkant ser jeg at dette handlet om å unngå å bli kategorisert som "uforståelig forsker", "byfrøken" eller

³⁴ Selve intervjuene varte i snitt 2,5–3 timer i Vadsø, og noe lenger i Havøysund.

”bedrevitende søring”. Jeg følte at det ikke passet seg å skli rundt på høyhælte støvletter i havøysundvinden og snakke om kjønn og ruraliteter. Men muligens ville det ikke spilt noen rolle om jeg hadde unnlatt å gjøre slike mindre tilpasninger.

Refleksjoner omkring fortolkende intervjuer

Intervjuene startet med å fokusere på informantenes livshistorie. En fortelling kan kalles ”livshistorie” selv om de ikke omfatter en helhetlig gjennomgang av informantens liv. Det sentrale er at informanten beretter om sin oppvekst og bakgrunn i et tilbakeskuende perspektiv, og at fortellingen produseres i et samarbeid mellom forteller og forsker, som begge er interessert i det livsutsnittet som skildres. Hvilken kontekst intervjuet foregår i, har betydning for hvilken fortelling som kommer fram (Cameron, 2001; Cullum, 2003; Danielsen, 2006). Historiene informantene gjør rede for betraktes ikke som direkte og ”nøytrale fremstillinger” av faktiske forhold. I stedet forstås de som et uttrykk for hvordan informantene gjennom samtaler med intervjueren, setter ord på og *fortolker* sine opplevelser i lys av sine verdier og senere erfaringer (jf. Cohen & Rapport, 1995, Rudie 2008). Mine informanternes fortellinger kan dermed sies å utgjøre en sentral dimensjon i deres stadige utforming av identitet og stedsopplevelser. Narrative fremstår på den måten som en realitet ved at de har konsekvenser for hvordan informantene oppfatter seg selv, sitt hverdagsliv og sine omgivelser (jf. sosialkonstruktivistiske perspektiver som Potter & Wetherell, 1987; Søndergaard, 1999 og Staunæs, 2003).

Den lyttende intervjueren – som glir inn i en meningsutveksling fra tid til annen

Kvalitative intervjuer kan gjennomføres på mange ulike måter (Reinharz, 1992; Atkinson, 1998; Widerberg, 2001). Jeg hadde forberedt informantene på forhånd om at dette var et doktorgradsprosjekt med tilknytning til Høgskolen i Finnmark og Universitetet i Tromsø, at jeg ønsket å bidra med en ny vinkling på finnmarksforskning gjennom å fokusere på innflytting i stedet for utflytting, og at jeg var opptatt av å finne ut hvordan kvinner og menn opplevde det å bo og leve på to forskjellige steder i Finnmark. Flere av informantene hadde sett reportasjer i lokalavisen som understøttet det samme budskapet. Når jeg så ankom intervjusettingen, brukte jeg først noen minutter til å fortelle litt mer om prosjektet og om meg selv, til å understreke at informanten når som helst kunne si at hun eller han ville avslutte

intervjuet, at de ikke trengte å svare på alle spørsmålene jeg stilte, at de skulle sikres anonymitet rundt sensitive tema osv.

Widerberg (2001) skriver i sin metodebok om det å inngå i ulike roller i forskjellige intervjumøter med ulike informanter. Som forsker handler dette om å være bevisst sin situering i møte med informantene; å kunne gjøre rede for både selvvalgte og tilskrevne roller (Goffman, 1971). Min viktigste selvvalgte rolle under intervjuene var naturligvis forskerrollen. Dette er en rolle som gir anledning til å stille en rekke spørsmål som man normalt ikke kan tillate seg å stille i møte med mennesker man på forhånd ikke kjenner. Samtidig ønsket jeg å bli oppfattet som et lyttende medmenneske i møte med mine informanter. Jeg prøvde å være mest mulig oppmerksom på det informantene fortalte om, og jeg forsøkte å la dem få snakke uavbrutt og følge sin egen tankerekke. Intervjuene ble tatt opp på bånd, og i tillegg tok jeg notater for å minne meg selv om hvilke spørsmål jeg ville tilbake til når informanten hadde snakket seg ferdig om et tema. Intervjuformen var veldig åpen men tematisk strukturert i den forstand at jeg forsøkte å guide oss gjennom alle de forskjellige ovennevnte temaene i løpet av ett eller (i flertallet av tilfellene) flere intervjumøter. Rekkefølgen temaene ble diskutert i kunne variere, og spørsmålene ble formulert på noe forskjellige måter i de ulike intervjuene. Mange informanter opplevde meg nok som en hyggelig samtalepartner, og ga uttrykk for at det var veldig ok å bli intervjuet. Selv sa jeg forholdsvis lite om mine egne meninger knyttet til de temaene vi diskuterte. Jeg kommenterte som hovedregel ikke det som ble sagt i særlig grad, men oppmuntret informanten til å snakke videre gjennom å nikke, smile, og si ”mmm”, ”akkurat”, ”interessant” og den slags. Utover det var min rolle å få informantene til å presisere, komme med eksempler og utdype det de fortalte om på forskjellige måter.

Noen ganger hendte det i intervjuene at jeg for en liten stund gikk inn som en samtalepartner som mente eller forklarte noe. Dette skjedde særlig i møte med informanter som jeg på ulike måter opplevde som ”likesinnede”, når de lanserte et interessant tema og jeg lot meg rive med. Eller det skjedde når jeg følte at jeg måtte sette spørsmålstegn ved et utsagn som for meg var uklart. Sistnevnte hendte i møte med den mannlige informanten i Havøysund som halvt på fleip mente at alle politikere bare var ute etter å mele sin egen kake. ”Nei, fullt så ille er det vel ikke! Mange politikere gjør nok en kjempejobb for samfunnet!” repliserte jeg da, og så hadde vi en diskusjon rundt det.

Selv om jeg bevisst forsøkte å legge mest mulig normativitet til side i intervjuene, var jeg likevel ganske "likestillingsnormativ" i møte med enkelte hushold som hadde det jeg opplevde som en veldig kjønnsstradisjonell arbeidsdeling (jf. Magnusson, 2006). Ved et tilfelle stilte jeg for eksempel spørsmål til begge parter om de "virkelig" var tilfreds med den arbeidsdelingsordningen de var kommet fram til, og jeg spurte mannen om ikke han også hadde lyst til å imponere litt på hjemmefronten. Slik satte jeg kanskje avtrykk etter meg selv i noen av de hjemmene jeg var innom.

Å være en involvert forsker

Det hendte at jeg i enkelte intervjusituasjoner følte at jeg av informantene ble *tilskrevet* en slags "sosialarbeider-" eller "psykologrolle", noe jeg i utgangspunktet kanskje ikke var helt forberedt på (Reinharz, 1992). Det er klart at når jeg ba informantene fortelle om blant annet foreldre, søsken, barndom, oppvekst, utdanning og egen familieetablering, måtte jeg nesten forvente at det ville kunne komme opp en del vanskelige erfaringer. Noen informanter hadde for eksempel opplevd å miste nære familiemedlemmer, andre snakket om problemer med alkohol eller om samlivsbrudd. Dette var tøffe erfaringer som jeg på forhånd ikke visste om, men som kom opp når jeg stilte mine vidtfavnende spørsmål. Jeg satte pris på at mange informanter valgte og turte å være åpne om vanskelige tema, og jeg satte pris på at de turte å komme nær med sine fortellinger. Men samtidig følte jeg meg noen ganger hjelpeløs. Jeg var usikker på om jeg skulle si noe og i så fall hva jeg skulle si. Skulle jeg gjøre noe? Gi en klem? Se på dem? Se i veggen? Som regel sa jeg ikke så mye, prøvde å uttrykke medfølelse, og dro ganske snart samtalen over i et annet spor – noen ganger med en usikkerhet om informantene opplevde at jeg "avbrøt" dem.

I atter andre situasjoner gikk jeg selv inn i en rådgiverrolle, enten selvvalgt eller tilskrevet. Jeg tipset ensomme innflyttere om blant annet foreninger og fritidsmuligheter i Vadsø/Havøysund, desentraliserte utdanningstilbud og Statens lånekasse for utdanning og dens lånevilkår. Et eksempel er intervjuet med en innflytterkvinne som tidvis mistrivdes, og som samtidig på mange måter selv bidro til sin mistrivsel gjennom verken å ta initiativ til å invitere noen inn på en kopp kaffe, eller takke ja til andres invitasjoner. Jeg følte at jeg bare "måtte" sette henne i direkte kontakt med noen nøkkelpersoner innenfor visse foreninger, samt gi henne informasjon om hva som fantes av aktiviteter som kunne være interessante for henne på stedet. Jeg vet imidlertid ikke om det hjalp.

Jeg har dermed inngått i en rekke forskjellige relasjoner underveis i prosjektet. De ulike rollene jeg ble tilskrevet var blant annet resultat av den spesifikke konteksten, der ulike informanter bidro til å definere intervjusituasjonen på bestemte måter gjennom blant annet innholdet i deres fortellinger. Som beskrevet lot jeg informantene bestemme hvor intervjuet skulle foregå. Valg av sted satte føringer for hvordan intervjuet ble gjennomført og hvilke roller jeg ble tilskrevet; Når intervjuene ble gjennomført på kafé eller på kontoret til informanten, gikk jeg tydeligere inn i en mer formell intervjuer-rolle der vi i stor grad forholdt oss til intervjuguiden og kun den. Når intervjuene foregikk hjemme hos informantene, ble det gjerne mer uformell prat i tillegg til selve intervjuet. Jeg hilste kanskje på hunden, katten, barna eller naboer som stakk innom, og jeg fikk flere ganger se i billedalbum mens vi snakket om siste nytt. Det var ikke minst i slike situasjoner at enkelte informanter kom inn på temaer der jeg måtte aktivisere meg som rådgiver eller sosialarbeider. Når en informant involverte meg i visse aspekter av sitt liv, føltes det noen ganger ok å bare lytte til hva de hadde å si, mens det andre ganger helt klart føltes som at lytting ikke var nok. Det som ble fortalt innebar at jeg måtte kombinere den lyttende forskerrollen med rollen som samtalepartner og et medmenneske som bryr seg og tilbyr støtte i en konkret sak. Kanskje begrepet *involvert forsker* på en god måte kan oppsummere mitt forhold til mine informanter under feltoppholdet.

Det er dog ikke bare i selve intervjuene at forskeren veksler mellom forskjellige roller. Hele forskningsprosessen preges av en veksling mellom relasjonell nærhet og analytisk distanse. Anniken Førde viser i sin avhandling at det ikke er mulig å fritt sjonglere mellom distanse og nærhet etter eget behag (2004). I tråd med hennes poeng forstår jeg forskning som en prosess der man hele tiden veksler mellom dataproduksjon, analyser og formidling, og hvor dermed ”nærhet og distanse”, ”bekjent/gjest/sosialarbeider og forsker” vil være ulike aspekter ved samtidige prosesser (jf. Nielsen, 1996).

Transkripsjon og kontorplass under feltoppholdene

Alle intervjuene ble tatt opp på bånd og fullstendig transkribert i forsøksvis dialekt nær form – i hovedsak underveis i feltoppholdet, men også i noen grad da jeg var tilbake på kontoret ved Høgskolen i Finnmark. I den første delen av feltoppholdet i Vadsø satt jeg og skrev feltnotater og transkriberte intervjuer på ”hybelen” og på en lesesalsplass på fylkesbiblioteket. Det

fungerte helt greit, men da daværende fylkesordfører i Finnmark, Helga Pedersen, i forkant av andre feltrunde tilbød meg et kontor på fylkeshuset, var det et meget godt alternativ. Jeg fikk da ”kolleger” som jeg spiste lunsj og pratet med nesten daglig. Inspirert av dette, spurte jeg ordføreren i Måsøy, Ingalill Olsen, allerede før ankomst om det kunne være mulig å få låne et kontor av kommunen under feltoppholdet i stedet for å sitte alene på hybelen og skrive. Det gikk i orden, så i Havøysund satt jeg på et kontor på teknisk avdeling på rådhuset. Ettersom selve intervjuene med hvert hushold varte i gjennomsnitt 2,5–3 timer i Vadsø og noe mer i Havøysund, ble transkriberingsarbeidet svært tidkrevende. Resultatet ble omkring 800 sider med intervjumateriale, *enkel* linjeavstand, i tillegg til noen kortere notater og betraktninger i mine feltdagbøker.

Etikk, anonymitet og integritet

Jeg har forsøkt, i henhold til de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskapene, å gjennomføre, transkribere og oppbevare intervjuene på måter som har som mål å unngå å krenke integriteten til de forskjellige informantene. En del informanter har vært opptatt av anonymisering, mens andre slett *ikke* har vært opptatt av dette. En del informasjon er ikke sensibel, som hvem jeg har intervjuet, hvilke yrker de har og hvilke foreninger de deltar i på fritiden. Annen informasjon er langt mer sensibel. Det kan gjelde informasjon om helse, eller personlige erfaringer av forskjellig art. Når det gjelder denne type informasjon, er det min oppgave som forsker å vurdere hva som er faglig relevant, samt etisk forsvarlig, å ta med i en avhandling som dette. Det vil si at dersom jeg vurderer det slik at en bestemt sensibel erfaring er sentral for å belyse et tema, er det min oppgave å presentere denne på måter som sikrer informantenes anonymitet. Her må skjønn utøves. Noen ganger har jeg i tråd med tips fra Søndergaard (2000), valgt å bruke flere pseudonymer om samme informant for ikke å sette gjenkjennbar informasjon om én bestemt informant i sammenheng med mer personlige erfaringer eller synspunkter. De ulike måtene å presentere det empiriske materialet på, er valgt på basis av ulike temas ulike sensitivitetsgrad. Jeg regner de utvalgte fortellingene om arbeid som lite sensitive, mens materialet om husholdspraksiser på sett og vis kan ansees som mer ”privat” av enkelte.

Intervjuene er transkribert så ordrett som mulig i tråd med blant annet råd fra Cameron (2001); Widerberg (2001) og Cullum (2003). Men hvordan jeg tolker, kontekstualiserer og forstår materialet, er et resultat av mitt analysearbeid. I analyseprosessen kan informantenes

fortellinger bli forenklet og redusert gjennom at forskeren velger ut enkelte elementer som viktigere enn andre. Hilde Danielsen skriver i sin avhandling om hvordan hun har strevd med å yte sine informanter rettferdighet gjennom måten hun har presentert og kategorisert dem på, og poengterer: ”Det er ei kontinuerleg utfordring å skildre kompleksitet samtidig som ein skal klargjere eit poeng, halde på ei retning og på ein narrativ struktur i teksten” (2006:80). Mine informanter vil ikke nødvendigvis være enige i mine analyser, blant annet fordi vi har ulike perspektiver på, og erfaringer med, de temaene som denne avhandlingen tar opp. Det å gjøre kvalitative studier på to såpass små steder som Vadsø og Havøysund representerer dessuten en særlig utfordring med tanke på at det ikke bare er informantene selv, men også andre personer på og omkring disse stedene, som vil kunne kjenne igjen personene som omtales i studien. Dette gjelder særlig i arbeidslivskapittelet som (ettersom det handler om konkrete arbeidserfaringer) er det minst anonymiserte. Jeg vil samtidig presisere at ikke alle informantene var opptatt av anonymitet: Omkring halvparten av informantene åpnet for at jeg kunne bruke deres ekte navn i avhandlingen. Jeg har likevel valgt å gjennomgående *kun* bruke fiktive navn. Jeg har dessuten tatt hensyn til informantenes egne eventuelle ønsker om anonymitet, samt at jeg har vurdert graden i sensitivitet i de ulike temaene som tas opp når jeg underveis i skriveprosessen har valgt sitater fra empirien. Dessuten har jeg lagt vekt på å tydeliggjøre forutsetningene for mine tolkninger. Jeg håper disse grepene har bidratt til at det blir færrest mulig negative (leser)opplevelser for mine informanter!

Etiske refleksjoner rundt dataproduksjon og makt

Dataproduksjon skjer, slik vi allerede har vært inne på tidligere i dette kapittelet, i møter mellom forsker og informant der makten er skeivfordelt. Jeg har allerede argumentert for at det er villedende å tro at man kan balansere maktaspektet i relasjonen mellom forsker og informant i særlig stor grad. Jeg har likevel latt meg inspirere av forskjellige forskere som begrunner viktigheten av å uansett *forsøke* nettopp dette, særlig av forskningsetiske årsaker (Altern & Holtedahl, 1995; Førde, 2004; Kramvig, 2006). Det etiske handler om at man som forsker ikke bare er oppatt av å få et intervjumateriale av best mulig kvalitet, men at man samtidig føler et ansvar for informantenes integritet.

Marit Aure argumenterer i sin avhandling for at en forsker som ønsker å påvirke en samfunnsdebatt kan være spesielt godt egnet for å produsere vitenskapelig kunnskap (2008). Dette er fordi man fra en slik posisjon vil ha en særlig interesse av å gjøre tydelig rede for de

forutsetninger og intensjoner som ens kunnskapsbidrag hviler på, slik at mottakerne settes i best mulig i stand til å vurdere bidragets relevans (jf. Widerberg, 2001). For meg har en viktig målsetning vært å utfordre etablerte forståelser omkring hvordan ulike innbyggere opplever det å bo på to steder langs kysten av Finnmark, for dermed å bidra til å få frem alternative representasjoner av det jeg kaller kystens ruraliteter. Av denne grunn har jeg lagt til rette for dialog og transparens gjennom å levere ut utskrifter av intervjuene til informantene. Jeg har også underveis i avhandlingsarbeidet skrevet noen prosjektrelaterte kronikker i finnmarksavisene³⁵, samt en artikkel til det populærvitenskapelige tidsskriftet *Ultima Thule* som årlig gis ut av Måsøy historielag (Munkejord, 2006b). Utover dette har jeg forsøkt å si ja når jeg har blitt spurt om å presentere prosjektet mitt i forskjellige sammenhenger i fylket³⁶ og i ulike andre faglige sammenhenger som kurs og seminarer. Slike fremlegg har bidratt til diskusjoner og relevante tilbakemeldinger omkring hvordan jeg presenterer og fortolker det empiriske materialet samt hvordan jeg forholder meg til annen forskningslitteratur om relaterte emner.

Inger Altern og Lisbet Høltedahl (1995) har argumentert for at antropologer bør gi større oppmerksomhet i sine analyser til sine egne relasjoner både til informanter og mottakere av de kunnskapsbidragene man produserer. De hevder at forskeren som person bør være synligere i sine tekster, slik at det kommer frem hvordan antropologens ulike relasjoner preger funn og analyser i kunnskapsbidraget. De foreslår begrepet ”repersonalisering” om et slikt synliggjøringsgrep. Gjennomgangen ovenfor representerer for meg et forsøk på nettopp en repersonalisering av min kunnskapsproduksjon (ibid).

Vitenskapsteoretiske refleksjoner

Transparent metodologi som grep i kunnskapsproduksjonen

I akademiske sammenhenger har jeg noen ganger blitt møtt med en skepsis når jeg har fortalt om min åpne dialogstrategi vis à vis det empiriske feltet. Skepsisen har først og fremst dreid

³⁵ Jeg skrev kronikken ”Med ryggen til Oslo og nesa vendt mot Nord” som ble publisert i Finnmark Dagblad den 23. september 2005 og i Finnmarken den 28. september 2005. Året etter skrev jeg kronikken ”Om flytting i Finnmark”, publisert i Altaposten, 25. september 2006, og i Finnmark Dagblad samme dag. I 2008 skrev jeg blant annet de korte kronikkene ”Drømmen om å bo i et nordlig landskap” og ”Bruttolønnsnivået i Finnmark: Mindre forskjeller mellom kvinner og menn” som ble publisert i Drømmefanger’n (sept/08), et magasin om Finnmark som utgis tre ganger årlig av Finnmark fylkeskommune.

³⁶ Som for eksempel i regi av Rolvsøy Bygdelag (i 2006), på fylkeshuset i Vadsø (i 2006), på Norut Alta (2009) og på Borealiskonferansen, Alta (2009).

seg om at jeg gikk ut i media i forkant av intervjuene, samt at jeg i samtale med informantene før intervjuene var så åpen om tema, mål og hensikt med prosjektet. Ett av nøkkelordene, særlig i medieoppslagene, var, som jeg har beskrevet tidligere i dette kapittelet, ”*positiv forskning om Finnmark*”. Enkelte kolleger har da utfordret meg på om jeg virkelig tenker meg at jeg har fått tak i et bredt spekter av flytte- og bostedshistorier fra informantene mine, siden de på forhånd visste at jeg ønsket å skape nettopp positiv finnmarsforskning, eller om mitt fokus heller har bidratt til å ekskludere en del vanskelige og mer problematiske erfaringer. Denne typen innvendinger har gjerne blitt oppsummert med følgende spørsmål: ”Har du ikke selv vært med på å farge intervjumaterialet gjennom ditt fokus?” Dette er spørsmål som impliserer en vitenskapsteoretisk diskusjon om kunnskapssyn. For hva betyr det å farge sitt intervjumateriale? Og hva er det som gjør et kvalitativt datamateriale rikt og nyansert? Og er kvalitative kunnskapsbidrag mer objektive jo bredere de favner?

Objektivitet er et mangetydig og omdiskutert begrep. I tråd med den feministiske vitenskapsteorien er jeg kritisk til den positivistiske tanken om at det ”objektivt virkelige”, basert på prinsippet ”a view from nowhere”, skulle eksistere uavhengig av kunnskapssubjektet, altså at objektiv kunnskap skulle kunne overskride enhver lokalisering. Jeg er også kritisk til objektivitet forstått som ”verdinøytralitet”, der man tenker seg at kunnskapssubjekter kan oppnå en objektiv forståelse av et fenomen gjennom å innta en ”nøytral holdning” overfor fenomenet. Med utgangspunkt i en slik kritikk viser blant annet feministisk og poststrukturalistisk vitenskapsteori at forskning basert på tradisjonelle, positivistiske antagelser omkring objektivitet vil produsere delvis og *partisk* kunnskap om verden, men at denne misvisende blir oppfattet som helhetlig og universell (jf. Harding, 1991; Haraway 1994). Mange feministiske og andre kritisk orienterte samfunnsforskere argumenterer for at det er mer meningsfullt å forstå ”verdinøytral” kunnskap som androsentrisk heller enn objektiv. Androsentrisk henspiller på at kunnskapen er produsert fra et mannlig standpunkt og/eller at den tjener mannlige/menns interesser. Feministisk teori hevder i stedet at *all* kunnskap er kontekstuell, delvis, lokalisert og partisk. Den allerede nevnte vitenskapsteoretikeren Donna Haraway (1994) bruker begrepet ”situert” i forhold til denne kunnskapsforståelsen, og hun argumenterer for en forskningspraksis som privilegerer følgende:

contestation, deconstruction, passionate construction, webbed connections, and hope for transformation of systems of knowledge and ways of seeing. But not just any

partial perspective will do: we must be hostile to easy relativisms and holisms built out of summing and subsuming parts (ibid:89).

Vi ser altså at Haraway argumenterer for en situert forskningspraksis som setter diskusjon, uenighet, forbindelser, konstruksjoner, dekonstruksjoner, endring og visjoner i høysetet. Det betyr ikke at feministisk poststrukturalistisk tenkning er relativistisk. Haraway, i likhet med en rekke andre forskere innenfor dette kunnskapsfeltet, avviser *både* positivisme og relativisme fordi tilhengerne av begge disse perspektivene unnlater å ta *ansvar* for de representasjonene de produserer. En positivist vil gjerne tenke seg at hun "bare beskriver verden slik den er", mens relativisten heller hevder at "det er min situering som gjør at jeg fremstiller min fortelling og min forskning slik jeg gjør, og alle fremstillinger er likeverdige." Verken den positivistiske eller den relativistiske posisjoneringen tar inn over seg at kunnskapsprodusenten alltid er en *aktiv* part i kunnskapsproduksjonen. Selv om relativisten har rett i at hennes kunnskapskrav står i relasjon til hennes kunnskapsposisjon, er det ikke slik at man som subjekt er epistemisk låst fast i kun én posisjon. Vi er dermed i stand til å tenke fra alternative posisjoner, og vi er i stand til å tolke våre data på forskjellige måter for på den måten produsere alternative kunnskapstilbud. Følgelig vil jeg argumentere for at det er avgjørende at man som forsker klargjør de forutsetningene som analysene er produsert under, for derigjennom å ta ansvar for sitt kunnskapsbidrag (Aure, 2008). Det innebærer at man må være bevisst og gjøre rede for de valgene og perspektivene man har inntatt i forbindelse med kunnskapsproduksjonen, samt at man bør reflektere over konsekvensene ens inntatte posisjon får for ens representasjoner, slik også Harding (2004) argumenterer for. Situert kunnskapsproduksjon er dermed en ansvarlig kunnskapsproduksjon.

Ut fra ovennevnte argumentasjon: Er det meningsfullt å hevde at jeg gjennom min posisjonering i feltet har farget intervjumaterialet, slik at studien kun har evnet å fange det positive, og dermed har gått glipp av bredden i forskjellige flytte- og bostedshistorier? Ut fra min forståelse av den verdinøytrale objektivitetens umulighet, vil jeg argumentere for at jeg er uenig i spørsmålets premisser. Ja, jeg har farget og preget kunnskapsproduksjonen. Men det betyr ikke nødvendigvis at den produserte kunnskapen ikke evner å gripe et bredt spekter av flytte- og bostedserfaringer, og det betyr heller ikke at mitt kunnskapsbidrag ikke kan betegnes som grundig situert.

Jeg vil argumentere for at alle former for dataproduksjon er preget av møter mellom forsker og felt. Enhver forsker har visse tema i fokus, og disse interessene vil bidra til å forme informantenes kunnskapsbidrag. Jeg gikk altså åpent ut og fortalte at jeg ønsket å produsere positiv kunnskap om innflytteres hverdagsliv og stedsopplevelser i Finnmark. Det var flere grunner til dette. For det første opplever jeg at mye finnmarksforskning har hatt et negativt fokus. Det er for eksempel blitt slått stort opp at Finnmark scorer ”på topp” på alle negative statistikker over dødelighet, andel av befolkningen på trygd, alkoholisme osv. Ut fra mitt vitenskapsteoretiske perspektiv er forskningen med på ikke bare å beskrive ”virkeligheten”, men også (*gjen*)skape den. Det å forske på for eksempel kvinneflukt, gubbevelde og fiskerikrise er viktig, men samtidig vil et ensidig negativt forskningsfokus kunne forsterke destruktive selvbilder og sementere negative samfunnstrender. For det er jo slik at det finnes minst like mye positivt i Finnmark som i andre deler av landet. Ved å produsere kunnskap om Finnmark, ønsker jeg å bidra til å styrke positive samfunnstrender i fylket. Jeg ønsker videre om mulig å bidra til at ”naturlige” flyttestrømmer ikke bare går sørover, men også nordover: At flere vurderer å bosette seg i Finnmark. Dette er min visjon. *Samtidig* var det viktig for meg å gjøre klart overfor informantene at på tross av at jeg ønsket å bidra med en positiv kunnskapsproduksjon, var jeg selvsagt interessert i å få tak i innflytteres utfordringer og vanskelige erfaringer. Det virket da heller ikke som at informantene opplevde at mitt fokus satte en begrensning for hva som var ”lov” å ta opp i intervjuene. Informanter som for eksempel hadde helseproblemer, negative erfaringer med sladder og ryktespredning i lokalsamfunnet, vansker på arbeidsmarkedet eller som slet med ensomhet, fortalte i stor grad også om slike mer problematiske erfaringer – slik analysene vil vise.

Kan jeg så fortsatt forsvare min åpne strategi? Inspirert av blant andre Altern & Holtedahl (1995), Søndergaard (1999) og Haraway (2004) vil jeg argumentere for at så lenge forskeren gjør rede for ulike aspekter ved sin situering, så vil en slik åpen strategi utgjøre en kvalitetssikring av kunnskapsproduksjonen, heller enn en feilkilde. *Transparent metodologi* er med andre ord for meg en nøkkeldimensjon for å vurdere kvaliteten i et kunnskapsbidrag. Jeg tenker meg dermed at konsekvent, tydelig og gjennomtenkt bruk av teori og metoder som er tilpasset de aktuelle problemstillingene – slik jeg i forrige og dette kapittelet gjør rede for – åpner for mulighetene til å produsere ansvarlig og *situert* kunnskap. Min åpne dialogstrategi har vært et bevisst verktøy for å produsere nettopp dette da jeg, i tråd med Altern og Holtedahl (ibid), anser *formidling* som en viktig del av selve kunnskapsproduksjonen. Jeg har dermed (selvfølgelig!) farget og preget kunnskapsproduksjonen i denne undersøkelsen. Men,

når jeg i denne avhandlingen, og særlig konkret i dette kapittelet, gjør rede for hvordan, utgjør dette et forsøk på å praktisere en transparent metodologi som en kvalitetssikring av mitt kunnskapsbidrag.

Situert objektivitet i lys av poststrukturalistiske perspektiver og erfaringsrealisme

Siden jeg forstår kunnskapsproduksjon som en prosess mellom ulike parter, og siden jeg argumenterer for at kunnskap med nødvendighet er situert, henger dette sammen med at jeg i løpet av mine år som ph.d.-stipendiat har latt meg inspirere av forskjellige former for feministisk vitenskapsteori, særlig basert på poststrukturalistisk og erfaringsrealistisk tenkning. Inspirert av denne tenkningen vil jeg argumentere for at mening etableres dynamisk og relasjonelt i møter mellom mennesker, og mellom mennesker og den sosialitet, kultur og materialitet som omgir dem (Cohen & Rapport, 1995; Hall, 1997; Halfacree, 2004). Poststrukturalistiske diskursive perspektiver legger til grunn at "virkeligheten" kun er tilgjengelig som kunnskap for oss mennesker gjennom språket. Disse perspektivene innebærer dermed at språket setter rammer og begrensinger for hvordan vi oppfatter verden, og for hva som er mulig å tenke eller si (Jørgensen & Phillips, 1999). Filosofen George Lakoff og lingvisten Mark Johnson argumenterer på sin side for at all kunnskap og alle begreper har, ikke bare en språklig, men også en *kroppslig* forankring (1999). De argumenterer her helt i tråd med standpunktfeminister som Sandra Harding (2004) og Dorothy Smith (2004) som også vektlegger betydningen av kropp og materialitet. Forskjellen er blant annet at Lakoff og Johnson underbygger sin kropps- og erfaringsbaserte vitenskapsfilosofi gjennom klarere referanser til kognitiv psykologi. Senere forskning innen kognitiv psykologi tyder nemlig på at mennesker universelt etablerer et basisbegrepsapparat basert på noen grunnleggende erfaringer knyttet til blant annet fødsel, død, familie, sex, sinne og smerte. Dette begrepsapparatet bygges videre ut metaforisk ved at ukjente fenomener forklares med kjente (Aase & Fossåskaret, 2007).

Det som dermed vil variere kulturelt, og til en viss grad situasjonelt og interseksjonelt, er hvordan sanseinntrykkene kategoriseres og gis mening. Det er blant annet derfor vi kan konstatere at fenomener som innflytter, mannlighet, kvinnelighet, Finnmark, ruralitet, urbanitet, hjemsted og det gode liv begrepsfestes og forstås på forskjellige måter i ulike kulturelle sammenhenger – og på forskjellige måter av ulikt situerte aktører. Dette betyr at jeg

som forsker i analysearbeidet har forsøkt å være orientert mot å få frem alternative og mangfoldige forståelser gjennom å presentere innflytteres fortellinger om hverdagsliv i nye empiriske og analytiske sammenhenger.

Kriterier for å evaluere fortolkende kunnskapsbidrag

Ethvert kunnskapsbidrag er avgrenset og posisjonert (Haraway, 2004). Alle valg av tema, problemstillinger, metoder, utvalg av informanter og analyseredskaper gjør at noe annet velges bort: Mitt valg om å forholde meg til kysten i Finnmark har ekskludert innlandet, mitt fokus på innflytterhushold (dog definert på en vid måte) har ekskludert husholdene som kun består av bofaste eller tilbakeflyttere, min vinkling på flyttehistorier og positive representasjoner av livet i Finnmark kan muligens ha ført til en usynliggjøring av særskilt negative erfaringer, og mitt fokus på hverdagsliv og kjønnede stedsopplevelser i vid forstand kan ha ført til ekskludering av muligheten til å trenge dypere inn i mer avgrensede aspekter ved arbeid, fritid og familie som det også kunne være interessant å fordype seg i. ”Testen” på hvordan jeg har klart å fremstille og videreformidle aspekter fra informantenes liv vil komme til uttrykk i presentasjonen og drøftingen av datamaterialet i de enkelte kapitlene.

Mitt utvalg av informanter er ikke representativt for innflytterbefolkningen som helhet i de to kommunene. Representativitet er da heller intet relevant begrep for å vurdere kvaliteten i en fortolkende undersøkelse (Widerberg, 2001, Søndergaard, 1999). Mitt datatilfang fra to kyststeder i nord utgjør derimot, som nevnt tidligere, et godt utgangspunkt for å få frem variasjoner og mangfold i fortellinger om bostedsvalg, hverdagsliv, stedsopplevelser, kjønnede ruraliteter og bolyst.

Hvilke kriterier som kan være relevante for å vurdere ulike forskningsprosjekters kunnskapsbidrag, har blant annet å gjøre med vitenskapsteoretisk forankring og metodiske ambisjoner³⁷. I tråd med Dorte Marie Søndergaard (1999) og Hanne Haavind (1999b) vil jeg

³⁷ Innenfor kvantitativ forskning vil typiske evaluerende verktøy for å måle kvaliteten i forskningen være ”validitet” (at man måler det man sier man skal måle) og ”reliabilitet” (en annen forsker ville kommet frem til samme funn) (Widerberg, 2001, Aase og Fossåskaret, 2007). Innenfor kvalitativ forskning er validitet et lite relevant kriterium for å måle kvaliteten i en undersøkelse, da det nettopp er et poeng at man ikke alltid på forhånd kan angi nøyaktig hva man skal ”måle”, da dette må oppdages underveis i forskningsprosessen i dialog med feltet. Heller ikke reliabilitet er et relevant vurderingsverktøy, da det er et poeng at et kvalitativt forskningsbidrag nettopp *ikke* skal være utskiftbart, da jo produksjonen av kunnskap skjer i møtet mellom forsker og felt. Forskere vil dermed med nødvendighet måtte komme til å møte feltet på forskjellige måter, slik at de derigjennom trolig vil vektlegge noe forskjellige aspekter.

argumentere for at det er relevant å vurdere kvaliteten i dette kunnskapsbidraget i forhold til i hvilken grad det evner å engasjere til refleksjon i målgruppene. Målgruppene for mitt kunnskapsbidrag er andre forskere, distriktpolitikere, mine informanter og alle andre som velger å bo i (det nordlige) distriktsnorge, og som er opptatt av å skape positivitet og muligheter i distriktene. Et annet kriterium som vil være relevant for å vurdere mitt kunnskapsbidrag, handler om dets evne til å utvikle nye forståelser. Målet er at denne avhandlingen skal utvikle nye og kjønnsensitive perspektiver på hverdagsliv i Finnmark, for derigjennom å utfordre etablerte perspektiver på ruralitet i forskning og politikk.

Komparasjon av kjønnede stedsopplevelser

Anniken Førde (2004, 2007) argumenterer for at all kunnskap er komparativ i en viss forstand. Vi forstår, som nevnt, verden gjennom kategorier, og klassifiserer verden ut fra hva vi oppfatter som likt og ulikt. Førde presiserer at vi derfor ”ikkje kan skilje mellom komparativ metode og andre metodar, men at vi må utvikle det komparative i alle metodar” (2004:53). Når jeg i dette arbeidet vil diskutere hvordan ulike innflyttere konstruerer sitt hverdagsliv og sine stedsopplevelser på ulike måter, med basis i tidligere erfaringer, og i møte med det nåværende bostedets materialitet, sosialitet og kultur, samt i lys av overlokale diskurser om nord–sør, sentrum–periferi osv, impliserer dette en indirekte komparasjon av informantenes fortellinger både innad og mellom Havøysund og Vadsø. Hva jeg her legger i begrepet komparasjon må ikke misforstås. Jeg har naturligvis *ikke* gjennomført en komparasjon av definerte variabler. Dette er både fordi den typen komparative opplegg ligger utenfor den metodologiske rammen for dette avhandlingsarbeidet, men også fordi en slik variabelorientert komparasjon ifølge Førde (2004:54) tenderer til å ekskludere *samspill* mellom forskjellige variabler og dermed kompleksiteten i sosialt liv. En formell form for komparasjon vil således ikke være relevant for meg som er ute etter å avdekke nettopp betydningssammenhenger, mangfold og kompleksitet. Det som i dette avhandlingsarbeidet sammenlignes, er dermed ulike informanternes fortellinger om hverdagsliv og betydningssammenhenger slik jeg beskriver, fortolker og kategoriserer dem, og ikke konkrete informanter i seg selv, eller variabler løsrevet fra kontekst. Utfordringen i forhold til komparasjon metodologisk sett, ligger dermed først og fremst i selve prosessen hvor jeg som forsker kategoriserer og utvikler analysebegreper, da dette kategoriseringsarbeidet bidrar til å skrive intervjumaterialet inn i bestemte og mer avgrensede analytiske sammenhenger.

Analyseprosessen

Alle intervjuene ble alle tatt opp på bånd og transkribert av meg. For å kunne gjennomføre systematiske analyser av det omfattende materialet, har jeg underveis utviklet forskjellige kategorier. Kategoriseringene vokste frem som et resultat av ”dialog” mellom mitt intervjumateriale og de analytiske perspektivene jeg benyttet meg av. For å få best mulig kontroll på intervjumaterialet, valgte jeg på et tidlig tidspunkt å legge det inn i tekstbehandlingsprogrammet N6³⁸. Dette er et program som er blitt utviklet for nettopp å lagre, kode og analysere tekst. Konkret leste jeg så gjennom hvert intervju mens jeg kategoriserte tekstutdrag i tema og undertema. Temaene for intervjumaterialet fra begge feltsteder er flyttemotivasjon, førsteinntrykk, arbeid, fritid, familieliv, folk/kultur, landskap, klima, stedsbeskrivelser, fremtidstanker, medias diskurser om Finnmark og bakgrunnsinformasjon. Undertemaene er mange. Under temaet flyttemotivasjon har jeg for eksempel laget kategoriene kjærlighet, jobb, livsstil/det gode familieliv. Det betyr at et tekstutdrag der en informant forteller at hun valgte å flytte til Vadsø etter å ha møtt ”mannen i sitt liv” ble merket med tema ”flyttemotivasjon” og undertema ”kjærlighet”. Ett og samme tekstutdrag kunne gjerne ha et sammensatt innhold, og ble dermed også merket med flere tema og undertema, slik at jeg senere kunne analysere dette i ulike tematiske sammenhenger. Jeg har brukt N6 både for å holde orden på intervjumaterialet, samt for å kjapt skaffe til veie all empiri som omhandler et bestemt emne. Parallelt med at jeg jobbet med materialet i N6 vendte jeg flere ganger i analyseprosessen tilbake til de opprinnelige intervjuutskriftene for å lese materialet på papir – i sin ”originale” form. Her mintes jeg på nytt intervjusituasjonen hvor informantene beskrev de forskjellige fenomenene som ble tatt opp i bestemte sammenhenger.

Da jeg så analyserte all empiri som omhandlet et bestemt tema, jobbet jeg først med materialet fra ett av feltstedene. For kapittelet om naturopplevelser og naturbruk jobbet jeg for eksempel først med alt det intervjumaterialet fra Vadsø som omhandlet disse temaene og relevante underkategorier. Deretter jobbet jeg med havøysundmaterialet med vekt på å få frem forskjeller og likheter, og valgte så ut lengre intervjuutdrag som på best mulig måte kunne belyse disse. De tematiske kapitlene bygger dermed på rike empiriske eksempler, og har gjennomgående mange sitater. Eksempelene blir analysert og kategorisert, og jeg sier da som

³⁸ En nyere utgave av tekstbehandlingsprogrammet Nud*ist

regel noe om mengde, altså om hvor mange av mine informanter/innflytterhushold som kan sies å tilhøre den ene eller den andre kategorien i henholdsvis Havøysund og Vadsø. Jeg har da i hovedsak brukt enkle kvantifiseringer som alle, et flertall, halvparten, noen få og ingen. Ettersom dette er en kvalitativ studie, kan slike presiseringer av mengde naturligvis *ikke* overføres til samfunnet for øvrig. Men det er likevel interessant å presisere noe om mengde samt om likheter og forskjeller mellom Vadsø og Havøysund, ettersom dette sier noe om stedlige kulturelle betydninger i nettopp mitt utvalg.³⁹

Før jeg starter på avhandlingens analysekapitler, vil jeg i neste kapittel presentere relevant informasjon om Finnmark fylke, og om Måsøy og Vadsø kommuner. Jeg vil diskutere sentrale aspekter ved stedenes materielle dimensjoner som beliggenhet, arbeidsmarked og fritidstilbud, samt drøfte befolkningsrelevant statistikk med fokus på flyttetall. Men aller først: Noen illustrasjonsbilder som kan gi leserne et lite inntrykk av bebyggelse og natur fra hvert av stedene.

³⁹ Det kan være relevant å påpeke at ett av avhandlingens fem hovedanalysekapitler er bygd noe annerledes opp sammenlignet med de øvrige kapitlene. I *arbeidslivskapittelet* presenterer jeg empirien fra henholdsvis Havøysund og Vadsø *hver for seg*, mens jeg i de andre kapitlene presenterer de empiriske eksemplene fra begge steder *samlet*. Dette har noe å gjøre med at det i arbeidslivskapitlene var så *mange* eksempler som skulle presenteres, at jeg fant ut at teksten ble mest ryddig og lesbar ved å organisere den på den valgte måten. Analysene er imidlertid gjort samlet for havøysund- og vadsøeksemplene i alle kapitler.

Bilder fra Vadsø:

Ovenfor: Vadsø by
Nedenfor: Ytrebyen, Vadsø
Fotograf: Ingjerd Tjelle, Varanger Horisont

Vadsø:

Ovenfor: Barn som leker i ytrebyfjæra

Nedenfor: Matfestival

Fotograf: Ingjerd Tjelle, Varanger Horisont

Bilder fra Havøysund:

Begge bilder: Havøysund
Fotograf: John Strand, Havøysund

Havøysund:

Over: Kaia og slippen

Under: En fornøyd hobbyfisker med flott kveite
Begge foto fra John Strand, Havøysund

4. Geografisk og befolkningsstatistisk situering av Havøysund og Vadsø

Jeg vil nå presentere Havøysund og Vadsø med fokus på stedenes materielle dimensjoner. Jeg vil så diskutere en del relevant offentlig statistikk om befolkningsutviklingen de senere år. Denne har jeg hentet fra Finnmarkstatistikken⁴⁰, som er utarbeidet av Norut Alta på oppdrag fra Finnmark fylkeskommune, samt at jeg har fått skaffet til veie forskjellige bearbeidede tabeller fra SSB (Holm, 2004; Sørli, 2005, 2009; Rosentjern, 2009)⁴¹. Men, med tanke på lesere som ikke kjenner så godt til Finnmark fra før, vil jeg først gi en kort introduksjon til landets nordligste fylke.

Kort om Finnmark

Finnmark grenser i øst mot Kolahalvøya og det finske Lappland, og i sør mot nabofylket Troms. Fylket er på størrelse med Danmark, og dekker hele 48637 km². Det bor likevel ikke mer enn i underkant av 73000 innbyggere her⁴². Befolkningstettheten er således svært lav for fylket som helhet, men bosettingsmønsteret, særlig langs kysten, er rimelig konsentrert rundt et mindre antall tettsteder⁴³. Dette gjør at bostedene i Finnmark får en annen dynamikk og sosialitet enn hva som er tilfellet i andre rurale områder hvor befolkningen bor langt mer spredt over store avstander. Bosettingsmønsteret er blitt ytterligere konsentrert i etterkant av 2. verdenskrig. De fleste hus og bygninger i fylket ble brent av tyskerne i forbindelse med

⁴⁰ <http://www.fifo.no/finnstat/>

⁴¹ Se vedlegg sist i avhandlingen.

⁴² Pr 01.01.2008. <http://www.fifo.no/finnstat/befolkning/Befolkningsstruktur.htm>

⁴³ I motsetningen til forestillingen om det spredtbygde Nord-Norge, viser Sveinung Eikeland at 30 prosent av Finnmarks befolkning allerede i 1875 bodde i tettsteder (som landsnivået for øvrig). Derimot var andelen mennesker bosatt i tettsteder i Nordland fylke på den tiden kun 4 prosent. Mens bosetning i Troms og Nordland var basert på fiskerbondens muligheter for kort utror og jord, ble den konsentrerte bosetningen i Finnmark allerede på 1800-tallet lagt til fjordbotner og steder med havnemuligheter. Dette viser at det internt i den nordnorske landsdelen over lang tid har vært variasjoner i bosetningsmønsteret (Eikeland, 2004:121).

kapituleringen. Under gjenreisningen valgte en del mennesker fra de mindre stedene å bygge sitt nye hjem på et større sted heller enn å flytte tilbake dit hvor de bodde frem til evakueringen. Ny teknologi, samt bedre fiskebåter og fangstredskaper, ga lettere tilgang til fisken selv med noe større geografiske avstander til fiskefeltene.

Det har vært både samisk og norrøn bosetting i fylket siden 1000-tallet⁴⁴. På 1700-tallet og fremover kom det dessuten en betydelig innvandring fra Nord-Finland. Dette har ført til at Finnmark i flere sammenhenger er blitt presentert som ”de tre stammers møteplass” (Niemi, 2003). Denne betegnelsen overser imidlertid at regionen gjennom lange tider har vært preget av også andre nasjonaliteter og kulturer. Det har for eksempel ”alltid” vært en del russere i Finnmark, både bosatte og besøkende. Stien m.fl. argumenterer i denne sammenheng for at handelsforbindelsen mellom Nordvest-Russland og Finnmark går helt tilbake til vikingtiden (2005:99). I hovedsak byttet man kornprodukter fra Russland mot fisk fra Nord-Norge. Pomorhandelen, som den ble kalt, var betydningsfull frem til den russiske revolusjon i 1917. Etter Sovjetunionens fall i 1991, er det igjen blitt stor aktivitet over grensa østover (Aure, 2008:94–96). Fiskeri og fiskerelaterte aktiviteter har dessuten ført til at det tidvis har kommet mange ”fremmedfiskere” og fiskehandlere fra ulike deler av landet til fiskevær langs finnmarkskysten.

Fra slutten av 1800-tallet førte norske myndigheter en sentraliserings- og fornorskingspolitikk overfor hele befolkningen i nord gjennom skole og kirke (Edvardsen, 1997). Politikken fikk en særlig innvirkning på kystområdene hvor tidligere fleretniske områder i løpet av etterkrigstiden ble nærmest monokulturelle – i alle fall tilsynelatende (Eidheim, 1971; Gerrard, 1986). En kulturell revitalisering har imidlertid funnet sted de siste par-tre tiårene. Vi ser i dag mangfoldige og sammensatte former for etniske kultur- og identitetsuttrykk som tar utgangspunkt i nye forståelser av det samiske (Olsen, 2008a). Det finnes også en viss, muligens tiltagende, kvensk revitalisering.

Tradisjonelt har havet og havets ressurser stått svært sentralt i Finnmark. På 30-tallet sto Finnmark for hele 40 prosent (!) av verdiutbyttet i norske fiskerier (Strøm 1949:12 i Aure, 2008:61). Den relative betydningen har imidlertid minsket de siste tiårene. På 90-tallet sto Finnmark dermed for mer beskjedne, men likevel betydningsfulle 10 prosent av samlet brutto verdiskapning i fiskerinæringa (ibid). Ved siden av fiske og fiskerirelaterte næringer, kan

⁴⁴ I ”NOU 2007:14, Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms. Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget”, kapittel XII, s. 376 ff. vises det blant annet til Bjørklund (1985) og Bratrein (1989).

hovednæringen i fylket i dag sies å være offentlig sektor med stillinger relatert til helse, omsorg, oppvekst og skole. Videre representerer salg, service og turisme viktige arbeidsplasser, i tillegg til reindrift, jordbruk og bergdrift. Den nyere satsingen på utvikling av olje- og gasssektoren i nord har skapt optimisme med tanke på etablering av nye arbeidsplasser (Nilsen, 2008). Men så langt har satsingen ført til begrensede ringvirkninger på land.

Selv om Finnmark ligger mellom 70 og 71 grader nord, er klimaet relativt mildt sammenlignet med andre steder i verden like langt mot nord. Dette skyldes golfstrømmen som sørger for at fjordene langs kysten ikke fryser om vinteren. Værvariasjonene er likevel store. Selv om vinteren er relativt mild langs kysten (det er sjelden lavere enn minus 10 grader), kan vintertemperaturen bli desto lavere på innlandet (minus 20 grader er ikke uvanlig). Om sommeren er det omvendt. Mens dagtemperaturen langs kysten om sommeren sjelden overstiger 15 grader (den varierer mellom 5 og 20 grader), er det langt mer vanlig med over 20 på innlandet (temperaturen varierer mellom 10 til 30). For et utenforstående blikk kan kystlandskapet synes nakent og goldt. Forskjellige dyr som rein, sau, geiter og noen kyr har likevel funnet beite her i lange tider. Dessuten finnes multemyrer, sopp, lakseelver og varierte fiske- og jaktmuligheter.

Tiltakssonen

Det kan ellers legges til at Finnmark og Nord-Troms er definert som en ”tiltakssone”⁴⁵. Det er en egen sone som nyter godt av noen særskilte distriktpolitiske virkemidler. De viktigste er som følger:

- Fritak for arbeidsgiveravgift,
- Nedskrivning av studielån med inntil ti prosent av opprinnelig lånegrunnlag, avgrenset oppad til 25.000 kr pr år,
- Fritak for el-avgift på forbruk,
- Reduksjon i personbeskatningen,
- Økt barnetrygd gjennom det såkalte ”Finnmarkstillegget”,
- Lønnstilskudd til forskolelærere.

⁴⁵ http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/regional-_og_distriktpolitikk/tiltakssonen.html?id=435288

Disse tiltakene bidrar til at en del hushold i Nord-Troms og Finnmark har ”bedre råd” enn personer bosatt andre steder i landet om husholdenes bruttoinntekt er lik.

Vadsø og Havøysund – en nærmere presentasjon⁴⁶

Vadsø kommune utgjør med sine vel 6100 innbyggere Finnmarks fjerde mest befolkede kommune etter Alta, Sør-Varanger og Hammerfest. Vadsø ligger på nordsiden av Varangerfjorden, og strekker seg flere mil innover Varangerhalvøya. Over 5000 personer bor konsentrert i Vadsø sentrum, mens resten av kommunens befolkning bor i noen mindre fiskevær og småbygder langs kysten. Vestre Jakobselv og Skallelv er blant de største bygdene utenfor kommunesenteret. Vadsø by ligger hovedsakelig på fastlandet i et lett skrånende landskap ved fjorden, mens deler av byen ligger på den lille Vadsøya som er tilknyttet fastlandet med en bro. Landskapet er åpent med lite busker og trær. Fjellene er bare og nedslippte. Himmelen er høy, og man ser langt; utover fjorden og innover viddelandskapet. Husene står tett, og bebyggelsen er konsentrert. I sentrum finner man gallerier, fire-fem kafeer, en indisk restaurant, kino, kulturhus, Hermetikken næringshage med blant annet et forholdsvis utstrakt konserttilbud, to treningssentre (med styrkerom, aerobictimer og spinningssal), svømmehall, innendørs fotballbane, bibliotek og gågate med russemarked en gang i blant. Det er et bredt offentlig tjenestetilbud. Det er en rekke matbutikker og butikker som selger klær, leketøy, elektrovarer, kontorartikler, sportsartikler og sko. Det er bruktbutikk, vinmonopol, frisører, massasjetilbud, akupunktur, bakeri og kro. I Vadsø finner vi dessuten en rekke fritidstilbud. Jeg kan nevne foreninger og klubber som driver med jakt og fiske, hanggliding, hestesport, karate, klatring, ski, skyting, skuter, dykking, svømming, turn, kiting, golf, modellfly, MC, brettseiling, bridge, båt, sjakk, hund, film og foto, og det er atelier for amatørkunstnere (Fri Strek), flere teater- og husflidslag, historielag, hagelag, trimlag, turlag og fiskarkvinnelag. Det finnes dessuten en lang rekke forskjellige band, korps, musikk- og korforeninger og en jazzklubb som arrangerer konserter. Det er også årlige musikkfestivaler som Varangerfestivalen og Musikk i Finnmark. Ellers finner vi velforeninger, hytteforeninger, religiøse menigheter og flere etnisk baserte kulturföreninger.

⁴⁶ Følgende beskrivelser er basert på mine opphold i Havøysund og Vadsø i 2005, på statistikk fra <http://www.fifo.no/finnstat/> som ble hentet ut i august 2006, samt Vadsø og Måsøy kommuners hjemmesider, august 2006.

Vadsø har en lang historie, og var et fiskevær med kirke allerede i 1567⁴⁷. På 1800-tallet og frem til 1. verdenskrig var byen sentrum for russehandelen (pomorhandelen). Vadsø fikk en betydelig finsk innvandring på 1800-tallet. Ved folketellingen i 1875 var dermed over halvparten av befolkningen i Vadsø kvener (Stien m.fl. 2005:99–100). I dag er store deler av befolkningen i kommunen av blandet avstamning. Byen ble bombet flere ganger under siste verdenskrig, og ble sterkt skadet under den tyske tilbaketrekning i oktober 1944. Tidligere var jordbruk, fiske og handel de viktigste næringene i kommunen. I dag er arbeidsmarkedet i Vadsø preget av en meget stor andel offentlige høykompetansestillinger særlig relatert til Fylkesmannen, som blant annet driver med samfunnssikkerhet, landbruk og miljøvern, samt Fylkeskommunen, som blant annet har ansvar for samferdsel, næringsutvikling og videregående opplæring. Vadsø har daglige anløp av Hurtigruta og egen kortbaneflyplass med flere daglige avganger.

Havøysund er kommunesenteret i Måsøy, en mindre kommune som ligger lengst nord-vest i Finnmark. Kommunen har sitt fastland på Porsangerhalvøya, og består av dette fastlandet samt de fem store øyene Havøy, Måsøy, Ingøy, Hjelmsøy og Rolvsøy, i tillegg til nærmere 400 mindre øyer, holmer og skjær. Kommunen ble eget herred i 1839⁴⁸, og har i dag i underkant av 1400 innbyggere, hvorav 1200 bor konsentrert i kommunesenteret Havøysund på Havøy. Tidligere bodde befolkningen spredt rundt i mange mindre bygder og fiskevær hvor man hadde direkte tilgang til fiskefeltene. Etter siste verdenskrig valgte imidlertid mange fra småbygdene ute i havgapet å gjenreise boligen sin på Havøya. Dermed vokste Havøysund frem som sted – med et godt utbygd havneområde og en rekke fiskerirelaterte virksomheter. Blant annet har det vært både trandamperi, rekefabrikk og forskjellige fiskeribedrifter for produksjon av salt-, fersk- og frossenfisk. Fiskearbeidet var sesongarbeid. I sesongene kom det arbeidere og såkalte fremmedfiskere fra fjern og nær. Folketallet var dermed langt høyere i sesongene enn ellers.

Fiskerirelaterte aktiviteter står fremdeles sentralt i Havøysund, og i sesongen er tilstrømningen av fremmedfiskere betydelig. Fisken foredles i stedets to fiskeindustribedrifter. Totalt er om lag en tredjedel av arbeidsstyrken i Måsøy engasjert i fiskerirelaterte jobber, enten i fangstleddet eller på land i forbindelse med foredling, pakking, sending osv. Vi finner

⁴⁷ www.vadso.kommune.no

⁴⁸ www.masoy.kommune.no

dessuten relaterte næringer knyttet til slipp, frys, butikk med fiskeredskaper og velferdstilbud til fremmedfiskere.

Sammenlignet med Vadsø ligger Havøysund lenger ute mot havet og i et litt brattere landskap, men med omtrent samme type og mengde vegetasjon og fargekoloritt. Også Havøysund preges av en konsentrert bebyggelse. Kommunesenteret er relativt lite, men tilbyr flere tjenester enn man kanskje kunne forestille seg. Der er gode kommunale tjenester og tilbud som omsorgsboliger, sykehjem, psykiatrisk tjeneste, barnehage, barne- og ungdomsskole og prøveordning med desentralisert førsteår på en del linjer på videregående skole (LOSA-prosjektet). Havøysund har idrettshall og kulturhus og et hotell med bar og kafé. Der er en kombinert fast food-kafé og videoutleie, og man finner diverse tilbud som frisør og ansiktsbehandling, massasje og akupunktur. Det er videre skobutikk, klesbutikk, nærmat og samvirkelag med alle slags ting som sykler, ski, pynteting, kjøkkenutstyr, gardiner og klær, og vi finner dessuten to trevarehandlere, data- og elektrobutikk, bensinstasjon og en liten butikk som selger dyrefôr og -utstyr. Også i Havøysund er det mange lag og foreninger. Det finnes for eksempel idrettslag med flere undergrupper som driver med blant annet fotball, håndball, barneidrett, innebandy og aerobic. I tillegg er det skiklubb og svømmeklubb. Av musikktilbud finnes Havøysund skolekorps, Havøysund musikkforening, barnekor, blandakor og flere band. Ulike humanitære organisasjoner som Røde Kors Hjelpekorps har avdeling i Havøysund. Det finnes jeger- og fiskeforening, fiskerkvinnelag, husflidslag, bridgeklubb, båtforening, pensjonistforening, FN-veterangruppe, hundeklubb, historielag samt lokallag i Fiskarlaget og Lions Club. I tillegg er det en bygdekino som holder til på samfunnshuset, et folkebibliotek, en ungdomsklubb med aktiviteter fire kvelder i uka, og et treningssenter med noen treningssykler og vektapparater.

Havøy er tilknyttet riksveinettet via en bro som ble bygget i 1986. Det er et par-tre timer å kjøre fra Havøysund til de nærmeste flyplassene som ligger i Lakselv, Alta og Hammerfest. Vegen går over et værhardt område, særlig vinterstid. Hurtigruta kommer daglig innom, og det kommer også hurtigbåter innom noen dager i uka. Disse går både utover til Rolvsøy og Ingøy og innover til Hammerfest. Det er bussforbindelse til Alta og Hammerfest tre dager i uka.

Befolkningsutvikling og flyttedebatter i Finnmark

Mens folketallet i Vadsø har vært stabilt helt siden 1975, har Måsøy som nevnt i forrige i kapittel over samme 30-årsperiode erfart en regelrett halvering av befolkningen. Reduksjonen i befolkningen, som Måsøy kommune har til felles med de fleste andre kystkommuner i Finnmark, har i særlig stor grad funnet sted i småbygdene i kommunen. Kommunens befolkning som helhet fortsetter å utvikle seg i en nedadgående retning, også på 2000-tallet, men trenden er nå svakere enn på 80- og 90-tallet (Holm, 2004).

Befolkningen i Finnmark er generelt sett noe yngre enn landsgjennomsnittet. Dette er et positivt trekk. Vadsø har en særlig ung befolkning, mens Måsøy har en større andel eldre personer i sin befolkning⁴⁹. Det kan videre være verdt å merke seg at mens det i 2006 i Finnmark var 95 kvinner per 100 menn i aldersgruppen 20–39 år, hadde Vadsø hele 98 kvinner per 100 menn. Måsøy hadde derimot en betraktelig lavere kvinneandel med bare 85 kvinner per 100 menn⁵⁰, og kan dermed sies å ha et underskudd av yngre kvinner. Dette vil kunne forsterke trenden med fødselsunderskudd i kommunen.

Flytting, og da særlig utflytting, er et sentralt tema i den nordnorske debatten, slik jeg skrev innledningsvis i denne avhandlingen (Fredriksen, 2001; Skålnes, 2001). Hvert kvartal publiserer finnmarksavisene de siste statistikkene over inn- og utflytting i Finnmark. Og hvert kvartal kan vi igjen konstatere at særlig de mindre kystkommunene, men også større kommuner som Vadsø den siste tiden, sliter med røde tall. Jeg vil i det følgende gå litt dypere inn i flyttestatistikk og flyttetrender i Måsøy og Vadsø kommuner.

Befolkning på flyttefot

Ifølge Statistisk sentralbyrås statistikker fra 2004, er 25 prosent av befolkningen i Finnmark innflyttere utenfra fylket (Sørli, 2005)⁵¹. I tillegg finner vi som nevnt innledningsvis omtrent

⁴⁹ For Norge som helhet: 13,1 prosent av befolkningen er over 67 år. Finnmark har en noe yngre befolkning: 11,9 prosent er over 67 år. Vadsø har en yngre befolkning både i forhold til landsgjennomsnittet og i forhold til finnmarksgjennomsnittet (10,5 prosent er over 67 år), mens Måsøy har en betraktelig eldre befolkning (hele 17 prosent er over 67 år). Kilde: <http://www.fifo.no/finnstat/>

⁵⁰ For Norge som helhet er kvinneandelen noe høyere enn for Finnmark sin del: 97/100.

⁵¹ For 2004 inkluderer denne prosentandelen 7009 innflyttere fra Nordland/Troms, 5664 innflyttere fra Sør-Norge og 4312 innflyttere fra utlandet. I tillegg var det i 2004 hele 5702 personer hvis oppvekstkommune var ukjent. På bakgrunn av en redegjørelse fra demograf Kjetil Sørli, har jeg i denne forbindelse valgt å beregne andelen ny-innflyttere til Finnmark i forhold til befolkningen i Finnmark med kjent oppvekstkommune, det vil si $(7009 + 5664 + 4312) : (73210 - 5702) = 25$ prosent av befolkningen i Finnmark er innflyttere utenfra fylket.

25 prosent ”interninnflyttere⁵²”; altså personer som er oppvokst i én finnmarkskommune, og som har valgt å bosette seg i en annen kommune i fylket. Det finnes også en ikke ubetydelig andel tilbakeflyttere.

Flyttebildet viser således en befolkning på flyttefot. Utflyttingen er høy, og da særlig fra enkelte kystkommuner som stadig får lavere befolkningstall. Fylket har likevel, som jeg har vært inne på, en betydelig andel innflyttere, og da både *interninnflyttere* fra andre finnmarkskommuner, *tilbakeflyttere* samt *innflyttere utenfra fylket*. Sistnevnte kategori inkluderer i denne sammenhengen innflyttere med utenlandsk bakgrunn som ellers gjerne kategoriseres som innvandrere. Innflytterne utgjør en viktig befolkningsgruppe i Finnmark, og for mange steder i fylket vil det være av stor betydning for befolkningsutviklingen og samfunnenes bærekraftighet om flere innflyttere velger å bli boende over lengre tid.

Hvis vi ser nærmere på Måsøy og Vadsø, er det slik at 30 prosent av innbyggerne i Vadsø er innflyttere som har vokst opp *utenfor* Finnmark, i tillegg til en stor andel interninnflyttere og tilbakeflyttere. For Måsøy er andelen innflyttere utenfra fylket 22 prosent. Andelen interninnflyttere og tilbakeflyttere er lavere enn i Vadsø.

Hvor kommer innflytterne i Måsøy og Vadsø kommuner fra?

Når vi ser på innflytterne utenfra fylket, kan det være relevant å skille mellom innflyttere fra andre deler av Nord-Norge (Nordland og Troms), innflyttere fra sørligere deler av landet, og innflyttere fra andre land. For Vadsøs del viser statistikken at de tre kategoriene er omtrent likt representert, men med en viss overvekt av innflyttere fra Sør-Norge. I Måsøy derimot er bildet et annet. Flertallet av innflytterne er fra Nordland og Troms, mens det er forholdsvis få innflyttere fra andre land. Det er ellers interessant å legge merke til at det både i Havøysund

⁵² Denne gruppen er det dog umulig å beregne andelen på helt nøyaktig, ettersom SSB registrerer fødekommunen, og ikke oppvekstkommunen til den enkelte. Det betyr ifølge SSBs statistikker, bearbeidet av SSBs konsulent Svein Holm på bestilling den 07.09.04, at 43 prosent av befolkningen i Vadsø er født i Finnmark, men ikke i Vadsø, mens tilsvarende andel i Hammerfest og Kirkenes, hvor det er sykehus, er på henholdsvis 14 prosent og 10 prosent. I Måsøy er 35 prosent av befolkningen født i Finnmark, men ikke i Måsøy.

Vi ser at det er umulig å beregne nøyaktig hvor mange av Finnmarks befolkning som faktisk har flyttet til og bosatt seg i en annen finnmarkskommune enn fødekommunen. Men, at andelen er betydelig både i Vadsø og Havøysund, fikk jeg bekreftet gjennom mitt feltarbeid hvor jeg stadig støtte på kvinner og menn som nettopp hadde valgt å flytte til en annen kommune i oppvekstfylket. I Vadsø er det spesielt mange interninnflyttere, blant annet på grunn av at stedet trekker til seg mange høyt utdannede finnmarkinger som får seg en høykompetansestilling innen stats- eller fylkesforvaltningen. Man kan anta at utover de 25 prosent innflyttere som kommer fra andre fylker enn Finnmark / utlandet, vil omtrent like mange være innflyttere fra en annen finnmarkskommune – i gjennomsnitt.

og Vadsø er en rimelig god balanse mellom antall kvinnelige og mannlige innflyttere uavhengig av oppvekststed. For Finnmark fylke som helhet viser det seg at hele 58 prosent av innflytterne som har vokst opp i utlandet, er kvinner. Det er særlig blant innflytterne fra Russland og Finland at kvinneandelen er spesielt stor. Innflytterne fra Russland og Finland utgjør også de to største innflyttergruppene blant ”innvandrerbefolkningen” i Finnmark, med en andel på til sammen 45 prosent.

Oversikt over hvor innflytterne i Måsøy kommer fra:

	Mannlige innflyttere	Kvinnelige innflyttere	Sum	Prosent av N
Oppvekstregion: Nordl./Troms	79 (48%)	85 (52%)	164 (100%)	57%
Oppvekstregion: Sør-Norge	45 (56%)	35 (44%)	80 (100%)	28%
Oppvekstregion: Utlandet	19 (44%)	24 (56%)	43 (100%)	15%
				100% = 287

Kilde: SSBs statistikker, Holm, 2004

Oversikt over hvor innflytterne i Vadsø kommer fra:

	Mannlige innflyttere	Kvinnelige innflyttere	Sum	Prosent av N
Oppvekstregion: Nordl./Troms	263 (53%)	234 (47%)	497 (100%)	30%
Oppvekstregion: Sør-Norge	286 (48%)	314 (52%)	600 (100%)	37%
Oppvekstregion: Utlandet	277 (52%)	258 (48%)	535 (100%)	33%
				100% = 1632

Kilde: SSBs statistikker, Holm, 2004

Kjønn og flytting

Medier og forskning har over lengre tid fokusert på at spesielt *kvinnene*, i større grad enn mennene, flytter *fra* distriktene (Gerrard, 1975; Grimsrud, 2000; Fredriksen, 2001; Skålnes, 2001; Sloan, 2009). Dersom vi ser nærmere på den faktiske kjønnede flyttelekkasjen fra Finnmark fylke som helhet, og fra Vadsø og Måsøy kommuner mer spesifikt, ser vi imidlertid at det er nødvendig å nyansere dette bildet noe. Statistiker og demograf Kjetil Sørлие fra SSB/NIBR har gjort en undersøkelse hvor han fulgte to femårskull fra de var 15 år til de var i 35-årsalderen i henholdsvis Måsøy og Vadsø kommuner, samt i Finnmark fylke⁵³. Det ene årskullet ble født i 1961–65, og ble fulgt til utgangen av 1998 da de var 33–37 år, mens det andre årskullet ble født i 1966–1970 og ble fulgt til 2003⁵⁴.

For Finnmark som helhet viser det seg at antallet i begge kullene ble redusert, og det i økende grad fra 1998 til 2003. Vi ser videre at flyttelekkasjen *var* større blant kvinner enn menn for begge kullene. Forskjellene mellom kjønnene reduseres imidlertid fra det første til det andre kullet. For det siste femårskullet var andelen kvinner i 2003 redusert med 21 prosent, mens andelen menn var redusert med 19 prosent i samme periode. Vi kan dermed slå fast at menn i dag flytter fra Finnmark i nesten like stor grad som kvinner. Dette er i tråd med det Berglund m.fl. (2005) finner i sin rapport *Med periferien i sentrum*, hvor de blant annet undersøker sammenhenger mellom kjønn, mobilitet, velferdsordninger og hverdagsliv i nordiske utkantstrøk.

For Vadsøs del har befolkningen holdt seg stabil på vel 6000 mennesker de siste 30 årene. Denne stabiliteten gjelder også til dels for de undersøkte femårskullene: Antall mannlige innflyttere og utflyttere balanserer fint. For kvinnene i de to femårskullene ser vi derimot en annen utvikling: I det første kullet (ca. 35 år i 1998) finner vi en positiv flyttebalanse som resulterte i en tilvekst på 4 prosent kvinner, mens for det andre femårskullet ser vi en reduksjon i de høye innflyttertallene. Resultatet er en negativ flyttebalanse som fører til en reduksjon av antall kvinner med hele 13 prosent for det femårskullet som i 2003 var rundt 35 år.

⁵³ Se vedlegg 5 bakerst i avhandlingen.

⁵⁴ Sørлие har ikke tatt høyde for at bygda Gjesvær med sine 300 innbyggere i 1984 ble overført fra Måsøy til Nordkapp kommune. Sørлие har imidlertid kikket nærmere på saken i etterkant av at han utarbeidet undersøkelsen og kommet fram til at denne utelatelsen ikke har noe å si for hovedfunnene i hans undersøkelse.

For Måsøy viser befolkningsstatistikken at det var en kraftig befolkningsnedgang i hele perioden. Både fraflyttingen og tilflyttingen økte, det første mest for menn og det siste mest for kvinner. Utviklingen blant yngre kvinner og menn var altså i perioden 1998–2003 at flere menn flyttet bort fra kommunen, og flere kvinner flyttet til. Selv om nedgangen både i antall kvinner og menn fortsatt var stor for siste kull, førte denne utviklingen til en bedre balanse mellom andelen kvinner og menn i kommunen. Som nevnt var det likevel per 2005 bare 85 kvinner i alderen 20–39 per 100 menn. Og flyttelekkasjen er fortsatt dramatisk. Begge femårskull er omtrent halvert når kvinnene og mennene når 35-årsalderen: Blant kullet født i 1966–1970 ser vi i 2003 at andelen menn er redusert med 53 prosent mens andelen kvinner har gått ned hele 62 prosent.

Vi ser dermed en negativ befolkningsutvikling i Måsøy kommune, selv om trenden siden 1998 er positiv på flere måter: Kvinner har i sterkere grad flyttet til kommunen, og menn har i sterkere grad flyttet ut, slik at kjønnsbalansen er blitt noe forbedret. I Vadsø er utviklingen litt uklar. Kommunen har hatt en rimelig balansert inn- og utflytting både med tanke på antall og kjønn, men siden 1998 kan det se ut til at denne balansen er kommet i ulage for kvinnes del.

Kjønnnet arbeidsmarked i Finnmark⁵⁵

Andelen yrkesaktive var i 2004 omtrent den samme for menn som for kvinner i Finnmark, med henholdsvis 75 og 74 prosent av aldersgruppa 20–66 år i arbeid. For kvinner var andelen yrkesaktive litt høyere enn landsgjennomsnittet på 73 prosent, mens den for menn var lavere enn landsgjennomsnittet på 79 prosent. Dersom vi ser på andelen arbeidsledige i alderen 20–66 år, legger vi merke til at andelen kvinner som var helt ledige var 3 prosent i Finnmark, som i landet for øvrig, mens andelen arbeidsledige menn – 6 prosent – var dobbelt så høy som i resten av landet.

Dersom vi ser Finnmark under ett ser vi at både andelen menn i lønnet arbeid og andelen arbeidsledige menn var høyere enn blant kvinner i 2004. I Måsøy kommune var eksempelvis 73 prosent av mennene mot 70 prosent av kvinnene mellom 20–66 i arbeid, og så mye som 11 prosent av mennene var arbeidsledige. Andelen arbeidsledige kvinner var ”bare” 5 prosent. Det skulle tyde på flere ting: At kvinner i Finnmark generelt, og i Måsøy spesielt, i større grad enn menn er hjemmeværende uten å registrere seg som jobbsøkende, det være seg med eller

⁵⁵ Tall fra Finnmarkstatistikken, <http://www.fifo.no/finnstat/>

uten omsorgsansvar for barn, eldre slektninger eller andre. Det kan også tyde på at kvinner i Finnmark i større grad enn menn er under utdanning, hvilket også stemmer når vi ser nærmere på SSBs statistikker for andel av befolkningen i Finnmark under utdanning⁵⁶. For Måsøys del, hvor det i 2003 var 85 kvinner per 100 menn i aldersgruppen 20–39, vil også en del av forklaringen trolig være at arbeidsledige kvinner fortsatt forlater kommunen i noe større grad enn ledige menn. I Vadsø var andelen personer i lønnet arbeid noe over finnmarksgjennomsnittet for menn og langt over snittet for kvinner⁵⁷. Men også i Vadsø var andelen arbeidsledige menn omtrent dobbelt så høy som andelen arbeidsledige kvinner.⁵⁸ De fleste forklaringene som ble presentert i forhold til Måsøy vil også være relevante for å forstå vadsøtallene.

Langt fra alle sysselsatte jobber heltid. Ifølge SSBs bearbejdede statistikker (Rosentjern 2009) er andelen måsøymenn som jobber deltid 20 prosent, mens tilsvarende andel kvinner er hele 48 prosent. Det betyr med andre ord at nær halvparten av de sysselsatte kvinnene i Måsøy jobber deltid. Dette bidrar også til å forklare at andelen arbeidsledige kvinner er langt lavere enn andelen arbeidsledige menn i kommunen: Kvinnene *deler* på arbeidet seg imellom i større grad enn hva menn gjør. I Vadsø er også andelen kvinner som jobber deltid langt høyere enn for menn: 23 prosent av mennene og 33 prosent av kvinnene jobber deltid.

SSBs oversikter viser videre at andelen personer som i 2004 var sysselsatt i det *offentlige*⁵⁹ for Finnmark som helhet var betydelig høyere enn landsgjennomsnittet. Vadsø merker seg ut som den kommunen med størst andel sysselsatte i offentlig sektor (en andel på hele 61 prosent). Måsøy befinner seg her sammen med Båtsfjord i den andre enden av skalaen, med bare 35 prosent sysselsatt i offentlig sektor, noe som er på gjennomsnittlig nivå sammenlignet med landet for øvrig. Både i Norge sett under ett, og i Finnmark spesifikt, er arbeidsmarkedet sterkt kjønnsdelt. For Måsøy er fiske og til dels oppdrett svært sentrale næringer som sysselsetter hele 19 prosent av arbeidsstyrken⁶⁰. Fangstleddet er fullstendig mannsdominert:

⁵⁶ SSBs statistikk viser for aldersgruppen 20–24 år at 33 prosent av kvinnene, mot bare 19 prosent av mennene er under utdanning. Statistikken viser også at andelen kvinner blant de eldre studentene er større enn andelen menn.

⁵⁷ 77 prosent av mennene og hele 79 prosent av kvinnene er i arbeid – hvilket er hele 5 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for Finnmark, og dermed 6 prosent høyere enn landsgjennomsnittet.

⁵⁸ 7 prosent av mennene mot 3 prosent av kvinnene.

⁵⁹ Sykehus, skole, høgskole, samiske institusjoner, forsvarsavdelinger, fylkesadministrasjonen, statlig administrasjon, kommunal og fylkeskommunal forvaltning, kommunalt, fylkeskommunalt og statlig eide selskaper, administrasjon, helse- og omsorgssektoren på forskjellige nivåer osv.

⁶⁰ Prosentandelene i dette underkapittelet er basert på tall fra finnmarksstatistikken bearbejdet av Norut Alta: www.fifo.no/finnstat/

Bare en ørliten andel av arbeidstakerne, 3 prosent, er kvinner⁶¹. Industri (14 prosent av hele arbeidsstyrken – og da hovedsakelig fiskeindustri) er også mannsdominert: Kun 32 prosent av arbeiderne innen næringa er kvinner. Også kraft, bygg og anlegg (6 prosent av arbeidsmarkedet) er fullstendig mannsdominert: Kun 5 prosent av de sysselsatte er kvinner. På den andre siden finner vi de tradisjonelle kvinnenæringene, hvor kvinneandelen i Måsøy faktisk bare er et par prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet, men betydelig høyere enn i Finnmark fylke som helhet, og betydelig høyere enn i Vadsø. I Måsøy er 73 prosent av arbeidsstyrken innen undervisning kvinner⁶², mens kvinnene representerer hele 84 prosent av dem som jobber innen helse- og omsorgssektoren⁶³.

For Vadsøs del er altså mønsteret noe av det samme, men med en betydelig lavere andel av de sysselsatte innen primær- og sekundærnæringene. Faktisk er bare 2 prosent av den totale arbeidsstyrken i kommunen knyttet til primærnæringene, som for Vadsøs del ikke bare omfatter fiskerier, men også jordbruk (primærnæringene representerer i snitt 4 prosent av arbeidsmarkedet i landet for øvrig, 7 prosent i Finnmark og altså 19 prosent i Måsøy). Blant de som jobber innen primærnæringene i Vadsø er 17 prosent kvinner, samtlige innen landbruk. Også andelen ansatte i industri, bergverk, bygg og anlegg representerer bare halvparten av finnmarks- og norgesgjennomsnittet.

For Finnmark som helhet ble antall sysselsatte innen hvitfiskindustrien i perioden 1984 til 2007 redusert med 78 prosent, fra 3536 til 883 ansatte (SSBs statistikker, vedlegg 8). En tilsvarende nedskjæring har muligens funnet sted i Måsøy, men SSB har ikke tall som går så langt tilbake. Fiskeriforskningsinstituttet Nofima har måsøytall fra 2007 og tilbake til 1995, og disse ser ikke så alarmerende ut, ettersom det har vært en positiv utvikling i kommunen siden 2003. For perioden som helhet er likevel antallet sysselsatte i fiskeindustrien redusert med 20 prosent⁶⁴. Hadde vi hatt tall som gikk lenger tilbake i tid, ville nok reduksjonen ha vært langt sterkere. Dersom vi ser på fangstleddet og antall fartøy per 100 innbyggere i perioden 1995–2002, ser tallene heller ikke så mørke ut. En liten nedgang har det vært, men

⁶¹ 4 av 118 fiskere i Måsøy kommune er kvinner pr 1. juni 2009 i følge det norske fiskermanntallet: http://www.fiskeridir.no/register/fiskermanntallet/?m=utl_mant&s=1

⁶² I Finnmark er 64 prosent av dem som jobber med undervisning i kvinner. I Vadsø er andelen 62 prosent mens den i landet for øvrig er på hele 65 prosent.

⁶³ I Finnmark er 79,5 prosent av arbeidsstyrken innen helse og omsorg kvinner. I Vadsø er andelen 77 prosent mens den i landet for øvrig er på hele 82 prosent.

⁶⁴ For fylket som helhet har det i samme periode vært en reduksjon på 67 prosent, fra 2368 sysselsatte i fiskeindustrien i 1995 til 778 i 2007.

Måsøy tronte i 2002 på toppen av statistikken med hele 9,4 fartøy per 100 innbyggere, mens gjennomsnittet i kystfinnmark var omtrent på halvparten.

Bruttolønnsnivået– mindre lønnsforskjell mellom kvinner og menn i Finnmark

Den gjennomsnittlige bruttolønningen blant personer bosatt i Finnmark var i 2004 14 prosent lavere enn gjennomsnittet på landsbasis. Dersom man ser bruttolønn i sammenheng med særordninger for Finnmark (som ligger i den såkalte ”tiltakssonen”), som lavere skatt, høyere barnetrygd og gode avskrivningsordninger for studielån, er det dog lite som tyder på at finnmarkingene har dårligere råd enn landsgjennomsnittet. Det som videre er interessant, er at kvinner og menn i Finnmark har et betydelig likere lønnsnivå enn kvinner og menn har i landet for øvrig. Menn tjener mye mer enn kvinner i Finnmark også, men dersom vi ser på SSBs tall for 1995 og 2004, som omfatter alle kvinner og menn i arbeid (uansett stillingsprosent), er lønnsnivået tross alt mye jevnere her nord: Noe av dette skyldes generelt lavere lønninger, og noe skyldes at kvinner, i og med at de har betydelig høyere utdanning enn menn, også antagelig også innehar rimelig bra betalte høykompetansestillinger.

	1995	2004
I Norge	Kvinner tjente 58% av menns lønn	Kvinner tjente 60% av menns lønn
I Finnmark	Kvinner tjente 75% av menns lønn	Kvinner tjente 76% av menns lønn
I Havøysund		Kvinner tjente 62% av menns lønn
I Vadsø		Kvinner tjente 77% av menns lønn

Likestillingsindekser i Finnmark

SSB utarbeider årlig en indeks for likestillingssituasjonen i norske kommuner. Denne indeksen forsøker å sammenfatte forskjellige indikatorer som søker å måle i hvilken grad kvinner og menn bosatt i forskjellige kommuner, deltar – eller har rom for å delta – i arbeidsliv, politikk og utdanning. Ifølge NORUT NIBR-bearbejdede statistikker fra SSB⁶⁵ omfatter indikatorene følgende:

- Barnehagedekning (1–5 år)

⁶⁵ <http://www.fifo.no/finnstat/levekår/likestilling.htm>

- Andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter
- Antall kvinner per 100 menn i aldersgruppen 20–39 år
- Kvinners utdanningsnivå sett i forhold til menn i den enkelte kommunen, og sett i forhold til kvinner ellers i landet
- Kvinners andel i arbeidsstyrken sett i forhold til menn i den enkelte kommunen, og sett i forhold til kvinneandelen i arbeidsstyrken i andre kommuner
- Kvinners gjennomsnittsinntekt sett i forhold til menns i den enkelte kommunen, og sett i forhold til kvinners gjennomsnittsinntekt i andre kommuner.

Vi har allerede sett nærmere på tall for de fire siste indikatorene på listen ovenfor. Hvis vi da også ser på de to første indikatorene, hadde Vadsø per 2005 full barnehagedekning, men var ikke helt på topp når det gjaldt andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter. Måsøy hadde rimelig bra barnehagedekning, men skåret under middels når det gjelder andelen kvinnelige kommunestyrerepresentanter. Til sammen kommer Finnmark godt ut av likestillingsundersøkelsen fra 2005, med en gjennomsnittelig indeks som ligger godt over landsgjennomsnittet. Vadsø var i 2005 på femteplass i rangeringen over alle kommunene i landet, sammen med tre andre finnnmarkskommuner; Karasjok, Hammerfest og Sør-Varanger. Måsøy derimot rangeres under landsgjennomsnittet (og ender på delt nest siste plass i Finnmark, sammen med Kautokeino, bare med Loppa under). Nasjonalt sett ender Måsøy på 240. plass.

Med disse tall og forhold som bakteppe, vil jeg i neste kapittel gi et innblikk i hva ulike innflyttere legger vekt på i sin begrunnelse for hvorfor det hadde seg slik at de valgte å bosette seg i Havøysund og Vadsø.

5. Om å flytte mot nord⁶⁶

Mot en meningsorientert tilnærming til bostedsvalg

Et vanlig perspektiv innen den norske distrikts- og flyttforskningen har, som nevnt, vært å undersøke fraflytting i et ”kvinnefluktperspektiv” (Fredriksen, 2001; Bye, 2009; Sloan, 2009). Jeg vil argumentere for at hvorvidt premisset om kvinneflukt fra småsteder stemmer, avhenger av valg av geografisk nivå for analysen (bygd, kommune eller region), hvilken tidsramme man velger for studien, og i hvilken grad man velger å også inkludere tall på innflytting til det aktuelle stedet.

Et annet og delvis overlappende perspektiv innen rural–urban flyttforskning har vært å fokusere på distriktsungdoms framtidsplaner (Skålnes, 2001; Karlsen, 2001; Fredriksen, 2001; Wiborg, 2003; Ness & Nilsen, 2009). Dette perspektivet byr stort sett på nedslående resultater for distriktene, da man avdekker at storparten av ungdommen, og da jentene i særdeleshett, planlegger å flytte ut av bygda for å få seg utdanning, få seg en OK jobb, bli uavhengig av foreldrene osv. Gro Grimsrud peker imidlertid på at hele 80 prosent av unge voksne i Norge flytter *uavhengig* av hvor de har vokst opp (2000:16). Dette er et sentralt poeng som mange kanskje ikke kjenner til.

Gjennom å inkludere et livsfaseperspektiv, kan Johan Fredrik Ryes (2006) forskning fra fjellregionen i Midt-Norge i denne sammenheng sies å representere en ny vinkling på bostedspreferanser i et fremtidsperspektiv. Ryes kvantitative undersøkelse viser at det ikke er noen signifikante forskjeller mellom gutters og jenters bostedspreferanser, og at det heller ikke er noen signifikante forskjeller mellom allmennfag- og yrkesfagelever, unntatt på ett punkt: Bostedspreferanse i 20-årene. For akkurat denne livsfasen er andelen jenter og

⁶⁶ En noe bearbeidet versjon av dette kapittelet er akseptert i PLAN, Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling i årets sommernummer (Munkejord, 2009b).

allmennfagelever som vil bosette seg i by noe større enn andelen gutter og yrkesfagelever. For de senere livsfasene viser Rye at det ikke er noen forskjeller mellom de forskjellige ungdomsgruppene; så mye som 80–90 prosent av alle informantene, uansett kjønn og klassetilhørighet, oppgir at de ønsker å bosette seg i spredtbygde strøk, i en bygd eller i en mindre bygdeby når de får egen familie, samt i senere livsfaser som godt voksne og pensjonister.

Rye (2006) minner om at det ikke er sannsynlig at ungdommene faktisk kommer til å bosette seg der de i dag forteller at de ønsker å bosette seg. Det er mange faktorer som senere i livet vil spille inn i forhold til valg av bosted, så som partnerens syn på bosted samt nettverk og relasjoner på det nye bostedet hvor man har tatt utdanning og/eller fått sin første jobb. Det er likevel interessant å avdekke den kvantitative distribusjonen av holdninger til rural og urban bosetting. Her viser Ryes studie at middelklasseungdom generelt, og jenter spesielt, er svært positivt innstilte til å bosette seg i distriktene når de er ferdige med studier og ”ung voksentid” i storbyen. Dette er et funn som setter spørsmålstegn ved premissene i deler av det vi kan kalle kvinnefluktstudiene.

I det følgende vil jeg undersøke hva som ligger til grunn for mine informanters beslutninger om å flytte til to steder i Finnmark.

Hvorfor akkurat Havøysund eller Vadsø?

Da jeg ba mine informanter om å forklare hvorfor de flyttet til akkurat Vadsø eller Havøysund, handlet de umiddelbare begrunnelsene ofte om kjærlighet, jobbmuligheter, drømmen om å bo i et eksotisk landskap langt mot nord og/eller om et ønske om å bo i nærheten av venner og familie. Da de intervjuede så fikk anledning til å utdype svaret, ble det tydelig hvor komplekst dette med flytting egentlig er. De ovennevnte begrunnelsene ble da vevd inn i en rekke andre faktorer og forhold relatert til blant annet utdanning, livsfase og konkrete erfaringer, som *til sammen* bidro til at mine informanter som enkeltmennesker og som familier valgte å flytte nordover og bosette seg i nettopp Havøysund eller Vadsø. Flytting skjer som oftest ikke spontant, men forutsetter at flytteren har noen tanker om hva hun eller han flytter fra og om hva man flytter til (Shields, 1991; Fosso, 2004). Hvilken familie- og jobbsituasjon innflytterne er i under flyttingen, vil påvirke hvordan de opplever det nye bostedet i både geografisk, sosial og kulturell forstand (Wiborg, 2003:15). Siden jeg i dette

kapittelet ser på flytting som en del av en biografisk erfaring, innebærer dette en menings- og prosessorientert tilnærming i tråd med blant annet Villa (2000) og Stenbacka (2001).

Flyttevalg relatert til egne bostedserfaringer – i barndom og voksen alder

Mange av mine informanter vokste opp på steder som er enda mindre enn nåværende bosted, sånn at de ved innflytting hadde med seg kompetanse på det vi kan kalle *småsteders sosialitet*. Et sentralt aspekt her handler om å evne å forholde seg til en tvetydig erfaring med sosial kontroll/omsorg på grunn av småstedets begrensede innbyggertall og avgrensede geografiske utstrekning, hvilket bidrar til å etablere det vi kan kalle en sosiokulturell gjennomsliktighet. Det er i denne sammenheng imidlertid relevant å peke på at slett ikke alle mine informanter har oppveksterfaringer fra småsteder. Så mange som rundt *en tredel* av de intervjuede innflytterne både i Vadsø og i Havøysund har i hovedsak tilbrakt barndommen på steder som er mange ganger større i befolkningstall og utstrekning enn nåværende bosted. Dette viser at ikke alle handler i henhold til etablerte forestillingen om at det naturlige er å flytte til et sted som er større enn ditt eget oppvekststed.

Også innflytteres egne erfaringer fra tidligere bosteder som voksne, har betydning for hvor man tenker seg at det er aktuelt å flytte. Flertallet av mine informanter har, uansett oppvekststed, bodd en kortere eller lengre periode i en av Norges fire-fem største byer, eller i storbyer i utlandet. Mange av disse forteller at de trivdes i storbyen, og at de muligens senere i livet vil flytte tilbake. De understreker imidlertid at de foreløpig har fått tilfredsstilt sitt behov for å prøve ut livet i storbyen. De vet hvordan det er å ha ”hundre kulturelle tilbud hver eneste dag, og så knapt ha tid eller råd til å bruke et eneste ett, men i stedet daglig bruke irriterende mye tid på trikken, bussen og T-banen”, som Birgitta i Vadsø uttrykker det.

Flyttevalg sett på bakgrunn av foreldrenes bosted og flyttemønster

Hvor ens egne foreldre vokste opp og hvor de bor nå, har betydning for hvor mine informanter opplever at det er aktuelt å bosette seg. Noen av dem har en forelder som vokste opp i Havøysund, Vadsø eller i en nærliggende kommune. Dette gjør at de i barndommen har feriert en del i det området hvor de nå har valgt å bosette seg, i en del tilfeller sammen med en partner som i utgangspunktet selv ikke hadde en slektsmessig relasjon til Finnmark fylke. Vi

kan si det slik at slekts- og ferietilknytning til Finnmark har bidratt til at noen av de intervjuede vurderte dette fylket som et reelt alternativ da de av ulike grunner skulle velge bosted, for eksempel i forbindelse med jobbsøking etter avsluttede studier.

Noen småbarnsforeldre i min studie legger videre vekt på at de ønsket å bosette seg i nærheten av sine foreldre eller svigerforeldre for å legge til rette for at besteforeldrene kunne bidra med barnepass og avlastning. Magnus og Nina kan trekkes frem som et eksempel på dette. De flyttet til Vadsø etter å ha bodd en årrekke i Oslo. Magnus vokste opp på Østlandet, mens Nina vokste opp i en annen kommune i Øst-Finnmark. Magnus sier blant annet følgende om det å bosette seg i Vadsø:

Vi snakka om det, og Nina sa at dersom vi skulle nordover, så kunne hun eventuelt tenke seg Vadsø. For hun ville på en måte ha litt by, og samtidig være relativt nært familien. Så Vadsø var alternativet. (...) Og den nærheten til familien, nå min svigerfamilie, har etter hvert begynt å bety veldig mye, særlig etter at vi fikk unger.

Tilbakeflyttere og innflyttere fra andre finnmarkskommuner forteller at de har valgt å bosette seg på et sted hvor man allerede har noen kjente, eller på et sted som er såpass nært andre steder hvor familie og nettverk er bosatt, at man kan ha jevn kontakt med disse.

Noen av mine informanter har imidlertid flyttet en del i barndommen, og de har foreldre som også i voksen alder har valgt en rimelig *mobil* tilværelse, gjerne med pendling mellom to eller flere boliger. Disse informantene har ingen bestemte steder å flytte til hvor de vil kunne regne med å ha jevn tilgang til samvær med og assistanse fra foreldrene. Avgjørelser i forhold til valg av bosted må dermed tas *uavhengig* av foreldrene. Mitt materiale tyder dermed på at når (sviger)foreldres bosted(er) og eget/egne oppvekststed(er) ikke er sammenfallende, bidrar dette til en større variasjon i valg av bosted og stedstilhørighet(er). Disse informantene velger i stedet å vektlegge andre elementer enn familie, slekt, oppvekststed og røtter som betydningsfulle faktorer når det gjelder valg av bosted.

Flyttevalg på bakgrunn av forestillinger om tiltakssonen

Som funnene i kapittelet så langt viser, kan valg av bosted ha sammenheng med egne bostedserfaringer, barndomssted(er) og (sviger)foreldrenes bosted og flyttemønster. Men også andre faktorer er viktige. En del offentlige myndigheter, som Finnmark fylkeskommune, er

opptatt av å informere om de økonomiske fordelene som ligger i at Finnmark er innenfor tiltakssonen. Mitt materiale tyder på at ønsket om å flytte mot nord for de fleste informantene bare i begrenset grad var begrunnet i forhåndskunnskap om Finnmark/Nord-Troms som tiltakssone. Da jeg konkret spurte innflytterhusholdene i Havøysund og Vadsø om hvorvidt dette med tiltakssonen hadde spilt en rolle for deres beslutning om å flytte til Finnmark, var det faktisk slik at enkelte ikke var helt sikre på hva tiltakssonen er, eller hvilke økonomiske fordeler den innebærer⁶⁷.

Noen få hushold fortalte imidlertid at nettopp tiltakssonen var én av flere viktige faktorer som gjorde at de valgte å flytte til Finnmark. Dette gjelder blant andre Vegard og Marit i Vadsø, oppvokst i Nordland. De har begge høyere utdanning, og er ansatt i offentlige lederstillinger. Vegard legger imidlertid vekt på at selv om tiltakssonen var viktig for flyttebeslutningen, så ”sku vi jo ikke hit kun for å betale mest mulig studiegjeld. Utgangspunktet var at ’vi bli så lenge vi trives’. Da hadde vi ett barn, no har vi to, og vi har vært her i 11 år. Og vi blir fortsatt boanes så leng vi har det bra.” I Havøysund er lærerne og legene noen av de som snakker varmest for tiltakssonens betydning: ”Det var vel ikke bare ren eventyrlyst som gjorde at vi kom hit,” sier en lærer ved Havøysund skole som er innflytter fra Sør-Norge: ”Nei, viss det ikke hadde vært noen avskrivning på studielånet, da kunne vi like gjerne dratt en annen vei. Det var vel kanskje den sterkeste grunnen til at vi kom!”

Flyttevalg sett i sammenheng med forestillinger om kyst

Argumentene som ble brukt når innflytterne i Havøysund skulle forklare hvorfor de hadde valgt å bosette seg nettopp her, var ofte at de ønsket å bo i et *kystsamfunn*. Kystsamfunn beskrives av havøysundinformantene som ”åpne steder” hvor man er vant med nye fjes, og hvor man har kompetanse i å ta ”fremmedfolk” inn i varmen. Innlandsbygder beskrives derimot som en motsetning til dette. Reidar som flyttet til Havøysund fra Vestlandet for å bosette seg sammen med sin kjære, uttrykker det slik:

E ser på det her som et heilt ordinært kystsamfunn. Kystsamfunna e prega av åpenhet. Det e lett å komme i kontakt med folk, dei e vant med å reise sjøl, og dei e vant med at folk ræke langs strendene deira. (...) Ja, så då e kom oppover, så va e vel innstilt på at vi ska prøve det her. Og e var ikkje så veldig mørkeredd, for e ville være på kysten, e

⁶⁷ Det var særlig de med høyere utdanning, og dermed studielån, som var kjent med begrepet og ordningene.

ville styre med båt, e ville fiske, e ville ha tak i alt som e synes e kjekt i forhold til kyst og kystkultur.

For andre er barndommens fortellinger om kyst- og fiskerikultur i Finnmark en faktor som har betydning for valg av bosted. Lars har vokst opp i Nordland, og er blant innflytterne jeg har intervjuet i Vadsø. Han forteller om sin bestefar som i sin tid deltok i finnmarksfisket. I barndommen fikk Lars ofte høre spennende fortellinger om rike fiskerier og om et annerledes landskap i det høye nord. Dette skapte tidlig en nysgjerrighet på hvordan det ville være å bo i det han kaller ”bestefars rike”. Slike positive forestillinger var dermed avgjørende for at Lars bestemte seg for å flytte til Finnmark etter å ha jobbet i en årrekke med media i sin oppvekstregion.

Å flytte til det mest interessante jobbtilbudet

Som jeg allerede har nevnt, er det slik at en del av mine informanter i Havøysund og Vadsø var i en overgangsfase i den perioden bostedsvalget ble tatt, som oftest i forbindelse med avsluttet utdanning. Flertallet valgte i denne fasen å søke arbeid kun på bestemte steder i landet. Enkelte søkte jobber i hele Nord-Norge, andre bare i tiltakssonen, og blant disse var det enkelte som bare søkte arbeid på de større stedene i regionen. Andre holdt seg til de mindre kystsamfunnene. Det at den enkelte innflytter(familien) havnet i nettopp Vadsø eller Havøysund kunne være basert på tilfeldigheter. Som regel handlet det om at det var nettopp her de først fikk et interessant jobbtilbud.

Rune, oppvokst på Vestlandet, var nyutdannet da han fikk en god lederstilling i privat sektor i Havøysund. Han søkte på aktuelle jobber i hele landet. Han fikk et par jobbtilbud i Oslo, men tilbudet i Havøysund var best; lønnen var høyest, oppgavene var mest interessante og arbeidsdagen kunne legges opp fleksibelt. Rune forteller at han ikke hadde takket ja til jobben i Havøysund om det ikke hadde vært for at stillingen ”egentlig var bedre enn ei fortente”, som han formulerer det. Han utdyper: ”Ei sette jobb ganske høgt, liksom, det gjer ei faktisk. Trives veldig godt med den jobben ei har no. Føle at ein lære nokke nytt og får utvikla seg.”

Jobber for begge partene i et forhold er naturligvis viktig, og det er en svakhet at arbeidsmarkedet i mange distriktskommuner er dominert av jobber som tradisjonelt appellerer til menn i sterkere grad enn til kvinner, dersom vi ser bort fra stillinger i helse-, omsorgs- og oppvekstsektorene. Likevel: Mitt materiale viser at det slett *ikke* er slik at alle

innflytterfamilier venter til begge parter har fått jobbtilbud i den nye bostedskommunen før de bestemmer seg for å flytte dit. Meningsfullt lønnsarbeid for begge, og ikke nødvendigvis heltidsarbeid, beskrives heller av de fleste som et viktig kriterium for å bli boende på det nye stedet⁶⁸.

Flyttevalg relatert til drømmen om å bo i et eksotisk nordlig landskap

Da Birgitta, som selv er vokst opp på Østlandet, valgte å søke jobb i Vadsø, var det fordi hun ønsket å gjøre noe eksotisk og annerledes, forteller hun. Birgitta var ung og singel på den tiden, og hadde bak seg en liten praksisperiode i Tromsø samt noe jobberfaring i det hun beskriver som en ”sedat” småby på Østlandet. Hun ønsket å jobbe intensivt en kortere periode på et spennende sted for å tjene penger til en jordomseiling, og et utlyst vikariat ved kontoret til NRK Finnmark i Vadsø passet perfekt inn i denne planen. Jobben viste seg å være enda mer artig og utfordrende enn det Birgitta hadde tenkt på forhånd, og av ulike grunner, blant annet at hun traff ham som skulle bli far til hennes eldste barn, ble jordomseilingen aldri realisert. Birgitta har i stedet blitt boende i Vadsø – med unntak av et par år da hun og familien arbeidet og studerte i Oslo. Etter to år i hovedstaten valgte imidlertid familien på nytt å flytte nordover til Vadsø. Hun forklarer at det var minst like spennende å jobbe i NRK Finnmark som å jobbe i riksmidia i Oslo. Og ikke minst, legger hun til, hverdagslivet i Vadsø med korte avstander og ingen transporttid fristet etter daglige timer på buss og trikk i Oslo.

Magnus’ flyttevalg er også relatert til forestillingen om å bo i et eksotisk nordlig landskap, i tillegg til dette med å bosette seg i nærheten av (sviger)familien, som utdypet ovenfor. Magnus vokste opp i en by på det sentrale Østlandet, og forteller at han helt siden sin spede barndom har vært interessert i natur, dyreliv, fugleliv og insekter. Han valgte å studere i Oslo hvor han etter hvert møtte Nina som siden har vært hans partner. Nina vokste opp i Øst-Finnmark, men forteller at hun i studietiden i hovedstaten hadde forandret seg til en ”skikkelig

⁶⁸ Mitt materiale viser videre at blant husholdene som hadde *jobb* som en hovedgrunn for å flytte til Havøysund eller Vadsø, var det husholdets mann som først hadde fått en attraktiv jobb i 2/3 av husholdene, mens kvinnen var den som først hadde fått en attraktiv jobb i de resterende 1/3 av husholdene. Dette representerer en kjønnet skjevfordeling, men som jeg presiserer i en tidligere publisering som omhandler kun vadsømaterialer: ”The reasons my informants moved to Finnmark range from issues related to work, economy, family, to the desire for an adventure or for an exotic frame for the everyday life, and combinations of these. Whereas in Little’s study from Great Britain, the woman’s job was in no case given as a reason for family relocation (Little, 2002:116), 10 of my main informants explain that either her or his job was the decisive reason for moving, the woman’s job accounting for as much as one third of the cases! This finding both supports and challenges Little’s argument. It challenges it, since there exist families who tell that they moved to Finnmark because of her career project, and it supports it, since there is still a strong male bias (2006a:247).

storbyjente”. Hun hadde absolutt ingen planer om å forlate storbyen, og ”uten Magnus hadde jeg nok aldri flyttet nordover igjen,” innrømmer hun. Nina var derfor i utgangspunktet ikke spesielt begeistret for Magnus’ drøm om å bosette seg langt mot nord. Magnus fortsatte likevel det han kaller for sin ”lokkekampanje”. Han utdyper: ”For meg var det naturen som dro. Kanskje ikke så mye fugletitting og fotografering den gangen [det har det blitt mer av etter hvert]. Den gangen var det vel mer jakt og fiske jeg var inne på.”

Da drømmejobben til Nina ble lyst ut i Vadsø, valgte hun å søke. Og da hun fikk jobben, bestemte de seg for å flytte til Finnmark – som et slags kompromiss mellom Ninas preferanse for Oslo og Magnus’ drøm om Svalbard. Nina forteller at det å flytte til Vadsø for henne var et midlertidig valg. Hun gikk med på å bo litt i Vadsø, men ønsket ikke egentlig å bosette seg der. Etter en rekke år er det midlertidige perspektivet byttet ut. De bor nå i Vadsø på 8. året fordi de stortrives – og har absolutt ingen planer om å flytte videre.

Flyttevalg på bakgrunn av kjærlighet

Om enkelte flyttet til Finnmark på grunn av en fascinasjon for det nordlige landskapet og klimaet, har andre valgt å flytte mot nord på grunn av kjærligheten. Noen kjærlighetsinnflyttere møttes da *han* var på ferie i *hennes* hjemland. Et eksempel er Per og Ludmila i Havøysund. Per forteller:

Ja, æ traff ho på ferie i [hennes hjemby] for nån år sia. Så da blei vi nu kjent. Og så spurte æ om ho hadde løst til å bli med hjem og se korsen æ hadde det. (Ludmila smiler). Ja. Ja. Æ kjøpte flybillett til ho, og ho pakka og blei med. Ho va no tøff og sa ja tel det. Og ho blei no her. Tre månas turistvisum va det først. Og vi blei gift tre daga før visumet gikk ut. Det klarte vi å ordne.

Atter andre har truffet sin tilkommende på nettet, eller de har vært på samme konferanse i regi av jobben. Noen av kjærlighetsinnflytterne i mitt materiale hadde god kjennskap til Finnmark før innflytting, og de var motivert for å bo nettopp her, mens andre har bosatt seg i henholdsvis Vadsø og Havøysund *til tross for*, mer enn *på grunn av*, stedlige forhold. Katia i Vadsø er et eksempel på dette. Hun flyttet hjem til Sverre etter å ha blitt kjent med ham gjennom elektronisk korrespondanse over noen måneder. Hun hadde blitt fascinert av denne nordmannen med høyere utdanning og god jobb. Han hadde sjark og eget hus han i stor grad hadde bygd selv. For Katia representerte Sverre en helt ny verden. Hun var en høyt utdannet

storbyjente fra Russland som hadde en godt betalt stilling i fylkesadministrasjonen i hjemlandet. Hun vanket i miljøer preget av god økonomi, pene antrekk og festing. Vadsø og Sverres hverdagsliv representerte noe helt annet som hun ble tiltrukket av, nemlig ”trygghet og pålitelighet”. Hun utdyper:

Æ måtte ha den tryggheten, og vite at æ kunne ha tillit til Sverre. Æ kommer jo fra en god familie, men fra et ustabilt samfunn. Det var så mange endringer som det kunne bli i Russland med overgangen fra statssosialisme til en rå kapitalisme. Æ trengte noen holdepunkter. Og det fikk æ i Sverre og i det norske samfunnet. Mange tror at russiske kvinner gifter seg med norske menn for pengene, for det materielle. For noen kan sikkert det være tilfellet, men rike mannfolk finnes det mange av i hjembyen min.

Katia valgte derfor å si opp sin godt betalte stilling, og tok farvel med venner og familie i Russland. Hun forteller at hun er veldig glad for valget hun tok.

Når de kvinnelige kjærlighetsinnflytterne velger å bosette seg sammen med en kjæreste på (tross av) stedet han bor på, handler det ikke bare om kjærlighet, men også om makt og kjønn (Haavind, 2008): Kun ett av husholdene som består av en kvinnelig utenlandsk kjærlighetsinnflytter og en mannlig innbygger i Vadsø eller Havøysund vurderte å bosette seg i *hennes* hjemland. De andre mennene tok det for gitt at dersom kjærlighetsrelasjonen skulle utvikle seg, måtte hun flytte til ham. Kvinnene selv forteller at de ikke hadde noe imot å forlate venner og familie i hjemlandet for å bosette seg på hans hjemsted. Kjærlighetshusholdene som består av en *mannlig* kjærlighetsinnflytter som har valgt å bosette seg hos den kvinnelige kjæresten i Havøysund, forteller derimot at de som en del av flyttebeslutningen helt klart vurderte å bosette seg på hans daværende bosted, eller også på et tredje sted der begge to kunne tenke seg å bo.

Førsteinntrykk av Vadsø og Havøysund som landskap

Falleferdig for noen, fantastisk for andre

Noen innflyttere i Havøysund og Vadsø forteller at de umiddelbart syntes at stedet var nydelig og eksotisk, mens andre beskriver det første møtet med det nye bostedet som rimelig overveldende. Onar og Åshild i Havøysund kan stå som et eksempel på det sistnevnte:

Mai: Huske dokke dokkes første møte med Havøysund? Kordan va det? Kordan opplevde dokke Havøysund som sted?

Åshild: Vi kjørte Havøysundveien sent i juli

...Onar: Det var vel først i august.

... Åshild: Og det ble goldere og goldere, færre og færre hus. Nei, jeg bare hadde ordentlig fysisk vondt i magen. Jeg sa at 'her kan ikke jeg bo. Her er det bare sten og vann. Vi må snu!'

Onar: Men det er klart at når vi runda svingen her oppe da, så var det den digre plassen. Det så ut som en kjempeby! For da hadde en jo ikke sett no lys på ei stønn. Så vi ble vel positivt overraska over bygda, at ho var så svær etter å ha kjørt gjennom Lillefjorden og disse plassene her...

Åshild: Og så var det jo veldig uvante omgivelser da. Jeg syntes det var så nakent og åpent, så jeg hadde en del mareritt... ja, var litt stressa i starten. Følte meg litt fremmed. Men det gikk veldig fort over!

Astrid, som er innflytter fra Troms, opplevde i utgangspunktet Havøysund som helt "gyselig", "skittent", "grått" og "falleferdig". Nå derimot, beskriver hun både stedet og naturen rundt som "helt fantastisk". Trine fra Østlandet forteller på sin side at hun falt for Havøysund ved første blikk. Hun utdyper: "Jeg har aldri sett så mye fin og uberørt natur. Jeg har sett mye uberørt natur før også, men her er det mye villere på en måte. Det er ganske stilig. Du skal ikke kjøre så lenge før du er i bushen, for å si det sånn."

Flere av innflytterne forteller videre at de umiddelbart ved ankomst til Havøysund opplevde at det var "så lett å puste i dette åpne landskapet", og de sier at de umiddelbart opplevde stedet som "fredfullt", "lite stressende" og at "naturen frigjorde energi". Andre forteller derimot at da de ved ankomst opplevde Havøysund som et "kjedelig" og "litt innestengt" sted med "få turveier", "få tilbud", "lite å finne på" og "lite å se på".

I vadsømateriallet finner jeg noe mindre overveldende førstemøter med stedet. De fleste har et positivt førsteinntrykk, der fortellinger om landskap, klima, jobb og sosialitet er vevd sammen. Også i Vadsø forteller innflytterne om et åpent landskap hvor de puster fritt og hvor de får en egen frihetsfølelse. Enkelte forteller imidlertid at de opplever det åpne landskapet som i overkant barskt, goldt og nakent. Nana fra Thailand, som giftet seg med en tilbakeflytter til Vadsø, kom rett fra Bangkok til Vadsø en dag i mai for noen år siden. Hun hadde hørt om snø og kulde, men det var andre ting som overrasket henne mest da hun først kom til sitt nye bosted:

Det va lite sne da æ kom. Det va vår. Det va ingen blader på trærne. Dem så død ut. Det va ingen folk. I Thailand det e mye folk på gaten, og matboder, og folk bruke å gå

ut å spise. Så da vi kjørte hjem fra flyplassen i Vadsø, æ satt i bilen og kika ut. Det va så kaldt, og trærne va død og grå. 'Åh, tror du æ kan leve her?' tenkte æ. Og så spurte æ Ola: 'Kor e folk?' 'Nei, folk e inne,' svarte Ola. 'Men koffor dem ikke e ute for å spise mat? Kor dokker kjøpe mat?' spurte æ. Æ begynte å bli litt redd, for ka sko vi spise, sånne ting. Alt va så forskjellig, ikke sant? Men Ola sa: 'Slapp av, det går helt fint. Vi har mat! Vi kjøpe alt i butikken'. Ja ja. Så etter den første dagen, vi gikk på tur, vi gikk opp på fjellet, og det va så fint!

Vi ser altså at det nordlige landskapet i Vadsø og Havøysund oppleves på forskjellige måter av ulike innflyttere. Noen peker på at de allerede ved ankomst opplevde naturen på det nye bostedet som variert; fra de "steileste klipper rett i havet til lune fjorder med sandstrender". Og de beskriver floraen som "vakker og frodig", samtidig som den er "sjarmerende minimalistisk". Flere mener dog at man må ha et trent øye for å klare å se mangfoldet i det enkle. Noen av innflytterne som trives med landskapet i Havøysund og Vadsø forbinder naturen her positivt med høyfjellet fra deres oppvekstregion, med den forskjellen at høyfjellslandskapet i nord strekker seg helt ned i fjæra. Andre innflyttere opplever landskapet i Vadsø og Havøysund som goldt, skremmende, fritt for mat, og som forblåste steder med store mangler. "Kor e trærne? Kor e blomstene? Kor e fuglene? Her e bare måser! Og fjell, fjell, fjell. Ellers ingenting" mener Pablo i Havøysund. Han er oppvokst i helt andre omgivelser, og han forteller at han opplever landskapet i Havøysund som nakent og energitappende, heller enn energigivende.

Flytting som kompleks og sammensatt prosess

Oppsummering

Susanne Stenbacka (2001:101–102) viser at det i svenske studier kommer fram at motivet for å flytte til rurale strøk kanskje først og fremst er relatert til *livsmiljø*, med fokus på tilgang til en bestemt bolig på en egen usjenert tomt. Jobbmulighetene på det nye rurale bostedet har mindre betydning. Stenbacka viser her hovedsakelig til forskning på urban–rural flytting til landlige strøk i *pendleravstand* til større tettsteder og byer i det sentrale Sverige. I de ulike flyttefortellingene som er presentert ovenfor, ser vi derimot at flytting til Finnmark handler om noe annet enn tilgang til en usjenert tomt og en eldre, sjarmerende bolig kombinert med dyrking av økologisk mat til eget forbruk og lønnsarbeid i storbyen noen mil unna, slik Stenbacka beskriver. I stedet har vi sett at flytting kan forstås som en kompleks prosess der mange hensyn møter hverandre. Tilsynelatende handler mange flyttehistorier enten om å flytte alene til kjærligheten som allerede er bosatt på et bestemt sted, eller det handler om å

flytte til et interessant jobbtilbud. Samtidig har eksemplene ovenfor vist at det er mer sammensatt enn som så. Den enkeltes erfaringer fra oppvekststed, steder hun/han senere har bodd på, (sviger)foreldres bosted og flyttemønster og ens forestillinger om det nordlige landskapet, om Finnmark, tiltakssonen og om hverdagsliv langs kysten, har også betydning for valg av bosted. Det er dermed ikke slik at mine informanter etter endte studier, eller på et senere tidspunkt da de ønsket å bryte opp og gjøre noe annet, søkte jobber hvor som helst i hele landet. Det ble gjort noen avgrensinger. Deretter søkte man aktuelle stillinger på de utvalgte stedene, og så flyttet man dit man først fikk et aktuelt tilbud. For kjærlighetsinnflytterne er det derimot i større grad slik at de har valgt å flytte til en person og til en relasjon, heller enn til et sted – men også her er det variasjoner.

Hvert enkelt hushold tar altså flytte- og bostedsvalg på basis av en kombinasjon av en rekke kriterier som er knyttet til det enkelte husholds livsfase, forutsetninger, verdier og behov. Dessuten vil dominerende diskurser om ”naturlige” flyttevalg påvirke de valgene som tas. Slike dominerende diskurser om naturlige flyttevalg kommer til uttrykk i intervjuene, blant annet gjennom at informantene forteller at det i ulike sammenhenger settes spørsmålsteget ved at de har valgt å flytte nordover og bosette i Finnmark (jf. Astrids eksempel helt innledningsvis i denne avhandlingen). Ettersom kombinasjoner av faktorer bak flyttevalg er unike, er det vanskelig å skissere noen betingelser som skulle kunne forutsi hvordan ulike situerte kvinner og menn kan komme til å flytte i fremtiden. Det som likevel kan være mulig, er å forsøke å få frem alternative diskurser om ”naturlige” flyttemønstre og bostedsvalg, gjennom å formidle innbyggernes egne fortellinger om hvordan det er å bo på to forskjellige steder i en region definert som perifer og rural. Nettopp dette er anliggendet i de neste kapitlene, som analyserer innflytteres stedsopplevelser med utgangspunkt i deres fortellinger om hverdagsliv i relasjon til arbeid, hushold, fritid og lokalsamfunn, natur og mobilitet.

6. Jobb i nord. Fortellinger om arbeidspraksiser, kjønn og stedsopplevelser

Kjønnede representasjoner av arbeidslivserfaringer

Dette kapittelet beskriver og analyserer innflytteres fortellinger om arbeidsliv i Havøysund og Vadsø. Jeg tar utgangspunkt i at ulike innflyttere har ulike muligheter til å håndtere stedlige vilkår relatert til det lokale arbeidsmarkedet. Det betyr at de vil ha tilgang til forskjellige typer arbeid. Jeg vil i denne sammenheng undersøke hvordan for eksempel fiskere, journalister, fiskeindustriarbeidere, renholdere samt konsulenter og rådgivere i kommunal og statlig forvaltning forteller om sin arbeidshverdag. Og hvordan forteller gründere om det å starte for seg selv i Havøysund og Vadsø? Hvilke dimensjoner er sentrale for å forstå variasjoner ved det som ulike innflyttere trekker frem som betydningsfulle aspekter ved jobben på disse to stedene? Ettersom kjønn er en særlig sentral analytisk dimensjon i denne studien, vil jeg gjennomgående anvende et kjønnnet blikk. Jeg vil ellers, med henblikk på innflytternes ulike situeringer, ha fokus på utdanning, nasjonalitet og livsfase. Er det for eksempel forskjeller i hvordan en eldre norsk mann og en yngre mann fra Sør-Europa forteller om sin arbeidshverdag i fiskeindustrien i Havøysund? Eller er det forskjeller i hvordan en norsk og en utenlandsk kvinne forteller om det å være gründer i Vadsø? Og hvilke aspekter trekker kvinner og menn frem som særlig betydningsfulle ved det å inneha en høykompetansestilling i offentlig sektor? Jeg vil på bakgrunn av slike spørsmål undersøke hvorvidt, og i så fall for hvem, det stedlige arbeidsmarkedet og tilegnede arbeidslivserfaringer utgjør aspekter som gjør det attraktivt å bo i Vadsø og Havøysund. Med andre ord: Hvilke stedsopplevelser uttrykkes gjennom kvinnelige og mannlige informanters fortellinger om arbeid, og hvordan er de arbeidsrelaterte stedsopplevelsene kjønnede?

Norge har, som nevnt, et meget kjønnsdelt arbeidsmarked – både horisontalt og vertikalt. Våre forestillinger om kjønnsidentitet konstitueres i nær relasjon med arbeidsroller og arbeidsoppgaver, slik at arbeidslivet kan forstås som en hovedarena hvor moderne kjønn utformes (Solheim, 2003:76). Et steds arbeidsmarked samt stedlige kulturelle kjønnskodinger av jobber og arbeidsoppgaver, vil dermed legge klare føringer for ulike innbyggers arbeidslivserfaringer. Doreen Massey belyser dette poenget i sin studie av sammenhenger mellom arbeidsmarked, kjønnede arbeidspraksiser og stedlige forståelser av mannlighet og kvinnelighet (1994b:191 ff). Hun viser at ulike typer industri, og ulik organisering av arbeidet på fabrikkene i Storbritannia på 1800-tallet og fremover, fikk konsekvenser for hva som ble regnet som mannsarbeid og kvinnearbeid på de ulike stedene. Dette bidro på sin side til stedlige konstruksjoner av maskulinitet og femininitet i vid forstand – også knyttet til kjønnning av husholdsoppgaver og foreldreskap. Gjennom min undersøkelse av innflytters representasjoner av arbeidslivspraksiser, er jeg, i likhet med Massey, opptatt av hvordan stedlige vilkår bidrar til å sette rammer for kvinner og menns arbeidslivspraksiser og erfaringer.

Kort om informantenes yrkestilknytning i Vadsø og Havøysund⁶⁹

Informantene i Vadsø har en ganske variert yrkestilknytning. I tillegg til ansatte av begge kjønn innen offentlig forvaltning, har jeg intervjuet kvinner og menn som jobber innen restaurantbransjen, media og kommunikasjon, reiseliv, bibliotek og skole, samt fiskeri og farmasi. To tredeler av mine vadsøinformanter er ansatt i det offentlige, mens resten er selvstendig næringsdrivende eller arbeider i det private. Dette gjenspeiler fordelingen av sysselsatte mellom privat og offentlig sektor i Vadsø kommune for øvrig⁷⁰. Samtlige informanter i 14 av de 17 innflytterhusholdene i Vadsø var i fullt arbeid på intervjutidspunktet. I de tre gjenværende husholdene finner vi, i tillegg til den fulltidsarbeidende partneren, en deltidsarbeidende kvinne, en arbeidssøkende mann og en kvinne som er hjemme i mamma permisjon.

Andelen ansatte i offentlig og privat sektor er også i min empiri fra Havøysund i tråd med fordelingen av sysselsatte i kommunen. Det innebærer at omtrent to tredeler arbeider i privat

⁶⁹ Noen punkt i dette avsnittet kan virke gjentakende, men jeg velger å ta med nødvendige detaljer også her slik at det er mulig å lese dette kapittelet også for dem som har valgt å hoppe over innledningskapitlene.

⁷⁰ Jf. kapittel 4 hvor jeg viser til finnmarkstatistikken bearbeidet av Norut Alta.
<http://www.ffk.no/fakta/statistikk/default.aspx>

sektor og en tredel i offentlig sektor. Fra privat sektor har jeg intervjuet mannlige fiskere og fiskeindustriarbeidere, samt selvstendig næringsdrivende av begge kjønn som driver butikker og ulike overnattingstilbud. Innenfor offentlig sektor har jeg intervjuet lærere og ulike fagfolk av begge kjønn fra den kommunale ledelsen, samt en kvinnelig renholder. Utover dette har flere informanter det jeg vil karakterisere som en ”løsere” tilknytning til arbeidslivet. Dette skyldes for mennenes del blant annet at driften på fiskeindustribedriftene er preget av sesonger med lavere og høyere aktivitet. Blant de kvinnelige informantene er det noen som forteller om lengre sykemeldingsperioder, om deltidsarbeid, og om å være hjemmearbeidende med små barn, noen ganger kombinert med noe deltakelse på kurs. Om vi ser på informanttilfanget på husholdsnivå, er samtlige voksne medlemmer i full stilling i 4 av de 14 familiene jeg har intervjuet i Havøysund. Vi ser dermed at det er en lavere grad av full sysselsetning blant informantene i Havøysund i forhold til i Vadsø, og vi ser at det i mitt materiale er havøysundkvinnene som i lavest grad er ansatt i full stilling⁷¹. Dette er i samsvar med statistikken over kjønnnet deltidsarbeid i Måsøy kommune for øvrig. Denne viser at hele 48 prosent av de kvinnelige arbeidstagerne, mot 20 prosent av de sysselsatte mennene, jobber deltid (Rosentjern, 2009). Landsgjennomsnittet for andel arbeidstagere i deltidsarbeid er lavere for begge kjønn, men den relative forskjellen er ikke så veldig stor: 43 prosent av sysselsatte kvinner og 13 prosent av sysselsatte menn jobber deltid på landsbasis. I Vadsø er andelen deltidsarbeid langt lavere blant kvinnelige sysselsatte, og noe høyere for mannlige arbeidstagere, slik at forskjellen mellom kjønnene er relativt liten: 23 prosent av mennene, og 33 prosent av kvinnene jobber deltid. Disse variasjonene mellom Måsøy og Vadsø viser at det innenfor en region som Finnmark finnes store forskjeller når det gjelder kulturelle og strukturelle forhold med tanke på hvilke muligheter som er til stede for kvinner og menn i lokale arbeidsmarkeder. I tillegg tyder forskjellene på variasjoner når det gjelder stedlige konstruksjoner av kvinnelighet og mannlighet relatert til det å være økonomisk hovedforsørger i familien. Dette utfordrer Jo Littles teori om at rurale strøk entydig kjennetegnes av en ”tradisjonell” kjønnspraksis relatert til lønnet arbeid hvor kvinners arbeid er ”of second concern” (Little, 2002:89).

Jeg vil nå presentere og analysere en rekke eksempler fra arbeidslivsempirien fra henholdsvis Vadsø og Havøysund. Deretter følger en analyse der jeg belyser hvorvidt lønnsarbeidet for ulike informanter kan sies å representere en:

⁷¹ Det kan her være et poeng å minne om den kraftige reduksjonen i antall fiskeindustriarbeidsplasser de siste årene, som jeg skrev om i kapittel 4. Det har dessuten vært en reduksjon i forhold til egning (Gerrard, 2003).

- a) arena for kompetanseheving og personlig utvikling,
- b) arena for sosialitet og kollegialt fellesskap,
- c) inntektskilde.

Disse tre analysekategoriene er utarbeidet i dialog med empirien⁷². Jeg har undersøkt hvilke aspekter de ulike informantene trekker frem som betydningsfulle ved sitt arbeid, og kommet frem til at disse tre arenaene sammefatter de fleste av disse. For noen informanter vil jobben oppleves som tilfredsstillende i forhold til alle tre dimensjonene, mens andre informanter forteller at jobben først og fremst representerer én eller to av de nevnte. Avslutningsvis vil jeg analysere empirien fra Havøysund og Vadsø samlet med fokus på stedlige dimensjoner i deres arbeidslivsfortellinger. Her vil jeg særlig belyse hvorvidt, og i så fall for hvilke grupper av informanter, arbeidslivserfaringer ser ut til å skape trivsel på nåværende bosted. Derigjennom viser jeg hvordan ulike innflytteres forskjellige arbeidslivserfaringer kan bidra til å konstituere forskjellige stedsopplevelser.

Arbeidsliv i Vadsø

Å starte for seg selv

Birgitta har etablert sitt eget konsulentfirma. Hun holder kurs og seminarer, er møteleder på større evenementer, driver rådgivning, lager brosjyrer og tar noen skribentoppdrag. Hun forteller at hun jobber i skjæringsfeltet mellom kultur og næring, med fokus på hvordan man kan overføre kompetanse mellom disse feltene. Gjennom denne koblingen jobber hun med å lage et unikt produkt. ”Men generelt”, sier hun: ”så gjør nok jeg samme jobben som Dinamo⁷³, bare bitemikroskala, rett og slett.”

Birgitta hadde jobbet som journalist i NRK Finnmark en rekke år før hun sammen med familien reiste til Oslo for en toårs periode. Men, i stedet for å bli boende i Oslo og satse på det hun kaller ”en offisielt anerkjent karrierestige”, lengtet hun nordover igjen. Jeg var opptatt

⁷² Arbeidslivsforskningen jeg har lest, retter ikke fokus mot slike dimensjoner (jf. Ellingsæther & Solheim, 2002; Ellingsæter, 2002; Cullum, 2003; Solheim, 2003; Solheim & Teigen, 2006; Solbrække, 2006a, 2006b). Jeg kan dessuten nevne at for Finnmarks del omhandler arbeidslivsforskningen først og fremst fiskerirelaterte sektorer (jf. blant andre Gerrard & Johansen, 1983; Johansen, 1992; Maurstad, 1997; Bersvendsen, 1999; Hanssen, 2007).

⁷³ En landskjent reklameproduserende bedrift startet av blant andre Ingebrigt Steen Jensen.

av hva det var som gjorde at Birgitta valgte å starte sin egen bedrift noen år etter at hun igjen bosatte seg i Vadsø:

Birgitta: Jeg var veldig lei jobben min. Jeg syntes etter hvert at rammene ble veldig trange. Jeg hadde gjort en del av de jobbene før. (...) Så, jeg tenkte at jeg vil gjøre no aent, og det var det ikke helt rammer for innen NRK Finnmark. Det måtte jeg bare ta konsekvensene av. Så hva hadde jeg lyst til å gjøre da? Det var litt sånn tilfeldig, men jeg møtte de folkene som var i ferd med å få til Hermetikken næringshage, og de var med på å overbevise meg om at jeg skulle starte min egen bedrift.

Mai: Mmm

Birgitta: Så jeg tok nå permisjon uten lønn, litt sånn mjuke overganger, før jeg bestemte meg for å endelig si opp jobben min og for å starte min egen bedrift. Og det er der jeg jobber nå.

Birgitta bestemte seg i en alder av 40 år for å starte sin egen bedrift. Selv om antallet kvinnelige gründere har økt de siste årene, er Birgitta en relativt sjelden fugl både i Finnmark og ellers i landet⁷⁴. Birgitta har med andre ord brutt en kjønnsbarriere ved å starte for seg selv, og det dertil innen kommunikasjon og formidling, som er en bransje hvor kvinner lenge har hatt kompetanse men der mennene har dominert, og fortsatt dominerer når det gjelder det kommersielle (Solbrække, 2006a). Etter en forsiktig start har Birgitta gradvis bygd seg opp en kundekrets, hovedsakelig blant private og offentlige virksomheter i Finnmark, men etter hvert også i andre deler av landet. Birgitta legger vekt på at nettopp det at hun bor i Vadsø i Finnmark nok representerer en viktig betingelse for at hun vågde å starte for seg selv i såpass ung alder:

Birgitta: For min del, så tror jeg aldri at jeg hadde gått så tidlig ut og starta min egen bedrift dersom jeg hadde bodd i Oslo. Hadde ikke turt. For det er så mye lettere å bli synlig her. Det er mye lettere å få oppdrag, for det er ikke så mange. Jeg skiller meg jo ikke sånn ut, men nok til at du blir synlig. Og det trur jeg faktisk er en av grunnene til at jeg har blitt her, rett og slett. I Oslo skal det så mye til for å skille seg ut. (...) I denne forbindelsen slo det meg: Hvorfor være ordinær i Oslo når du kan være stjerne i Finnmark? Det åpner for en del muligheter som det ikke ville vært åpning for på et større sted. (...) Her har jeg en jobb som jeg synes er kjempespennende og som jeg gleder meg til. Så det er det gode liv for meg.

En velfungerende offentlig sektor i Vadsø har utgjort en stedlig betingelse for at Birgitta har kunnet utvikle seg kompetansemessig til å komme dit hen at hun var klar for å etablere en

⁷⁴ Tall for nyetableringer etter kjønn og fylke finnes på SSB. Tallene er dog ikke oppdatert etter 2004. Tallene for 2002–2004 viser at kvinner står for rundt en tredel av alle etableringene i Finnmark fylke, mens mennene står for to tredeler. Se tabell 05991: <http://www.ssb.no/emner/10/01/fordem/>

egen arbeidsplass. Blant annet har hennes lange fartstid i NRK Finnmark bidratt til at hun har et meget stort nettverk i fylket. Selv legger hun mest vekt på at Finnmark er en region med relativt få mennesker, slik at man lett blir synlig. Hun opplever dermed at det som gründer har gått greit å få en kundekrets, både fordi det er få aktører som tilbyr samme vare, og fordi både næringslivet og offentlige aktører utviser en solidaritet ved å foretrekke et lokalt produkt fremfor å kjøpe samme tjeneste fra tilbydere andre steder i landet. På den måten representerer Vadsø og Finnmark noen stedlige betingelser som gjør at Birgitta anser det som lettere å starte opp for seg selv her, enn det hun tror det ville vært i andre deler av landet.

Spennende utviklingsmuligheter i det offentlige

Da Sigrid og Dag for åtte års tid siden var ferdige med studier ved Universitetet i Tromsø ønsket begge å bli boende i Nord-Norge. For Dag som er utdannet innen fiskerifag, var det ikke særlig mange relevante jobber å oppdrive på arbeidsmarkedet i Tromsø. De bestemte seg derfor for å la ham søke jobber der hvor Sigrid kunne tenke seg å bo. Sigrid selv regnet med at hun ville kunne få jobb hvor som helst, ettersom hennes utdanning som samfunnsviter er anvendelig i mange typer jobber. Dag fikk etter hvert tilbud om jobb i forvaltningen i Vadsø. De valgte å ta med seg barna og flytte dit. Sigrid beskriver Vadsø som et "minimumssted". "Vadsø er ok, men et mindre sted er ikke aktuelt for meg!", slår hun fast. Sigrid kjente en del til Vadsø fra før i og med at hun som barn ferierte en del i området. Hennes mor vokste nemlig opp i Vadsø kommune, og reiste regelmessig nordover med familien da barna var små. Selv har Sigrid vokst opp på forskjellige mindre steder i Sør-Norge. Noen måneder etter flyttingen fikk også hun et jobbtilbud. Jobben var tilknyttet fylkeskommunen, og handlet om å styrke næringsutvikling i små kystkommuner. Dette var en prosjektstilling som innebar at hun fikk reise mye rundt i kystfinnmark:

Sigrid: Så det har vært veldig allright å reise rundt og bli kjent med folk. Jeg synes det har vært et privilegium å bli kjent med Finnmark på en aen måte enn slik jeg kjente Finnmark som barn. Det var et stort prosjekt med mye midler, for å si det sånn, så jeg hadde veldig stor frihet. Så det første jeg gjorde var å dra rundt til de forskjellige kystkommunene, ikke nødvendigvis fordi jeg hadde noen møter eller no sånn, men jeg gikk rundt på brygga og snakka med folk, bare for å få en forståelse av disse småsamfunnene da. Det innebærer at man har fått en fascinasjon for Finnmark.

Da prosjektet tok slutt, fikk hun tilbud om en stilling i fylkeskommunen innefor olje og energi. Hun forklarer at oljeselskapene som utbyggere til en viss grad må forholde seg til

fylkeskommunen. Hennes jobb dreier seg dermed om å bygge nettverk gjennom blant annet å være et knutepunkt mellom næringsliv og internasjonale utbyggere, samt å være tydelig på hva fylkeskommunen forventer av utbyggerne. Hun utdyper:

Jeg jobber med det å bygge nettverk, kontakter, være tydelig på hva vi krever, være tydelig på hvem vi ønsker å samarbeide med, og sørge for at vi kan utnytte dette nettverket til fordel for vår region, for eksempel ta med seg bedrifter på konferanser og messer og møter. Ofte kan det være slik at større oljeselskaper kontakter oss, og så utgjør vi kontaktpunkt opp mot næringslivet. Og den andre dimensjonen er kanskje vel så viktig: Vi sier at vi er porten inn mot Russland, det eneste grensefylket mot Russland. Og det er klart at det er viktig relasjonsbyggingsarbeid. Det er artig.

Hele tiden mens Sigrid forteller, sitter mannen, Dag, og barna sammen med oss i stua. Barna tegner og leker, og Dag følger delvis med på en fotballkamp før TV'en skrues av. Idet Sigrid er ferdig med å fortelle om fylkeskommunens rolle som forvalter og utvikler i Finnmark, og hvordan det bidrar til at nordlige forvaltningsjobber er så spennende, utdyper Dag:

Sånn har jeg også opplevd det. Jeg frykta litt at det sku bli sånn byråkratjobb der jeg bare sku sitte på kontoret. Det ville vært så fjernt unna det jeg tidligere tenkte på at jeg ville bli da jeg ble stor. Men jeg kom også inn i en periode hvor det skjer veldig mye innen oppdrett, som liksom er det feltet jeg jobber med, med nye arter. I hvertfall når jeg begynte i 2000 var det veldig optimisme og stort overskudd i lakseoppdretten, som har vært lokomotivet. Og selv om det har vært nedoverbakke i noen år, så er potensialet der, og det skal jo liksom være et av Norges satsingsområder sammen med petroleum og maritim sektor. Så det er jo veldig spennende å være med å få det overblikket som man gjør i denne jobben, selv om man ikke liksom sitter på havkanten og ikke holder på med det fysiske da. Og så får man et kontaktnett, får oversikten, forsøker å legge til rette, ta imot signaler og sende de videre, for å tilrettelegge for at man skal gi de rette lover og hjemler for å få dette til å fungere på en grei måte.

Vi ser her at også Dag forteller om en spennende jobb der han har muligheter for å gjøre noe meningsfullt som mellommann mellom fiskerimyndigheter i sør og aktører i oppdrettssektoren i nord. Han jobber først og fremst med oppdrett av andre fiskearter enn laks, og er en del ute i felten for å møte aktørene i næringen. I tillegg reiser han en del i arbeidsmedfør, om enn ikke så mye som Sigrid.

Fra russisk næringsliv og forvaltning til gründervirksomhet i Varanger

Katia er en høyt utdannet kvinne fra Russland som sa opp en høyere mellomlederstilling innen fylkesadministrasjonen i hjembyen i Russland da hun valgte å flytte til Sverre, som hun

ble kjent med gjennom internett for noen år tilbake. Ved ankomsten til Vadsø opplevde hun å miste sin yrkesstatus fra hjemlandet i og med at ingen i Vadsø i starten visste hvem hun var, eller kjente til innholdet i hennes utdanning, yrkeskarriere, omgangskrets og familie. Fra sitt arbeid i Russland forteller hun blant annet:

Pappa var sjef i den gamle etaten for arbeidsformidling. Så kom det en lov i 1991 om sysselsetting i Russland, og da ble det dannet et Aetat-system. Æ fikk jobben gjennom min pappa. Han hadde gode kontakter der. Æ kom dit i 1994. Æ fikk jobb på internasjonal avdeling. Æ og mine kolleger hadde kontakter i Finland, Danmark og Norge, og Sverige også, og jobbet med forskjellige typer informasjonsarbeid. Det var akkurat bygd en helt ny perfekt bygning bare i glass og stål og betong i mange etasjer, og der fikk jeg et helt kontor for meg selv og satt helt på toppen, i 5. etasje.

Hun forteller at overgangen fra å være en betydningsfull karrierекvinne i hjemlandet til å ”bare” være en russisk kvinne i Vadsø, riktignok godt gift, føltes litt sår:

Mai: Og da du kom til Norge, fikk du rimelig kjapt en jobb. Hvilken jobb var det?
Katia: Jeg fikk en praksisplass på et trykkeri. Det fungerer sånn at Aetat betaler lønnen mens man går på jobb. Jeg hadde jo erfaring med å jobbe med trykksaker. Og så lærte æ masse der, som Adobe, Photo Shop og mange andre programmer. Veldig bra. Æ var der i ett år. Jeg jobbet som designer. Arbeidet var ikke et problem akkurat, men hjemme i Russland så hadde jeg en posisjon, en status i samfunnet. Så kom jeg hit... Ja, jeg ble jo gift, og det er også status, men jeg fikk ingen sosial status gjennom yrket. Ingenting.

Samtidig med at Katia hadde praksisplass på trykkeri, begynte hun å studere. Hun fulgte nettbaserte studier innen språk, pedagogikk, markedsføring og web-design. Etter hvert har Katia fått det hun karakteriserer som stadig mer interessante stillinger og engasjementer i det lokale arbeidsmarkedet, både innen privat næringsliv og det offentlige, helt til hun og mannen valgte å starte et eget firma innen reiselivsbransjen:

Det er sånn at jeg liker utfordringer. Nå føler jeg at jeg har skjønnt litt mer i livet, og synes at nå kan det være spennende å starte noe selv, å gjøre noe, utvikle noe, ha noen visjoner, gjøre noe selv, sant? Så først var jeg og mannen min med å starte et firma for å bistå i samarbeid mellom forretningsfolk i Russland og Norge. Hjelp dem med kontakter og kommunikasjon. Mange tror at det er enkelt med samarbeid, men det er det ikke. Og det er ofte lite kunnskap på begge sider om hverandre. Så vi jobbet med dette firmaet i to år. Men nå har vi etablert et helt eget firma, innen reiseliv.

Katia forteller at det er mye venting og usikkerhet i forhold til å etablere seg for seg selv. Man må jobbe i lang tid med planlegging, søke om tillatelser og støtte til forskjellige ting, forsøke

å få til et samarbeid med en entreprenør, utarbeide hjemmesider, samt prøve å starte noe av driften mens andre deler av firmaet er i startfasen og bygningsmassen reises. I deres felles bedriftsetablering ser vi en spennende kombinasjon av to forskjellige menneskers mange kompetanser og erfaringsbakgrunner. Katia snakker flere europeiske språk, har relevant utdanning, og har kulturell kompetanse i forhold til det russiske, mens Sverre, utover sin høyere naturvitenskapelige utdanning og erfaring med bedriftsetablering og det å drive for seg selv, også har en stor lokal kompetanse om natur, landskap, tradisjoner og kultur i Varanger. Det ser ut til at de begge utgjør en viktig katalysator for hverandres kreativitet og kunnskapsutvikling.

Hovedmotivasjonen for at Katia og mannen har valgt å starte for seg selv er å bidra til lokal utvikling. De ønsker å skape noe materielt, skape arbeidsplasser, skape ny giv, trekke turister til regionen og bidra til alternative opplevelser og fortellinger om Varanger. Det at de starter et eget firma er dermed nært knyttet til at de bor i Vadsø og at de har en sterk følelsesmessig tilknytning til dette stedet. For Katia representerer Vadsø naturskjønnhet, ro og harmoni, mens det for Sverre representerer barndomsminner og fremtidshåp. Katia legger dessuten vekt på (fremtidig) hensyn til familien som en annen motivasjon for bedriftsetableringen. Hun forteller at hun tenker seg at dersom bedriften etter hvert går bra, vil hun og Sverre kunne overlate den daglige driften til andre ansatte, mens de selv tar ansvaret for ledelse, utvikling og markedsføring. Det vil kunne gi rom for at hun og Sverre vil kunne ta seg fri fra jobben i perioder, kanskje reise på lengre turer til utlandet, eller være sammen i Russland eller hjemme i Vadsø. Kort sagt, håpet er at bedriften skal åpne for at Sverre og Katia på sikt vil kunne tilbringe mye tid sammen, med sitt barn og slekten for øvrig.

Med vekt på fleksitid, frihet og muligheter til å strekke seg stadig videre

De andre informantene i Vadsø er som nevnt i en rekke forskjellige stillinger. Ulike aspekter trekkes frem som sentrale for å forstå det lønnede arbeidets betydninger. Småbarnsfaren Hans, som er jurist og som har en mellomlederstilling innen statlig forvaltning, legger vekt på at jobben hans innebærer frihet til selv å legge opp arbeidsdagen, samt at den byr på en del utfordringer, slik at han hele tiden har noe å strekke seg etter. Frihet, samt personlige og faglige utviklingsmuligheter, er dermed det han trekker frem som de viktigste aspektene som gjør at han trives i sin jobb, og som gjør at han opplever denne som tilfredsstillende. Flere av de andre som også har høyere utdanning og kompetansestillinger, er inne på dette med å ha

muligheten til å strekke seg, lære noe nytt og utvikle seg. Småbarnsfaren Magnus, som jobber med formidling og personalledelse, sier det slik:

Jeg har jo en jobb hvor man aldri blir flink nok, hvor man alltid har muligheten til å bli bedre. Det at jeg er leder for andre mennesker, det er et uendelig lerret å bleke. Og så bruker jeg jo språket. Det er alltid mulig å være mer kreativ, oppfinnsom og presis. Og vi lever i en verden som er så innfløkt at man aldri kan nok om den, ikke sant? Så om jeg hadde holdt på med noe annet, så kunne jeg sikkert nådd et metningspunkt, men det skal veldig mye til å nå et metningspunkt i denne stillingen.

Per-Gunnar er en annen informant jeg kan nevne i denne sammenheng. Han har hatt ulike jobber, hovedsakelig innenfor det private, før han for noen år siden begynte i en konsulentstilling på en av de offentlige arbeidsplassene i kommunen. Det Per-Gunnar trekker frem som særlig viktig for at han trives i nåværende jobb, og som for øvrig bidro til at han valgte å slutte i en tidligere jobb, er fleksitid. Som godt voksen synes han det er viktig at han selv kan bestemme om han vil jobbe eller ikke i helgene, samt om han vil slutte tidlig en fredags ettermiddag for å dra på hytta eller på weekend til utlandet, og heller ta igjen de timene på et annet tidspunkt midt i uka.

Hans har jobbet i det offentlige helt siden han flyttet til Vadsø for noen år tilbake. Det samme gjelder Magnus. Per-Gunnar har derimot skiftet arbeidsgiver et par ganger etter at han kom til Vadsø, og han opplever i sin nåværende jobb å overføre livslang kompetanse fra privat virksomhet til offentlig sektor. Han har med andre ord beveget seg i motsatt retning i forhold til Birgitta og Sigrid som vi nylig møtte.

Fra renholdsarbeid til sykemelding

Svein har noe videregående utdanning. Han har tidligere blant annet jobbet som yrkessjåfør. Etter at han og kona flyttet til Vadsø fikk han jobb som renholder. Svein forteller om dette som en grei jobb, med et bra arbeidsmiljø og lønn i henhold til tariff. Å jobbe med renhold var likevel ingen drømmejobb for Svein. Han legger vekt på betydningen av humor for å trives:

For å trives må du nesten ha humor. Kanskje ta verken dæ sjøl eller andre så grusomt høytidelig. I den jobben æ hadde, gikk det veldig mye på humor, for man gjør jo rett og slett en dritjobb. Du renske opp i ting som andre ikke hæles. (...) Humor, det å holde humøret oppe, det e viktig. Koble av.

Etter et års tid fikk han imidlertid store smerter i ryggen, og måtte slutte. Nå har han vært sykemeldt i et par år. Han ønsker å komme tilbake i arbeid, men vet ikke helt hvilke jobber han har mulighet til å få, samtidig som det er vanskelig for ham å vurdere hvilke jobber han har helse til. Han overveier også å ta mer videregående skole, men tenker at det er bedre om han klarer å få seg jobb så snart som mulig for å skaffe litt ”raske pæng” til familien, som han formulerer det. Det andre året Svein var sykemeldt var kona, Eva, hjemme i svangerskapspermisjon. Da Eva skulle tilbake i arbeid etter permisjonen, fikk hun imidlertid bare tilbud om halv stilling. I og med dette bestemmer Svein seg for å glemme skoleplanene. Familien vil ikke ha råd til å leve på hennes halve inntekt, og studielån er han ikke interessert i å ta opp. Men han klarer ikke å skaffe seg jobb de første påfølgende månedene.

Vi ser altså at for en ung mannlig innflytter med kun ett år på videregående skole, og med dårlig rygg men uten diagnose, er det få muligheter til å skaffe seg en jobb i Vadsø. Han ville imidlertid trolig hatt de samme utfordringene på de fleste steder i landet: Det er ikke så mange jobber man er kvalifisert for når man verken har fagutdanning eller bred arbeidserfaring, og i alle fall ikke når helsen ikke tillater å ta fysisk belastende jobber, som er den type jobb han først og fremst vil kunne ha mulighet til å få. Både han og Eva ønsker likevel å bli boende i hennes oppvekstkommune. Eva har dessuten jobb (som etter hvert utvides fra deltids- til fulltidsjobb), og de har nylig kjøpt et rimelig hus. Dermed representerer Vadsø for Svein et trygt oppvekststed for sønnen, et sosialt sted med svigerfamilien i nærheten og et naturskjønt sted der han lett kommer seg ut i naturen på tur og på jakt. Men som arbeidssted er Vadsø bedrøvelig for Svein. Han forteller meg på et senere tidspunkt at han vurderer å pendle for en begrenset periode dersom han får en jobb utenfor Vadsø. På den måten kan kona og barnet fortsette å bo i huset, mens han bidrar med inntekt til familien.

Ulikt arbeid, ulike opplevelser

Hittil har vi sett at ulike innflyttere, særlig på basis av utdanning, tidligere arbeidserfaringer, personlige preferanser og drømmer, har tilgang til (å skape) forskjellige jobber i Vadsø. Mine vadsøinformanter har i stor grad høykompetansestillinger innen offentlig forvaltning. Men flere har etablert en egen arbeidsplass, som vi så i eksemplene om Birgitta samt Katia og Sverre. Vi ser at kvinnene i mitt materiale kan sies å oppleve særlig store arbeidsmessige muligheter i Vadsø. De jobber i stor grad fulltid, de beveger seg på fagfelt som tidligere var dominert av menn, og de forteller at de opplever at det er dimensjoner ved Vadsø som bosted

som gjør at de har våget å starte opp for seg selv. Blant kvinner og menn uten høyere utdanning er arbeidsmarkedet noe mer begrenset. Dette gjelder særlig dersom man i tillegg har helsemessige begrensinger, slik Sveins eksempel viser. Vadsø fremstår likevel for ham om et trygt oppvekststed for sønnen, samt som et godt fritidssted for hele familien. Også Svein beskriver dermed Vadsø som et blivende trivselssted.

Arbeidsliv i Havøysund

Å jobbe i offentlig sektor

Brigt flyttet til Havøysund for åtte år siden med sin kone og deres felles barn. Han hadde da noe høyere utdanning, og gikk inn i en stilling som fullmektig i kommuneadministrasjonen. I løpet av de årene han har bodd i Havøysund, har han opplevd en stor kompetanseheving. Han har fulgt desentraliserte studier, har tatt en rekke fag og sertifiseringer, og han har avansert i gradene på kontoret:

Ja, æ har vært her sammenhengende i åtte år og har avansert fra fullmektig, konsulent og så ble æ leder da for fire år sia. Så sånn sett har æ jo opplevd fantastiske muligheta, og det har vært tilrettelagt så godt her som man antagelig ikke hadde fått til så veldig mange andre plassa. Så æ har studert hvert år ved siden av, og har bygd opp kompetansen min, både sertifiseringer og spesialkompetanse innenfor dataområder, og så har æ veldig mange fag som går på økonomi og statsvitenskap. Æ har gjort det for å gjøre nåt. Det e sånn, at når vi e her i Havøysund, så skal man ikke bare være, for det e ikke den settinga du e veldig komfortabel med å bare være tilstede. Sånn at man prøve å få gjort så mye som mulig og bygge opp så mye som mulig når man nu først e her. Så sånn sett har man valgt å ta mye utdannelse med siden av.

Brigt forteller om en rask karriereutvikling, gode lønnsforhold og om muligheter til stadig å ta kurs, sertifiseringer og videreutdanninger på høyskole- og universitetsnivå. Vi ser at for Brigt har Havøysund vært et sted der han har hatt mulighet for faglig kompetanseheving. Det feltet hvor han har opplevd det største savnet i forhold til jobben, er det kollegiale fellesskapet: Han opplever å ha få kolleger å diskutere fag med, og at jobben til tider er både faglig og sosialt ensom:

Nå e æ litt direkte, men det e litt slapt her. (...) Det e lite forskning, lite ny-utvikling, lite utdanna folk. Ikke sant? Det e veldig vanskelig å ha en faglig diskusjon her. Både på arbeidsplassen, men også privat.

Flere andre informanter i høykompetansestillinger i Havøysund forteller om gode vilkår for å følge samlingsbaserte (videre)utdanningsløp. Og samtidig som flere påpeker at det er få fagkolleger å spille ball med, fremholder andre at de opplever dette som mindre problematisk. Sigve, som jobber på likningskontoret, mener for eksempel å ha tilgang til et tilfredsstillende kollegialt fellesskap gjennom *interkommunalt* samarbeid. Med Brigts perspektiver i bakhodet spør jeg Sigve hva han tenker omkring det å jobbe innenfor et lite fagmiljø:

Æ står midt oppi utfordringa med å jobbe i en fagetat med nokså kompliserte saka. Og argumentet for å bygge ned på småplassa er at det ikke blir no fagmiljø, at man blir relativt aleina, og det e jo riktig. (...) Æ jobbe innenfor selskapsbeskatning. Og i år har faktisk Finnmark likningskontor lånt ut ressursa til Oslo, så æ har jobba i et lite team kor vi har jobba med selskapsskatteytera i Oslo. Vi va tre som utgjorde det teamet. Det va æ her i Havøysund, en har sutte i Hammerfest, og en har sutte i Honningsvåg. Vi har et internt telefonsystem, vi har mail og vi har utstyr til å ha TV-møta, og vi har faktisk løst dem oppgavan veldig bra. Vi har fått gode tilbakemeldinge, og når vi evaluerte opplegget, så va vi enig at det hadde fungert bra: At vi satt og prata i lag alle tre på telefonen, og at vi satt og så på det samme bildet på skjermen alle tre. Så vi har etablert et fagmiljø selv om vi ikke sitt under samme tak.

Vi ser dermed at informanter med høyere utdanning i lignende høykompetansestillinger i offentlig sektor kan oppleve de stedlige vilkårene relatert til det å jobbe i små fagmiljøer på svært ulike måter. Vi ser også at enkelte, grunnet måten arbeidet er organisert på, dessuten får del i et større overlokalt arbeidsfellesskap.

En annen informant som jobber i offentlig sektor i Havøysund, er Kristina. Hun er renholdsarbeider. Hun jobbet mange år i fiskeindustrien i ulike stillinger, men mistet jobben da den nye bedriftsledelsen startet opp driften igjen etter en konkurs for noen år tilbake. Hennes mann, Mats, forklarer: "Da de nye eieran overtok, så sku dem starte opp forsiktig. Dem sku ikke ha så mange. Så da plukka dem opp de snaraste til å være i produksjon, så dem som ikke va snar, dem fikk ikke," sier han og nikker mot Kristina. Siri Gerrard viser at dette er en utvikling som har funnet sted også på andre fabrikker (2003). Når fiskefabrikkene blir mottak eller reduserer produksjonen, er kvinnene ofte dem som i størst grad skyves ut av arbeidsstokken (ibid:147). Kristina fikk i tiden som fulgte ulike helserelaterte problemer. Etter en sykdomsperiode bedret imidlertid situasjonen seg, og hun fikk jobb som renholdsarbeider i kommunen. Kristina beskriver jobben som rimelig tung, men at det er mulig å gjøre de fastsatte oppgavene innenfor arbeidstiden så lenge hun gjør alle tingene i riktig rekkefølge og gjør alle oppgavene akkurat passe nøye. Jobben er ikke veldig godt betalt, men den utgjør en sikker inntekt.

Å starte egen arbeidsplass ble oppfatta veldig positivt

Astrid har en ganske annen historie å fortelle. Da hun for en del år siden kom til Havøysund, fikk hun raskt jobb på blomsterbutikken. Det var en arbeidsplass som passet henne ypperlig, ettersom hun alltid har vært opptatt av form, farge og dekorasjon. Da eieren etter en tid la ned driften, bestemte Astrid og en av hennes kolleger seg for å selv starte en ny blomsterbutikk. Dette var akkurat i perioden Astrid fikk sitt tredje barn. Hun og Sigve delte foreldrepermisjonen, og da minstebarnet bare var 11 måneder, var planleggings- og forberedelsesarbeidet unnagjort, og den nye butikken ble åpnet. Sigve synes det er veldig bra at kona har skapt seg arbeid, ”for på en sånn her plass, så e det veldig lite kvinnearbeidsplassa. Så det at to unge kvinner starte opp med egen arbeidsplass ble oppfatta veldig positivt”, forteller han. Astrid utdyper:

Ja, vi møtte masse positivitet blant folk, og folk spør jo fremdeles korsen det går med oss. Dem vil at hjulan skal rulle rundt. For det vil jo aldri bli nån gullgruve på en sånn plass. (...) Men så lenge du har egeninteresse ut av det, så e det ikkje først og fremst lønna du tenke på.” Og, som Sigve sier: ’Det e klart, her har vi råd til å ha halvanna stilling. I Oslo måtta vi jobba mye mer. Vi hadde ikke hatt råd til å hadd det sånn.’

Astrid og hennes kollega har en halv stilling hver. Bedriften gir ikke så stor avkastning, men stor nok, ettersom mannen, Sigve, har en mellomlederstilling i offentlig sektor. Astrid synes dessuten at det bare er en fordel at hun kun jobber 50 prosent, for det gjør at hun har mye overskudd og mye tid til overs til familien: ”Nei, det e ikkje alle som e så privilegert som me, at dem har seks timars arbeidsdag annakver dag, og ellers ha tid til ungan, kallen, hus og heim og masse fritid! E synes eg e kjempeheldig!”

Dessuten synes Astrid at hun har en veldig spennende og interessant jobb:

Det å drive sitt eget, det e jo kjempespennandes. Det e jo ikkje sånn at du våkne på morran og tenke at ’i dag har e ikkje løst til å gå på jobb’. E har ikkje sånne tanka. Det e meir sånn at e tenke at ’i morra skal e gjøre det og det og det, og så glær e me tel å gå på jobb!’

Jeg spør Astrid om hun kan fortelle om noen av sine arbeidsoppgaver. Sigve supplerer:

Astrid: Ka vi gjør? Vi selg blomster! Nei da. Når det e begravelsa så tar du imot bestillinga på krans, bårebuketta, du tar imot pårørende, og det e forskjellige typa menneska i sorg. Det e spennanes. Og så får du bestilling på brurebukett, det e det artigaste. Og så har du folk som ringe og bestille dekorasjon, buketta, potteplanta... og så må vi ta vare på blomstran. Det e kjempemasse arbeid. Du må vanne, gjødsle, stelle, bestille nye, passe på at du ikkje går tom, bestille gaveartikla, vi har jo Black Design som e et utrug populært merke.

Sigve: En blomsterbutikk på en så liten plass, dem har en viktig funksjon, sånn som i begravelsa og i større arrangement. Det e bare dem som e alternativet.

Gründeren Astrid forteller således om en arbeidshverdag som varierer med årets festdager og livets syklus for øvrig. Det at hun og hennes kollega selv eier og styrer blomsterbutikken de jobber i, innebærer at de i stor grad står fritt til å legge opp arbeidsdagen slik det passer dem. Det bidrar til stor arbeidsmessig trivsel. Chantale er en annen kvinnelig gründer i Havøysund. Etter å ha jobbet noen år på hotellet, bestemte hun seg for å etablere sin egen arbeidsplass. Hun og mannen kjøpte et hus ved kaia, pusset det opp, og åpnet Velferden. Som jeg skrev i kapittel 3 er dette et sted for fiskere og andre som har behov for å lage seg mat, ta en dusj, ordne en klesvask eller leie seg et rom for kortere eller lengre tid. I første etasje har hun åpnet en butikk som selger alt mulig av fiskeredskaper og fiskerelatert utstyr. Chantale eier både butikken og Velferden. Som daglig leder er hun den som gjør det aller meste av arbeidet relatert til driften. Hennes mann, Ivar, arbeider som fisker, og kan gi faglige råd når det gjelder hvilke konkrete varer og merker som vil tilfredsstille kundenes forskjellige behov.

Forskjellige fiskerkarrierer

Ivar, som altså er Chantales mann, har vokst opp i en by og på en gård i Sverige. Han har jobbet som heltidsfisker i noen år. I løpet av året (2005) skal han imidlertid kondemnere fiskebåten og selge kvoten. For overskuddet som blir igjen etter at gjelden er betalt, vil han kjøpe seg en mindre sjark som han tenker å betale kontant. Hans plan er å bli deltidsfisker (såkalt A-blad-fisker). I og med at han dermed ikke vil ha noen faste utgifter, vil inntektspresset synke. Han forteller at han derfor etter hvert i mye større grad kan kjenne etter når han har lyst til å fiske og når han har lyst til å gjøre andre ting, som å være sammen med kone og barn. Et slikt deltidsfiske tenker han å kombinere med andre inntektsbringende arbeidsoppgaver. Etter å ha eid og fisket fra en større båt med forholdsvis stor gjeld over noen år, gleder han seg til å eie en mindre båt uten gjeld, for å oppnå den friheten han mener det innebærer:

Ja, en mindre båt gir større frihet. Når man har en større båt, så må man vurdere om man kan dra på ferie, for da har man både tapt arbeidsfortjeneste, i tillegg til det selve ferien koster. Når man har en mindre båt, så er det lettere å dra. Det er kanskje bare en liten strømregning som venter på en når en kommer hjem igjen. Så det er litt mer økonomisk press når man har en større båt.

Per er, i likhet med Ivar, fisker. Begge er de i 40-årene. Per har helt andre forestillinger om det gode liv enn Ivar. Han jobber mye, og bygger seg opp for å sikre seg flere fartøy, flere kvoter og høyere profitt. Per flyttet til Havøysund fra en annen kystkommune i Nord-Norge for noen år tilbake. Han forteller at han valgte å bosette seg i Havøysund på grunn av nærheten til gode fiskefelt. Han utdyper:

Her e det beste fesket året rundt. Og æ så at det va et godt miljø blant feskeran. Ikkje så mange avesjuka som der æ va før. Og her kommer du lett på havet. 1–2 tima så e du medt i feltet. Der æ var før, gikk du 3–4 tima, og så måtte du kanskje snu. Mye dårligere feske. Så æ tenkte 'kjerringa mot strømmen'. Æ fløtte heller dit som fesken e, i stedet for å reise etter den hvert år. Så kan æ heller skaffe mæ en plass lenger sør på sikt, ei hytta som man kan være på. Men arbeide her.

Per forteller om hvordan han har bygd seg opp fra ingenting. Han begynte med ”to tomme hender” for rundt ti år tilbake. Han skaffet seg ”et vrak av en båt”, og la ned en stor arbeidsinnsats for å gjøre vraket sjødyktig. Da båten var kommet i stand, var han så heldig å få kjøp en kvote til en ”rimelig pris”. Dermed var han blitt yrkesfisker, B-blad. Han forteller at det var en stor seier å begynne for seg selv; ”for æ va lei av å ro i lag med andre på større trålera. Har jo reist på alt mulig slags fiskeri i alle mulige slags båta. Så æ ville begynne for mæ sjøl.” Etter at båt og kvote var anskaffet, har han fortsatt å jobbe seg ”oppover”. Han har skaffet enda en båt, og han har nå til sammen to torskekvoter, en sildekvote og en krabbekvote. Han har nettopp kjøpt seg driftsbygning og kai, har faste egnere, og han har en mann fast ansatt på båten. Med tiden tenker han muligens å overlate det fysiske arbeidet på fiskebåten til noen andre, eller selge seg ut, mens han selv jobber på land med annet fiskerirelatert arbeid. Han drømmer om å starte opp en bedrift som skal stå for produksjon av et nisjeprodukt. Det kan forresten være interessant å notere seg at verken Ivar eller Per er oppvokst i en fiskerfamilie. De har tvert imot stort sett vokst opp i byer, og har i voksen alder, etter å ha vært innom flere forskjellige yrker, bestemt seg for å jobbe og leve som fiskere i Havøysund – nær rike fiskefelt. Dette er i motsetning til forskning som legger vekt på ”vantmannskunnskapens” og sosialiseringens betydning for rekrutteringen til fiskeryrket (Gerrard, 1975; Maurstad, 1997; Rossvær, 1998).

Nærhet til fiskefeltet: Et viktig fortrinn ved Havøysund som fiskerihavn

Ivar trapper ned sin karriere som fisker, slik vi så i eksempelet ovenfor. Han er i ferd med å bli deltidsfisker i kombinasjon med annen næringsvirksomhet. Også fiskerikandidaten Jahn Petter Johnsen skriver i sitt avhandlingsarbeid om fiskere som velger nedtrapping som (mot)strategi som følge av innføringen av kvoteregimet og en stadig økt fokus på inntjening og profitt (Johnsen, 2004). Det finnes stedlige premisser i Havøysund som gjør nettopp det å jobbe som deltidsfisker fra gjeldfri sjark til et attraktivt alternativ. Det handler først og fremst om nærhet til fiskefeltet; at man i Havøysund med dagens motoriserte båter ikke trenger å dra langt til havs for å finne fisk (Hanssen, 2007). Det vil derfor være forholdsvis enkelt og fort gjort for Ivar å fiske opp den årlige andelen fisk man som deltidsfisker har adgang til. Resten av året tenker han å ta kortere engasjementer for eksempel innen kafédrift og drifting av kaianlegget i Havøysund. Ivar har tatt noen grep for å realisere det som for han representerer det gode liv. Frihet, fleksibilitet og tid sammen med familien er her nøkkelord. Per er en fisker som følger en motsatt strategi av det Ivar legger opp til. Per er blant dem som er positive til kvotepolitikken⁷⁵. Ifølge Per handler strukturering ikke om privatisering av felles verdier, men om en form for generering av samfunnsverdier:

Viss du samle 5–6 rettigheta på én båt, så e det jo kun for å skape nokka. Du bare effektivisere, og samtidig skape du masse arbeidsplassa. For eksempel om det e båta som slår sæ sammen og vil strukturere sånn at kvoten tilfalle én båt, så vil jo alt tilfalle kysten, anlegget, og du får samme virkning, eller kanskje mer virkning enn om du hadde tre båta.

Gjennom å erverve flere kvoter har han og hans kollega på båten fått det han kaller ”en anstendig lønn”⁷⁶. I flere av sine arbeider viser Siri Gerrard at både den opptrappingsstrategien som Per representerer, i likhet med nedtrappingsstrategien referert til ovenfor, kan forstås som konsekvenser av kvoteregimet som gradvis har blitt innført i fiskeriene på 90-tallet (2003, 2005), og at begge strategiene kan regnes som en ”synlig indikator på et skifte innen eierskapsmodellen innen fiskeriene” (2005:44). Både Johnsen (2004) og Gerrard (2003, 2005) viser at det nye kvoteregimet dessuten har ført til at fiskerne i økende grad må forholde seg til endringer i forvaltning, marked og politikk. Per forteller mye

⁷⁵ Kvotepolitikken ble intensivert under Høyre-statsråden Ludvigsen fra 2004. Politikken går ut på at fiskere kan kjøpe og selge rettigheter til fisk i form av kvoter. Noen fiskere akkumulerer kvoter. I fiskermiljøet er det delte syn på denne ordningen.

⁷⁶ Han antyder at de tar ut 400.000 kr hver i lønn, i tillegg til at de legger en halv million kroner igjen i lokalsamfunnet for kjøp av varer, tjenester, utstyr, egning, osv.

om svingninger i fiskeripolitikken de siste årene, og understreker at slike svingninger gjør det vanskelig å planlegge fremover.

Ulike blikk på arbeid i fiskeindustrien

Hans-Tore arbeider i fiskeindustrien⁷⁷. Han forteller at han, sammen med noen få andre norske, utgjør en minoritet på arbeidsplassen. Det tolker han som et tegn på at det å jobbe i fiskeindustrien gir en lav yrkesstatus som ingen av de lokale ungdommene ønsker seg. Han forteller dessuten at den vanligste trusselen som enhver mor i Havøysund kommer med dersom ungene jobber dårlig på skolen, det er at ”om du ikkje gjør leksen dine, så havne du på fileten!”

Tidligere, da han begynte på fabrikken, var det et helt annet miljø. Det var både artig og sosialt på jobben, ettersom alle kompisene jobbet samme sted. Tidligere studier viser også at det ble oppfattet som kjekt å jobbe på ”fileten” (Gerrard & Johansen, 1983; Johansen, 1992). Nå har kompisene sluttet. De har flyttet bort, og mange har tatt utdanning. Selv mener han å ha et ”haue som ikkje kan skolerer.” Dessuten har han erfart at kamerater med utdanning ikke har funnet seg jobb i Havøysund, og at de derfor har følt seg tvunget til å bosette seg et annet sted. Hans-Tore ønsker ikke å bo utenfor Havøysund. Nå er de fleste ansatte på fabrikken hvor han jobber ’utlendinge’, og det er lite kontakt mellom de forskjellige etniske gruppene.

Hans-Tore er stadig permittert, og har dermed en ustabil inntekt. Han forteller at han i 2005 gikk permittert i hele januar og februar. Så jobbet han noen uker i mars, april og mai, for så å gå permittert til juli. I juli og august måtte han jobbe 60–70 timer overtid i løpet av et par uker. Deretter hadde han hatt mer vanlige arbeidsuker frem til vi snakket sammen sist i november 2005. Han sa da at flere av kollegene hans hadde vært permittert i et par uker allerede. Han regnet med at også han snart ville bli permittert, og først kunne komme tilbake på jobb når vårfisket tok seg opp igjen. Hans-Tore forteller at man føler seg *nødt til* å jobbe utrolig mye overtid når det først er arbeid å få i de hektiske sommerukene. Det er både for å forsøke å få en noe mer anstendig inntekt, men også fordi at om man ikke vil arbeide, er det alltid noen andre som vil jobbe i stedet for deg, slik kan man risikerer å bli skviset ut av jobben. Slike beintøffe perioder med overtid om sommeren sliter på kropp som er mer vant

⁷⁷ Han er, som nevnt i metodologikapittelet, ikke blant de 50 informantene jeg har intervjuet, men jeg møtte ham et par ganger og pratet med ham om hvordan han opplevde det å jobbe i fiskeindustrien.

til å være permittert enn til å utføre lange dager med fysisk tungt arbeid (Gerrard & Johansen, 1983; Johansen, 1992; Cullum, 2003). Den samlede årsinntekten beskriver han som lav.⁷⁸

Hans-Tore forteller at han ønsker å komme seg ut av fiskeindustrien. Det har imidlertid ikke vært mange andre stillinger i bygda å søke på for ham, og de få jobbene han har søkt, har han ikke fått. Han har ikke tro på at han vil klare å ta skole, og uansett så ønsker han ikke å flytte bort, selv ikke for en periode.

Mats, som er gift med Kristina, jobber også på en fiskeindustribedrift. Begge er godt voksne, og har barn som etter hvert har etablert egne familier. Også Mats forteller om lange perioder med permitteringer i 2004 og 2005:

Nei, de to siste åran har vært ekstrem. Vi har jobba 1–2 daga førr uka helt siden i sommer. Det har vært helt elendig. Og det e klart. Æ skjønne det at øngre folk ikke kan ha det der. Det går ikke an å gå i banken og si at du skal kjøpe dæ hus. Så spør dem kor du jobbe, da vise dem dæ bare døra med en gang... For oss går det greit. Vi har nu vært nøktern opp igjønna. Men når vi går sånn permittert to-tre måna... Æ går og håpe at vaskemaskinen ikke ryk, æ håpe at ikke ovnen ryk, at du får nokka ekstra utgifta i den tida, for da har du med en gang problema.

Filetfabrikker og konvensjonelle fiskebruk har i alle år og over hele finnmarkskysten permittert arbeidsstokken i lavsesongene (Gerrard, 1975; Gerrard & Johansen, 1983). Tidligere lot permitteringene seg på mange måter greit kombinere med den fleksible fiskerbondetilpasningen der kvinnene, i tillegg til tidvis arbeid på fileten, også drev med en rekke hjemmebaserte produksjonsoppgaver (Gerrard 1975, Holtedahl, 1986, Kramvig, 1999). I dag er det langt færre hushold som kombinerer lønnsarbeid med hjemmebasert produksjon av for eksempel kjøtt- og fiskeprodukter. For Hans-Tore og Mats betyr perioder med permitteringer først og fremst en ustabil og uforutsigbar husholdsøkonomi hvor sydenreiser blir en luksus man drømmer om men ikke har anledning til å unne seg. Det finnes imidlertid også positive aspekter ved å være permittert. Den siste sesongen med mye permitteringer har Mats for eksempel brukt til å pusse opp huset til en av de voksne sønnene sine. På den måten har han bidratt til at sønnen har kunnet skaffe seg et bolighus uten å ta opp et altfor stort huslån. Det føles bra, forteller Mats.

Nye muligheter i et nytt land

⁷⁸ Rundt 240.000 kr i 2005. Dette er noe over gjennomsnittsinntekt pr innbygger i Måsøy kommune – gjennomsnittet inkluderer dog en stor andel pensjonister som drar snittet ned.

Pablo, som er en ung singel mann fra Portugal, er mer positiv til arbeidsvilkårene i fiskeindustrien. Han forteller at han har en tøff jobb på fabrikken, men han synes lønnen er god og sjefen er grei. Pablo har jobbet noen år i fiskeindustrien i ulike stillinger. Han synes at jobben er ”rimelig variert” og ”passe interessant”. I likhet med Hans-Tore, Mats og Kristina forteller også Pablo om en fabrikkledelse som kan finne på å ringe etter ham når som helst:

Noen ganger kommer det masse salt midt på natta, og da kan dem ringe til mæ og spørre om æ kan ordne det. Dersom æ vet at æ ikke har nokka å gjøre dagen etterpå, så kommer æ og gjør det. Æ har ikke problemer med å stå der fra klokka tre om natta til klokka sju om morgenen. Det e helt ok.

Han begrunner sin vilje til arbeidsinnsats med at han kommer fra en ”skikkelig fattig familie”. Han vokste opp i et vanskeligstilt nabolag i sin hjemby. Men om nabolaget var preget av fattigdom og problemer, insisterte hans mor alltid på verdien av å være ærlig og av å jobbe for maten. Pablo vil først og fremst skaffe seg en bedre fremtid:

Æ kom til Norge for å jobbe. Æ har ingen problemer med å vaske do eller ka som helst. Jobb e jobb. Når man jobbe, får man penga, og for penga får man mat. Ikke sant? Det e én ting æ ikke skal gjøre, og det e å begynne med et kriminelt liv. Æ har mange venna som valgte kriminalitet, og som e i fengsel i dag. De valgte et anna liv. Det vil ikke æ.

Pablo har sett fattigdom og sult på nært hold. I Havøysund disponerer han en bra leilighet, har jobb, inntekt, bil, og råd til å kjøpe seg mye av det han har lyst på. Når jeg spør ham om han hører negative kommentarer fra folk i Havøysund om at han ikke burde godta arbeidsvilkårene på arbeidsplassen, svarer han, nesten litt irritert:

Æ e ingen slave! Det e strenge krav, men vi har grei lønn. Vi får ikke akkordbetaling, men når alt kommer til alt, så får vi bra med penga. Folk forstår ikke det, og tror at vi som jobber på fabrikken e slaver. Men æ e ikke slave!

Ulike blikk

De fleste ansatte på en av bedriftene i Havøysund er ”utlendinger”. I tråd med Hans-Tores uttaleser, viser også Hovgaard & Kristiansens (2008) studie fra Færøyene og Island at det å arbeide i fiskeindustrien er lite populært blant lokal ungdom. Det samme viser en studie fra Honningsvåg (Heggen m.fl. 2003:175). Hans-Tore forteller dessuten om et segregert miljø med lite kontakt mellom de forskjellige etniske gruppene (jf. Høgmo, 1998; Bersvendsen, 1999). Alle snakker sitt morsmål, og arbeidsmiljøet oppleves ikke som det aller beste. Hans-

Tore tror dessuten at det er lettere for bedriftsledelsen å "herse" med de ansatte når storparten av dem har utenlandsk bakgrunn. Dermed bidrar deres tilstedeværelse på en måte til at arbeidsforholdene blir oppfattet som verre. Pablo har en positiv innstilling til jobben. Han opplever, i større grad enn lokale arbeidere som Hans-Tore og Mats, at fiskeindustrien gir ham positive muligheter. Dette henger blant sammen med deres forskjellige erfaringsbakgrunner, og det henger sammen med forskjellige innstillinger til hva lønnsarbeid skal være. Dessuten har Pablo verken samboer eller barn, men en kjæreste som han treffer når det passer sånn. Mens Pablo er innstilt på å gjøre en innsats på jobben når sjefen har behov for det, tenker mange av de norske arbeiderne at de vil jobbe sine faste åtte timer fra morgen til ettermiddag hver dag, og ferdig med det. Pablo mener at fabrikkledelsen gjør sitt beste. Han ser at når han viser at han ønsker å gjøre en innsats, så belønnes han deretter. Det har hendt at han har sagt nei når ledelsen har bedt ham om å gjøre oppgaver på nattestid dersom han har hatt andre avtaler neste morgen. Men om han er ledig, stiller han opp.

Vi ser dermed at en ung mann oppvokst under vanskelige kår, kan oppleve utvidede arbeidsmessige muligheter gjennom å jobbe i fiskeindustrien i Havøysund. Det åpner for inntekt og konsummuligheter som hans foreldre bare kunne drømme om. Derfor representerer arbeid i fiskeindustrien for Pablo det vi kan kalle en klassereise i positiv forstand, fra "underklasse" (foreldre uten arbeid eller velferdsgoder) til "arbeiderklasse". Det som imidlertid oppleves belastende for Pablo, er at han opplever at det ikke er mange andre i Havøysund som deler hans forståelse av fiskeindustrien og arbeidsforholdene der. Han forteller at han opplever å bli stemplet som en "utlending", en "slave" som lar seg utnytte, en som bidrar til at bedriftsledelsen unnlater å bedre arbeidsvilkårene. Pablo ønsker ikke å gå i detalj om slikt, men det er tydelig at han har hverdagslivserfaringer i Havøysund som kan minne om de subtile stemplings- og underordningsmekanismene som Høgmo (1998) og Bersvendsen (1999) skriver om i sin forskning om betydninger knyttet til etnisitet i arbeiderfellesskap i fiskeindustrien i kystfinnmark.

Varierte arbeidserfaringer

Eksemplene fra Havøysund viser at det, i tråd med fortellingene fra Vadsø, er slik at ulike innflyttere opplever å ha forskjellige muligheter til å få eller skape seg arbeid. Ulike muligheter kan særlig knyttes til utdanning og tidligere (arbeids)erfaringer, men også til innflytternes kjønn, samt ulike tanker om det gode (arbeids)liv – altså hvilke tanker man har

om hvilke ulike funksjoner man ønsker at jobben skal fylle. Jeg har ovenfor valgt ut eksempler fra empirien for å belyse arbeidsmessige variasjoner og mangfold. Fiskerne forteller i stor grad at de opplever arbeidsmessig trivsel i Havøysund, mens fiskeindustriarbeiderne gir uttrykk for mer varierte syn. Vi har videre sett at det å jobbe i lederstillinger i offentlig sektor kan oppleves på forskjellige måter av ulike informanter, avhengig av blant annet hvordan de håndterer det å måtte basere en del faglig samarbeid på overlokale nettverk og relasjoner. Sigve, som forteller at han opplever det å ha et overlokalt arbeidsfellesskap som uproblematisk, beretter om stor arbeidsmessig trivsel, mens Brigit, som savner et større faglig kollegium på arbeidsplassen, forteller om flytteplaner. Gründerne i Havøysund er, i tillegg til fiskerne, kvinner som har valgt å starte egne butikker. Chantale har dessuten etablert seg innenfor et tradisjonelt mannlig felt, nemlig innen salg av spesialisert fiskeutstyr. De kvinnelige gründerne forteller at inntekten ikke står i samsvar med arbeidsinnsatsen, men legger vekt på at den overordnede trivselen i Havøysund likevel er svært stor. De forteller at de opplever det som veldig meningsfylt å drive sin egen arbeidsplass; de har en rekke arbeids- og ansvarsområder, de har stor innflytelse på egen arbeidshverdag, og de har mulighet til å jobbe reduserte dager. Dette bidrar til hverdagstrivsel.

Vadsø og Havøysund med fokus på arbeidsmessige vilkår

I det følgende vil jeg gjøre en mer overordnet analyse av arbeidslivsempirien med fokus på hvorvidt, og i så fall for hvilke kvinner og menn, det stedlige arbeidsmarkedet og ens arbeidslivserfaringer skaper positive stedsopplevelser i Vadsø og Havøysund. Jeg vil også diskutere i hvilken grad, og på hvilke måter, slike stedsopplevelser kan sies å være kjønnete. I denne forbindelse undersøker jeg om det er slik at jobben for ulike innflyttere kan sies å utgjøre en arena for faglig utvikling, sosialt fellesskap og/eller en attraktiv inntektskilde. Det har vist seg relevant å skille mellom tre kategorier arbeidstagere: a) personer i høykompetansestillinger, hovedsakelig i det offentlige, b) gründerne – med eller uten høyere utdanning og c) arbeidere i typiske arbeideryrker med varierende grad av formell utdanning.

Jobben som arena for kompetanseheving og personlig utvikling

Omtrent samtlige av informantene, kvinner som menn, som jobber i høykompetansestillinger i det offentlige i både Havøysund og Vadsø forteller at de opplever at jobben representerer en viktig arena for kompetanseheving og personlig utvikling på mange plan. Sigrid i Vadsø har

for eksempel hatt ulike fylkeskommunale stillinger med mye innflytelse, ansvar og utfordrende arbeidsoppgaver. Hun forteller at hun trolig ikke ville fått tilgang til denne type stillinger dersom hun hadde bodd i andre deler av landet, og påpeker at dette blant annet henger sammen med at Finnmark fylkeskommune spiller en mer aktiv utviklerrolle enn hva som er tilfellet lenger sør i landet. Dag, Magnus, Per-Gunnar og Hans, som vi også møtte ovenfor, forteller, i likhet med Sigrid, at de får stadig nye utfordringer å strekke seg etter, slik at de hele tiden tilegner seg kunnskap på nye felt. Også Brigt, som i dag innehar en lederstilling i Måsøy kommune, beskriver sitt nåværende bosted som et sted der han har opplevd en kraftig faglig kompetanseheving. Han forteller samtidig at han opplever det som utfordrende å arbeide i et såpass begrenset faglig fellesskap. Andre informanter som jobber i tilsvarende stillinger i Havøysund, forteller dog at dette for dem er mindre problematisk: Sigve, som jobber på likningskontoret, mener som vi så ovenfor å ha tilgang til et tilfredsstillende kollegialt fellesskap gjennom interkommunalt samarbeid. I både Havøysund og Vadsø forteller kvinner og menn i høykompetansestillinger i det offentlige om jobbrelatert reisevirksomhet som bidrag til å skape faglige nettverk og samarbeidsrelasjoner med fagpersoner bosatt andre steder, men mitt materiale tyder på at slike overlokale profesjonelle nettverk blir ekstra betydningsfulle i Havøysund.

Gründere forteller, i likhet med de som er ansatt i høykompetansestillinger i det offentlige, at jobben representerer gode personlige og faglige utviklingsmuligheter der de kontinuerlig tilegner seg ny kunnskap. Katia og Birgitta i Vadsø forteller at de stadig utvikler seg innenfor henholdsvis naturbasert reiseliv og kultur og næring, mens Astrid, som driver blomsterbutikk i Havøysund, hele tiden lærer nye ting om varebestilling, budsjett, regnskap og håndtering av kunder. Fiskeren Per legger på sin side vekt på at han stadig tilegner seg kunnskap om både fiskefelt, fiskemetoder, politikk og investeringer. Ovenfor så vi dessuten at Per og kollega Ivar forteller om helt motsatte tilpasningsstrategier; deltidsfiske fra heleid sjark versus heltidsfiske med fast mannskap og flest mulig kvoter på ett fartøy. Dette tyder på at fiskere utviser stor kreativitet for å finne sin måte å utøve sitt yrke under nye betingelser.

Arbeidere, det være seg mannlige arbeidere i fiskeindustrien eller den kvinnelige renholderen, snakker i langt mindre grad enn de ansatte i høykompetansestillinger om at jobben gir, eller burde gi rom for, faglig og personlig utvikling. De bruker dermed ikke ord som ”meningsfullt” eller ”spennende” om arbeidet, og forteller ikke om faglig utvikling, kurs, fagbrev eller sertifiseringer. Jobben dreier seg om å gjennomføre rutinemessige oppgaver.

Flere legger i denne sammenheng vekt på at det føles godt å klare å gjennomføre de fastsatte oppgavene innenfor en bestemt tidsramme. Det skaper en følelse av mestring.

Jobben som arena for sosialitet og fellesskap

Arbeiderne har litt forskjellige fortellinger om jobben som sosial arena. Mens Hans-Tore, som jobber i fiskeindustrien, legger vekt på at det var langt mer sosialt og hyggelig på jobben før, da han jobbet i lag med kompisene, mener Mats at det fremdeles er ”helt greit”, også sosialt. Hans-Tore legger likevel vekt på at man jobber med øreklokker (hører på radio), og at man i pausene stort sett sitter sammen med kolleger med samme nasjonalitet som seg selv. Ettersom han som nordmann etter hvert er i et mindretall på sin arbeidsplass, kan denne omgangsformen bli litt ensformig. Kristina, som jobber med renhold, sier for sin del at hennes jobb ikke er sosial i det hele tatt. Hun har ingen kolleger innen renholdsarbeidet på sin arbeidsplass, og hun har ikke for vane å spise lunsj sammen med andre grupper av ansatte der hvor hun vasker. Selv om hun hilser på folk og slår av en og annen prat, er hun stort sett alene i løpet av en arbeidsdag.

For ansatte i høykompetansestillinger i det offentlige representerer jobben en god og viktig arena for sosialitet og kollegialt fellesskap. Både kvinner og menn legger vekt på at den sosiale omgangen på jobben skaper trivsel i hverdagen. Flere forteller at de, i tillegg til kollegafellesskap på arbeidsplassen, dessuten reiser en del i sine stillinger – enten innad i Finnmark eller også til andre deler av landet og til ulike utland, slik Sigrid fortalte om ovenfor. Reisene innebærer å bli kjent med nye mennesker, knytte kontakter, utvikle nettverk og relasjoner, og det å bruke seg selv på stadig nye måter. Reisevirksomheten bidrar følgelig til at jobben oppleves å representere både en arena for faglig utvikling og for sosialt fellesskap.

Blant gründere varierer det noe i hvilken grad de beskriver sin jobb som en arena for sosialitet og kollegialt fellesskap. For fiskerne er dette i stor grad relatert til om de fisker alene eller sammen med andre. Astrid, som driver butikk i Havøysund, forteller at det å komme i kontakt med bygdas mennesker i forbindelse med årets ulike festdager og livets syklus for øvrig, samt det å snakke med mennesker i både sorg og glede, bidrar til en meningsfull hverdag. Katia og Sverre, som er i oppstartsfasen av en reiselivsbedrift, forteller på sin side at følelsen av arbeidsmessig ensomhet kan være en utfordring nå i starten. Men på sikt er deres håp at

etableringen vil bidra til mye sosialt fellesskap, både med tilreisende gjester og arbeidskolleger.

Jobben som inntektskilde

Gründerne er en sammensatt gruppe når det gjelder fortellinger om inntekt. For Katia og Sverre er oppstartsfasen usikker, også lønnsmessig. De forteller derfor at de fra tid til annen tar mindre oppdrag og engasjement i offentlig og privat regi for å sikre en viss inntekt. Per og Ivar representerer to motpoler innen fiskeryrket: Førstnevnte legger opp til flest mulig kvoter, og er dermed blant de som tjener aller mest i Havøysund, mens den andre legger opp til deltidsfiske og relativt lav inntekt. Blant de som driver egen butikk, er inntektsnivået stort sett rimelig lavt, særlig i Havøysund. Astrid forteller for eksempel, som vi så ovenfor, at inntekten hennes ikke står i forhold til den arbeidsinnsatsen hun legger ned i stillingen. Hun legger i stedet vekt på at det viktigste for henne er å ha en meningsfull hverdag; og det bidrar det å drive egen butikk absolutt til. Slik jeg tolker det, utgjør Sigves faste mellomlederstilling i det offentlige en viktig betingelse for at Astrid kan drive sin egen arbeidsplass med såpass liten fortjeneste. Selv legger de i intervjuet vekt på at de har råd til å ha halvannen stilling fordi det ikke koster så mye å leve godt i Havøysund. De viser til at husprisene er lave, og at slektninger ofte stiller opp på dugnad i forbindelse med oppussing av hus og annet.

Kvinner og menn som er ansatt i høykompetansestillinger i det offentlige legger i liten grad vekt på lønnen når jeg spør om hva som bidrar til trivsel i nåværende jobb. I stedet legges det, i tråd med noen av de punktene som er nyansert ovenfor, vekt på dimensjoner relatert til faglig og personlig utvikling og ulike former for samarbeid som både er, og ikke er, stedlig forankret. Det som imidlertid kjennetegner denne gruppen av offentlig ansatte fagfolk, er at de er sikret en lønn som er såpass solid at de *kan* tillate seg å være mer opptatt av andre aspekter enn inntekt. Dette blir tydelig i kapittelet om det kompakte lokalsamfunn, der jeg viser at særlig ansatte i offentlig sektor opplever å ha en solid privatøkonomi, hvilket gjør at mange, selv småbarnsfamilier, forteller at de har råd til en del reising i privat sammenheng, i tillegg til at de kan kjøpe stort sett det de ønsker seg av bil, hytte, skuter, enebolig osv.

De ansatte i fiskeindustrien, i mitt materiale kunn menn, beretter om årlige permitteringer hvor de sier at de får utbetalt omkring 60 prosent av vanlig inntekt. Det er slike permitteringsperioder som bidrar til at flere familier som er ansatt i fiskeindustrien opplever å

ha det rimelig trangt, slik at man, som Mats beskrev ovenfor, ”går og håpe at vaskemaskinen ikke ryk, æ håpe at ikke ovnen ryk, at du får nokka ekstra utgifta i den tida, for da har du med en gang problema.” Selv om Kristina som ufaglært rengjørers får minstelønn, er hun rimelig fornøyd med inntekten. Den representerer en minste økonomisk trygghet, og hun risikerer aldri permitteringsperioder, i motsetning til sin mann. Det synes hun er en lettelse!

Jobbrelaterte stedsopplevelser

Empirien og diskusjonen av denne viser at det er store variasjoner både innenfor og mellom Vadsø og Havøysund når det gjelder kvinnelige og mannlige innflytters arbeidslivserfaringer. Dette er kanskje naturlig, ettersom dette er steder med svært forskjellige, men samtidig sammensatte, arbeidsmarkeder. I Vadsø er arbeidsmarkedet preget av stillinger innenfor kommunal, fylkeskommunal og statlig forvaltning, mens Havøysund i tilsvarende grad er preget av fiskerier og fiskeindustri, som til sammen utgjør en tredel av den totale sysselsettingen i kommunen. Hovedfokus i dette kapittelet har vært å undersøke sammenhenger mellom arbeidslivsfortellinger og stedsopplevelser. Analysene viser at forskjellige arbeidstagere i mitt materiale legger vekt på ulike dimensjoner ved sitt lønnsarbeid, og at slike forskjeller ser ut til å være mer relatert til utdanning enn til kjønn. Det betyr at hvorvidt man er arbeider, gründer eller ansatt i en høykompetansestilling, utgjør de mest betydningsfulle dimensjonene for å belyse variasjoner i ulike innflytters arbeidslivsfortellinger i denne studien. Kjønn er likevel, som vi skal se, ikke uten betydning.

Vadsø og Havøysund som arbeidssteder for innflyttere i stillinger som ikke krever høyere utdanning

Mens noen av mine informanter beskriver det stedlige arbeidsmarkedet som smalt, og at de har få valgmuligheter når det gjelder jobb, finnes det en del stillinger som ikke krever utdanning utover grunnskolen i både Vadsø og Havøysund. Vi har møtt Svein som tidligere jobbet med rengjøring i Vadsø, og vi har møtt Mats, Pablo og Hans-Tore fra fiskeindustrien og Kristina fra renholdsyrket i Havøysund. Dessuten er det slik at flere av de intervjuede gründere i Havøysund, som fiskerne Ivar og Per og butikkeier Astrid, heller ikke har utdanning utover noe videregående skole. Ellers finnes det både i Vadsø og Havøysund arbeidsplasser som ikke forutsetter høyere utdanning blant annet i uteetaten i kommunen og i

resepsjonen på hotell og rådhus. I Havøysund finnes det dessuten arbeid på fryseriet, på ”slippen” og på kaia i forbindelse med for eksempel egning av line.

Jeg pekte innledningsvis på at det i mitt materiale er slik at informantene i Havøysund i mindre grad er sysselsatt enn mine informanter i Vadsø, og presiserte at havøysundkvinnene er fulltidsansatt i lavest grad. Dette henger delvis sammen med ulike kjønnede muligheter i arbeidsmarkedene i henholdsvis Vadsø og Havøysund. Ifølge havøysundkvinnene selv handler imidlertid deltidsarbeid i enda større grad om et verdivalg som lar seg realisere nettopp i Havøysund, blant annet fordi det her er rimelig å bo, slik at mange forteller at de kun trenger halvannen inntekt for å oppleve å ha ”god råd”. Astrid, som driver blomsterbutikken sammen med en venninne, forteller i denne sammenheng at det er *meningsfylt* å jobbe deltid, da dette frigjør tid til familien, omsorgsarbeid, husarbeid, venninner og til henne selv. En annen kvinne beretter at hennes deltidsarbeid har frigjort tid til utstrakt oppussingsarbeid i hjemmet de senere årene, mens en tredje forteller at deltidsarbeidet bidrar til å frigjøre tid til å drive med sport, til å være trener i det lokale idrettslaget, samt til å engasjere seg i lokalpolitikken. Kvinners deltidsarbeid i Havøysund fremstilles dermed som *valgt*, der forutsetningen (implisitt eller eksplisitt) er at mannen er hovedforsørgeren i familien.

Hanne Haavind (1994) problematiserer hvor frie slike valg egentlig er. Greit nok at mange hushold i Havøysund greier seg med halvannen inntekt, men hvorfor er det systematisk kvinnene som har den halve stillingen, og dermed mannen som går inn i rollen som hovedforsørger i familien? Arbeidslivsforskerne Ellingsæter og Solheim hevder at deltidsarbeid ”kulturelt framtrer som et negativt avvik fra normalarbeidernormen” (2002:60). Jeg er usikker på hvor generell en slik påstand om deltidsarbeid som ”negativt avvik” kan sies å være (jf. Jensen, 2006). Den betydelige forskjellen i andelen deltidsarbeidere i Havøysund sammenliknet med Vadsø tyder på at det stedlige arbeidsmarkedet, kombinert med stedlig kulturell kjønning av arbeidsoppgaver og stillinger, bidrar til å forme kvinner og menns valg med hensyn til deltidsarbeid. Når hele 48 prosent av kvinnene jobber deltid i Havøysund, det kan det være hensiktsmessig å tenke seg at det kan finnes en lokalt forankret *fleksibel normalarbeidernorm*. Ikke bare for kvinnene, men også for menn. Bare 20 prosent av mennene i Havøysund jobber riktignok deltid, men menn er arbeidsledige i dobbelt så stor grad som kvinner, og det er stort sett menn som er ansatt i fiskeindustrien med årlige permitteringsperioder. Fiskerne (nesten bare menn) er en annen kategori arbeidere som har meget varierende arbeidstider. De kvinnelige informantene som jobber deltid, og de mennene

som er fiskere eller som er permittert deler av året, omtaler ikke deltids-/sesongarbeidet som noe utelukkende positivt, men trekker frem at dette er frigjørende tidsmessig: De forteller om periodevis å ha tid til å gjøre dugnadsarbeid for hverandre, god tid til å være sammen med barna samt til å gå på besøk til venner og familie. En viktig betingelse for at det går an å jobbe deltid eller være permittert deler av året, er at kostnadene knyttet til å bo for mange i Havøysund er lavere enn ellers i landet – i alle fall om de har vært heldige å få kjøpe et rimelig hus som de selv (med assistanse fra mannlige slektninger) har kunnet restaurere.

I tråd med Gunnel Forsbergs teori om stedlige kjønnskontrakter, tyder mitt materiale på at stedets materialitet (i form av arbeidsmarked og stedlig kostnadsnivå) og kultur er med på å konstituere de lokale betydningene som konstrueres omkring det kjønnede deltids- og fulltidsarbeidet (Forsberg, 2001).

Oppsummeringsvis kan jeg si at informantene i stillinger som ikke krever høyere utdanning har ulike fortellinger om sitt lønnsarbeid. Fiskeindustriarbeidere opplever for eksempel relativt begrensede arbeidsmessige utviklingsmuligheter samt årlige permitteringer med ditto usikker privatøkonomi. Pablo utgjør imidlertid et eksempel som nyanserer slike sammenhenger. Han forteller at han har vært lite permittert de siste årene, og at han opplever å ha både gode utviklingsmuligheter og stabil inntekt, noe som gjør at han har en helt annet materiell levestandard i Havøysund enn hva han har vært vant med tidligere. Ingen av arbeiderne vender blikket ut av Vadsø eller Havøysund med tanke på etablering andre steder. Ingen av dem mener at de er kvalifisert for andre jobber i dagens arbeidsmarked utenfor nåværende bosted. De opplever med andre ord at den lokalt tilegnede arbeidserfaringen er vanskelig å konvertere til arbeidsmarkedet utenfor kommunen. Dessuten forteller flere at de er følelsesmessig og materialet knyttet til nåværende bosted gjennom hus, hage, landskap og slekt. For enkelte kvinner og menn uten høyere utdanning spiller videre lønnsarbeidet rett og slett en mindre rolle i deres dagligliv, og hovedmotivasjonen for å ha en jobb er inntekten. Så om Vadsø og Havøysund representerer begrensede arbeidsmessige muligheter for en del (industri)arbeidere, er det likevel helt klart et blivende sted for de fleste. Informantene tilpasser sine forventninger til hva de opplever som realistisk.

Havøysund og Vadsø som arbeidssteder for innflyttere i stillinger som krever høyere utdanning

Ellingsæter og Solheim skriver at kunnskapsintensive arbeidsfelt kjennetegnes av komplekse og tvetydige relasjoner; fleksible arbeidstider, solide lønninger basert på resultat, men samtidig heroisering av arbeidsinnsats og stumme forventninger om (ikke-rapportert) overtid (2002:47–49). Ellingsæter legger i et eget bidrag vekt på at fleksibiliteten har en slagside; den er parret med en arbeidsintensivering, slik at mange i ”fleksible” stillinger opplever at arbeidstempoet mesteparten av tiden er styrt av tidsfrister og av et ideal om effektivitet og hurtighet (2002:95). De høyt utdannede kvinnene og mennene i Vadsø og Havøysund, som innenfor rammen av denne studien stort sett jobber i offentlig sektor, forteller om fleksible arbeidstider, greie lønninger som *ikke* er resultatbaserte, samt interessante og utfordrende arbeidsoppgaver. Prosesser rundt heroisering av arbeidsinnsats, forventninger om overtid samt overdrevne krav om effektivitet er det videre ingen av mine informanter som rapporterer om. Flere av dem legger tvert imot vekt på det motsatte: At det er lave forventninger fra arbeidsgivers side om innsats utover normale dager, slik at høykompetansestilling i det offentlige av flere kvinner og menn eksplisitt beskrives som en karriere som fint lar seg forene med det å ha omsorgsforpliktelser på hjemmebane.

Dette kapittelet viser dermed at kvinner og menn med høyere utdanning setter pris på de fordelene som arbeid i Havøysund og Vadsø medfører. Flere forteller at de har fått tilgang til stillinger som er såpass godt betalt og såpass faglig utviklende at de trolig ikke ville fått tilsvarende muligheter i de større byene i landet. Det gjelder særlig for informanter i Vadsø, men også i Havøysund. Stedlige forskjeller handler om at mens fagmiljøene i Vadsø omtales som solide og mangfoldige, omtales de i Havøysund som mer sårbare og avhengige av interkommunalt, og andre former for overlokalt, samarbeid. En annen forskjell er at ansatte i enkelte høykompetansestillinger i Havøysund forteller at de opplever å aldri kunne legge fra seg jobben. Man *er* rådmann, teknisk sjef, likningssjef, banksjef, prest, lege og psykolog i mange sambygdingers øyne – uansett om man er på arbeid eller på fest⁷⁹. En tredje forskjell går på bostedspreferanser i et fremtidsperspektiv: Mens en rekke innflyttere i høykompetansestillinger i Vadsø forteller at de opplever stor arbeidsmessig trivsel og at de

⁷⁹ Dette med sosial gjennomskiktighet er et tema som blir diskutert nærmere i kapittelet om det kompakte lokalsamfunn.

ønsker å bli boende på ubestemt tid, er det i større grad slik i havøysundempirien at ansatte i høykompetansestillinger planlegger å flytte – selv etter mange år i Havøysund og selv om de egentlig på mange måter trives⁸⁰: ”Havøysund er bare ikke det stedet hvor jeg er komfortabel med å bli boende”, som Brigt formulerer det. Det er med andre ord slik at trivsel på jobben ikke nødvendigvis fører til ønsker om bofasthet for innflyttere med høyere utdanning og lett konverterbare arbeidslivserfaringer.

Mitt materiale viser at særlig høyt utdannede kvinner ser muligheter i arbeidslivet i Havøysund og Vadsø. De inntar tidligere mannlig konnoterte fagfelt i offentlig sektor slik at enkelte av disse kan være i ferd med å ”rekjønnnes” (for eksempel næringsutvikling, fiskeriforvaltning). Og, etter å ha tilegnet seg kompetanse og nettverk i ulike stillinger i offentlig sektor, starter en del av dem egen arbeidsplass. I mitt materiale er det færre menn som går med gründerplaner eller som allerede driver egen virksomhet. Flere gründere legger også vekt på at de opplever at det har vært enklere å skape sin egen arbeidsplass i Vadsø og Havøysund enn hva de tror det kunne vært mange andre steder i landet. De forteller at de tør å satse fordi de føler seg synlige i lokalsamfunnet; de får støtte og de får lokale og solidariske kunder, noe som bidrar til motivasjon og pågangsmot. Det er dessuten slik at kvinner i Vadsø har høyere utdanning og er sysselsatt i større grad enn landsgjennomsnittet for kvinner. Dette lønner seg, bokstavelig talt, slik lønnsstatistikken viser⁸¹. Vi ser dermed at kjønn på rurale steder ikke bare konstitueres på etablerte, tradisjonelle og patriarkalske måter (i motsetning til Little & Austin, 1996). Mine funn bidrar tvert imot til å problematisere stereotype forståelser av kjønn i det rurale: De kjønnede arbeidsmessige mulighetene er i stadig utvidelse i både Havøysund og Vadsø, og særlig utdanning og formell kunnskap ser ut til å kunne bidra i så måte.

Om arbeidslivserfaringer og kjønnede stedsopplevelser

Dette kapittelet har på ulike måter vist hvordan aspekter ved aktørene selv, knyttet til blant annet kjønn, utdanning og tidligere stedserfaringer, kombinert med dimensjoner ved bostedets sosialitet, kultur og materialitet med vekt på arbeidsmarkedet, legger føringer for ulike

⁸⁰ I kapittel 11 presenterer og analyserer jeg sitater som belyser ulike informanter fremtidsperspektiver og bostedsplaner.

⁸¹ Oversikten over kjønn og bruttolønn i Finnmark, som jeg presenterte i kapittel 4, støtter opp om dette, og viser at finnmarkskvinner, særskilt de som er bosatt i Vadsø, har en høyere snittlønn enn det som er vanlig ellers i landet.

innflytteres hverdagsliv og stedsopplevelser. *Arbeidslivserfaringer* kan sies å være sentrale i konstitueringen av innflytteres *positive stedsopplevelser* særlig for informanter som er gründere og for informanter med høyere utdanning ansatt i høykompetansestillinger. Jobben synes mindre sentral i hverdagslivsfortellingene til innflyttere i mer typiske arbeiderstillinger. Mitt materiale viser at arbeidsmessige stedsopplevelser er kjønnede på forskjellige måter, blant annet knyttet til at kvinner og menn har tilgang til og velger ulike arbeidsplasser, og gjennom at ulike arbeidsplasser representerer forskjellige arenaer for ulike konstruksjoner av mannlighet og kvinnelighet (jf. Ellingsæter & Solheim, 2002; Solbrække, 2006a, 2006b). Dette kapittelet har ikke gått inn på ulike arbeidslivskulturer generelt, men viser med henvisning til det kjønnsdelte arbeidsmarkedet at det på steder som Havøysund og Vadsø, finnes rom for å bryte stedlige konstruksjoner av kjønn: Kvinner starter for seg selv på stadig nye felt, og kvinner går inn i nye kompetansefelt i offentlig sektor. Mitt materiale kan imidlertid tyde på at det kan være noe mindre bevegelser når det gjelder menns yrkesvalg. Kjønnede betydninger relatert til arbeid og arbeidsmessige stedsopplevelser kan dermed sies å være i både kontinuitet og i endring på to steder langs kysten av Finnmark.

7. Kjønn i hjemmet. Fortellinger om husholdspraksiser, kjønn og stedsopplevelser

Kjønnede husholdspraksiser – relevant for stedsopplevelser?

Dette kapittelet setter fokus på innflytteres fortellinger om hus- og omsorgsarbeid i Havøsynd og Vadsø og utdyper følgende problemstilling: Hvilke stedsopplevelser kommer til uttrykk gjennom informantenes fortellinger om husholdsarbeid, og på hvilke måter er disse kjønnede? Jeg er i denne sammenheng opptatt av hvem som har ansvar for initiering og gjennomføring av ulike oppgaver i ulike familier, samt hvordan parene spinner mening omkring sine fordelingsnøkler med hensyn til arbeid på hjemmebane: Hvem har det overordnede ansvaret for hus, heim, oppussing, rengjøring, matinnkjøp og matlaging? Hvem har ansvaret for oppfølging av barna, for å holde rede på at de små har gjort lekser og at de har med seg det rette utstyret til barnehage og skole? Jeg vil undersøke om jeg i mitt materiale hovedsakelig finner hushold som praktiserer det begge opplever som en lik fordeling av hus- og omsorgsarbeid, eller om jeg oppdager et mønster hvor hun tar det overordnede ansvaret for initiering og gjennomføring av husholdsarbeidet og det å sette standarder for arbeidets kvalitet, mens han typisk inngår i en assistentrolle. Derigjennom undersøker jeg hvordan det utbredte likestillingsidealet⁸² kommer til uttrykk på forskjellige, ikke nødvendigvis særlig likestilte måter (jf. Haavind, 1987, 1994, Magnusson, 2005, 2006; Jensen, 2006).

Jeg legger i dette kapittelet til grunn at kvinner og menn bosatt i rurale strøk inkorporeres i *forskjellige ruraliteter*, slik også forrige kapittel tyder på; altså at det innenfor en rural region

⁸² Med det utbredte likestillingsidealet relatert til hus- og omsorgsarbeid som er tema for dette kapittelet, mener jeg tanken om at kvinner og menn i et parforhold har som felles mål å komme frem til ordninger som oppleves som rettferdige av begge parter og som impliserer en omtrent lik arbeidsdeling – kanskje særlig med tanke på at begge parter skal bruke omtrent like mye **tid** på hus- og omsorgsarbeid.

eksisterer forskjellige stedlige kjønnskulturer basert på blant annet steders demografi, arbeidsmarked, velferdsordninger og fritidskultur i vid forstand (jf. Forsberg, 2001). Innflytteres kjønnede husholdspraksiser kan med andre ord sies å konstitueres i møte mellom på den ene siden innflytterne selv med den bakgrunnen de representerer, og på den andre siden stedlige materielle betingelser og stedlige kulturelle konstruksjoner av kjønn. Materielle betingelser er blant annet relatert til stedets arbeidsmarked, mens kulturelle konstruksjoner av kjønn blant annet handler om forståelser av ”naturlig” kjønnning av husholdspraksiser av typen ”hos oss gjør vi det slik og sånn”, ”dette er en kvinneoppgave” og ”dette er en mannsoppgave”. Slike kjønnsforståelser kan være non-verbale, men kan identifiseres gjennom en analyse av informanternes beskrivelser av husholdspraksiser og deres refleksjoner omkring disse.

Fokus på småbarnsfamiliene

I dette kapittelet analyserer jeg empirien fra innflytterhusholdene som består av minst to personer, med et særlig fokus på småbarnsfamiliene (11 i Vadsø og 8 i Havøysund).⁸³ I motsetning til empirien fra singelhusholdene, åpner empirien fra familiehusholdene for å undersøke hvordan ulike kvinner og menn fordeler arbeidsoppgaver relatert til hjem og omsorg seg imellom, samt hvordan slike fordelingspraksiser forklares ideologisk med referanse til forskjellige diskurser om kjønn og likestilling.

Det er videre slik at *småbarnsforeldrene* i min undersøkelse har vist seg å være spesielt oppmerksomme på nettopp hvordan de deler både hus- og omsorgsarbeid. Statistikken om tidsbruk knyttet til husholdsarbeid viser at det fortsatt er langt igjen til vi på landsbasis har likestilte praksiser på hjemmebane. SSBs tidsbrukundersøkelse fra 2000⁸⁴ indikerer at småbarnsmødre og -fedres ”samlede arbeidstid” er omtrent like stor, slik at en anslagsvis like stor del av deres tid er ”låst” til forskjellige arbeidsoppgaver. Undersøkelsen viser imidlertid samtidig at det er betydelige kjønnsforskjeller når det gjelder hvilke typer arbeid småbarnsmødrene og småbarnsfedrene bruker tiden sin på: Småbarnsmødre i Norge bruker i snitt bare halvparten (!) så mye tid på lønnet arbeid som småbarnsfedrene gjør, mens de på sin

⁸³ Jf. kapittel 3, ”Kort om utvalget”.

⁸⁴ http://www.ssb.no/magasinet/slik_lever_vi/art-2002-05-21-01.html (10. oktober 2008).

side, ifølge undersøkelsen, bare bruker 62 prosent av den tiden mødrene bruker på *husholdsarbeid* i vid forstand.⁸⁵

En analyse av hvilke oppgaver de intervjuede kvinnene og mennene i familiehusholdene påtar seg innen husholds- og omsorgsarbeid, viser at det også i mitt materiale er store variasjoner å spore. Vi skal i det følgende se nærmere på fem grupper av eksempler som kommenteres fortløpende. Deretter følger en kategorisering og en mer overordnet analyse av husholdsempirien som helhet. Her er jeg opptatt av å belyse likheter og variasjoner med hovedvekt på stedlige og kjønnede betydninger, men jeg har også et analytisk blikk på dimensjoner som klasse og tidligere stedserfaringer/nasjonalitet.

Fortellinger om praksis og ideologi på hjemmebane

”Han like sånne damer som jobber mye hjemme...”

En del hushold kjennetegnes ved at hovedvekten av arbeidsoppgavene på hjemmefronten helt klart tilfaller kvinnen i huset. Informantene i disse husholdene gir generelt uttrykk for at kvinner har en naturlig orientering mot barn og hjem i større grad enn menn, og at kvinner har høyere kompetanse enn menn på dette området, både når det gjelder gjennomføring og det å ha øye for å se det som trengs å gjøres. I mitt materiale finner vi eksempler på denne tilpasningen, og da særlig blant ektepar med en norsk og en utenlandsk partner, så som Isabella fra Sør-Amerika og Ludmila fra Øst-Europa og deres familier i Havøysund. Jeg vil komme noe tilbake til disse i analysene senere i dette kapittelet.

Nana, som er innflytter i Vadsø fra Thailand, og hennes mann, Ola, som er tilbakeflytter, er også et eksempel som kan trekkes frem. Nana er under intervjuene i mammapermisjon, mens Ola, som er universitetsutdannet, er ansatt i en godt lønnet høykompetansestilling. Hun sier følgende: ”Før vi gifta oss sa Ola til mæ: ’Æ like sånne dame som jobbe mye hjemme. Like du sånne ting?’ Æ sa: ’Ja, æ ska prøve.’ Æ vet ikke... Æ va så ung, så æ sa at vi fikk prøve.”

Senere i intervjuet legger hun til:

⁸⁵ Inkluderer rengjøring, klesvask, innkjøp av dagligvarer, matlaging, omsorgsarbeid for barn, vedlikeholdsarbeid, reparasjonsarbeid, vedhugging, snømåking, plenklipping osv. Jf. for øvrig forrige kapittel som blant annet viser at kvinner i både Havøysund og Vadsø i langt større grad enn menn jobber deltid – selv om den relative forskjellen i Vadsø er beskjeden sammenlignet med Havøysund.

Etter ei stund, så var æ gravid, for han ville ha barn fort. Han sa at æ trengte ikke å gå ut og jobbe. Æ kunne bare være hjemme, vaske litt, lage mat, passe på huset. Æ hadde veldig lyst til å gå ut å jobbe først, for æ var så vant til å jobbe fra da æ var i Thailand. Men nå, etter to år uten å jobbe, så har æ ikke så lyst. Æ tenker at det e fint å være hjemme med barnet. Det e så mye å gjøre.

Mai: Men Ola hjelper litt, kanskje?

Nana: Han hjelper *litt*. Han liker ikke å jobbe inne i huset. Når han er hjemme og har fri, så liker han å jobbe ute og i garasjen. Inne er det mer damer som jobber. Men nu, når æ har så mye å gjøre med barn og husarbeid og æ blir sliten, så kan æ be han om å vaske klær og henge opp klær, vaske vinduer og sånne ting. Da gjør han det. For det e ikke som før. Æ e ikke alene. Når æ ikke hadde barn, kunne æ gjøre alt sjøl, men ikke nu. Så han hjelper mæ. Men han liker det ikke. Det e ingen mann som liker å vaske gryter og vaske gulv.

Mai: Kvinnene da: Liker de å vaske gryter og gulv?

Nana: Nei, ingen liker det. Men damene gjør det likevel. Det går ikke an at huset er stygt og fælt.

Vi ser her at Ola allerede i etableringsfasen av forholdet fortalte Nana at han ville ha en kone som tok seg av husarbeidet. Anne-Britt Flemmen og Ann Therese Lotherington (2008) argumenterer, med henvisning til Constable, for at det i transnasjonale ekteskap mellom en vestlig mann og en ikke-vestlig kone i mange tilfeller finnes en bestemt "cultural logic of desire" (Constable, 2005:130). Det er altså snakk om en bestemt kulturell lystlogikk hvor den ikke-vestlige kvinnen konstrueres som mer tradisjonell og familieorientert enn den vestlige konen, mens den vestlige mannen presenteres som mer moderne og likestilt enn den ikke-vestlige ektemannen. En slik diskurs finner vi igjen i intervjufortellingene til Nana og Ola.

Vi ser videre paralleller mellom Nanas fortellinger om husholdspraksiser og Marianne Gullestads undersøkelse av arbeiderklassekvinnens presentasjoner av husarbeid i et norsk forstadsmiljø sist på 70- og først på 80-tallet (Gullestad, 2001). Selv om de norske arbeiderkvinnene, i likhet med Nana, kanskje ikke synes at husarbeid er spesielt spennende, viser Gullestad at de har klare tanker om hvordan deres hjem skal fremstå for venner og naboer som kunne stikke innom på kaffe. Et pent hjem utgjør dermed et uttrykk for deres verdighet som kvinner. Dette ser vi antydninger til også i Nanas fortelling. Olas deltakelse på hjemmebane er betinget av hans arbeids- og fritidssituasjon; han har både en jobb og en hobby som krever mye tid. Men først og fremst er hans arbeidsinnsats på hjemmebane begrenset av hans egen manglende lyst. Ola har ikke lyst til å gjøre rent, lage mat, rydde eller vaske tøy; han vil praktisere en tradisjonell mannsrolle. Det har han fått mulighet til sammen med Nana.

”Æ e god å vaske hus, så da gjør æ det. Selv om æ e et moderne kvinnfolk...”

Vi finner flere familier i både Havøysund og Vadsø som har en fordeling av praksiser på hjemmebane som ligner på eksempelet ovenfor. Det finnes i denne sammenhengen også par hvor både mannen og kona har høyere utdanning og hvor begge parter har full stilling i lønnet arbeid. Det kan muligens overraske, ettersom det statistisk sett er blant nettopp denne gruppen at likestillingsidealet står sterkest. Dette viser imidlertid at den utbredte likestillingsideologien kan komme til uttrykk på svært mange forskjellige, men ikke nødvendigvis strengt likestilte, måter. Renate og Lars i Vadsø kan eksemplifisere dette. De er begge innflyttere fra andre deler av Nord-Norge. Han har noe utdanning og hun har en universitetsgrad, og begge er altså i full stilling. De svarer følgende når jeg spør dem om hvordan de fordeler oppgavene i hjemmet:

Renate (ser på mannen sin): Ja, vær så god! (latter)

Lars: Vi prøva oss stadig på ulike systema. Som revideres og kasseres og erstattes av nye, og det går på oppvaskuke, klæsuke...

Renate: ...Og det har jo faktisk fungert!

Lars: Det har fungert. Også har vi husvask; æ tar oppe og du tar nede.

Renate: Ja, og det fungerte ikke. Vi forsøkte oss på en ordning der vi bytta... Men æ synes nu det, selv om æ e et moderne kvinnfolk, at det man e best i, det kan man gjøre mer av. Og æ har ikke no imot å vaske huset aleina, hvis han får ut ungan, for eksempel, så æ kan få gjort det. Så at man kan gjør det sånn også.

Lars: Ja

Renate: Æ e god å vaske hus. Så æ gjør det, og ellers prøve vi å dele på oppgavan sånn passelig. Men vi kvinnfolk vi synes nu ofte at man burde gjøre mer i huset. Sånn e det vel med alle. Ikke sant?

Som vi ser, kommer det i denne samtalen frem at Renate og Lars har forsøkt seg på forskjellige fordelingsarrangementer som av ulike årsaker har blitt avbrutt. Det opplegget de har endt opp med i dag, er at Renate gjør det aller meste husholdsarbeidet alene. Renate sier at denne skjeve fordelingen er ok for henne, ettersom hun er ”best” på dette med husarbeid. Det argumenteres altså med kjønnet kompetanse. Hennes forventning til Lars på dette området, er stort sett at han skal ta barna en gang i blant slik at hun kan få gjort husarbeidet uforstyrret. Når ikke Lars tar barna i disse avgrensede tidsrommene, er det Renate selv som i hovedsak tar seg av dem, forteller hun. Det motsatte, altså at Lars gjør husarbeid mens Renate passer barna, presenteres ikke som et alternativ i intervjuet. Det kan i denne sammenheng vises til Anthony Giddens (1992), som hevder at vi i det senmoderne samfunnet har forlatt den ”komplementære familieformen” og gått over til en familieform som er basert på symmetriske

relasjoner. Han skriver om ”demokratisering av intimsfæren”, der det ikke lenger er gjensidig avhengighet som binder oss sammen, men derimot kjærlighet og lidenskap. Lars og Renates eksempel ovenfor problematiserer Giddens’ familieteorier. Eksempelen illustrerer at maktspektet fremdeles er sentralt for å forstå hva som foregår i familien. Hanne Haavind (1987, 2005, 2008) hevder at kvinner i større grad ”velger” å innrette seg etter den mannlige partneren enn motsatt. Dette skjer ved at kvinnen gjør hans forventninger og ønsker til sine, mens mannen på sin side i større grad forventer at den kvinnelige partneren elsker ham og tar ham som han er, på hans egne premisser. Det er også slik jeg tolker det som skjer i eksempelet ovenfor. Renate forteller at de har forsøkt forskjellige opplegg for å legge til rette for at begge skal bidra omtrent like mye i det daglige hus- og omsorgsarbeidet. Dette har av ulike grunner ikke har fungert. Senere i intervjuet definerer Renate det aller meste husholdsarbeidet som sitt ansvar, fordi hun er ”best” på det.

”Æ håpe jo at vi skal dele meir på det etter hvert...”

Inger-Marie og Truls i Havøysund er opptatt av likestilling. De er begge i 20-årene og har noe videregående skolegang. Hun er tilbakeflytter, han er innflytter fra et annet sted i Finnmark. Deres praksis på hjemmefronten er slik at Inger-Marie klart gjør mest rengjørings- og annet husholdsarbeid. Forskjellen i forhold til eksemplene ovenfor handler derfor hovedsakelig om det diskursive, altså hvordan paret selv forklarer omstendighetene rundt utformingen av sine husholdspraksiser. Det kommer frem at paret er opptatt av jevnbyrdighet i hjemmet, men at det har vært litt vanskelig å praktisere dette de siste par årene, i og med at de har drevet et utstrakt renoveringsarbeid av huset de kjøpte et par år tidligere. Inger-Marie forklarer at hun gjerne skulle vært mer delaktig i oppussingsarbeidet, men at hun, på grunn av blant annet høydeskrekk og vond rygg, ikke har fått det til. Inger-Marie og Truls deler dessuten omsorgsarbeidet rettet mot deres felles barn. Truls arbeider i turnus; når han har vaktuke, er sønnen i barnehagen, mens når han har friuke, er sønnen hjemme sammen med pappa. Både Truls og Inger-Marie trives med denne ordningen. De forteller imidlertid at de har fått en del kommentarer fra overraskede naboer, særlig fra godt voksne mennesker, som reagerer på at pappa har sønnen hjemme såpass mye. Inger-Marie utdyper:

Det e jo litt artig, for folk reagere jo: ’Har han Truls ungen hjemme når han fri?’ Æ bare: ’Ja!’ ’Å herregud!’ sir dem. For det e så unormalt, virke det som, at faren e hjemme med ungen. Men det synes æ e kjempeartig at dem får ha den tida i lag. Han Truls e kjempeflink.

Truls er videre den som klart lager mest middagsmat i det daglige, og han er i så måte den som opptrer som ”vert” under begge mine intervjubesøk. Ingen av dem unnlater å gjøre visse oppgaver av prinsipp, klargjør de, og de håper at de vil få til en bedre arbeidsfordeling hjemme når renoveringsarbeidet er avsluttet. De uttrykker seg slik:

Mai (henvendt til Inger-Marie): Du nevnte det med likestilling. E det viktig, og kossen praktisere dokker det eventuelt?’

De ser på hverandre og flirer.

Truls: Dæven, ikke begynn å apes nu! (...)

Inger-Marie: Æ synes det e *veldig* viktig.

Truls: Likestilling e viktig så lenge æ slepp unna hjemme?

Inger-Marie: Nei, det har æ nu ikke sagt. (Henvendt til meg) Men sånn som det har vært nu med at han har holdt på å snekra, så har det vært æ stort sett som har måtta vaske koppan og huset. Men æ håpe jo at vi skal dele meir på det etter kvert, for det e jo ikke æ som skal stå for det. Æ e veldig sånn...

Truls (til Inger-Marie): Det har vel falt sæ naturlig. Du har ikke snekra i det hele tatt. (...) Æ vil si at vi har likestilling her inne. Det e ingen arbeidsoppgave som e bare kvinnfolkarbeid for eksempel.

Vi ser i intervjuutdraget ovenfor at dette med fordeling av praksiser på hjemmebane og hvordan dette skal forstås, er et stadig forhandlingsfelt. Forhandlingene pågår som vi ser også under intervjuet: Truls er klar over at han har gjort langt mindre vanlig husarbeid enn Inger-Marie de siste månedene (og årene), og han vet at Inger-Marie er opptatt av likestilling i hjemmet. Den tilsynelatende tradisjonelle arbeidsfordelingen på hjemmebane representerer dermed, ifølge dem begge, et *midlertidig* fordelingsarrangement. Derfor er Truls opptatt av at han og Inger-Marie sammen skal konstruere en fortelling om likestilling: ”Ikke begynn å apes nu”, sier han til samboeren når jeg innleder med et spørsmål om likestilling og husarbeid. Og litt senere i intervjuet, etter å ha forklart omstendighetene rundt den nåværende fordelingssituasjonen understreker han følgende: ”Æ vil si at vi har likestilling her inne.” En hovedforklaring er, ifølge Truls, at ingen av dem unnlater å gjøre bestemte ting av prinsipp. Inger-Marie på sin side forteller at hun ser frem til at renoveringsarbeidet er over, slik at de på sikt kan få til en bedre fordeling av forskjellige husholdsoppgaver.

Et annet par som også forteller at de er opptatt av likestilling, og som også gir uttrykk for at de er rimelig fornøyd med sin fordeling av husholdspraksiser, er Sigrid og Dag i Vadsø. Sigrid svarer følgende på spørsmål om hvordan de fordeler arbeidsoppgaver på hjemmefronten:

Jeg holdt på å si, vi er nok normalt tradisjonelt moderne (latter), hvis det går an å si det sånn. Det er noen tradisjonelle ting som går igjen. Det er nok meg som tar mest klesvask, husvask, sånne ting, og han snekrer, sant, det er veldig trad. Samtidig så er det sånn at han ikke unngår å gjøre visse ting av prinsipielle årsaker. Og så blir det sånn i en hektisk hverdag at man automatisk får et mønster i funksjonsdelinga. Men det er jo Dag som smører matpakke til alle om morgenen, ikke sant? Så vi er ikke så tydelig inni den tradisjonelle kjønnsrollefordelinga, samtidig som at både jeg og Dag er opptatt av kjønnsroller. Det har vi alltid vært.

Vi ser her, i likhet med eksempelet om Truls og Inger-Marie, at selve oppgavedelingen på mange måter er tradisjonelt kjønnnet: Sigrid tar mest klesvask og husvask, mens Dag driver med snekring og oppussing av hus. Det kommer i intervjuet frem at begge to er opptatt av at de begge skal bruke omtrent like mye tid på husholdsoppgaver, og de legger begge vekt på at det i den tilsynelatende tradisjonelle oppgavefordelingen også finnes det Sigrid kaller ”brudd”; Dette er for eksempel at Dag er den som om morgenen lager matpakker til hele familien. De er dessuten opptatt av å dele likt på omsorgsarbeidet for barna. Kjønn konstitueres her som en midlertidig arbeidsdelingsordning som er et forhandlingsresultat basert på flere momenter. Disse momentene handler om partenes engasjement rettet mot lønnsarbeid, det pågående oppussingsprosjektet, et delt likestillingsideal, samt stedlige kjønnsforståelser. Det kan i denne sammenheng være relevant å legge til at begge parene som ble presentert ovenfor kan sies å representere et brudd i forhold til nettopp stedlige kjønnsforståelser. Mens Inger-Marie forteller at de får reaksjoner på at Truls har sønnen hjemme fra barnehagen når han har friuke, forteller Sigrid i en annen sammenheng at hun for noen år tilbake opplevde at naboer satte spørsmålstegn ved hennes måte å innrede på fordi hun ikke brukte gardiner i kjøkkenvinduene.

”Det har ikke så mye med kem som e mann og kem som e kvinne å gjøre...”

Noen få av de intervjuede husholdene kan fortelle om husholdspraksiser og fordelingsopplegg som skiller seg klart ut fra samtlige eksempler ovenfor. Dette gjelder blant annet en familie i Havøysund som består av far, barn og en pendlende mor. Siden mor pendler, er hun hjemme såpass sjelden at det blir ”naturlig” at mannen tar det fulle ansvar for hus, heim, rengjøring, matlaging og oppfølging av barn i forhold til skole og fritidsaktiviteter. Kona kommer på besøk til Havøysund en helg i blant, og far og barn drar fra tid til annen på besøk til mor på

hennes arbeidssted, eller de reiser sammen på ferier. Det samme gjelder et par i Vadsø hvor moren har en jobb som krever mye reising. Når hun er borte, tar mannen ansvar for hus- og omsorgsarbeid. Men også når hun er hjemme, forteller hun, er hun veldig opptatt av at de aller fleste oppgaver skal fordeles likt, slik at det blir rettferdig ned til den minste detalj: ”Barnepass og sånn, det har jeg alltid vært veldig petimeter på. Nesten litt lite raus da. ’Nå har jeg passa unga i tre timer, så da skal du passe unga i tre timer!’ Litt sånn.” Nå kan det legges til at det også i dette parforholdet vises en del raushet fra kvinnens side. For eksempel har mannen i denne relasjonen egne hobbyer som periodevis tar mye tid. Da trår kvinnen til og bidrar til å legge til rette for at han får mulighet til å utøve disse.

Svein og Eva i Vadsø er et annet par som forteller om husholdspraksiser ”på tvers”. Disse lever i en spesiell situasjon i den perioden jeg gjør intervjuene, i og med at Eva er hjemme i mamma permisjon og Svein er arbeidsledig. De er dermed begge hjemmearbeidende med felles ansvar for et lite barn. De forteller at det er Svein som gjør det aller meste av husvask hjemme. Svein forklarer: ”Det har ikke så mye med kem som e mann og kem som e kvinne å gjøre, men mer: ’Ka gjør den ene raskere enn den andre?’” Vi ser i dette eksempelet at Svein prøver å avkjønne husarbeid som et kvinnelig konnotert felt, slik at han skal kunne fortsette å ha frihet til å gjøre mest husarbeid uten å risikere å degraderes til en ”kvinnelig mann”, eller i alle fall til en mann som tar et ansvar som i de aller fleste andre hushold i mitt materiale hviler på kvinnens skuldre. Svein insisterer i stedet på at han gjør mest husarbeid på grunn av hans personlige kompetanse; han er rett og slett ”raskere og flinkere” enn Eva. Derimot ser vi i husholdene hvor kvinnen gjør mest, at argumentet om kjønn kompetanse ofte trekkes fram for å rettferdiggjøre den skeive fordelingen, slik vi for eksempel så ovenfor i eksempelet om Renate og Lars. Mens sistnevnte er et eksempel på et parforhold der kvinnen velger å tilpasse seg mannens behov i større grad enn motsatt (Haavind, 1987; 1994), representerer Svein og Eva et eksempel på det motsatte. Han er en mann som tilpasser seg konas behov i utstrakt grad. Ikke bare gjør han det meste rengjøringsarbeidet. Han er dessuten den som lager mest mat. Han forklarer at det er rett og slett ”fordi æ liker å lage mat”. Svein gjør i tillegg mest av de ”tradisjonelle manneoppgavan som snømåkking og dens slags,” forteller de. Begge understreker ellers at de tar seg omtrent like mye av sønnen, og at de bytter på å ta ham om natten når han våkner. Evas hovedoppgave i hjemmet, foruten barneomsorg, er å ta klesvasken.

Eksemplene ovenfor viser at det er mulig å organisere husholds- og omsorgsarbeidet på måter som bryter med så vel det tradisjonelle som det mer likestilte mønsteret som vi ser igjen i de andre innflytterhusholdene jeg har intervjuet. Slik jeg kommer tilbake til under, er min klare fornemmelse at unntakene i stor grad, men ikke bare, er relatert til *hennes* arbeidssituasjon. Med andre ord: Det at kvinnen gjør karriere og er mye borte, tvinger fram uvanlige og mer likestilte husholdspraksiser enn hva de andre familiene forteller om. Det ser dermed ut til at det er arbeidssituasjonen (som dessuten er relatert til kvinnens utdanning) heller enn pliktfølelse eller likestillingsideologi som er i stand til å presse frem husholdspraksiser der mannen gjør minst like mye hus- og omsorgsarbeid som kvinnen. Dette er i tråd med funn i Helene Aarseths avhandlingsarbeid (2008), hvor hun blant annet skriver om likestillingsdiskursens tilkortkommethet i forhold til å skape lyst og motivasjon hos likestillingsorienterte par som forsøker å finne frem til en jevnbyrdig fordeling av praksiser på hjemmebane (ibid:140). Aarseth argumenterer for at likestillingsdiskursen alene skaper et ”meningstomrom” som ikke evner å forvandle likestillingsideologi til likestilte praksiser. Hun viser videre i sin studie hvordan det hun kaller ”prosjektgjøring” på hjemmebane i så måte kan være en strategi som i større grad bidrar til å fremskape lyst og engasjement hos mennene, slik at de bidrar til likestilte praksiser i husholdet (ibid:142–146).

Oppussing som arena for mannsfellesskap

Husholdsarbeid handler ikke bare om kjønnede praksiser og meninger relatert til gjennomføring av daglig husarbeid, omsorgsarbeid og forskjellige typer vedlikeholdsarbeid. Oppussingsrelaterte oppgaver inngår også som et sentralt aspekt ved det totale husholdsarbeidet for enkelte av de intervjuede familiene. Et mindre antall familier i mitt materiale har de siste par årene drevet med husbygging eller renovering av hus eller hytte. Truls og Inger-Marie i Havøysund og Sigrid og Dag i Vadsø er blant disse. Det er i stor grad mennene i husholdene som har gjennomført oppussingsarbeidet, dog med forskjellige former for veiledning og assistanse fra den kvinnelige partneren. Familiene legger vekt på at de har valgt å bygge/renovere hus og hytte for egen trivsel. En av de mannlige innflytterne jeg intervjuet i Vadsø forteller dessuten at han har valgt å pusse opp for å kunne ha noe praktisk og fysisk å gjøre på fritiden. Han forklarer at han har en litt for stillesittende jobb, men at trivselen på jobben har økt etter at han begynte å arbeide mer fysisk og kreativt på hjemmebane. I Havøysund har husholdene som driver med oppussing ofte slektskapsrelasjoner på stedet. Mens noen av husholdene i Vadsø bruker profesjonelle fagfolk

til en del av oppgavene, ser vi i Havøysund et betydelig innslag av dugnad fra mannlige slektninger. I så måte forteller for eksempel Truls og Inger-Marie, som nevnt ovenfor, at de har fått utstrakt hjelp til å renovere sitt hus av en bror og en far, mens et annet par i Havøysund har fått god hjelp av en nevø. Et par av informantene mine som jobber i fiskeindustrien, forteller at de selv bidrar med dugnadsarbeid for slektninger, særlig i perioder med permitteringer. Permittering fra det daglige arbeidet på fabrikken åpner dermed opp for styrking av slektskaps- og solidaritetsrelasjoner i Havøysund, og muliggjør rimelig renoveringsarbeid. Som Inger-Marie formulerer det:

Vi hadde ikke hadd sjans til å gjøre en tiendepart av det her viss det ikke hadde vært for han pappa og bror min. Bror min e elektriker, så vi betale jo bare for materialan. Så æ høre mye rundt omkring: 'Herregud! Skit dokker penga!?' Men det e jo ikke mye penga vi har brukt på det huset i forhold til sånn det e blidd.

I mitt materiale konstrueres oppussing som et mannlig frirom, og i Havøysund dertil som et mannlig dugnadsfellesskap, der kona stort sett inngår som periodisk konsulent og assistent, samt i en del tilfeller også som initiativtaker. Helene Aarseth legger i sin studie vekt på den *emosjonelle motivasjonen* som skapes gjennom oppussing (2008). Oppussingsprosjekter, argumenterer hun, sementer og styrker parforholdet. Forskjellene mellom empirien i min og Aarseths studie er tydelige. Mens oppussing i mitt materiale konstrueres som et mannlig frirom, og i Havøysund dertil som et mannlig dugnadsfellesskap, konstrueres oppussing og renovasjon i Aarseths studie som et felles "hjemskapingsprosjekt" der paret skaper ny giv og motivasjon til familielivet gjennom fellesprosjekter som gir synlige resultater. Denne forskjellen kan tyde på at det kan være en stedlig dimensjon som bidrar til å gi mening til oppussingsprosjekter. Generelt sett var innflytterne jeg intervjuet i både Havøysund og Vadsø lite opptatt av husets møblering, dekorasjon og innredning. Huset dekket først og fremst et funksjonelt behov. Enkelte innflyttere fortalte at de opplevde dette som frigjørende; at hus og hage i *mindre* grad enn det de var vant til fra andre bosteder sørpå, representerte en arena hvor det var viktig å prestere og presentere seg selv. På sistnevnte punkt innebærer mitt materiale imidlertid et visst variasjonsspenn. Som eksempelet om Nana viste, er det også en del kvinner som forteller at de nettopp opplever et personlig ansvar for at hjemmet skal fremstå som rent og ryddig overfor naboer og andre som kan stikke innom på besøk. Hvorvidt hjemmet representerer "husmorens" verdighet eller ei, kan dermed blant annet se ut til å være relatert til klasse, med vekt på utdanning. Det ser i denne sammenheng ut til at kvinner med høyere

utdanning i mindre grad enn arbeiderkvinner og hjemmeværende kvinner knytter egen identitet og verdighet til hjemmet og hvordan det fremstår.

Det er interessant å undersøke mulige sammenhenger mellom oppussingsprosjekter og innflytteres grad av tilknytning til den oppussede boligen og dermed det nåværende bostedet. I mitt materiale har jeg eksempler som både støtter og avviser denne hypotesen. Et par familier forteller at nettopp mange års arbeid og pusling i hus og hage gjør at eiendommen har fått så stor affeksjonsverdi for dem, at de føler at huset som sådan binder dem til Havøysund og Vadsø som bosteder. Det gjelder for eksempel Kristina og Mats i Havøysund, som vi møter flere ganger i løpet av denne avhandlingsteksten. Chantale og Ivar, som er innflyttere med utenlandsk bakgrunn, og som også har kjøpt og renoverert hus, gir derimot, som følgende utdrag viser, uttrykk for noe annet:

Chantale: Jeg husker at da vi kjøpte dette huset, så sa folk 'Å, så nu skal dokker bli her!' Jeg skjønnte ikke hva de mente: Det er jo bare å selge om man vil videre. Og da vi fikk barn, så var det og det samme: 'Å, dokker blir her!' Og i alle fall da vi fikk barn nummer to og startet en bedrift. Men vi har alltid tenkt at det går an å selge alt og starte et annet sted om man skulle ha lyst til det. Vi vil ikke tenke oss en definitiv vei at 'her skal vi bli og eldres og dø...' Det ville være kjedelig.

Ivar: Men vi har kanskje lettere for det å bryte opp vi. For andre kan det være vanskelig; Skal man si opp leiligheten, skal man si opp jobben? Hva vil skje??

Mai: Ja, sant: Vil jeg klare alt det der?

Ivar: Presis.

Chantale: Da vi hadde solgt leiligheten, så tenkte alle våre venner at vi var sprø. Mens vi tenkte at om vi ikke gjør det, så vil vi angre.

Ivar: Og så kan man faktisk komme tilbake.

Chantale: Ja, går det dårlig, kan man bare selge. Det er vår trygghet. Jeg tror at selv om man flytter med barn, så er det trygt for barna så lenge de voksne selv er trygge.

Sitatet ovenfor viser at de lokale forestillingene i Havøysund handler om at huskjøp, husoppussing, barn og bedriftsetablering er forskjellige elementer som alle sammen bidrar til å binde en familie til et bestemt bosted. For Chantale og Ivar er det imidlertid annerledes. De forteller at de bor i Havøysund så lenge de trives med det, men det kan hende at de finner på å bosette seg et annet sted. Huskjøp og oppussing har bidratt til at de har et hus som de opplever god hverdagstrivsel i, men huset i seg selv har ikke fått en egenverdi som gjør at de ser for seg at det vil bli vanskelig å dra derfra.

Husholdspraksiser og likestilling i Havøysund og Vadsø

Eksemplene ovenfor representerer et utsnitt av husholdsempirien fra de intervjuede familiene i Vadsø og Havøysund⁸⁶. Jeg har analysert empirien med henblikk på variasjoner i kjønne praksiser, og med et blikk på dimensjoner ved personenes situering som utdanning og tidligere stedserfaringer/nasjonalitet. Jeg har dessuten vært opptatt av hvordan parene spinner mening omkring sine fordelingsnøkler på hjemmebane med fokus på deres kjønne forståelser relatert til dette praksisfeltet. Målet har vært å få et best mulig grep på variasjonsbredden i materialet. Jeg har på basis av et slikt analysearbeid kommet frem til en kategorisering som skiller mellom tre grupper av hushold;

- a) ”de komplementære, men ulike”,
- b) ”de komplementære, men like” og
- c) ”bryterne”.

De komplementære, men ulike

I *de komplementære, men ulike* husholdene gjør kvinnene og mennene forskjellige ting og de er i ulik grad bundet opp av arbeidsoppgaver relatert til hjemmet og barneomsorg. Her er det kvinnene som ”ser og gjør” mens mannen assisterer. Det betyr at kvinnen er den som tar initiativ når de forskjellige husholdsoppgavene skal gjennomføres, og hun er dessuten i stor grad den som selv utfører disse. Husholdene kjennetegnes av forskjellige idealer, men i hovedsak kan det se ut som om informantene tenker at kvinner generelt har større kompetanse på husholdsfeltet, og at det ”faller seg naturlig” at hun gjør mest. Av eksemplene ovenfor kan Nana og Ola samt Renate og Lars plasseres inn i denne kategorien.

I havøysundmaterialet er det en hel rekke hushold som kan defineres som komplementære, men ulike. Dette dreier seg blant annet om transnasjonale familier som består av en norsk og en ikke-skandinavisk partner. Kvinnene og mennene i disse familiene har i liten grad høyere utdanning. Mennene i disse parene er tilknyttet stillinger innen handel og fiskerirelatert

⁸⁶ Jeg har presentert flere eksempler fra vadsømaterialen enn fra havøysundmaterialet. Dette er hovedsakelig begrunnet med tanke på formidling: Jeg opplever at de utvalgte eksemplene særlig klart formidler variasjon, kompleksitet og sammenhenger mellom praksis, ideologi og kjønnskultur relatert til hus- og omsorgsarbeid. Dette har vært viktigere enn at de to feltstedene skulle representeres med like mange eksempler i nettopp dette kapittelet.

virksomhet, mens kvinnene har en løsere tilknytning til arbeidslivet⁸⁷. Det ser ut til at lav utdanning kombinert med ikke-vestlig bakgrunn og kvinnekjønn øker muligheten for at det er den kvinnelige parten i et parforhold som sitter igjen med en særlig stor arbeidsbelastning knyttet til omsorgs- og husarbeid. I disse familiene er det ofte slik at kvinnene/mødrene er mer fysisk til stede hjemme enn sine partnere. De forklarer at det derfor er ”naturlig” at *hun* gjør langt mer enn *ham* av forskjellige arbeidsoppgaver på hjemmebane. I et par hushold kommer det til og med frem at mannen faktisk ikke deltar i det daglige husarbeidet overhodet. Særlig i Havøysund er det få hushold i denne kategorien som legger vekt på å forklare eller rettferdiggjøre sin ulikestilte praksis på hjemmebane.

I Vadsø kommer det derimot frem at informantene er i en klarere dialog med det dominerende idealet om likestilling, og de fremstår som mer bevisste omkring det at deres praksiser kanskje ikke samsvarer med dette. Dette antydes i eksempelet ovenfor der Renate sier: ”Æ synes nu, *selv om æ e et moderne kvinnfolk*, at det man e best i, det kan man gjøre mer av.” Det at Renate her understreker at hun er et moderne kvinnfolk, ”selv om” hun går med på å gjøre det meste av husarbeidet, tolker jeg dit hen at hun er bevisst på at hun her uttaler seg mot et ideal hvor et sentralt poeng er at parene aktivt jobber for å finne måter å praktisere kjønn på hjemmebane som åpner for at både mor og far oppnår omtrent like stort armslag.

Det er videre slik at kvinner med ikke-vestlig bakgrunn i hushold som jeg definerer som komplementære, men ulike opplever sin situasjon på svært forskjellige måter. Nana fra Thailand ser ut til å akseptere den ”ulikestilte” fordelingsnøkkelen på hjemmebane, men stiller likevel spørsmål ved denne, ettersom hun registrerer at naboer har en mindre kjønnsdelt praksis. Isabella fra Latin-Amerika som er gift med en mann i Havøysund, setter derimot ikke spørsmålstegn ved det kjønnsfordelingsarrangementet hun og mannen har kommet frem til. Isabella er hjemmeværende med parets barn, og hun tar ansvar for initiering og gjennomføring av alt hus- og omsorgsarbeid. Ellers legger hun vekt på at hun har god tid til å slappe av, se på kabel-TV, snakke på skype-telefon⁸⁸ med familie og slektninger i hjemlandet samt med venninner fra hjemlandet som bor andre steder i Norge. Jeg tolker det slik at Isabella opplever sin situasjon som både frigjørende og avslappende. Dette er kanskje fordi hennes forståelseshorisont er mer global, og fordi de erfaringer hun sammenligner med fra

⁸⁷ Det kan være snakk om kombinasjoner av deltidsstillinger, sykemeldinger, noe skolegang og omsorg for mindre barn – jf. arbeidslivskapittelet.

⁸⁸ Skype-telefon er en internettbasert og svært rimelig telefontjeneste.

tidligere faser i livet, og fra andre steder, er så sammensatte. Tidligere hadde hun for eksempel eneansvar for både husholdets økonomi gjennom lønnsarbeid, samt for omsorgen for flere barn etter at hennes mann forlot dem da barna var små. Nå forteller hun at hun har fått en mann som er snill, som tar ansvar, som gir henne penger og som sørger for det hun trenger av elektronisk kommunikasjonsutstyr. Sammen drømmer de om å kjøpe seg et feriehus i hennes hjemland en gang i fremtiden. Barna i hjemlandet har etter hvert blitt store, og bor sammen med bestemor som mottar økonomisk støtte fra Norge til barnas videre oppvekst og utdanning. Det kan være godt å være tradisjonell husmor i Norge.

Marit Aure viser i sin studie at hun stort sett finner hushold som jeg definerer som *komplementære, men ulike* hvor kjønn konstrueres som en hierarkisk relasjon (1995). Her forstås kvinnen som den som "naturlig" har ansvar for hus, heim og barn, mens mannen, slik jeg tolker det, konstrueres som den som tar ansvar når han har lyst og tid (ibid:85). Aures studie viser videre at fedrene var mindre sentrale i forhold til barna enn mor. Mens foreldreskapet i Aures studie kan sies å være tydelig delt, der far tar ansvar "når han har tid og lyst", konstrueres farskapet, nesten i samme grad som morskapet, i mitt intervjumateriale som et delansvar han *hele tiden* forvalter.

De komplementære, men like

I *de komplementære, men like* husholdene er det slik at både kvinnen og mannen forteller at de "ser og gjør" på hjemmebane. Husholdene har noen ganger kommet frem til fordelingsnøkler som er noenlunde likestilte, mens andre forteller om omstendigheter som gjør at de ikke klarer å praktisere likestilling i den grad de skulle ønske. Disse familiene skiller seg videre fra den første kategorien ved at fedrene oftest gjør en like stor innsats som mødrene når det gjelder omsorgsarbeid for barna. Partene har en likestillingsambisjon: De har fokus på å finne frem til bedre fordelingsnøkler på hjemmefronten, og de er opptatt av å legge vekt på at verken kvinnen eller mannen i husholdet unngår å gjøre forskjellige husholdsrelaterte oppgaver av prinsipp. Sigrid og Dag samt Truls og Inger-Marie blant eksemplene ovenfor kan plasseres inn i denne kategorien.

I mitt materiale fra både Havøysund og Vadsø har husholdene jeg definerer som komplementære, men like stort sett høyere utdanning, og begge er i stor grad i full jobb. Det gjør at disse kvinnene og mennene i utgangspunktet har omtrent like mye tid tilgjengelig til

hus- og arbeidsoppgaver. I mitt materiale er denne kategorien videre, som nevnt, mer utbredt i Vadsø enn i Havøysund. I denne sammenheng er det relevant å peke på at informantene i Havøysund i større grad enn i Vadsø forteller at de får reaksjoner fra naboer og andre på en likestilt praksis, som for eksempel Inger-Marie som forteller at naboer reagerer på at faren er alene hjemme med sønnen på dagtid når han ikke har vaktuke på jobben.

I avhandlingsarbeidet til Helene Aarseth (2008:107) kommer det frem at det er kvinnene som i hennes materiale har helhetsansvaret og som tar initiativ til at ting skal skje på hjemmearenaen. I stedet for å tolke kvinnenens helhetsansvar og initiativ som uttrykk for en hierarkisk reproduksjon av kjønn eller som uttrykk for en manglende gjennomskuing av strukturelle skjevheter, argumenterer Aarseth for å anse slike artikuleringer som et første skritt på veien mot en *omforming* av tradisjonell kvinnelighet og mannlighet i husholdssfæren (ibid:108). Aarseth ser altså det transformative potensialet i denne type artikuleringer, ettersom både mennene og kvinnene i hennes materiale strever etter mer likestilte praksiser, og ettersom de lever et hverdagsliv hvor ikke bare *hans*, men også *hennes*, karriereengasjement tvinger frem nye refleksjoner og fordelingspraksiser på hjemmebane. Dessuten skriver hun om at begge partene utvikler lyst og personlig engasjement i forhold til en del husholds- og omsorgsoppgaver. Det samme kan jeg si om parene som jeg plasserer i denne kategorien: De snakker om ”matpakkeordninger” og ”matlagingsprosjekter” og setter av egne dager for ”familiekos” der mannen og kvinnen i familien bytter på å ha regien. Flere par bruker dermed begreper som viser at begge parter er opptatt av å finne sine roller i familiens husholds- og omsorgsarbeid.

Bryterne

Bryterne representerer et fåtall hushold der husholdspraksisene ser helt annerledes ut. Disse husholdene skiller seg ut fra begge ovennevnte grupper gjennom at mannen tar på seg en arbeidsbyrde på hjemmefronten som *minst* tilsvarer kvinnens arbeidsbyrde relatert til både omsorgs- og husholdsarbeid. Videre er fordelingen av oppgaver klart utradisjonell gjennom at far for eksempel har hovedansvaret for det rutinemessige rengjøringsarbeidet, eller har oversikt over barnehage- og skolehverdagen til barna gjennom å følge opp lekser samt hjelpe til med å pakke barnehage- og skolesekken. Det er kun de tre husholdene som kort presenteres blant eksemplene ovenfor som jeg i denne analysen regner som bryterhushold.

Om det ligger et transformativt potensial i likestillingsorienterte husholdene, er dette definitivt og minst like tydelig til stede i bryterhusholdene. Bryterne har også i stor grad høyere utdanning. Kvinnene i familiene kan sies å være relativt karriereorienterte, i minst like stor grad som sine partnere. Kvinnene i to av bryterfamiliene er dessuten mye på reisefot. Det kan dermed tyde på at det er deres engasjement på jobbfronten som så å si tvinger fram en uvanlig kjønning av husholdspraksisene på hjemmebane (jf. Aarseth, 2008). Bryterne forteller at de noen ganger snakker med naboer og bekjente som setter spørsmålstegn ved legitimiteten til deres familiære arrangement. Mitt inntrykk er at bryterkvinnen bryter med lokale forestillinger om den gode mor når hun overlater såpass mye ansvar for omsorgs- og husarbeid til far. Fedrene i bryterfamiliene går inn i en ambivalent rolle. Noen fedre forteller at de får komplimenter fra nabokjerringen som er imponert over hvor flinke de er til å stelle hjemme, men de kan samtidig oppleve å bli sett på som en tøffelt som sitter litt sånn stakkarslig ”i klisteret til ho mor”. Det kan i denne sammenheng være relevant å vise til forskjeller i stedlige konstruksjoner av foreldreskap i Vadsø og Havøysund. Som feltarbeider oppholdt jeg meg, som jeg gjorde rede for i metodologikapittelet, på disse to stedene over et visst antall uker, og overvar dermed enkelte samtaler der folk snakket sammen om sine forestillinger omkring foreldreskap. I slike samtaler møtte jeg i Havøysund andre oppfatninger om hvordan foreldre burde praktisere omsorgsarbeid, enn i Vadsø. Hovedforskjellen, slik jeg tolker det, handler om at det i Havøysund var en tydeligere forventning til mor om å være *tilstede*, mens utstrakt reising i jobbsammenheng i Vadsø tilsynelatende i større grad kunne forenes med forestillinger om den gode mor. Dette innebærer at det som ser ut som like bryterpraksiser i Vadsø og Havøysund, kan tolkes inn i forskjellige stedlige forståelseshorisonter. Et hushold med en far som tar det daglige ansvaret og en pendlende eller reisende mor som er mye borte relatert til jobb, kan med andre ord anta forskjellige stedlige kulturelle meninger. Og i mitt materiale kan det se ut til at en pendlende mor i større grad ses som et brudd med stedlige konstruksjoner av den gode mor i Havøysund enn hva tilfellet er i Vadsø.

Analysene viser at mannens posisjon i bryterfamiliene i mitt materiale er sårbar. Brytermannen må svare for hvorfor han går med på å ta hovedansvaret for arbeidet som skjer på hjemmefronten. I de husholdene som jeg kaller *komplementære, men ulike*, var det derimot i mindre grad slik at informantene følte behov for å forklare eller rettferdiggjøre hvorfor kvinnen i huset gjorde mest hus- og omsorgsarbeid. Særlig var dette tilfelle i havøysundmaterialet, hvor nettopp det komplementære, men ulike husholdet på mange måter

ble representert som det mest ”naturlige”, i alle fall det vanligste. Gjennom å ta hovedansvar for hjemmet, representerer brytermannen i mitt materiale et brudd med den dominerende forståelsen av hva som er et naturlig fordelingsarrangement for hus- og omsorgsarbeid – både i Havøysund og Vadsø.

Kjønn i hjemmet og stedsopplevelser

Dette kapittelet har vist at ulike innflyttere har forskjellige muligheter til å gripe stedlige betingelser i sin utforming av kjønnete husholdspraksiser, samt at tilsynelatende like praksiser kan inngå i forskjellige meningssammenhenger. For å få frem mangfold og variasjon i sammenhenger mellom sted, kjønn og husholdspraksiser, har jeg laget en kategorisering hvor jeg skiller mellom tre grupper av hushold: de komplementære, men ulike; de komplementære, men like; og unntakene som jeg kaller brytere.

De komplementære, men like husholdene er opptatt av å praktisere likestilling i hjemmet, og de kan dermed kategoriseres som likestillingsorienterte. I mitt materiale er disse langt vanligere i Vadsø enn i Havøysund. Dette kan blant annet forklares med henvisning til både materialitet i form av blant annet stedlig arbeidsmarked, og til stedlige kjønnskonstruksjoner. *Bryterne* utgjør i denne studien et fåtall unntak i både Havøysund og Vadsø. I disse familiene er det fedrene som av ulike grunner tar mest ansvar for hus- og omsorgsarbeid. Fedrene i bryterfamiliene forstås på en tvetydig måte, og brytermannen må svare for hvorfor han går med på å ta hovedansvaret for arbeidet på hjemmefronten. I de *komplementære, men ulike* husholdene, som det i denne studien er flest av i Havøysund, er det derimot i mindre grad slik at informantene føler behov for å forklare eller rettferdiggjøre hvorfor kvinnen i huset gjør mest hus- og omsorgsarbeid.

Den valgte kategoriseringen bidrar til å belyse sammenhenger mellom kjønn, husholdspraksiser og sted. Kategoriene sier noe om hvordan ulike par i mitt materiale praktiserer og snakker om kjønn på hjemmebane. Ulike personer vil konstituere kjønn relatert til hus- og omsorgsarbeid på ulike måter i forskjellige livsfaser. Dessuten vil et par kunne konstituere kjønn på ulike måter om de er bosatt på forskjellige steder, blant annet knyttet til stedlige dimensjoner som arbeidsmarked og velferdstilbud samt stedlige kjønnskulturer for eksempel relatert til representasjoner av ”den gode mor” og ”den gode far”. Dette betyr at

dette kapittelet belyser sted ikke bare forstått som sense of place, men også forstått som *locale*, altså som en setting for sosial (kjønnet) praksis (jf. Berg & Dale, 2004:41 ff).

Analysene i dette kapittelet bidrar til å nyansere forskning fra Storbritannia som tyder på at rurale strøk kjennetegnes av tradisjonell kjønnspraksis på hjemmebane (Little, 2002). Little skriver blant annet at “(t)he rural community promotes a construction of the ‘countrywoman’ which prioritises women’s domestic and mothering roles and reinforces a traditional set of gender relations.” (ibid:116). Og hun presiserer senere i boka: “The domestic, reproductive duties were seen as primarily women’s responsibility” (ibid). I en artikkel om maskulinitet og farskap argumenterer dessuten Britt Kramvig for at det innenfor en norsk diskurs er slik at forestillinger om det moderne og det tradisjonelle knyttes an til henholdsvis urbane og rurale steder: ”I denne diskursen knyttes den ‘nye’ moderne, nærværende faren til det urbane, i motsetning til den ‘gamle’, tradisjonelle fraværende faren; som da av nødvendighet blir assosiert med det ‘ikke-urbane’” (2007:237-238). Mitt materiale viser på den annen side at det finnes *variasjoner* når det gjelder fortellinger om kjønnet utforming av husholdspraksiser både i fiskeværet Havøysund og i administrasjonsbyen Vadsø. Jeg har i dette kapittelet dessuten vist at det å leve innenfor et hushold som praktiserer kjønn på en måte som ofte oppfattes som tradisjonell, kan oppleves som frigjørende og meningsfylt – spesielt for kvinner med en global forståelseshorisont. Et fokus på ulike innflytteres fortellinger om kjønnet husholdsarbeid åpner dermed for å forstå hvordan forskjellige steder som defineres som rurale på *ulike* måter danner stedlige kontekster (locale) som legger til rette for *varierte* hverdagsliv for både kvinner og menn slik at deres stedsopplevelser blir mangfoldige.

8. Ute i naturen. Fortellinger om natur, kjønn og stedsopplevelser

Et inkluderende perspektiv på friluftsliv

Dette kapittelet beskriver og analyserer innflytteres fortellinger om naturopplevelser og naturbruk i Havøysund og Vadsø. Jeg er opptatt av hvordan forskjellige kvinner og menn beskriver stedenes landskap og klima, samt hvordan de forteller om egne praksiser rettet mot naturen. Er det slik at natur og landskap først og fremst kan beskrives som en estetisk ramme omkring innflytteres hverdagsliv, og/eller kan natur og landskap snarere sies å utgjøre en arena for ulike aktiviteter som spaserturer, båtturer, fisketurer, teltturer og bålturer i fjæra? Gjør de intervjuede kvinnene og mennene forskjellige ting ute i naturen, og hvordan kan eventuelle variasjoner forklares? Med andre ord: Hvilke sammenhenger finnes mellom informantenes fortellinger om natur og friluftsliv i vid forstand og deres mer overordnede stedsopplevelser? Og i hvilken grad, og på hvilke måter, er informantenes naturbaserte stedsopplevelser kjønnete?

Det har i samfunnsforskningen vært ulike tilnærminger til natur og landskap. Noen forskere har vært mest opptatt av landskap som estetikk ”to be read and interpreted semiotically as a text”, som Barnes og Duncan formulerer det (1992 i Olwig & Jones, 2008:xii). Andre har arbeidet mer med innbyggeres fortellinger om landskap og natur med fokus på stedsidentitet, tilknytning og tilhørighet (Nesheim, 2002), mens andre igjen har fokusert på politiske aspekter knyttet til steder med tanke på å forstå regionaliseringsprosesser (Olwig & Jones, 2008). Et fjerde perspektiv har først og fremst belyst kjønnete aspekter ved forvaltning av forskjellige naturressurser som fisk og bær (Gerrard & Johansen, 1983; Gerrard, 1993, 1999, 2005, 2008; Pedersen, 1999, 2003).

Jeg vil i det følgende trekke veksler på Kirsti Pedersen Gurholts⁸⁹ avhandlingsarbeid om kjønn og friluftsliv i Finnmark, og jeg legger hennes inkluderende og differensierte forståelse av begrepet friluftsliv til grunn. Hun tar utgangspunkt i at det kan finnes ”et mangfold av handlinger og praksiser, forståelsesformer og kunnskapsreservoarer som både i folkelig og vitenskapelig perspektiv, vil kunne kalles for friluftsliv” (Pedersen, 1999:18). Jeg vil starte med en presentasjon av innflytteres fortellinger om vær og landskap. Disse beskrivelsene vil danne rammen for kapitlets andre del, som handler om innflytteres fortellinger om friluftslivsaktiviteter i vid forstand, inkludert hyttebruk. Deretter vil jeg med utgangspunkt i en analyse av kjønnete betydninger og variasjoner i slike fortellinger, belyse på hvilke måter naturbruk og naturopplevelser kan bidra til å forme innflytteres kjønnete stedsopplevelser i Vadsø og Havøysund.

Fortellinger om vær og landskap

Været er et tema som tas opp av mange innflyttere når vi i intervjuene snakker om hverdagsliv i bred forstand. I Vadsø er fortellingene om været ganske entydig positive. Innflytterne sier at været i Vadsø har vist seg å være kaldt men overraskende stabilt og tørt, med mye klar himmel, og med gode forhold for dem som er glade i å gå på ski langt utover våren når det er lyst nærmest døgnet rundt. Et felles aspekt i mine informaners værfortellinger, er skildringene av mai som en klimatisk vanskelig måned å venne seg til. Spesielt innflyttere fra Sør-Norge forteller at de er vant til en lang og langsam vår, og at det over tid grønnes og blir mildere i været. I både Vadsø og Havøysund kan både april og mai måneder derimot fremstå som ganske vinterlige før naturen plutselig ”eksploderer” og sommeren ”kommer over natta”, som flere informanter uttrykker det. Dette representerer en stor overgang for mange. Wenche og Mattis, hun fra Vestlandet og han innflytter fra et annet sted i Finnmark, beskriver været i Vadsø på følgende måte:

Mai: Hvordan er været her, da?

Wenche: Nei, e synes det e kjempefint. Det e kanskje litt mye snø. Mer enn æ hadde venta. Men æ e vant med nedbør. Så det at det kom snø i stedet for regn, det går greit. (latter) Vind går bra. Æ like klima her og naturopplevelsan... Det e helt supert.

Mattis: Æ har bodd i Steinkjer, Trøndelag, og æ har bodd i Indre Østfold og i Oslo i et halvt år. Det verste klimamessig var å bo i Oslo, for der føle du dæ som et

⁸⁹ Hun het kun Kirsti Pedersen da hun skrev de arbeidene jeg referer til i dette kapitlet.

bymenneske, og du føle dæ ikke nært elementan i naturen. Du e bare pådytta snø og du e pådytta regn, og det passe ikke når du bor i Oslo. Ingenting e rett. Det e bare fint vær som passe. Men her, sånn følte nu i alle fall æ det, her e du midt i elementan, og det skjer ting, og du blir ikke sett rart på om du går med skinnlua inne her, for du ska snart ut igjen i kulden.

Dette tekstutdraget viser at innflytteres tidligere stedserfaringer er med på å prege opplevelsen av vær og klima på det nye bostedet i nord. Wenche og Mattis legger dessuten vekt på at man i Vadsø føler at man er ”nært elementene” slik at det ”passer” med snø og kulde. Da Mattis bodde i Oslo, opplevde han tvert imot vind, regn og snø som irritasjonsmomenter som forstyrret en travel storbyhverdag.

I Havøysund snakkes det generelt mer utførlig om vær. Noen innflyttere forteller at de opplever været som ”helt forferdelig”, og legger vekt på at det ”knappt er sommer” på finnmarkskysten, og at de synes at vinteren er ”lang, sur og vindfull”. Andre derimot forteller at de liker at det er ”værhardt”, og at de ”koser seg” med en og annen vinterstorm. Mitt materiale tyder videre på at det er innflyttere som har mulighet til å alternere mellom forskjellige tilholdssteder, som forteller de mest positive historiene om været. Dette er informanter som gjerne er på en eller flere jobbrelaterte reiser i løpet av året, de har hytte eller leilighet i Syden eller andre steder, og de har mulighet til å feriere på den mørkeste tiden på vinteren eller i mai når vinteren ennå ikke helt vil slippe taket i Finnmark. Chantale og Ivar i Havøysund, som er innflyttere med storbybakgrunn, pleide å reise mye om vinteren de første årene de bodde i Finnmark. Etter at Chantale startet en bedrift og eldstebarnet begynte på skolen, har det imidlertid blitt vanskeligere å være like mobile. Dette har fått konsekvenser for deres opplevelse av klimaet i Havøysund som de har opplevd som ”tøffere” og ”mørkere” de siste årene sammenlignet med tidligere:

Mai: Og dokker sjøl har vært en del på reise i løpet av tiden dokker har vært her?

Chantale: Ja, de første årene, før eldstegutten begynte på skolen, reiste vi hver vinter når det var mørkt her. Det var veldig skjønt. Vi begynte med en tur til Sverige, så til Frankrike, så til Karibien...

Ivar: Vi var gjerne borte i to måneder!

Chantale: Ja, det var veldig skjønt! Men når skolen begynte, da startet jeg også bedriften, og så ble det vanskeligere å dra. Jeg har blitt veldig bundet med butikken og Velferden. (...) Det er et ganske tøft klima her. Man føler seg av og til litt fastgrodd. Veien er ofte stengt om vinteren...

... Ivar: Jeg synes at den blir tyngre og tyngre med årene denne vinteren... Mørkt og svart.

Chantale: Men det er fordi at vi ikke var her på vinteren før.
Ivar: Det kan hende!

Muligheten for en utstrakt reisevirksomhet som Ivar og Chantale praktiserte før, er knyttet til blant annet arbeidssituasjon og økonomi. Det er med andre ord særlig innflytterne med høyere utdanning i høykompetansestillinger som kan ha en slik fleksibel stedstilknytning når vinteren er som mørkest eller når våren lar vente på seg. Andre har ikke den samme muligheten til slik strategisk reisevirksomhet, slik vi vil komme nærmere inn på i kapittelet om mobilitet. Enkelte av disse, og særlig i Havøysund, forteller at de føler seg litt ”isolert” eller ”fastgrodd” om vinteren når veien ut av lokalsamfunnet kan være midlertidig stengt på grunn av uvær. Åshild og Onar har vokst opp på Østlandet, og har arbeidet som lærere i Havøysund i en årrekke. Som vi ser, har de et tvedydig forhold til havøysundklimaet:

Åshild: Jeg har sånn elsk-hat forhold til naturen og klima her.

Onar: Jeg vet egentlig ikke når vi elsker det. Det må være en og annen vinterdag når det er kjempeflott.

Åshild: Men også når du kommer inn døra og du har streva deg hjem. Det er nå litt flott og med uvær!

Onar: Jo da, når det kommer i små porsjoner. Men jo da, vi har det godt! Men det e’kke været som gjør at vi er her. Det er vel heller på tross enn på grunn av? Det er flott med en vinterstorm av og til, men jeg synes jo ikke at denna sommeren eller høsten har vært sånn at en får lyst til å verra her. Det har vel helst vært ganske nitrist, rett og slett!

Vi ser her at Onar eksplisitt presiserer at det *ikke* er på grunn av været at han og familien bor i Havøysund: Det er vel som han sier heller det motsatte! Brigte, som er innflytter fra en annen finnmarkskommune, er kanskje den av mine informanter som gir det aller mest negative bildet av været i Havøysund. Han er da også den som har de klareste planene om å flytte, slik det kom frem i kapittelet om arbeidslivserfaringer:

Vi kalle den plassen her for eksotisk. For mæ e det ikke mye eksotisk her, for æ forbinde eksotisk med varme og helt andre ting enn det som e her. Her e det værhardt, det e hardtblåst. Et lurt markedsføringstriks kunne være å si at ’her finn du Norges verste vær!’

Andre informanter i Havøysund, som Mats og Kristina, opplever klimaet langt mer positivt, selv om Mats bryter av den idylliske fremstillingen rimelig kjapt:

Mats: Om sommarn når det slår tel med godt vær, da e det ingen plass som e så fin som her. Lyst og...

Kristina: Nei, det e nydelig her når det sommar, og det e stilt og du høre fuglan og du ser sjøen ligg helt speilblank og båtan som tøffe på sjøen... Det e nydelig! Så har du midnattssola...

Mats: ...Og så har du snestorm...

Kristina: Ja, men da e du langt uti...

Mørketida er et annet tema som går igjen i innflytternes fortellinger i både Vadsø og Havøysund. Noen forteller at de merker mørketida og vinterkulden på kroppen på en negativ måte: De blir trøttere enn ellers og kanskje litt nedstemt. Magnus, innflytter fra Østlandet som nå bor i Vadsø, sier følgende:

I år har det gått bra, men noen ganger har det vært litt sånn tøft i januar, kommet ut å kjøre med soving og døgnrytme og generelt overskudd. Så man merker nå i februar at lyset kommer tilbake og at man blir i bedre humør... Sola gir mye overskudd, ikke sant? Sommeren her gir utrolig mye. Det veier opp.

De fleste forteller imidlertid at de ikke ser på mørketida som et problem. Mørketida er tvert imot en tid for "hjemmehygge", "kos", man "gleder seg fram mot jul", man tillater seg å ta livet litt mer med ro og sove en litt ekstra lang ettermiddagshvil med god samvittighet. Reidar i Havøysund, som er fra Vestlandet, sier det slik: "Ei synes det e kjempespennande å bo her oppe fram mot jul, og særlig om ein får et lite snølag, ikkje så mykkje, men såpass at det ligg i ro, så synes eg det e fascinerande: Lyset; nattlyset, stjernehimmeln, nordlyset og alt det der."

Konkrete beskrivelser av landskap er ofte vevd inn i informantenes fortellinger om vær. Filosofen Jakob Meløe har skrevet om *Nord-Norges to landskaper* (1990). Landskapsbegrepet brukes av Meløe blant annet for å gripe forskjellige aktivitetsverdener. Han tar utgangspunkt i fiskeren og reineieren, og viser hvordan et konkret landskap får mening gjennom bruk. Det er for eksempel bare i møte med en båt at bestemte typer fjære (helst litt brådyp, og helst inne i en vik) kan bli til en skjermende havn. Og det er bare med utgangspunkt i en fiskers kunnskap om havstrømmer og havbunnenes topografi, samt gjennom bruk av bestemte fiskeredskaper, at et konkret sted kan få status som et rikt fiskefelt (jf. Johnsen, 2004). Meløe tar utgangspunkt i mannlige yrkesutøvere for å gripe hvordan landskapet omkring dem får mening gjennom deres praksiser rettet mot naturen. Dersom han hadde sett landskapet med fokus på fiskerens kone – som blant annet kombinerte omsorgsarbeid for barn, pass og stell av husholdets dyr, ville han kunnet beskrive alternative nordlige landskaper (jf. Grønbech, 2008).

Og om Meløe hadde rettet sitt blikk også utenfor primærnæringene, ville han videre kunnet beskrevet atter andre landskap med utgangspunkt i for eksempel den kvinnelige filetarbeideren (Gerrard, 1975, 1986), den kvinnelige telegrafisten eller den kvinnelige postbetjenten (Holtedahl, 1986).

Dette kapittelet gir et innblikk i *innflytteres* fortellinger om nordlige landskap. Mange av mine informanter har høyere utdanning, og de fleste har lønnsarbeid som ikke er knyttet direkte til naturen og landskapet. Deres fortellinger om natur handler dermed stort sett om fritidsmessige og estetiske dimensjoner, slik at landskapet i Havøysund og Vadsø for dem først og fremst representerer et sted å være/puste/slappe av, ikke arbeide, på. “A landscape is a physical reality a person relates to emotionally from experiences there and associations to earlier experiences”, skriver Venke Åsheim Olsen (2008b:300). Dette vil komme frem også i det følgende. Innflytteres beskrivelser og opplevelser av klima og landskap i nord er relatert til blant annet hvilke klima og landskap de er vant med fra tidligere. Noen opplever naturen i både Havøysund og Vadsø som ”et månelandskap”, mens andre legger vekt på å beskrive det frodige i det enkle. Pablo er oppvokst i Portugal og nå bosatt i Havøysund på grunn av arbeid innen fiskeindustrien. Han synes ikke det er noen natur å prate om i Havøysund:

Det e ikke så mye å si om naturen, det e nesten ingenting å se. I mitt land e natur trær og fugler... De eneste fuglan du ser her e måsene. Æ synes ikke det e så mye natur her i Havøysund.

Chantale, som er oppvokst i Paris, og hennes mann Ivar, oppvokst i Sverige, ser derimot Havøysund på en ganske annen måte:

Chantale: Mitt inntrykk da jeg kom hit... Det var jo det rene paradiset! Det var veldig romantisk, og jeg trivdes veldig godt med fjellene her. Jeg har alltid vært glad i fjellet. I Frankrike også. Selv om jeg vokste opp i en by, så likte jeg godt å være ute i naturen. Jeg vandret i skogen i nærområdet rundt Paris, og jeg dro på fjelltur rundt omkring i hele Frankrike. Her fikk jeg naturopplevelser som om man var på høyfjellet 2-3000 meter over havet, selv om man bare er på havnivå. Det var fascinerende. Og så er det så vilt her! Jeg følte meg veldig hjemme da vi kom på prøvetur hit.

Vi ser her at Chantale trekker paralleller mellom høyfjellsområder i Frankrike og landskapet omkring fiskeværet Havøysund. Hun opplever naturen rundt seg som et ”paradis” som er ”vilt” og ”fascinerende”. Ettersom hun var glad i å gå i fjellet i oppveksten, forteller hun at hun følte seg ”hjemme” nesten umiddelbart da hun og mannen for første gang kom til

Havøysund for noen år tilbake. Mariann, som opprinnelig er fra Østlandet og som nå bor i Vadsø, har noe av den samme fascinasjonen for landskapet omkring Vadsø:

Jeg er veldig glad i naturen som har sitt minimalistiske, sjarmerende preg. Blomstene er ofte små, og trærne er lave, og ofte finnes de ikke i det hele tatt. Tregrensa går ofte ved flomålet, mange steder. Og jeg synes nok at det er litt eksotisk da. Altså, jeg liker jo Sør-Norge veldig godt også, så det er ikke sånn at jeg må ha mest mulig stein, men sånn er det her, og det setter jeg veldig pris på. Og veldig stor himmel og fantastisk lys... og nå er jeg så langt inni klisjeenes verden som det går an å befinne seg, men det er jo sant da! Jeg mener det jo. (latter)

Dette med ”stor himmel”, ”åpent landskap”, ”vidt hav” og det å være ”midt i naturen” eller ”midt i elementene”, er beskrivelser som går igjen blant innflytterne i både Havøysund og Vadsø. Innflytterne snakker om å ha en opplevelse av å bo i et landskap som bidrar til at skuldrene senker seg og til at pusten går fritt. Magnus, bosatt i Vadsø, utdyper noe av dette på følgende måte:

Mye av grunnen til å bli er en sånn diffus opplevelsedimensjon her, det du kanskje ikke gjør så aktivt, men bare opplever. I det du skal legge deg og kikker ut av vinduet og ser fjorden er bada i midnattssol, det ligger som et lakka stuegolv (...) Atte du kan ta en tur om natta og føle at du har hele verden for deg sjøl.

Dette utsagnet rommer ulike aspekter ved en innflytters opplevelser relatert til naturen omkring Vadsø. Flere innflyttere legger vekt på det motsetningsfylte, det kontrastfylte, det nære og krevende ved natur og landskap i nord. Katia, som har bodd i en større by i Russland inntil hun flyttet til Vadsø for noen år tilbake sier det slik:

Her er du midt i naturen, og det er veldig krevende på mange måter. Naturen er plutselig så stor. Havet er rett foran deg, og fjellet, det er så nært. I byen merker du det ikke. Det er så langt borte. Men her i Nord-Norge er landskapet så dramatisk. Jeg er blitt forelsket i det.

Presentasjonene av innflytteres fortellinger av natur og landskap ovenfor viser en vektlegging av det Pedersen Gurholt i sitt arbeid kaller ”estetiske opplevelseskvaliteter” (Pedersen, 1999:173). I mitt materiale trekkes den estetiske dimensjonen frem av nesten alle informanter uansett kjønn, livsfase, utdanningsnivå og tidligere stedserfaringer. Dette gjøres stort sett på en positiv måte, men også det motsatte, slik vi så eksempler på ovenfor. Den estetiske dimensjonen omkring natur og landskap i Finnmark danner dermed en ramme for hverdagslivet, som preger både kvinners og menns fortellinger om egne praksiser rettet mot

naturen. Det er imidlertid store variasjoner i innflytteres beretninger om i hvilken grad ulike informanter liker å være ute, og med tanke på hvilke aktiviteter de liker å bedrive utendørs. Det er med andre ord variasjoner i sammenhenger mellom kjønn, naturbruk og stedsopplevelser. Dette er tema i det følgende.

Fortellinger om naturbruk

Mulighetene til et aktivt og mangfoldig friluftsliv med vekt på jakt og fiske regnes ofte som en viktig dimensjon som tiltrekker (mannlige) innflyttere til Finnmark. En gjennomgang av en rekke jobbannonser i Norges største løssalgsavis, VG, våren 2009, viser at typiske distriktskommuner med et relativt lave folketall typisk beskriver seg selv som ”naturskjønn”, ”vill og vakker” og ”med store muligheter for å drive friluftsliv”. På bakgrunn av denne markedsføringen er det interessant å undersøke om aktiviteter man tradisjonelt forbinder med ”friluftsliv”, som jakt og fiske, utgjør et sentralt eller perifert aspekt ved hverdagslivet til innflytterne som er intervjuet i denne studien.

Forskning på friluftsliv har i stor grad vært preget av et mannlig, til dels normativt, perspektiv. Her har fokus vært på overskridende praksiser som tematiserer (urbane middelklasse)menns fortellinger om å utfordre, erobre og mestre naturen (jf. Pedersen, 1999:17). Gjennom å bringe et kjønnnet hverdagslivsperspektiv inn i dette kunnskapsfeltet, viser Kirsti Pedersen Gurholt hvordan friluftsliv ikke bare er noe urbane menn driver med, men at også kvinner i Finnmark praktiserer mangfoldige aktiviteter i naturen basert på bred kunnskap. I tillegg til ”klassisk friluftsliv”, som lengre turer på fjell og vidde, til fots eller på ski, skriver hun om ”nyttig naturbruk”. Dette handler om å være i naturen med et konkret mål for øyet. Dette kan være fiske, jakt, vedhogst eller bærplukking. Nyttig naturbruk dreier seg om matauke for noen, rekreasjon og kos for andre.

I det følgende vil jeg gi noen eksempler på hva mine informanter forteller at de gjør i naturen.

”Æ hate friluftsliv”

En del innflyttere i både Vadsø og Havøysund forteller at ikke er spesielt glade i friluftsliv. Guttorm i Vadsø sier rett ut at han ”hater friluftsliv”, og legger til:

Friluftsliv, det e ikke mæ i det hele tatt. Det e jo også en av mytan om Finnmark: Ska du komme til Finnmark, så må du vær glad i naturen, du må vær glad i å fisk og gå på jakt, du må vær glad i å gå på ski. Det stemme ikke!

Cecilia i Vadsø sier det slik:

Naturen e oppskrytt! Nei, altså, æ e ikke nån naturfreak, for å si det sånn. Æ synes det er helt greit hvis æ først kommer mæ ut, men æ e ikke veldig opptatt av naturen for å si det sånn. Vil heller gå på kafé.

Likevel forteller også disse to at de om sommeren kan finne på å dra sammen med familie eller venner ned i fjæra eller til elvebredden for å tenne bål og grille pølser, eller at det hender at de blir med kompiser på en liten skutertur. Slike naturaktiviteter regner de imidlertid ikke som friluftsliv. Og dessuten er det snakk om sjeldne begivenheter.

”Æ treng ikke springe på fjellet. Naturen e rett uttafor stuedøra”

Andre informanter forteller at det nok kan hende at de spaserer en liten halvtimes tur i nabolaget, men de presiserer at de verken har tursekk eller turski i boden. Ingunn i Havøysund forklarer for eksempel at hun ikke har behov for å være ute og bruke naturen, eller gå på fjellturer, for hun føler at naturen omslutter henne hele tiden, uansett om hun så er innendørs:

Da æ fløtta hit, så fikk æ naturen rett uttafor stuedøra. Æ treng ikke springe på fjellet for å oppleve den. Æ like å være på fisketura, men vi jobbe så mye at vi ikke får tid til det. Men det e jo sånn i Finnmarka: Du har naturen rundt dæ hele tida. Du treng ikke søke etter den, sant? Du har jo naturkrefter; du har alt rundt dæ hele tida. Æ bygge mæ ikkje hytta for å komme mæ ut i naturen. Men så har æ har aldri vorre nokka naturfantast, heller.

Flere forteller, i likhet med Ingunn, at de setter pris på å bare være omgitt av naturen. Per-Gunnar i Vadsø formulerer det slik: ”Æ har et sånn image, at når æ e på hytta, så går æ aldri lenger enn at æ kan støtte mæ på hytteveggen. Æ synes det e greit bare å være der. Fisking og sånn, det gjorde æ mæ ferdig med da æ va 30 år.” Liisa i Vadsø har det på samme måte. Hun forteller at hun overhodet ikke bruker landskapet i Varanger. Men hver sommer er hun på hytta i Sør-Finland der hun vokste opp. Der er det godt å være utendørs, men også hun storrives med å stort sett holde seg rundt hytteveggene.

Småbarnsmoren Renate i Vadsø er et eksempel på en informant som forteller at hun gjerne skulle vært langt mer ute, men at en travel hverdag ser annerledes ut. Hun legger uansett vekt på at hun setter stor pris på å ha naturen omkring seg som en estetisk ramme:

Æ e ikke no utpræga friluftsmenneske. Æ må ha nån til å dra mæ med ut. Men æ sett pris på å ha lys og luft rundt mæ, sånn som det e i den her byen. Høy himmel, stort hav, vidda rett bak... Så, bare å ha det – går det an å si det estetiske og det visuelle ved den her byen her. Selv om den e liten og vanlig, så... Hvis du bare kjøre litt i den ene eller andre retninga, så e du bitteliten og så e naturen så stor rundt dæ. Det e helt fantastisk.

”Her e ingen plass å gå!”

Ludmila i Havøysund er en av dem som forteller at hun har liten glede av å være ute i naturen. Det eneste hun gjør, er å spasere litt i nabolaget, men det er kjedelig, for det er så få gater å spasere langs at turene blir ensformige. Dessuten føler hun seg utilpass med å gå turer i nabolaget alene:

Ludmila: Når jeg går tur, kan man ikke gå en runde rundt øya. Her er det ingen plass å gå. Ingen skog.

Per: Bare stein.

Ludmila: Jeg kan ikke gå rundt øya. Vi må gå en vei, og så samme veien tilbake.

Mai: Liker du å gå opp på Gaveln? (En 1-2 timers tur opp til det høyeste punktet på Havøya med utsikt utover hav, øyer og innland, *min presisering*).

Ludmila: Det er ok, men det er kort vei, og det er ikke ok å gå hver dag alene på gata. Det ser så rart ut! Mange som bor her ser at man går hver dag alene. Det er ikke bra.

Mai: Hvorfor er ikke det ok?

Ludmila: Jeg liker å gå på tur, men ikke så ofte.

Per: Det blir for kjedelig her. Det e bare ei gata.

Ludmila opplever altså at hun har få steder å gå tur i Havøysund. Hun synes ikke at det passer seg å gå for mye rundt i nabolaget alene. Dessuten er det få veier å velge mellom, og i hovedsak må du følge hovedveien et par kilometer i én retning, og så gå samme veien tilbake. Det å være ute blir dermed ensformig, synes hun. Det presenteres ikke som et alternativ å gå turer i fjæra, langs stiene på øya eller i omegn. Dette kan være relatert til at hun er en ”byjente” som ikke er vant til å ferdes i slike omgivelser som Havøysund representerer.

”Jo, vi går nu litt i fjellet og litt etter veian...”

Mange av mine informanter er kvinner og menn som i større grad enn i eksemplene ovenfor forteller at de er svært glade i være ute, og gjerne med barna sine. Disse forteller om regelmessige spaserturer og oppdagelsesturer i fjæra eller langs en strand, om faste skiturer i de lokale skiløypene, om småturer for ”bålkosen sin skyld”, om skuterturer og isfiske, naturfotografering, samt bærturer på kjente og nærliggende stier om sommeren og høsten. Kristina og Mats i Havøysund liker å gå tur i nærområdet rundt hytta (som ikke ligger så langt unna hjemstedet), og er glade i å plukke litt bær og bare være litt ute. De sier følgende:

Mai: Men ellers, e dokker friluftsmennesker, eller?

Mats: Neeiii...

Kristina: Jo, vi går nu litt i fjellet og litt etter veian, men det jo ikkje nokka sånn at vi spreng sånn som dem skal ha dæ til å gjøre i dag for at du skal være sunn og frisk. Men vi sett nu ikke bare på rævva heller! (...) Men vi e nu litt på hytta, og går litt på fjellet der. Ja da!

Mats: Og plukke bær.

Mai: Dokker plukke begge to?

Kristina: Ja da.

Mai: Har dokker funne no i år?

Kristina: Ja, men vi et no opp etter kvert. Og nokka har vi nu i frysarn. Bare det å være ute litt.

”Nu går æ tur på den norske måten!”

Noen innflyttere med utenlandsk bakgrunn forteller at de i utgangspunktet hadde liten erfaring med friluftsliv, turklær, tursekk, bålur, ski, fiske, jakt eller det å ta en tur i fjæra før de kom til Vadsø. Katia fra Russland forteller at det å ”gå tur på den norske måten, i terrenget”, var veldig nytt for henne da hun først kom til Vadsø. I hjemlandet hadde hun vært ute, blant annet på piknik, men da hovedsakelig i større parker i storbyen hvor hun bodde. Etter at hun kom til Vadsø har hennes mann lært henne mye om nærområdene, og om det å være ute. Hun har etter hvert skaffet seg turklær og tursko, og hun har begynt å like å være ute på det hun kaller ”den norske måten”, som hun definerer som å gå på tur for å ”lade batteriene” gjennom å være i bevegelse i et ”urørt landskap”. Hun forteller at hun til og med har vært med på sin første jaktur:

I høst var jeg med Sverre på jaktur og overnatta på en hytte. Så jeg begynner kanskje å bli litt interessert i friluftaktiviteter? Før var det ikke aktuelt! Jeg kunne ikke forestille meg... Jakt?? Hva e det? Gå på tur opp til fjellet? Så langt? Herregud! Men nu begynner jeg å bli vant.

”Guttungen nussa på fisken!” Om naturbruk sammen med barn

Inger-Marie og Truls i Havøysund forteller om sin første opplevelse med å ha med seg barn på fisketur for en stund tilbake. Sønnen Petter var nesten to år, og foreldrene hadde i utgangspunktet trodd at han var for liten til å ha noen glede av å være med på slike aktiviteter. Men der tok de feil:

Inger-Marie: Han Petter storkoste sæ, så han kan jo være med på sånn friluftsliv. Så æ synes det e veldig bra at Truls e interessert i alt sånn der, for æ e ikke fullt så interessert. Men æ håpe jo at Petter blir det, for æ synes det e så viktig at ungan e ute i aktivitet. Det va så artig å se han Petter ved elva. Han nussa på de fisken, og tok på dem og...

Truls: ...Og klemte på dem...

Inger-Marie: Og han bærte på dem, han va så stolt!

Truls: Han gikk å sa ’fisjk’.

Inger-Marie: Ja, ’fisjk’! Så det synes æ va kjempeartig! Og det e jo nokka han Truls snakke om ’når han Petter blir eldre og vi skal på tur...’

Truls: Ja, det håper æ at vi får til, for æ har veldig mange fine minna fra da æ va liten da æ brukte å være med mamma og pappa på tur.

Truls forteller at han drev mye med fiske, rypejakt og harejakt før. Han fikk være med faren på jakt og fisketurer allerede fra barnsben av. Mens Truls elsker forskjellige former for jakt, og i den senere tid særlig elgjakt, synes Inger-Marie det er fælt å skyte levende dyr. Selv er hun vokst opp i et hjem der ”faren fikk tåra i øyan av å drepe ei flua”, som hun selv formulerer det. Inger-Marie og Truls forteller at de har kranget en del om jaktingen til Truls. Med pågående oppussing av hus, med jobb og barn er det uansett ikke mulig å jakte så mye som han skulle ønsket. Som han sier: ”Det va langt mer jakt og friluftsliv før!” Truls håper at det blir bedre tid for slikt etter hvert.

”Dem vi e på tur med, det e bare søringa!”

Et lite mindretall av mine informanter definerer seg som friluftsmennesker i betydningen å gå på lengre turer på fjell og vidde, helst med enkelt utstyr (Løvehaug, 1999). Dette mindretallet forteller at de regelmessig gjennomfører ulike former for turer som strekker seg over flere dager i stadig nytt landskap. Dette dreier seg om skiturer med pulk, telt, primus, kart og kompass/GPS, padleturer med samme oppakning og lengre fjellturer til fots med jakt og fiske som aktiviteter underveis.

Rannveig, en vestlandsinnflytter i Vadsø, er den eneste kvinnen blant mine informanter som driver med litt jakt. Hun og hennes samboer, Per-Kristian, som også er fra Vestlandet, forteller at de alltid har vært interessert i friluftsliv, og at nettopp mulighetene for annerledes turer og annerledes opplevelser i et nytt landskap, var en av hovedmotivasjonene for at de valgte å flytte til Finnmark. De er imidlertid overrasket over at det er så ”vanskelig å finne andre som e interessert i friluftsliv her”, som Rannveig formulerer det. De fleste som driver med den typen friluftsliv som dem selv, er stort sett andre ”søringa tilknytta miljøvernavdelinga hos fylkesmannen”, presiserer Per-Kristian. De utdyper:

Rannveig: Vi trudde da vi kom til Finnmark at her va det mange som dreiv med friluftsliv og mange som hadde samme interessan som oss, det va liksom kjempegreit, tenkte vi.

Per Kristian: Dem driv ikkje friluftsliv her. Dem har bare motorbasert friluftsliv, og det e ikkje friluftsliv. Dem trur dem kan sitt på de her skuteran sine og bedrive friluftsliv. Dem kjøre til myra, plukke multa, og så kjør dem hjem igjen. Det e jo i samsvar med høstingstradisjon i Finnmark. Men det e ikkje rekreasjon, asså.

Rannveig: Så dem som vi drar på tur i lag med, det e bare søringa.

Rannveig og Per Kristian regner ikke bærplukking, fisketurer eller skuterturer i nærområdene eller grilling i hytteveggen som friluftsliv. Det er bare de lange, utfordrende og overskridende praksisene rettet mot naturen som gjelder. Dermed har de ikke mange å praktisere sin form for friluftsliv sammen med. Men noen finnes det, og de er søringer alle sammen.

”E må bo på en plass der e kan fære på båttura, ellers har e bare eit halvt liv”

Reidar fra Vestlandet og kona, Magnhild, som er tilbakeflytter i Havøysund, er et annet par som er svært mye ute i naturen. Det å være på tur utgjør også for dem en sentral dimensjon ved deres hverdagsliv og trivsel i nord. Reidar og Magnhild reiser imidlertid med båt. De farter stadig på helgetur i nærområdene, og går i land på ulike øyer. I sesongen plukker de multebær, og ellers spaserer de omkring i fjæra, fisker litt på fjorden, koser seg og samler energi. I feriene drar de på båtturer langt av gårde. De har vært nedover til blant annet Lofoten og Brønnøysund, og forteller at det er ”utrolig artig” og ”kontaktskapende” å oppdage den nordlige kysten fra båtripen. De utdyper:

Reidar: E har alltid hadd båt. Så e må ha båt, og e må bo på en plass der e kan ha båt, ellers har e bare eit halvt liv. (...) Så no har vi kombi tur-/fiskebåt som gjer en god 20 knop som vi bruka på ferietura, og som vi bruka til helgatura: Til fjordane og øyane.”

Magnhild: Hit og dit.

Reidar: Og den kan vi fiske med når vi har fått ned teltet.

Magnhild: Det e veldig kjekt, asså, båtferia: Vi har vært i Lofoten og her og der. Og så står det Havøysund på båten vårres, og det har vi funne ut e utrulig kontaktskapanes. (...)

Reidar: Og så sette e utrulig pris på desse fjordturene. Vi sette av gårde fredag når arbeidet e slutt, alt e klart og vi drar av gårde, finn oss ei fjord og ei strand, e der i helga og så tebake igjen søndags ettemiddag.

Hytteliv

Rundt en tredel av de intervjuede husholdene disponerer hytte. Dette gjelder for informantene i både Havøysund og Vadsø. I Havøysund har de fleste familiene hytta innen en times transporttid, mens dette gjelder bare et mindretall i Vadsø. Resten av husholdene har stort sett hytta i oppvekstregionen til en av partene i forholdet. Sistnevnte hytteeiere bruker hytta særlig om sommeren. Liisa og Mariann, begge bosatt i Vadsø, er eksempler på dette. De har hytte som de besøker hver eneste sommer i henholdsvis Sør-Finland og Sør-Norge. De legger vekt på at det er godt å ha ”sitt eget” når de besøker barndomsvenner og familie i oppvekstregionen.

De parene som har hytte i nærområdene omkring Vadsø og Havøysund består alle sammen av én ny-innflytter og én ”barnefødt” vadsø- eller havøysundværing. I disse husholdene har den ”barnefødt” vært mye på foreldrenes hytte i barndommen, slik at deres hyttebruk representerer en kontinuitet av denne delen av barndomskulturen. Noen få bruker hytta bare en sjelden gang i blant. Rani og Silja i Vadsø derimot rapporterer at de ”bor på hytta” i helgene. De forteller at de i alle år har hatt det de anser som en ”skikkelig liten” hytte. For noen år siden valgte de imidlertid å gjøre gammelhytta om til badstu, samt å bygge en ny og større hytte like ved. Dette har ført til økt hyttetrivsel og hyttebruk. Silja og hennes, mann Rani, som er oppvokst i Asia, utdyper:

Silja: Det viktigste vi har gjort for oss sjøl de siste åran, va da vi bygde oss ei hytte for tre år siden, og den bruke vi veldig ofte. Og den e så nær at han kan fær opp dit, sånn at når servitøren ringe fra restauranten og si at nu e det kommet et bord, kan han Rani bare hiv sæ på skuteran.

Mai: Akkurat. Ja, ka som e hytteliv for deg? Ka e det du like å gjør når dokke e på hytten?

Rani: Det e jo... vi har venna som også har hytte der ute, og så e det mye besøk...

Silja: Vask og stamp.

Rani: Vask og stamp og ut å herje på skuter. (latter) Det e nok å gjøre hele tida. Det e alltid noen som e på besøk, og matlaging, og alt sånn der. Finne på litt av hvert.

Silja: Og har vi ikke gjesta, så fær vi på besøk.

Hytta representerer for Rani og Silja et fristed hvor de inviterer venner på besøk for forskjellige sosiale aktiviteter. De koser seg med bading i badestamp, de arrangerer konkurranser for barna, koser seg med god mat og de kjører skuter. Skuterbruken handler i dette eksempelet først og fremst om *komfort*; om transport av varer og ting fra bilen og opp på hytta, om transport av kone og barn ut på isen når man har lyst på en isfisketur, og det å komme seg raskt inn til byen om det skulle dukke opp gjester i restauranten. Linda Bye (2009) viser på den annen side hvordan en mer "rå" skuterbruk representerer et viktig symbol på rural maskulinitet blant unge menn i en innlandsbygd i Midt-Norge. Hun skriver blant annet: "With regard to snowmobiles, many participants constructed a 'rough' masculinity, relating snowmobiling to risk-taking activities, such as 'test driving' which normally involves breaking the law" (ibid:7). Byes materiale viser imidlertid en viss variasjon, og ikke alle informantene sluttet seg til den hegemoniske diskursen om maskulinitet og røff skuterbruk.

Lilly fra Østlandet og hennes Tor, som er oppvokst i Havøysund, kan i likhet med Silja og Rani berette om en hyppig hyttebruk. De har imidlertid færre gjester og færre aktiviteter på hytta. Skuter og annet motorkjøretøy har de heller ikke. For Lilly og Tor handler det å reise på hytta om å skape seg egne pusterom i hverdagen:

Tor: Så, etter at vi gifta oss og ungan kom til, så va det veldig naturlig å bygge hytte: først ei i Ryggefjord, og siden ei på Hjelmsøy. Som jo har vært veldig aktivt brukt oppigjenna åran, for at det e lettvent å gjøre noe aent ei helg.

Lilly: Det er noe med at vi bor sånn til at du er nødt til å skaffe seg dine egne pustehull selv. Du bor så langt "utenfor" at det ikke er like aktuelt eller like attraktivt å reise til Skaidi for å ta en weekend på hotell eller til Lakselv eller Hammerfest. Det blir så fort oppbrukt. Her må du på en måte skaffe deg pustehullene selv. Og så var vi jo begge to vant til hytteliv fra før da.

Siri Gerrard (2008) har gjort en studie av kvinners og menns hverdagsliv i Skarsvåg, som er et fiskevær i nabokommunen til Måsøy. Hun viser at for hennes informanter har vær og klima en sentral plass i fortellingene om hyttelivets betydning. Flere av Gerrards informanter har hytte et stykke inn på innlandet, hvor de kommer i klaring av kystens vind og tåke, og hvor det dermed er noe mildere temperaturer om sommeren og gjerne et kaldere og klarere vær om

vinteren. Ellers representerer hyttelivet for Gerrards informanter, i likhet med de intervjuede innflytterne i min studie, en arena for å knytte nærmere bånd til familiemedlemmer som bor andre steder i landet, ettersom mange personer i nettverket gjerne setter pris på å komme på besøk på hytta i feriene (ibid). Danielsen, som skriver om småbarnsfamilier som bor i Bergen sentrum og om deres forhold til å dra på hytta i helgene, peker på at det å reise på hytta for hennes informanter representerer ”ein strategi der familiane endrar plass for å endre tempo, frå det tronge og travle til det luftige og rolege” (2006:119). Danielsen skriver videre at det å tilbringe helger og fridager på hytta handler om å samle familiemedlemmer som ellers er travelt opptatt med sine hverdagsliv. Hytta står således for både naturopplevelser og familieliv (ibid). Dette representerer en parallell til mitt materiale.

Analyse: Mangfoldig, kjønn og situert naturbruk

Eksempelene ovenfor representerer et utsnitt av empirien som omhandler informantenes fortellinger om praksiser rettet mot naturen. Jeg har med utgangspunkt i en inkluderende friluftslivsforståelse, kategorisert informantenes fortellinger om naturbruk med fokus på *praksisenes geografiske utstrekning* (Pedersen, 1999, 2003). Jeg har da kommet frem til følgende tredeling:

- a) *De tomtefastene*: De som holder seg innenfor tomtegrensene hjemme eller på hytta.
- b) *Nærområdebrukerne*: De som aktivt bruker sine nærområder.
- c) *Overskriderne*: De som overskrider nærområdene, bruker kart og kompass/GPS og oppsøker stadig nye steder.

Ovennevnte kategorisering bidrar til å belyse sammenhenger mellom ulike innflyttere, ulike naturbruk og ulike stedsopplevelser. Det er ikke slik at bestemte personer alltid vil tilhøre kun én av disse kategoriene. Tvert imot vil forskjellige personer kunne pendle mellom ulike kategorier avhengig av blant annet livsfase, interesser og familieforhold. Truls er for eksempel en småbarnspappa som har drevet et utstrakt friluftsliv. Han forteller at han tidligere nærmest ”bodde” på vidda om sommeren, og at han hadde et ”lidenskapelig” forhold til jakt og fiske⁹⁰. Med et lite barn hjemme er imidlertid hans naturbruk for tiden betydelig redusert. I dag kan han derfor sies å være en nærområdebruker. Men, han regner med at senere livsfaser vil tillate en langt høyere grad av forskjellige former for naturbruk, slik at han igjen kan

⁹⁰ For en spennende analyse av jakt, mannlighet og ruralitet basert på intervjuer med yngre menn fra en kommune i Trøndelag, se Bye (2003).

regnes som en overskrider. I det følgende vil jeg gjøre en utdypende analyse for hver av de tre kategoriene.

De tomtefaste: Naturbruk er lite viktig

De tomtefaste inkluderer informanter som eksplisitt legger vekt på at de ikke driver med friluftsliv, og at de langt heller vil gjøre andre ting enn å være ute i naturen. Noen av disse forteller at de hadde gjort seg ferdig med turer, jakt og fiske for mange år siden, eller de legger vekt på at man i Finnmark opplever å ha naturen rundt seg hele tiden om man så sitter innendørs, slik at man ikke trenger å gå ut og oppsøke den. I hovedsak kan vi si at de tomtefaste forteller at de opplever naturen fra stuevinduet, hagen eller hytteveggen. De er med andre ord stort sett det vi kan kalle ”hjemmenære”. Nær halvparten av havøysundinformantene og omtrent en fjerdedel av informantene i Vadsø kan regnes som tomtefaste. Disse informantene er kvinner og menn med ulik grad av utdanning og med forskjellige tidligere stedserfaringer. Med tanke på livsfase er de første og fremst godt voksne (som forteller at var mer aktive ute i naturen før), eller de er unge voksne uten barn.

Noen av kvinnene som jeg har kategorisert som tomtefaste, forteller at det hender at de kommer seg ut på en og annen båltur eller sykkeltur sammen med familien. Men som Cecilia sier: ”Æ e ikke nån naturfreak! Naturen e oppskrytt! (...) Vil heller gå på kafé!” Andre, som Ingunn i Havøysund, forteller at hun for så vidt er opptatt av naturen, men da først og fremst som estetisk ramme, og ikke som arena for aktiviteter. Hun har bodd andre steder i landet, og mener at det som nettopp er spesielt for Finnmark er at man her ”har naturen rundt sæ hele tida.” Derfor opplever hun i Havøysund at ”naturkreftan” omslutter henne uansett om hun så sitter inne i stua og ser ut av vinduene. Det som kan sies å være felles for de tomtefaste mennene, og for de fleste tomtefaste kvinnene, er at de i stor grad har partnere som heller ikke er særlig opptatt av aktiviteter vi vanligvis forbinder med naturbruk og friluftsliv.

Ingen av de tomtefaste informantene definerer seg som friluftsmennesker, og de understreker at friluftslivsmulighetene i Finnmark *ikke* hadde noen avgjørende betydning for at de valgte å bosette seg i dette området. Praksiser rettet mot naturen hevdes videre å ikke ha noen betydning for deres positive stedsopplevelser i Havøysund eller Vadsø. Det er likevel slik at en del av innflytterne i denne kategorien forteller at de synes det er herlig å sitte i solveggen hjemme og se utover det åpne landskapet – med høy himmel og langstrakt hav.

Tomtefaste kvinner og menn forteller om svært like former for naturbruk og naturopplevelser. Fellesnevneren er at naturen for mange ser ut til å utgjøre en sentral estetisk ramme omkring deres hverdagsliv, men at konkrete aktiviteter ute i naturen ikke defineres som nødvendige for å oppleve naturen. Den omslutter uansett folk – hele tiden. Dessuten har jeg påpekt at livsfase ser ut til å være en sentral dimensjon for å belyse de tomtefastes naturpraksiser, da mange av dem er enten yngre voksne eller godt voksne uten hjemmeboende barn. Det er i mitt materiale, som nevnt, langt vanligere å være tomtefast i Havøysund enn i Vadsø. Det er vanskelig å si om dette først og fremst er relatert til informantenes opplevelser av landskapsmessige, værmessige eller andre aspekter ved Havøysund og Vadsø som steder, eller om det heller handler om forskjeller i informantutvalget på de to stedene.

Nærområdebrukerne: Småbarnsforeldres naturbruk bidrar til hverdagstrivsel

Nærområdebrukerne inkluderer informanter som forteller om regelmessige spaserter i nabolaget, aketurer med barna i nærområdene, turer i fjæra, fisketurer med barna om sommeren, hytteturer med bålkos osv. Flertallet av disse informantene sier at slike praksiser bidrar til gode naturopplevelser og dermed til hverdagstrivsel i Havøysund og Vadsø. Jeg plasserer, med basis i analysene, nesten halvparten av havøysundinformantene samt et stort flertall av mine vadsøinformanter i denne kategorien. Det betyr at det i mitt materiale i Havøysund er omtrent like vanlig for innflyttere å være tomtefaste eller nærområdebrukere, mens det blant mine vadsøinformanter er langt vanligere å være nærområdebrukere. Nærområdebrukerne omfatter, i likhet med de tomtefaste, kvinner og menn i ulike aldersgrupper, med ulik grad av utdanning og med forskjellige tidligere stedserfaringer. Det kan likevel påpekes at vi finner en stor andel småbarnsforeldre i denne kategorien. Noen av disse forteller at de var langt mer aktive friluftsmennesker før, men at barnas omsorgsbehov i dag setter visse begrensninger. Dette gjelder for eksempel Hans i Vadsø. Andre forteller tvert imot at de som småbarnsforeldre kommer seg mer ut enn tidligere, som for eksempel Åshild og Onar i Havøysund.

Blant nærområdebrukerne er det, i likhet med de tomtefaste, ikke mange som selv definerer seg som friluftsmennesker. Flertallet fremholder dessuten at friluftslivsmulighetene i nord *ikke* hadde noen avgjørende betydning for at de valgte å bosette seg i dette området. Det vil i

det følgende likevel bli tydelig at bruk av nærområdene er en viktig dimensjon ved innflytteres hverdagsliv i Havøysund og Vadsø, en dimensjon som bidrar til positive stedsopplevelser. Nærområdebrukerne forteller om et stort mangfold av aktiviteter. Dette gjelder for både Vadsø og Havøysund. De kvinnelige nærområdebrukerne forteller mye om det å ”gå på tur” i nabolaget og i nærområdene. For noen handler det mest om det å ”få frisk luft”, mens det for andre kvinner også handler om ”trim”. Å dra på fisketur er også et tema som går igjen, særlig blant de mannlige informantene. Det fortelles om pilketurer på fjorden, isfiske på et av de nærliggende vannene om vinteren, eller om elvefiske etter laks i en av de lokale elvene. Noen få familier (begge steder) har dessuten egne snøskutere som i hovedsak mennene bruker. Skuterbruken handler i følge mennene om å transportere mat og ved til hytta om vinteren, eller om å transportere både kone, barn og nødvendig utstyr når de skal på dagstur til et fiskevann. Skuteren er tilsynelatende mannens prosjekt, selv om flere kvinnelige partnere forteller at de synes det er artig ”å være med” på skuterturer. Et par familier begge steder disponerer en båt som de bruker for kortere turer i nærområdene og litt fiske på fjorden – båten er også først og fremst mannens prosjekt. Noen få mannlige informanter i begge kommuner forteller dessuten at de driver litt med fugletitting og naturfotografering, og en liten håndfull menn forteller at de også jakter litt om høsten, hovedsakelig etter ryer. Mine informanter er videre i liten grad involvert i jakt og høsting. I stedet forteller foreldre om å være i lag med ungene i fjæra, å være på fisketur med ungene, å være på båltur eller kortere familieturer til fots eller på ski.

I Pedersen Gurholts materiale fra 10-15 år tilbake er det slik at det kun er *mødrenes* fortellinger som relateres til barna og familiens behov. Hun skriver følgende: ”Kvinnens friluftsliv hører privatsfæren til, og er familiebasert og familieorganisert.” (Pedersen, 1999:332). Og hun fortsetter:

Det er ofte lite legitimt for kvinner å gjøre krav på de samme muligheter eller stille spørsmål ved de konsekvenser mennenes aktiviteter får for kvinners hverdag. Hensynet til å realisere friluftaktiviteter styrer oftere menns prioriteringer i hverdagen mens kvinner tilpasser egne behov etter de behov den/de har som er avhengig av deres omsorg (ibid).

Mitt materiale tyder på en endring i kjønningen på dette feltet, da det er omtrent like vanlig at mødre som fedre forteller om å tilpasse egne aktiviteter til familiens situasjon. Hans i Vadsø er en av disse. Han forteller at han drev langt mer med forskjellige former for friluftsliv i

studietiden, og utdyper: ”Æ sku gjerne brukt naturen langt mer, men vi e en barnefamilie med tre små nu. Det blir forhåpentligvis større muligheta etter hvert.” Dette ser vi også i eksempelet om Truls og Inger-Marie, der Truls, selv om han i stor grad driver med sine egne aktiviteter uavhengig av hva samboeren måtte ønske, tross alt legger vekt på at ungen, jobben og husoppussingen kommer først i prioriteringskøen. Dermed blir det langt mindre jakt og skuter enn før. I Pedersen Gurholts materiale kommer det videre frem at kvinnene sjelden drar på tur alene, og at de i stedet er bakkemannskap når mannen er på tur (ibid). Min studie bekrefter dette, men viser samtidig endring. Forskjellen er at om mor er hjemme med barna mens far og kompisene er på tur – det være seg på hytta, på jakt eller fotballtur – er far til gjengjeld hjemme med barna når mor drar på jentetur til Murmansk, Tromsø eller Oslo ved en senere anledning.

Overskriderne: Naturbruk er sentralt for hverdagstrivsel – men fører ikke alltid til bofasthet

Den siste kategorien er overskriderne. Dette omfatter et lite antall kvinner og menn i Havøysund og Vadsø som forteller at praksiser rettet mot naturen utgjør en svært sentral del av deres hverdagsliv, og som beretter om regelmessige turer i stadig nye landskap. Overskriderne i mitt materiale er par med og uten barn som sammen drar på ulike turer av ulik lengde og varighet med båt, kajakk, på ski og til fots. De har høyere utdanning, og er vant med en utstrakt naturbruk fra barndommen av.

Overskriderne er tidligere i kapittelet representert ved Rannveig og Per-Kristian samt Magnhild og Reidar. Overskriderne forteller at friluftslivsmulighetene i Finnmark spilte en viktig rolle da de bestemte seg for å bosette seg i regionen. Deres forskjellige praksiser rettet mot naturen er videre sentrale i deres hverdagsliv. Disse informantene representerer unntak av begge kjønn, men har felles situering i den forstand at de er oppvokst i Norge, de har høyere utdanning og er yngre voksne eller småbarnsforeldre. Jo Little (2002) viser fra sin forskning i Storbritannia at det finnes store forskjeller med tanke på etablerte forestillinger om hva som passer seg for kvinner og menn med tanke på friluftsliv. Hun skriver blant annet: ”While women are increasingly involved in recreational and sporting activities that take them into ‘wilderness’ environments, their presence there may be seen as unsettling and inappropriate” (Little, 2002:65). Og hun presiserer: “Women clearly belong in the spaces of the rural community but not in the spaces beyond unless accompanied by a man or as part of a larger

group.” (ibid:66). Friluftsforskningen fra Finnmark nyanserer slike betydningssammenhenger. Det er imidlertid heller ikke i en nordnorsk kontekst vanlig at kvinner flest går lengre turer på vidda helt alene, og det å mestre utmarka kan også her forstås som ”et symbol på mannlighet” (Pedersen, 1999:334). Dette kan tolkes dit hen at det i Finnmark finnes kjønnede forventninger til mannlige innbyggere om at de ”bør” være opptatt av natur, jakt, fiske og friluftsliv. Det motsatte kan forstås som en mangel, og må forklares. Spor av slike betydningssammenhenger finner vi også i Nina G. Bergs studie av innflyttere på bygda utenfor Trondheim, der en mannlig sykepleier uten interesse for naturen opplever at det blir satt spørsmålstegn ved legitimiteten ved hans måte å konstruere sitt mannekjønn på (Berg, 2002; jf også Bye, 2003, 2009). For kvinner er dette annerledes: Kvinnelighet er ikke konstruert så tett opp mot praksiser rettet mot naturen, og de kan i større grad selv bestemme hvorvidt de ønsker å vise interesse for dette feltet. Dette kan muligens bidra til å belyse en interessant kjønnsforskjell som ble vektlagt ovenfor, nemlig at mannlige innflyttere forteller at de driver med langt *flere* forskjellige former for naturrettede aktiviteter enn hva kvinnene gjør. Fortellinger om et slikt mangfold kan blant annet tolkes som et tilsvarende på ovennevnte forestillinger omkring mannlig naturorientert kjønnsidentitet i ulike rurale strøk. Det at Guttorm i Vadsø med største selvfølgelighet likevel proklamerer at han ”hater friluftsliv”, nyanserer slike kjønnede sammenhenger, og viser muligheter for å overskride lokale kjønnede forventninger.

Naturbruk og naturoplevelser, kjønn og sted

Dette kapittelet startet med å gi et innblikk i innflytteres fortellinger om vær og landskap. Mange av mine informanter har høyere utdanning, og de fleste har lønnsarbeid som ikke er knyttet direkte til natur og landskap, slik at deres fortellinger handler om fritidsmessige og estetiske dimensjoner. De presenterer dermed landskapet i nord først og fremst som et godt sted å puste, trimme, finne roen osv. Dette gjelder for alle informanter, uansett hvor mye eller hvor lite de ferdes ute i naturen. Innflytterne som er mobile og som har tilknytning til flere steder, ser ut til å oppleve klimaet i Havøysund og Vadsø på en særlig positiv måte. Det kan være ulike forklaringer på dette. En forklaring er de mobile velger å reise til syden eller besøke barn eller venner på den mørkeste vinteren eller i mai når vinteren ennå ikke helt har sluppet taket, slik at de på denne måten kompenserer for lange vintersesonger i nord.

Det er ingen som forteller at de valgte å flytte til Vadsø og Havøysund kun på grunn av friluftsmuligheter eller landskap som sådan, men det positive ved beliggenheten ved kysten blir vektlagt av flere av innflytterne, særlig i Havøysund⁹¹. Dette er også relatert til forestillingen om det ”åpne sosiale fiskeværet” hvor det er lett å bli kjent med folk. Dette er et tema vi kommer tilbake til i kapitlene om det kompakte sted og om mobilitet. I Vadsø er fortellingene om vær og landskap generelt sett noe mer positive enn i Havøysund, men det kommer begge steder frem at mange innflyttere mener at nettopp opplevelsesdimensjonen ved den arktiske naturen i seg selv bidrar til trivsel i nord.

De tomtefaste holder seg stort sett innenfor tomtegrensene hjemme eller på hytta. De tomtefaste er situert på forskjellige måter. Med tanke på livsfase er særlig to grupper representert, nemlig yngre voksne uten barn samt eldre (godt voksne) kvinner og menn. Noen av de tomtefaste informantene forteller om gode opplevelser av å være midt i naturen selv om de sitter innendørs eller hjemme i hagen, mens andre i denne kategorien sier at de ikke er særlig opptatt av naturen, og at deres (få) eksempler på naturbruk og naturopplevelser har liten betydning i hverdagslivet. De tomtefaste bor dermed ikke i Vadsø eller Havøysund på grunn av naturen eller gode muligheter til forskjellige former for friluftsliv. Det er i stedet andre aspekter ved deres hverdagsfortellinger som bidrar til å belyse disse informantenes stedlige trivsel.

Nærområdebrukerne er den vanligste kategorien i mitt materiale (nesten halvparten av havøysundinformantene i tillegg til et stort flertall av vadsøinformantene). Disse er også situert på forskjellige måter, men mange av dem er småbarnsforeldre som forteller at de bruker sine nærområder aktivt til aketurer, bålturer, båtturer, fisketurer, skuter- og skiturer sammen med familien. I forhold til kjøpning av friluftspraksiser blant nærområdebrukerne, viser analysene at mennene forteller om et bredere spekter av aktiviteter, samt om aktiviteter som i stor grad krever forskjellige former for utstyr. Kvinnene på sin side beretter i større grad enn mennene om spaserturer i nabolaget og nærområdene med tanke på rekreasjon og trim. Natur og friluftsliv var for nærområdebrukerne ikke en hovedmotivasjon for å flytte til Finnmark, men det å være ute i naturen på forskjellig vis bidrar helt klart til trivsel i hverdagen.

⁹¹ Jf. kapittel 5 ”Om å flytte mot nord”.

Et lite mindretall av mine informanter av begge kjønn er kategorisert som overskridere. Disse oppsøker stadig nye steder. Natur og friluftsmuligheter i Finnmark utgjorde en viktig motivasjon for å bosette seg i Finnmark, og praksiser rettet mot naturen utgjør en viktig dimensjon i det daglige. Det er likevel ikke slik at overskriderne nødvendigvis ser for seg at de blir boende i Finnmark for evig og alltid. For, som Per-Kristian sier: Det er mange steder i Norge hvor det finnes nydelig natur, og hvor man kan drive med et spennende friluftsliv!

Blant mine informanter er det få som driver med jakt og/eller bærplukking, men det er flere menn som forteller at de plukker bær, enn det er kvinner som forteller at de er med på jakt. Det er også få som forteller at de bruker å dra på lange skiturer eller fotturer på fjell og vidde. En del informanter, særlig menn, liker skuterturer. Men det vanligste blant både kvinnelige og mannlige informanter, det er rett og slett fortellinger om å gå turer i nabolaget, samt om "å være ute" i akebakken, i fjæra, langs elvebredden, i hagen og i hytteveggen. Det rapporteres i denne sammenheng om et stort mangfold av det vi i vid forstand kan kalle frilftsaktiviteter i nærområdene. Her nytes høy himmel og vid utsikt. Det er dermed ikke særlig mange trimmere, høstere eller overskridere i mitt materiale, men derimot er det atskillige kvinner og menn som setter pris på naturen som estetisk ramme og som arena for ulike utendørs hverdagsaktiviteter.

Om friluftsmulighetene i Finnmark ikke oppgis å ha vært en motivasjon for å flytte til regionen, utgjør likevel forskjellige praksiser rettet mot naturen en viktig dimensjon ved både nærområdebrukerne og overskridernes trivsel i både Vadsø og Havøysund, uansett kjønn. Naturen som estetisk ramme omkring ens hverdagsliv inngår videre som en sentral komponent i mange av mine informanters stedsopplevelser – uavhengig av hvor lite eller hvor mye man ferdes i naturen. Det synes dessuten som om kvinner og menn i mitt materiale ikke har så ulike praksiser med hensyn til hva de gjør og med hensyn til hvordan de opplever det de gjør. Dette kommer klart frem når jeg sammenligner med tidligere forskning om kjønn og friluftsliv, ikke bare i Nord-Norge (Pedersen 1999, 2003), men også i Storbritannia (Little 2002). Sammenlignet med Gurholt Pedersens avhandlingsarbeid, tyder mitt materiale på at det kjønnede betydningsfeltet er i endring på den måten at kvinner beveger seg inn på felt som tidligere ble konnotert som mannlige og *motsatt*. Fedre forteller for eksempel at de driver med aking med barna, de prioriterer kortere familieturer i stedet for egne langturer, og det virker som at det til en viss grad er lov for menn å si at de *ikke* er interessert i friluftsliv – uten at man dermed risikerer å miste ansikt. Samtidig finnes det noen kvinner/mødre som forteller

om langturer, fisketurer, og som beretter om en viss interesse for skuter og jakt. Følgelig viser dette kapitlet at både feminitet og maskulinitet relatert til naturbruk er i endring, og det på måter som er overskridende sammenlignet med kjønnsanalyser i mer etablerte ruralitetsstudier. Dette åpner for nye former for naturbaserte positive stedsopplevelser for både kvinnelige og mannlige innflyttere i nord.

9. Det kompakte bosted. Fortellinger om lokale praksiser kjønn og stedsopplevelser⁹²

Stedsfortellinger og lokale praksiser

Flere studier peker på at stedlige fritidsaktiviteter og -tilbud utgjør et sentralt aspekt ved kvinner og menns hverdagsliv, og bidrar til å gi mening i tilværelsen (jf. Stenbacka, 2001). Slike perspektiver utgjør en motsats til Bauman (1992) og Giddens (1991) som, slik jeg var inne på i teorikapittelet, hevder at sted i dagens samfunn er i ferd med å miste sin betydning som meningsbærer i folks hverdagsliv. Jeg vil, i tråd med Stenbacka (ibid), i det følgende presentere og analysere en empiri som støtter argumentet om bostedets fortsatte betydning. Jeg er i dette kapitlet særlig opptatt av om kjønn, og til en viss grad tidligere stedserfaringer, ser ut til å spille noen rolle med tanke på å forklare hvordan ulike innflyttere opplever det stedlige fritidstilbudet og småstedets sosialitet. Jeg er dessuten opptatt av å belyse hvordan innflytteres stedsopplevelser også skapes gjennom det vi kan kalle overlokale ”kontrastfortellinger”. For de fleste innflytterne i dette materialet danner Oslo et sentrum i overlokale diskurser om hvor og hvordan man kan leve det gode liv. Slike kontrastfortellinger utgjør på mange måter en standard som innflyttere i Vadsø og Havøysund måler sitt hverdagsliv opp imot. De utenlandske innflytterne kjenner også til slike diskurser, og bruker i tillegg kontrastfortellinger fra eget hjemland.

Dette kapitlet analyserer hvilke stedsopplevelser som kommer til uttrykk gjennom mine informanternes fortellinger om det vi i bred forstand kan kalle stedlig kultur og sosialitet. Hvordan opplever forskjellige innflyttere det stedlige tilbudet relatert til idrett, kultur, foreningsliv, velferd og handel? Er det for eksempel forskjeller i kvinner og menns praksiser

⁹² Deler av dette kapitlet er skrevet om til en artikkel som nylig er akseptert for publisering i Tidsskrift for Kulturforskning (Munkejord, 2009c).

rettet mot stedet, både med tanke på type aktivitet og hvor mye tid kvinner og menn bruker på slike aktiviteter? Etter å ha analysert informantenes fortellinger om egne praksiser rettet mot lokalsamfunnet, vil jeg drøfte deres fortellinger om betydninger relatert til god privatøkonomi innenfor tiltakssonen, den ambivalente gjennomsiktigheten som kan prege små steder, småsteders trygghet, samt fortellinger om stedenes tilbud med tanke på handel og service. Deretter følger en analyse av innflytteres fortellinger om tilhørighet og tilknytning. Avslutningsvis vil jeg diskutere innflytteres beretninger om geografisk, kulturell og sosial nærhet, for å undersøke hvilken rolle det jeg vil kalle "rural kompakthet" spiller i konstitueringen av kvinnelige og mannlige innflytteres kjønnete stedsopplevelser på tettbygde småsteder som Havøysund og Vadsø.

Fortellinger om lokale praksiser

Oversikten over fritidstilbud⁹³ viser at det er et relativt bredt fritidstilbud på organisasjonssiden for både kvinner og menn i både Havøysund og Vadsø. I tillegg til disse tilbudene finnes det en del møteplasser i form av kafeer og ulike kulturtilbud. Jeg vil i det følgende belyse hvordan forskjellige innflyttere i Vadsø og Havøysund forteller om fritidstilbud i vid forstand, samt kort se på hvordan de forteller om det lokale handels- og servicetilbudet mer generelt. Hvilke funksjoner fyller slike tilbud? Representerer de kanskje et avbrekk i hverdagen, samtidig som de utgjør en møteplass der deltakerne får sosialt og kulturelt påfyll? Med tanke på å belyse kjønnete betydningssammenhenger, er jeg særlig opptatt av det jeg kaller egentid, altså i hvor stor grad kvinner og menn forteller om egne faste aktiviteter uten barn til stede. Slik egentid kan praktiseres i form av for eksempel quizkveld, TV-kveld med venner, en fast turkveld i uka, eller i form av deltakelse i lag og foreninger som kor, historielag, håndball eller annet. Denne interessen for egentid er basert i forskning som tilsier at kvinner, og særlig mødre, i dagens samfunn i mindre grad enn menn evner å skaffe seg egne pusterom i hverdagen (Magnusson, 1998). Også resultater fra ruralforskningen i Storbritannia tilsier at kvinner i rurale strøk har vanskeligere kår for å få dette til enn kvinner i urbane strøk (Little, 2002). Jeg ønsker dermed å undersøke hvordan dette forholder seg blant innflytterkvinner og -menn i Havøysund og Vadsø. Videre vil jeg undersøke kjønnete praksiser og betydningssammenhenger relatert til frivillig arbeid. Lokalsamfunnslitteratur fra både Storbritannia (Little, 2002) og Finnmark tyder på at frivillig arbeid er et svært kjønnet

⁹³ Se kapittel 4.

felt, selv om det er endringer å spore i de senere forskningsbidragene (Gerrard, 1975, 1999, 2000). Jeg vil derfor gjøre en analyse av kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om frivillig arbeid, samt undersøke om ulike former for sterk involvering i bostedet fører til høy trivsel, eller om det er slik at ildsjelene – altså de som tar ansvar for en rekke sosiale arrangement på bostedet – tvert imot opplever at denne innsatsen er slitsom i så stor grad at det går på trivselen løs. Jeg starter under med å se på hvordan småbarnsforeldrene forteller om fritidstilbudet rettet mot barn og unge i Vadsø og Havøysund. Deretter følger en analyse av ulike innflytteres fortellinger om deltakelse og frivillig arbeid relatert til forskjellige sosiale sammenhenger.

Bra og bredt fritidstilbud rettet mot barn og unge

Småbarnsforeldrene i både Vadsø og Havøysund forteller at de er tilfredse med fritidstilbudene for barna i kommunen. Alle mine informanters barn over yngre barnehagealder har minst én fast aktivitet i uka på programmet. I Vadsø er dette for eksempel turn, fotball, håndball, kor, teater og speider, mens det i Havøysund dreier seg om barnekunstgruppe, teaterlek, skolekorps, fotball og håndball. Småbarnsmoren Astrid i Havøysund, uttrykker seg slik:

Ja, det e jo ikkje sånn at ungan må gå rundt og drive dank og finne på galskap for å få ettermiddagan til å gå. Dem har jo både klubbkvelda, fotball, innebandy, handball, kulturskolen, barneidrett... Det e et kjempebra idrettstilbud her. Og det trur æ e viktig. (...) Ja, e e jo kjempeimponert over at denna lille plassen her har et så utruglig godt fritidstilbud for ungan, for dar e vokste opp, hadde vi ingenting.

Også tilbakeflytteren Ingunn og hennes mann, Raj fra Asia skryter av fritidstilbudet i Havøysund, også det som er rettet mot stedets ungdom:

Ingunn: Æ trudde faktisk ikke det va nokka for ungdommen å gjøre her, men dem e lite hjemme. Dem e ute i lag med kompisa, dem har ungdomsklubben, idrett, musikk... Dem har nok å gjøre. Æ synes ikke dem e like flink å aktivisere sæ som da æ vokste opp, sånn utelek, men...

Raj: ...Det e en helt anna generasjon.

Ingunn: ...Men dem e jo flink til det her og. Dem e jo mye oppi fjellan og spring, og dem e på fotballbanen.

Dag og Sigrid i Vadsø forteller, i likhet med informantene i Havøysund, at de som foreldre er fornøyde med barnas fritidstilbud. De forteller at barna har prøvd seg på fotball, håndball,

fløytespill og diverse andre aktiviteter, og at de alltid har en aktivitet eller to de driver med fast. Foreldrene forteller at det kan bli litt kjøring og oppfølging, men at det for det meste går veldig greit i hverdagen.

Det gode fritidstilbudet for barna bidrar til at innflytterfamiliene med små barn trives godt i Havøysund og Vadsø. Foreldrene mener at også ungdommen har et rimelig bra tilbud på de to stedene, selv om ungdomsmiljøet i Havøysund beskrives som noe sårbart, slik jeg kommer tilbake til senere i dette kapittelet. Enkelte småbarnsforeldre peker dessuten på at de gjerne skulle hatt et enda bredere aktivitetstilbud for sine barn. Chantale i Havøysund sier for eksempel at hun ønsker seg dansekurs for jenter og judotrening for gutter. Det finnes i mitt materiale likevel ingen tilfeller der innflyttere forteller at ønsket om et bredere tilbud i seg selv er en drivkraft som gjør at de retter blikket ut mot andre mulige bosteder. Tvert imot. Havøysund og Vadsø beskrives som svært attraktive bosteder på dette området.

Deltakelse i kjønnete fritidstilbud på bostedet

I Vadsø forteller innflytterkvinner om mer eller mindre faste programposter i fritiden. Noen kvinner deltar i organiserte aktiviteter som (bedrifts)håndball, korps, bridgeklubb og hestesportsklubb. Birgitta, som både spiller bedriftshåndball og bridge, forteller om håndballen:

Jeg er med på et bedriftshåndballag som alltid har vært veldig inkluderende overfor alle nye søringer som er kommet hit både før og etter meg. Et sånt håndballag som bare tok meg inn. Vi spiller kamp hver tirsdag, og drikker øl etterpå.

Andre kvinner forteller at de trener regelmessig aerobic eller styrke på treningssenteret, at de er med i "syklubb" (hvor ingen driver med håndarbeid) eller at de går fast på quiz. De fleste legger videre vekt på at de også prøver å få med seg teaterforestillinger, kino og konserter, og at de liker å møte venninner på kafé, samt at de får besøk eller selv besøker venner og kjente. Flertallet av kvinnene forteller dermed at de har det jeg tolker som egentid og pusterom i hverdagen hvor de kun har seg selv å tenke på. Småbarnsmødrene i Havøysund ser i noe mindre grad ut til å ha fritidsaktiviteter som de driver med på egenhånd, uten at også barna er med. Det er bare de få mødrene som deltar fast på organiserte tilbud som aerobic og husfliden som forteller om *regelmessige* og faste pusterom for seg selv. Ellers forteller kvinnene i Havøysund i stor grad om samme type praksiser som i Vadsø, men med noe mer vekt på

kaffebesøk og mer uformelle sammenkomster i privat regi. Astrid, som driver blomsterbutikken, forteller for eksempel at hun har brukt å gå på aerobic. ”Og ellers”, legger hun til, ”ellers e det no sånn at man fær på litt kaffebesøk her og der, men ikkje nokka fast...” Ingunn sier det samme: ”Når vi bor på et så lite sted, så kan vi forsvinne en time selv om vi har unga. Æ kan gå på kaffebesøk til en nabo mens ungan e hos kompisa.”

Mennene forteller om tilgang til egentid i både Havøysund og Vadsø. Noen få menn er med i lag og foreninger. Dette er (bedrifts)fotball og golf i Vadsø, innebandy og bridge i Havøysund. I tillegg til lag og foreninger går mennene i Vadsø på treningssenter, de driver med egentrening, og de møter kompiser over en øl på puben. De forteller også at de går noe på kino, konserter og kulturarrangementer, men tilsynelatende i noe mindre grad enn sine kvinnelige partnerne. I Havøysund har mennene en lengre liste over fritidsaktiviteter. I tillegg til kaffebesøk, basseng og kino, forteller de om kabel-TV og filmkvelder med kompiser, kjøring med radiobil, pistolskyting og jogging. Utover dette forteller innflyttere av begge kjønn i både Havøysund og Vadsø at de setter av en del tid til lesing av litteratur, skriving, fotografering og kryssord, samt koselig samvær med venner – gjerne i regi av mat- og vinklubber. Brigt i Havøysund sier for eksempel at han opplever å ha en tilfredsstillende fritid. Han forteller at han trener innebandy, og at han har gode kompiser som han treffer regelmessig over en øl eller for å se en film:

Du har en del tilbud her ikke sant? Vil du drive med idrett, kan du velge mellom håndball, fotball og innebandy. Vi hadde en konsulent som va vant med å drive med klatring og fallskjermhopping. Ha va vant med de tilbudan, så han savna dem. Men viss man tilpasse sæ, kan man være fornøyd med det som finnes her. Sånn for min del: Helt fantastisk, ikke sant? Æ spiller innebandy. Kjempegreier. Og æ har noen kompisa som æ ser film i lag med. Han ene har projektor, og vi e et gjeng som e rimelig mye sammen, en håndfull persona. Så du kan fylle dagen så mye at du får ikke tid å kjede dæ. Spesielt ikke for mæ med en unge som ikke e i seng før klokka halv ni. Og når man studere og skal bruke et par tima kver kveld, så presse du kveldan ganske langt. Så for min del har æ det helt fint her...

Cecilia og Hans, som begge har vokst opp i Finnmark men som tidligere har bodd i ulike storbyer i Norge, forteller at de er fornøyde med kulturtilbudet i Vadsø. De sier det slik:

Cecilia: Det skjer mye her til å være en så liten by. Konserta. Samtidig får man med sæ det som skjer. Det e ikke sånn som i Oslo at det e så overveldanes tilbud at du ikke får gjort nåt, sant? Men her e det liksom, ja, man får med sæ det som skjer. Det e klart, det kommer litt større navn til større plassa. Her blir det litt mer lokale aktøra.

Hans: Ja, altså, det e ikke no argument det her med kulturlivet. De småbarnsforeldran som vi kjenner i Oslo, dem e på en tiendedel...

Cecilia: Mye mindre enn oss.

Hans: Vi går mye mer ut enn dem, selv om vi har det samme utgangspunkt, og gikk like mye ut i studietida.

Mai: Ka handler det om? Her e det veldig tilgjengelig, er det noe annet?

Hans: Vet ikke. Man får jo et behov for å støtte det som e også.

Cecilia: Og så kommer du dæ som regel inn, du trenger ikke stå i kø, også, sant? Treffe kjentfolk. Møteplass. Det e også et argument, for det e stort sett de samme som går på kino, som går på konserta, det e de samme fjesan.

Hans: Sånn sett e det mye mer sosialt her. Går du på operaen i Oslo, går du inn, kjenner ingen, og så går du hjem, og så tar man et glass vin for å fremstå som kulturell.

Hans og Cecilia forteller at de opplever at det er enklere å få med seg kulturelle arrangementer og tilbud i Vadsø enn hva som var tilfellet da de bodde i hovedstaden. Denne opplevde tilgjengeligheten handler blant annet om at man i Vadsø har lyst til å støtte opp om det som skjer, og at de kulturelle arrangementene også fungerer som sosiale møteplasser. Dette med avstander og transporttider trekkes også frem: I Vadsø er alt innenfor en radius på fem minutter, og dermed tar det å delta på kulturelle arrangementer mindre tid i en travel hverdag enn hva som er tilfellet på større steder med større avstander. Dessuten er tilbudet i Vadsø variert, men ikke mer enn at man lett klarer å få med seg det som skjer gjennom ulike informasjonskanaler. Det kan for øvrig være verdt å understreke at Cecilie og Hans i dette sitatet eksplisitt sammenligner kulturtilbudet i Vadsø med tilbudet i Oslo. Det kommer her frem at riktignok er tilbudet mye bredere og preget av større navn i hovedstaden. Men, ulike aspekter, som korte avstander innad på stedet samt poenget om at kulturtilbud her fungerer som en sosial møteplass, gjør at Hans og Cecilia mener at det som småbarnsforeldre i Vadsø er "lettere å være kulturelt aktiv" enn hva som er tilfellet sørpå. De viser i denne sammenheng til venner som fortsatt bor i Oslo, og som nå får med seg færre konserter og andre kulturelle arrangementer enn dem selv. Det finnes imidlertid også innflyttere i Vadsø som opplever at det skjer veldig lite sosialt og kulturelt på stedet. Liisa, som er en godt voksen dame opprinnelig fra Finland, svarer for eksempel følgende på mitt spørsmål om hun bruker forskjellige fritidstilbud i Vadsø:

Liisa: Nei, det blir lite av det. Det e lite tilbud som æ kunne tenke mæ å bruke. Æ e veldig glad i klassisk musikk. Æ bruke å gå på det som da e, men det e ikke så mye. Æ går noe på kino, det e stort sett det, da.

Også i Havøysund forteller enkelte innflytterkvinner om savn når det gjelder møteplasser i form av kafeer og kulturtilbud. Åshild, som er innflytter med høyere utdanning (fra Østlandet), forteller dog at hun opplever å finne mening i de tilbudene som finnes, til tross for at hun beskriver det stedlige fritids- og kulturtilbudet som noe begrenset:

Jeg føler jo at vi får impulser og at det skjer ting. Jeg har aldri kjeda meg i Havøysund. Men det er klart at jeg har savna rockekonserter. Mere min musikk, holdt jeg på å si. Rock og jazz. Litt aent. Litt flere konserter, kino og teater. Men... Du fyller opp hverdagen din med andre ting – av det som du har mulighet til, liksom. Og så lenge det er verdifullt og gir mening, så føles tilbudet helt greit...

Det er dermed både forskjeller innad i Vadsø og Havøysund og mellom de to stedene med tanke på hvordan ulike innflyttere opplever de stedlige fritids- og kulturtilbudene. De fleste intervjuede innflytterne i Vadsø forteller at de får sine kulturelle og sosiale behov dekket, selv om noen få beskriver det stedlige kultur- og fritidstilbudet som for begrenset. I Havøysund forteller noe flere innflyttere om savn av enkelte tilbud. Dette gjelder særlig kvinnelige innflyttere med høyere utdanning – som for øvrig er de som trives best jobbmessig i Havøysund. Tilbudene i Havøysund presenteres generelt som ”relativt gode, stedets størrelse tatt i betraktning”, men enkelte påpeker at stedet likevel er for lite til å evne å imøtekomme ”smalere” interesser.

At såpass mange kvinnelige og mannlige innflyttere forteller om en rimelig bred deltakelse i stedlige fritids- og kulturtilbud blant både voksne, barn og unge, utgjør en kontrast til Susanne Stenbackas avhandlingsarbeid om urban–rurale innflytteres hverdagsliv i fire bygder i Sør-Sverige (2001). Informantene hennes forteller i stedet i stor grad om hverdagspraksiser rettet mot eget hus og familie, og er i liten grad orientert mot fellesarenaer og møteplasser på det nye bostedet. Stenbacka peker dermed på muligheter for at bygdas tiltrekningskraft, basert på forestillingen om nettopp den sosiale og åpne bygda i Sverige, kan miste noe av sin styrke, i og med at ruralinnflytteres praksiser i hennes studie i liten grad bidrar til å skape nytt innhold til denne diskursen. Lite tyder på at dette er i ferd med å skje i mitt materiale.

Frivillig arbeid: Om å drive fritidstilbud i Vadsø og Havøysund

Noen kvinner og menn, de fleste småbarnsforeldre, forteller at de er engasjert i frivillig arbeid i Vadsø og Havøysund. Mange forskjellige praksiser kan inkluderes i dette begrepet. Det å drive husflidlaget, ordne belysning til akebakken samt det å være engasjert i lokalpolitikken,

er vel rimelig uproblematisk eksempler. Men hva med foreldre som gjør en ekstra innsats som trenere for barnas fotballag? Eller mødre som lager pizza og kaker i forbindelse med et større korpsarrangement? Sistnevnte er eksempler på praksiser som kan oppfattes som å være i skjæringspunktet mellom ”omsorgsarbeid”, ”pliktarbeid” og ”frivillig arbeid”. Samtidig er det ikke slik at alle foreldre forteller at de er involvert i denne type arbeid. Ikke alle har barn som involverer seg i aktiviteter som krever noe særlig av foreldrene. Ingen foreldre forteller for eksempel om andres forventninger knyttet til tilstedeværelse, basararrangement eller annet i tilknytning til aktiviteter som kor, syklubb eller teatergruppe. Og selv blant foreldre som har barn med hobbyer som fotball og håndball (som i stor grad forventer at foreldre skal stille opp på ulike vis i forbindelse med kamper og pengeinnsamlinger), varierer foreldrenes fortellinger om egen innsats med hensyn til om de ”bare” kjører på kamper, eller om de også er trenere/hjelpetrenere osv. Det kan presiseres at ”frivillig arbeid” altså ikke alltid utføres helt frivillig. Man gjør en innsats fordi man føler at man ”bør” – i tillegg til at det gjerne føles meningsfylt og givende. I det følgende vil jeg fokusere på innflytteres fortellinger om frivillig arbeid i vid forstand, og undersøke hvordan det frivillige arbeidet er kjønnet.

I mitt materiale er flere foreldre av begge kjønn engasjert som trenere for barnas håndball- og fotballag – i både Havøysund og Vadsø. Det innebærer ukentlige treninger, kamper, cuper, samt forskjellige arrangementer for å tjene penger til utstyr og reisekasse. Noen mødre er engasjert i lokalpolitikken, og sitter i en rekke politiske utvalg og komiteer – også dette i både Havøysund og Vadsø. Dessuten er en av havøysundmødrene leder i husflidslaget, mens en vadsømor er aktiv i blant annet styret i jazzklubben som arrangerer konserter. En annen vadsømor driver hestesportsklubb. De andre som forteller at de driver med frivillig arbeid, er blant annet aktive i styret i historielaget i Havøysund. Et par av de mannlige innflytterne i Vadsø forteller dessuten at de har engasjert seg som henholdsvis fast mannskap i ”hjelpekorpsset” til den årlige Varangerfestivalen i Vadsø, og som trener for nybegynnere i golfklubben i Varanger. I tillegg til disse er det flere kvinner og menn som pleier å gjøre en innsats i forbindelse med ulike sosiale og kulturelle arrangementer i regi av ulike lag og foreninger. Mødre forteller at de baker kaker og stiller opp som vertinner når for eksempel skolekorpsset arrangerer lørdagskafé, mens fedre for eksempel stiller opp som speaker når det arrangeres innebandycup. I Havøysund er både kunstgressbanen og en opplyst akebakke resultater av foreldres (stort sett fedres) frivillige innsats. Det samme er mange vellykkede korps- og idrettsarrangementer hvor særlig mødrene stiller opp og lager mat og ordner opp for de mange tilreisende barnedeltakerne. Onar og Åshild er blant dem som gjør et betydelig

frivillig arbeid i Havøysund, og som opplever at det er meningsfylt å ”gjøre en forskjell” der man bor:

Åshild: Noe av det som er fint med å bo her at du føler at du ”make a difference”. Det er litt sånn: Det synes jo det du bidrar med. Det synes og blir satt pris på.

Onar: Og jeg synes ikke at det gjør noe at det er et ørlite press, jeg da, for faktisk så må noen bidra viss det skal bli noe greie på ting.

Åshild: Nei, det er bare positivt. (...) Å være synlig, det liker jeg veldig godt. Jeg trur jeg ville følt meg fremmedgjort viss jeg skulle fløtta til et stort sted nå hvor samfunnet er mere gruppert.

Frivillig arbeid tar tid og energi. Mitt materiale tyder imidlertid på at de som gjør en slik innsats for fellesskapet samtidig opplever å ha en særlig meningsfull fritid. I min empiri gir de kvinnelige og de mannlige informantene inntrykk av at de er engasjert i frivillig arbeid i omtrent like stor grad. Materialet viser videre at både kvinner og menns repertoar av typer frivillig arbeid i stor grad overlapper hverandre. Både kvinner og menn er ledere i speideren eller på håndballaget, eller de er med på å planlegge og gjennomføre lokale festivaler og kulturarrangementer osv. Samtidig ser vi noen klare felt der kvinner og menn gjør forskjellige ting: Mennene forteller at de ordner belysning i akebakken mens mødrene forteller at de lager mat til korpselg. Dette er ikke i samsvar med Jo Littles studie fra det rurale Storbritannia, hvor mennene knapt drev med frivillig arbeid (2002:78). Little skriver her at det er kvinner ”who run the [rural] society” (2002:80, min presisering). Det kan i denne forbindelse være på sin plass å peke på Siri Gerrards analyse av frivillig arbeid i forbindelse med Skarsvågdagene i Nordkapp kommune (Gerrard, 1999). Studien viser at både kvinner og menn i forbindelse med dette arrangementet utfører viktige, men forskjellige, oppgaver. Mennene fisker for eksempel råvarene til festmiddagen som er et høydepunkt i arrangementet, mens kvinnene tilbereder denne middagen, samt gjør oppgaver relatert til pynting av bord, servering og oppvask. På selve middagen står mennene i front som speakere, møteledere og talere. Gerrards studie viser at om man ser mer nyansert på de enkelte arenaene for frivillig arbeid, vil man trolig fremdeles i dag kunne avdekke et mer kjønnet mønster enn det som kommer frem i analysene ovenfor. Mitt hovedanliggende er imidlertid i denne sammenheng å peke på at det i mitt materiale synes å være slik at kvinner og menns handlingsrepertoar i forhold til frivillig arbeid er i stadig utvidelse, samt at kvinners og menns tidsbruk på denne type oppgaver ser ut til å være rimelig balansert. For øvrig viser også Gerrards materiale visse variasjoner gjennom å peke på at kvinner i stadig større grad deltar i komiteer og styrer samt er med på å bestemme hvordan ting skal være i lokalsamfunnet (ibid).

I Vadsø og Havøysund kan det videre nesten synes som at jo mer engasjert du er i ditt nåværende bosted gjennom frivillig arbeid, desto større er trivselen. Sigve, tilbakeflytter i Havøysund som i sin tid var med på å realisere kunstgressbanen, forteller blant annet:

Æ va med i et team som skaffa den kunstgressbanen vi fikk rundt år 2000. Den e hovedsakelig finansiert med tippemidla. Vi starta mot næringslivet i idrettskretsen her, og fikk støtte fra representanten fra kultur og idrett i fylkeskommunen. Vi la ned masse arbeid og solgte inn prosjektet til kommunen. Banen va jo viktig ikke bare for idretten, men også for infrastrukturen ellers. (...) Det va interessant å være med å realisere det. Da va vi litt stolt!

Samtidig er det skjøre sammenhenger mellom frivillig arbeid og trivsel. Lokale ildsjeler kan brenne seg ut. Derfor er det i mitt materiale også kvinner og menn som forteller at de har hatt en aktiv rolle som ildsjeler og initiativtakere i sosiale sammenhenger tidligere, men at de nå har en pause hvor de har trukket seg tilbake.

Med dette som bakteppe skal vi nå analysere innflytteres ulike fremstillinger av Vadsø og Havøysund som bosteder med vekt på dimensjoner som småsteders sosialitet og fellesskap. Analysene representerer en videre undersøkelse av hvordan forskjellige innflyttere opplever at det fritidsmessig og sosialt er å bo på et lite sted langs kysten av Finnmark.

Fortellinger om sosiokulturelle aspekter ved nåværende bosted

Å bo i tiltakssonen – fortellinger om å ha god privatøkonomi

Ett tema som går igjen i informantenes fortellinger om hva som er positivt ved å bo i Havøysund eller Vadsø, handler om å ha romslig privatøkonomi. Det var jeg som brakte begrepet tiltakssonen inn som tema i intervjuene, og det viste seg, som nevnt tidligere i avhandlingen, at bare rundt halvparten av innflytterne i Havøysund, men flertallet i Vadsø, var seg bevisst at Finnmark ligger innenfor den såkalte tiltakssonen. Som det går frem av kapittelet om flyttemotivasjoner og førsteinntrykk, tyder mitt materiale på at ønsket om å flytte mot nord bare i begrenset grad var motivert av de økonomiske fordelene som ligger i det å bo i tiltakssonen. Men, mange forteller at sonens privatøkonomiske fordeler som nedskriving av studielån, lavere skatt og høyere barnetrygd bidrar til en romslig familieøkonomi når man først bor i Finnmark. Flere legger dessuten vekt på at de bor rimelig.

Å eie både hus, hytte, et par biler, forskjellig turutstyr og en skuter eller fritidsbåt, er dermed ikke uvanlig, selv blant de relativt unge småbarnsfamiliene. Og mange har råd til flere utenlandsturer i året. Guttorm i Vadsø sier det slik:

Økonomisk synes æ også at æ kommer veldig godt ut av det å bo her. Æ har kjøpt hus, eller leilighet e vel heller den rette betegnelsen. Den e vel 65 m², du betal 370 000 for en helt grei husbankstandard, og ka må æ betal i Trondhjem? Ikke sant, æ villa fått boutgifta som va både dobbelt og tre ganga så stort. Så har æ lagt mæ til et høyt forbruk (latter), så æ har ikke råd å flytt heller. Feria, ikke sant? I stedet for én sydentur, så prøve æ å ta to i året, ikke sant? Og helst i mai. Det har man råd til når man bor i Finnmark. Det øke livskvaliteten.

Hans og Cecilia i Vadsø utdyper dette:

Cecilia: Folk har gjerne stort hus, dem har hytte, to bila, ikke sant, skuter. Man har det ganske bra materielt, altså.

Hans: Det har ikke en normal trebarnsfamilie i Oslo. De har kanskje en leilighet og en bil. Men det e ikke så mange som har hytte, skuter...

Cecilia: Så levestandarden e for så vidt ganske høy, og det e noe man kanskje ikke tenker over, for det e jo liksom normalen, sant.

Flere informanter i både Havøysund og Vadsø forteller at de har bedre privatøkonomi enn venner og familie som bor i større byer lengre sør i landet, og at de kan kjøpe omtrent det de ønsker seg. Dessuten forteller flere, særlig i Vadsø, at de trolig har fått bedre stillinger, muligens med høyere lønn, enn de ville fått ellers i landet. Men, mange legger vekt på at de økonomiske fordelene i tiltakssonen i stor grad spises opp av dyrere mat samt høye kostnader i forbindelse med fritidsreising. Flere legger dessuten vekt på at om de har romslig økonomi her og nå, så ligger det få muligheter til "tvungen" sparing i eiendom i Vadsø og Havøysund. Det er med andre ord liten eller ingen verdistigning på den eide boligen, slik at om man skulle velge å flytte, vil man tjene lite eller ingenting på boligsalg. Man vil dermed måtte starte på nærmest bar bakke ved etablering andre steder i landet. Åshild og Onar i Havøysund sier det slik:

Åshild: Det er jo rimeligere boliger og alt, så det er klart at vi har mye bedre råd enn personer i tilsvarende stilling på Østlandet. Dem sliter jo livet av seg med boliglån og studielån og dyrere barnehager og mer reising i hverdagen.

Onar: Men hvorfor kommer dem ikke nordover? Det har jeg aldri skjønt. De skal bo i Oslo! Vi er vel forskjellig!

Åshild: Men det er jo ikke så lukrativt at jeg bor her på grunn av økonomien.

Onar: Nei, vi har jo ikke sagt at vi bor her på grunn av økonomien.

Åshild: Nei, men dem sier jo det, dem vennene våre som har flytta herfra...

Onar: ... at dem får det trangere, ja. Men så fantastisk mye billigere er det vel ikke her oppe? Unntatt det med bolig da. Ulempen er at du får ikke noe for huset her oppe når du selger det, så du er like langt.

Åshild: Ja, det hadde jo sikkert vært en liten bøyg om vi hadde solgt huset her, og så måtte vi ut med det tredobbelte for å få noe tilsvarende der nede...

Onar: Tredobbelte? Vi måtte nok gitt mer enn som så!

Åshild: Nei, vi hadde ikke hatt råd til å kjøpe et så stort hus der nede.

Det finnes én informant som er svært skeptisk til tiltakssonen. Det er Brigt i Havøysund. Han mener at tiltaksssonens økonomiske fordeler er ”negativ for den nordnorske kulturelle identiteten”, og at den fører til en ”sosial stigmatisering” og ”klientifisering”. Han mener dertil at en del av innbyggerne i nord blir helt avhengige av ”tilskudd og gavepakker” fra staten. Brigt legger dessuten vekt på at systemet fører til at Finnmark blir en ”melkeku” i den forstand at personer med høy formell kompetanse bosetter seg i tiltakssonen kun for å få en spennende jobberfaring, for så å dra sørover igjen når praksisen og erfaringsbiten er på plass på CV’en. Flertallet av mine informanter er kraftig uenig med Brigt, og mener at tiltaksssonens fordeler er av stor betydning for nordlige småsteders attraktivitet og utviklingsmuligheter.

Ambivalenser. Fortellinger om handels- og servicetilbud

Et annet tema som innflytterne er opptatt av i sine beskrivelser av Vadsø og Havøysund, handler om stedets velferds- og handelstilbud. Småbarnsfamiliene på begge steder forteller at de opplever å ha gode tilbud, ikke bare på fritids- og kulturfronten, men også når det gjelder barnehage, barneskole og SFO-tilbud. I Havøysund sier en far som selv jobber i kommunen:

Legedekningen her er suveren. Ventetid eksisterer ikke. Du bare dukke opp. Direkte tilgang. Og vi har en kulturskole som er bedre enn de aller fleste steder i Norge. Nu er jeg litt partisk i forhold til min jobb og sånn, men vi har et utrolig godt tilbud, særlig for ungan.

Og han forklarer hvordan det, ifølge ham, kan ha seg slik:

På den kommunale sida så er det ofte sånn at på små plassa litt uttafor er i stand til å yte gode tjenesta, særlig i Nord-Norge, selv om mange ikke tror det, fordi at økonomien i Nord-Norge er relativt mye bedre enn i mange kommuna på Vestlandet for eksempel. Selv om det ikke er en oppfatning veldig mange har, så er det faktisk sånn.

Også i Vadsø forteller flertallet at de er fornøyde med de kommunale tilbudene relatert til oppvekst, skole og helse. Mitt materiale viser imidlertid at de som på grunn av kronisk

sykdom har hatt behov for helsemessig oppfølging over en viss tid er heller misfornøyd med det stedlige helsetilbudet. De forteller om lange ventelister, og ikke minst om stor utskiftning av helsepersonell, som gjør at man har måttet fortelle sin sykdomshistorie til stadig nye leger. En kvinne i Havøysund sier det slik:

Nei, skal du til en læge: Kommer du inn i helsesystemet her oppe, så må du regne med å vær der ti år før dem klare å finne en diagnose til dæ. (...) Æ har sikkert hatt 40 forskjellige læga. Bare her i Havøysund har æ hadd 20 (...) Nei, æ vet ikke alt som har feilt mæ!

Det kan dermed være vanskelig å få et helsetilbud som er helt oppgående i områder hvor legegjenomstrømningen er høy, ettersom denne fører til at kronisk syke pasienter må forholde seg til stadig nytt helsepersonell. Effektiv diagnostisering og behandling blir vanskelig.

Når det gjelder vare- og handelstilbudet, er det mange kvinnelige og mannlige informanter i både Havøysund og Vadsø, særlig blant dem med høyere utdanning, som påpeker at de synes dette er mangelfullt. Flere lovpriser i stedet mulighetene som ligger i netthandel, og forklarer at de ellers handler sko, klær, musikk, filmer, fiskeutstyr, sportsutstyr og elektronisk utstyr når det er på reisefot. Dette gjelder særlig blant yngre voksne med høyere utdanning. Jørgen i Vadsø presiserer: "Alt som æ kjøpe av vara, ja, ka det måtte være, det kjøpe æ på nettet, eller når æ e ute å reise. Ingenting av det kjøpe æ her." En del innflyttere i både Havøysund og Vadsø beskriver dermed nåværende bosted som et "minimumssted" som er "helt på smertegrensen" hva gjelder størrelse og tilbud på handels- og tjenestesiden.

Det er samtidig flere informanter som fremhever det motsatte, nemlig at de er svært fornøyd med handelstilbudet, og at de i det daglige stort sett finner det de trenger, enten det er i Havøysund eller Vadsø. Birgitta i Vadsø er en av disse sistnevnte:

Det høres kanskje litt voldsomt ut, men jeg føler at jeg har et komplett tilbud her. Jeg savner ingenting. (...) Jeg har alle fasiliteter her, og hvis jeg hadde bodd i en større by; hva er det jeg ville gjort som jeg ikke gjør nå? Ingenting! Nesten ingenting! (...) Bystørrelsen betyr ingenting, det er tilbudene som betyr noe. Og her er tilbudene bra!

Det kan være vanskelig å si noe om hva som gjør at noen opplever at Havøysund og Vadsø har det meste av det de trenger, mens andre opplever dem som minimumssteder. Slike

variasjoner kan imidlertid blant annet relateres til ulike forventninger til hvilke behov som bør dekkes på ens bosted. De kvinnene og mennene som ønsker å få dekket alle mulige behov i Havøysund eller Vadsø, det være seg med tanke på offentlige tjenester eller handelstilbud, forteller gjerne om savn og det å oppleve nåværende bosted som et minimumssted. Mens Birgitta i Vadsø derimot, som ikke har noe imot å handle sko når hun er på tur til Oslo eller Praha, forteller at hun opplever Vadsø som et idealsted.

Smått, trygt og godt? Fortellinger om småstedets trygghet – eller mangel på sådan

Bildet av ”den trygge og gode bygden” har preget forskningen om bygden som bosted (Villa, 2004). ”Bygda står i ei særstilling som representant for den trygge og gode bustaden.(...) Å busette seg i bygda er eit tryggleiksprosjekt for barnefamilien (...)”, presiserer hun (ibid:4). Også en del innflyttere i Vadsø og Havøysund historier om trygghet. Jeg vil dog presisere at disse stedene av innflytterne selv ikke defineres som bygder, men som henholdsvis ”hjemplass”/”liten administrasjonsby” og ”hjemplass”/”fiskevær” hvor det er mulig å kombinere såkalt rurale og urbane aktiviteter og livsstiler (Munkejord, 2006; Munkejord, 2009a). Magnhild og Reidar definerer for eksempel Havøysund som et typisk fiskevær og et ordinært kystsamfunn preget av åpenhet:

Reidar: Eg vil sei at det e eit heilt ordinært kystsamfunn. (...) Kystsamfunna e prega av åpenhet, det e lett å komme i kontakt med folk, lett å snakke med folk, dei e vant med å reise sjøl, og dei e vant med at folk ræke langs strendene deira.

Magnhild: Æ trur også at æ vil si at du finn mye av kystens karakteristiske trekk. Æ bruke å si at det e et typisk fiskevær.

Rannveig og Per-Kristian i Vadsø opplever dette som en by:

Rannveig: For oss, da vi flytta hit, så kom vi jo til en by rett fra ei lita bygd der alle kjente deg, der det ikke va no kino, ingen kafé, ikke no butikka, men der det va utrolig...veldig sånn kjekk omgangskrets, vi va mye på besøk hos kverandre, på hjemmefesta...

Per Kristian: Men her har du kaffebar, bakar, kino... Det e himmelsk. Pluss at du har naturen uttaførr stuedøra.

Rannveig: Ja, det e jo berre ti minutt til fjæra og ti minutt til fjellet, det e jo kjempefint, masse muligheta...

Diskursen om trygghet er ikke bare utbredt i tidligere jordbruksbaserte bygdesamfunn, men også i mitt materiale. Trygghet blir dog ikke oppgitt som flyttemotivasjon. Det er veldig få, om noen av mine informanter, som forteller at forestillingen om ”det trygge småstedet i Finnmark” hadde noen betydning da de valgte å bosette seg i landets nordligste fylke. Men nå, når de først bor i Havøysund eller Vadsø, er trygghet for flere et sentralt aspekt ved deres hverdagsliv.

De informantene som har personlig erfaring med å leve på et sted de forbinder med utrygghet, er blant dem som særlig tydelig legger vekt på trygghetsaspektet ved sitt nordlige hverdagsliv. Småbarnsmoren Isabella i Havøysund forteller for eksempel at hun i sitt hjemland i Sør-Amerika i flere år har bodd med gitter foran vinduene og høye gjerder rundt huset dandert med ståltråd og glasskår for å holde uvedkommende borte. Sammenlignet med dette opplever hun naturlig nok Havøysund som et *veldig* trygt sted. Hun fremhever at hun ikke trenger å engste seg for barnet, og at hun ikke engang behøver å låsene døren når hun går ut. Men også andre småbarnsforeldre beskriver Havøysund som et veldig godt og trygt oppvekststed for barn. Brigt sier blant annet følgende:

Når man har barn, e det egentlig utrolig godt tilrettelagt. Det e sånn at Rebecca sir 'Pappa, nu går vi ut!' og så e dem ute til halv åtte. Man treng ikke vær bekymra. Alle kjenne alle, så det e veldig trygt og greit. Alle tar vare på hverandre i forhold til ungan. Så, de tingan betyr mye når man har unge.

Småbarnsforeldre i Vadsø forteller også historier om det trygge og gode bostedet, om det å verken måtte låse hus eller bil, og om å kunne la barna løpe fritt omkring i nabolaget. Katia, med bakgrunn fra Russland, peker, som nevnt, på at mange tror at russiske kvinner som henne selv finner seg en mann i Norge for å sikre seg en god privatøkonomi. Men selv om det er viktig med økonomisk sikkerhet, understreker Katia at den sosiale, grunnleggende tryggheten er enda viktigere; det at hun kan stole på sin mann, og at hun kan ha tillit til menneskene rundt seg. Nana har vokst opp på bygda i Thailand, og har også bodd noen år i Bangkok. Hun beskriver Vadsø på følgende måte:

Æ tenker at det er så koselig her. Det e ikke så mye folk, ikke så mye trafikk. Det er så deilig luft, sanne ting. Så stille og rolig, fint å slappe av. Æ liker å slappe av. Når vi går i byen som Oslo og Bangkok, det lukter eksos, og man må passe på hele tida når man skal gå over gata. Her man kan bare springe rundt. Det er ikke farlig. Her du kan gå ut, du trenger ikke låse døra. Men i byen, det er farlig. Det er litt forskjellig. Æ

trives her veldig godt. Æ liker å reise til byen på besøk, på ferie, for å spise god mat, men æ gleder mæ til å komme tilbake, til å se på TV, slappe av og ta det rolig.

Ingunn, som er tilbakeflytter i Havøysund, kan trekkes frem som et siste eksempel på en informant som er opptatt av å formidle at hun opplever sitt nåværende bosted som trygt og godt – i motsetning til hva hun følte da hun bodde i en storby sørpå:

Men det æ sett mest pris på, det e tryggheta. Det må nesten oppleves. Du må ha opplevd å ha bodd andre plassa og føle dæ utrygg, for det gjorde æ da æ bodde i en storby. Æ hadde innbrudd, og æ blei antasta, så æ følte ikke nokka trygghet. Æ hadde aldri villa slept ungen min ut to tima aleina og så sitte hjemme og se på TV og slappe av! Det kan du gjøre her.

Vi ser dermed at forskjellige innflyttere, og kanskje særlig de med utenlandsk bakgrunn som dessuten er rimelig nyinnflyttet i Finnmark, eksplisitt beskriver Vadsø og Havøysund som trygge og gode steder. Dette er i tråd med Jo Littles bemerkning om at "even the most recent in-migrants invest in established ideas of rural community" (2004:85). Samtidig finnes det altså i mitt materiale informanter som mener at det *ikke* er spesielt trygt å bo på et lite sted, og da spesielt ikke for ungdom. Slike synspunkter kommer blant annet frem i følgende utdrag fra intervjuet med småbarnsforeldrene Åshild og Onar:

Mai: Mange legger vekt på at det er trygt og godt for barn å vokse opp i småsamfunn. Dokker har ikkje brukt de ordene?

Onar: Jeg vet ikke om det er så fantastisk å vokse opp på så små plasser jeg da. Når det er så smått at dem ikke klarer å stille fotballag en gang, da synes jeg kanskje at plassane blir i minste laget. Men plassen er vel suveren for barn i førskolealder, og kanskje i småskolen også.

Åshild: Jeg trur heller ikke det er tryggere her... Men jeg trur at småbarnsforeldre sørger for at ungane har det trygt der dem er uansett hvor det er.

Svanhild, som nå går på videregående skole i Tromsø, og som er vokst opp i Havøysund, mener også at småsteder ikke nødvendigvis er spesielt trygge for ungdom. Hun er på besøk når jeg intervjuer foreldrene hennes, og er sammen med oss i stua under deler av intervjuet. Når hennes foreldre forteller at de opplever at det er "så trygt" i Havøysund på grunn av "lite fristelser for ungdommen" og "lite narkotika", protesterer Svanhild. Hun forteller at hun har opplevd at det er god tilgang på narkotika i Havøysund, og hun mener at det på mange måter kan være lettere og "tryggere" å være ungdom på et større sted som Tromsø fordi det der finnes flere miljøer, slik at du lettere kan velge bort ungdom og aktiviteter som du ikke er interessert i. I Havøysund er "alle i lag", og nettopp det gjør det vanskeligere å velge bort

fristelser som måtte dukke opp, mener hun. Livsfase har altså betydning for hvorvidt Havøysund oppleves å være et trygt bosted eller ei. Også internasjonale studier har utfordret forestillingen om det trygge og gode småstedet: En studie av Gill Valentine fra Storbritannia viser for eksempel at spredtbygde rurale steder ikke er spesielt trygge oppvekststeder for barn med tanke på deres trafikksikkerhet (1997). Andre internasjonale studier peker på at småsamfunn kan oppleves som ekskluderende, og at det kan være vanskelig å bli akseptert dersom man bryter normene for ”det normale” med tanke på seksualitet, etnisitet eller hudfarge (Burnett, 1998; Day, 1998; Little, 2003; Little, Panelli, & Kraack, 2006).

Den ambivalente gjennomsluktigheten

Enkelte høyt utdannede kvinner i Vadsø forteller at de opplever Vadsø som et godt bosted der man nettopp *som kvinne* er mer synlig enn på større steder sørpå. Flere forteller dermed at man i Vadsø, om man ønsker det, lettere kommer med i politikk, styrer og verv, og, som vi så i arbeidslivskapittelet: Noen kvinner opplever at det i Vadsø har vært lettere å våge å starte opp som selvstendig næringsdrivende enn hva de forestiller seg at det kunne ha vært på et større sted. Wenche, som har startet en hesteklubb i Vadsø, sier det slik:

Nei, hvis æ tar hest som eksempel, så var det jo ikke no hesteklubb da æ kom hit. Men æ blei kjent med nån som også va interessert, og så starta vi en klubb, og no har den 50 medlemma. Asså, e det nå vi ikkje har her, så starte vi det sjøl. Det e ikkje så vanskelig å få det te. Det trur æ kanskje e litt vanskeligar i Oslo eller en storby. Det e lettar å få tak i det retta personan innenfor et så lite område.

Det er i mitt materiale bare kvinnelige informanter som legger vekt på at Vadsø kjennetegnes av gjennomsluktighet i den betydningen at det er lett å få makt og posisjoner. Når det gjelder dette med gjennomsluktighetens bakside, bidrar både kvinnelige og mannlige innflyttere med fortellinger om dette. Gjennomsluktighet knyttes ofte til beretninger om sosial kontroll i form av sladder, slarv og jantelov. Sigrid forteller i denne forbindelse en historie om hvordan man kan føle samfunnets gjennomsluktighet:

For å ta litt om det negative først, så kan jeg ta opplevelsen da vi kom hit. En uke etter at vi flyttet hit, så begynte vi nå å gå i butikkene og se om det var... Fordi i Tromsø hadde vi jo bodd i studentboliger, så vi eide jo nesten ingenting. Dag: Vi hadde nesten ikke no møbler. Vi hadde jo leid møblert. Sigrid: Og så har jeg noen fikse ideer om hvordan jeg skal ha ting, for eksempel interiør. Og vi endte jo opp med å spør etter ting som folk i butikkene himla med øynene og 'Ja, nei *det* har ikke vi!' Ikke sant? Jeg liker ikke furumøbler, for å si det

sånn (liten latter). Og da om kvelden, så ringte moren min og kunne da omtrent gjengi hvilke butikker vi hadde vært i og hva vi hadde spurt om, for da hadde jo folk prata. Her var det noen innflyttere, og folk visste jo at dattera til Magnhild skulle flytte til byen. Og da kjente jeg at 'dette er kanskje for lite for meg!' (...) Jeg trives veldig greit om jeg ikke vet hvem naboen min er, litt sånn. Så det var litt det første møtet med Vadsø. Jeg tenkte 'søren! Det her kommer jeg aldri til å fikse! Hvis det er slik at moren min vet når jeg har vært på do og hva jeg har gjort på do, så orker ikke jeg det opplegget der.

Det som er felles for Sigrid og Eva, den andre kvinnen i vadsømaterialiet som forteller om småstedsosialitetens bakside i form av sosial kontroll, er at de har en slektskapstilknytning til Vadsø. Sigrids mor vokste opp i Vadsø. Hun flyttet riktignok derfra som ung, men hun har fortsatt jevnlig telefonkontakt med flere barndomsvenninner i byen. Eva er tilbakeflytter, og forteller at hun noen ganger sliter litt med "blomsterpottan som sitt rundt og slarve", men hun forsøker å heve seg over det. Kvinnelige innflytterne uten slektsmessige bånd til Vadsø, forteller ikke om denne typen sosiale kontrollmekanismer. Tvert imot. De beskriver Vadsø som et "fristed" der de kan "være seg selv" og der man om så kan "danse på bordet", om en skulle ha lyst til det. Mitt materiale tyder med andre ord på at innflyttere som ikke er bundet opp av lokale familiære nettverk kan oppleve at de unnslipper lokale krav til hvordan man bør oppføre seg – eller i alle fall: De slipper å få høre hva de andre mener om dem. Flere kvinner og menn i både Havøysund og Vadsø forteller at de opplever en stor romslighet i forhold til hvordan man velger å innrette livet sitt, også privat. Birgitta fra Vadsø påpeker at eventuelle overskridelser av lokale regler godskrives "innflytterkontoen", mens Mariann, også bosatt i Vadsø, utdyper:

Folk er kjempenysgjerrige, men kjempetolerante, om hva som helst, synes jeg, så vil de gjerne vite hvem som er skilt fra hvem og alle mulige detaljer, men de er helt aksepterende, det er greit. Og, og det liker jeg veldig godt.

I mitt materiale, og da først og fremst i Havøysund, er det også enkelte informanter som forteller at de opplever at samfunnet er såpass lite at folk blir veldig opptatt av hverandre i negativ forstand. I Havøysund forteller menn i like stor grad som kvinner om negative aspekter ved å bo på et lite sted hvor alle har kontroll på hverandre. Brigtt i Havøysund formulerer det slik:

Det blir for smått her, for oversiktlig, man får ikke gå i fred... Det blir kanskje litt galt uttrykt, men det med å være anonym, det er jo også en verdi, det å kunne gå rundt... Og det blir for oversiktlig her altså. Populært sir man at andre vet at man har

sluppe en fis før man gjør det. Det e sånn det blir her. Det e umulig å unngå å bli eksponert i bygda, sant, det e umulig å unngå å bli prata om. (...) Det blir så smått at man blir veldig opptatt av hverandre. Man kan jo tru at det å vær opptatt av hverandre e no positivt, at folk tar vare på hverandre, men det e ikke sånn æ ser det. På det voksne området e det veldig mye misunnelse, veldig mye negativt, vil æ si. (...)

Ivar, som er fisker, forteller også at det er mye sladder i forskjellige miljøer i Havøysund. Egnebua er en "ekte ryktesentral" mener han. Her spør man om siste nytt – ikke om hverandre, men om alle andre som ikke selv er til stede. Chantale, som driver butikk, forteller at hun også noen ganger opplever kunder som kommer innom butikken bare for å fritte henne ut for siste nytt om dette og hint. Det kan være ganske slitsomt. Blant de andre informantene i Havøysund er det enkelte av dem – særlig de som sitter i yrkesmessig synlige posisjoner – som trekker frem opplevelser av sosial kontroll relatert til at de i fritiden ikke kan slappe fullt og helt av og legge fra seg yrkestittelen. Rune sier det slik:

Ei må passe meg her, om du veit ka e meina. I min jobb, så handle det om tillitt. Ei kunne gjerne tenkt meg å gått ut og drokke me litt full av og til, ikkje sant, og gitt litt faen og bøtta ned på øl her, og blitt litt skjeiv. Men ei må oppføre meg... kan godt være at ei e for opptatt av å passe inn i ei rolle, det veit ikkje ei. Ei har kanskje ikkje heilt funne rolla mi enda, for å sei det sånn, men det skal bli godt å komme seg litt vekk og kunne feste litt med kompisa og ligge henslengt småfull i ein leilighet i Oslo og på ein uteplass der, ikkje sant? Her må ei, litt sånn, passe litt på då. Snakka litt med ein turnuslege så va her då, og han sa at han hadde vore full én gang på hotellet her, og det angra han på.

Susanne Stenbacka (2001) peker i sin avhandling på den ambivalente kompleksiteten relatert til gjennomsluktighet, synlighet og sosial kontroll. Hun utdyper: "Den sociala kontrollen påverkar individernas handlingar på flera sätt. Dels att man underlåter att utföra vissa aktiviteter (...) Dels att man känner sig mer eller mindre tvungen att göra vissa saker." (ibid:163). Selv om småsteders gjennomsluktighet altså innebærer en del negative aspekter som slarv og sosial kontroll, legger flere informanter mer vekt på positive sider ved dette. Onar og kona Åshild understreker for sin del at folk i Havøysund, på grunn av stedets begrensede størrelse, møtes i en rekke forskjellige sammenhenger, slik at de utvikler en følelse av tilhørighet og samhold til hverandre og til bostedet:

Onar: Ja, det er jo et lite sted på godt og vondt, så du har jo ikke noen stor grad av privatliv. Så alle vet hva du styrer med. Men for min egen del så synes jeg kanskje det er likere enn å være på et sted der ingen verken vet hvem du er eller bryr seg om det. Så jeg synes at stort sett, så er det et varmt samfunn hvor folk er flinke til å ta et tak for hverandre.

Åshild: Mmmm. Det liker jeg veldig godt. Jeg tror jeg ville følt meg fremmedgjort viss jeg skulle fløtta til et stort sted nå hvor samfunnet er mere gruppert. Her er det sånn, på lørdagen går du på basaren, og der er voksne og unge og eldre. Du treffer på dem på coop'en og er sammen med dem i forskjellige sammenhenger, husflidslaget, og. Trur ikke at det hadde vært sånn om vi hadde fløtta sørover nå.

Jeg vil tolke det slik at flere innflyttere formidler en positiv og i stor grad *frihetsorientert* stedsfortelling. Denne frihetsfølelsen blir særlig tydelig når jeg leser mitt materiale opp mot den empirien som kommer frem i annen nyere kjønnet ruralitetsforskning der informantene er vokst opp på de stedene de i dag er bosatt (jf. Heggen, Jørgensen, & Paulgaard, 2003; Haugen & Villa, 2006). Heggen m.fl. skriver for eksempel blant annet at det blant bofaste på småsteder er en tendens til at dårlige rykter går i arv, slik at unge mennesker blir konfrontert med eldre slektningers feiltrinn (2003:101). I mitt materiale forteller informantene i stedet om raushet, om å kunne godskrive små feiltrinn på innflytterkontoen og om gleden ved å føle at men betyr noe i samfunnet der man bor. Dette bidrar til positive stedsopplevelser for både kvinner og menn.

Hjemsted i nord, eller alltid forbli en fremmed?

Vi har til nå sett på innflytternes fortellinger om lokale praksiser og om ulike sosiokulturelle aspekter ved Havøysund og Vadsø som bosteder. Men når alt kommer til alt: Føler innflytterne seg hjemme i nord? Har de kanskje flere hjem? Og regner de seg fortsatt som innflytter/søring/utlending, eller regner de seg samtidig som finnmarking/vadsøværing/havøysunding? Eller er slike merkelapper mindre viktige for mine informanter? Og er det forskjeller, særlig med tanke på nasjonalitet, relatert til hvor lett eller vanskelig det oppleves for ulike innflyttere å høre til på det nye bostedet i nord? Dette er temaer i det følgende.

På spørsmål i intervjuene om innflytterne følte seg hjemme i Havøysund/Vadsø, var svarene delte. Noen forklarte at de helt klart regnet sitt nye bosted som hjem, mens andre fortalte det motsatte. Når jeg spurte mer spesifikt om hvordan de definerte seg med tanke på stedsidentitet, var også svarene delte. Mariann, som har vokst opp på Østlandet men som har bodd hele sitt voksne liv i Vadsø, kan her trekkes frem som et illustrerende eksempel:

Mai: Mmm ja, kordan e det for din del, e du søring, eller er du både søring og vadsøværing?

Mariann: Det er litt vanskelig det der. Jeg tror jeg bare er fra Norge jeg. Det er jo her jeg har bodd lengst i mitt liv, og jeg liker meg jo forferdelig godt her, men jeg likte meg jo forferdelig godt de andre stedene jeg har bodd òg.

Mai: Ja?

Mariann: Men, jeg synes det er vanskelig å si at jeg her finnmarking eller nordlending eller østlending. Veldig vanskelig. Jeg tror ikke det betyr så veldig mye for meg å være herfra eller derfra. Det kan være ett fett. Jeg føler litt at jeg rømmer fra spørsmålet ditt nå, men jeg tror det er det som blir mest rett.

Åshild og Onar i Havøysund, som begge har vokst opp på Østlandet, forteller at de har flere hjem, men legger vekt på at de er stolte av å bli regnet som "ekte havøysundinger" av andre, særlig eldre, mennesker i fiskeværet:

Mai: E dokker hjemme her, eller har dere kanskje flere hjem?

Åshild: Ja, vi drar hjem på ferie til foreldrene om sommern, og så drar vi hjem til Havøysund om høsten.

Onar: Vi har nok flere hjem, ja.

Mai: Føle dokker dokker som havøysundinger eller finnmarkinger, eller betyr ikkje sånne identiteter så mye? Eller føle dokker dokker heller som innflyttere, eller...?

Åshild: Jeg kjenner at jeg blir litt kry når eldre havøysundinger dulter meg i siden og sier 'ja, men du e jo en ekte havøysunding!' sier dem. Det er jeg litt stolt av!

Onar: Men jeg tror nok at andre er mer opptatt av det enn oss. For jeg går jo ikke rundt og kaller meg en havøysundværing. Jeg er jo en søring, men e'kke spesielt opptatt av det. Men for folk i bygda, så trur jeg nok at vi er havøysundinger. 'Vært her i 15 år, ja? Greit!!'

Samtidig er det i mitt materiale informanter som forteller at de slett ikke føler seg "hjemme" i Havøysund eller Vadsø. Blant innflytterne som er oppvokst i Norge, er det særlig de som flyttet til nåværende bosted i godt voksen alder som ikke definerer det som "hjem". Reidar i Havøysund sier det slik:

Nei, Havøysund e ikkje heimen min, og det kjeme det aldri te å bli. E bruka å sei det at e skal ikkje begravast her. E skal ikkje ligge på den isplassen her oppe. I mitt testamentet skal det stå at e ska va ei anna plass te den evige kvile. Det e litt på skjemt då. Nei, heim e [oppvekstplassen] fortsatt. Det e det. E va mange og førti når e reiste derifrå. Kun vøre vekke i studietida. Det e klart, slik e det berre.

Blant de øvrige informantene er det slik at nasjonalitet ser ut til å ha betydning. I materialet er det en klar tendens til at innflyttere med utenlandsk bakgrunn i liten grad anser sitt nåværende bosted som hjem. "Æ forblir utlending, uansett!", sier for eksempel Ludmila som har flyttet til Havøysund fra Øst-Europa. Pablo fra Portugal, som også har bosatt seg i Havøysund, utdyper denne følelsen gjennom også å inkludere den lokale betydningen av hudfarge:

Æ tror at det bare var én mørk mann her før vi kom hit, han Raj. Nu e vi 4–5 portugisere som e litt mørk i huden. Vi e ”utlendingan” her i Havøysund. Dem kalle oss for det. Æ vil alltid være en utlending uansett kor mange år æ bor her i Norge. Selv etter 40 år, vil æ aldri blir norsk. For mæ e det greit nok. Æ vet kem æ e. (...). Her e noen folk som e grei og som man kan hilse på. Andre folk skal man ikke smile til og ikke hilse på, eller ka skal æ si? Det e folk som du ser at dem e ikke interessert i at du skal prate med dem. Havøysund... Æ liker å bo her, men andre ganga har æ bare lyst til å forsvinne.

Mai: Synes du folk e rasistiske?

Pablo: Ja! Ja, ja, ja! Men det vil æ *ikke* prate om!

Vi ser altså at det kan være særlig utfordrende for innflyttere med oppvekst og bakgrunn fra et annet land enn Norge å føle tilknytning til Havøysund og Vadsø. Dette gjelder særlig dersom man ser ”annerledes” ut og har mørkere hudfarge enn det som er vanlig. Noen av disse som jeg har snakket med i Havøysund og Vadsø, forteller endatil om ubehagelige erfaringer med å bli utsatt for forskjellige tilrop. Samtidig opplever andre innflyttere med utenlandsk bakgrunn at hudfarge eller nasjonalitet sjelden gjøres relevant i vanlige samhandlingssituasjoner. Nana i Vadsø, oppvokst i Thailand, forteller at hun kjenner seg hjemme på sitt nye bosted, og at hennes ”største problem” er at hun noen ganger savner den gode thaimaten:

Mai: Føler du deg hjemme her? Er det noe du savner?

Nana: Nei, det eneste æ savner av og til, e maten. Æ føle mæ hjemme her. Det e koselige folk, onkler og tanter... Det kan sikkert være noen som ikke liker at æ e her, men æ spør ikke om penger fra dem, ikke sant? Så æ bare lever her. Æ e hjemme her. Æ har venner i Thailand og venner her, men her e dem snillere. (...) Men når æ e i Thailand, så har æ lyst til å reise hjem, og når æ e her, så har æ lyst til å reise til Thailand. Når æ e her, så savner æ thaimat, og når æ e i Thailand, så har æ lyst til å være her og spise pålegg og brød og kjøttkaker og svineribbe og fiskekaker...

At Nana er kvinne, hjemmeværende husmor og dessuten gift med en tilbakeflytter med høyere utdanning og god inntekt, mens Pablo er en singel, mannlig, arbeidsom og engasjert fiskeindustriarbeider, er helt klart relevante aspekter som bidrar til å belyse deres ulike erfaringer relatert til det å være innflytter med mørkere hudfarge i henholdsvis Vadsø og Havøysund⁹⁴. For øvrig ser vi i sitatet ovenfor at også Nana forholder seg til en lokal diskurs som sier at utlendinger kommer og tigger etter penger. Nana selv føler imidlertid at hun unnslipper denne kritikken ettersom hun er gift med en norsk mann med solid økonomi, slik at hun ikke har behov for å motta sosialstønad.

⁹⁴ Dessuten kan stedlige faktorer spille en rolle.

Katia fra Russland understreker at hun aldri har opplevd tilrop, men hun har hatt andre vanskelige opplevelser som nok har ført til at prosessen mot å føle seg hjemme i Vadsø har tatt lengre tid enn hun kanskje hadde regnet med ved ankomst. Hun starter med å si at det på mange måter var befriende å komme til Finnmark. Her giftet hun seg med Sverre etter å ha levd i mange år med tøffe omveltninger i Russland. Det var imidlertid et sjokk da hun noen måneder etter ankomst overhørte mannlige kolleger spøke seg imellom om det å ”kjøpe seg” en russisk kvinne. Hun har etter dette flere ganger i aviser og ellers blitt konfrontert med myten om den russiske prostituerte. Katia forteller at hun, som kvinne fra Russland, opplever det som svært frustrerende å bli assosiert med en type aktivitet som hun aldri har hatt noen beskjeftigelse med. Denne myten har dessuten fått konsekvenser for Katias sosialisering i Vadsø: Hun unngår konsekvent å prate russisk offentlig, og unngår også å bli kjent med andre russere i Vadsø. Hun forteller:

Katia: Da æ kom hit, leste æ etter hvert en del reportasjer om russiske kvinner i avisa. Og æ kunne bli ganske sint og tenke at dersom æ hadde visst at det va sånne holdninger til russiske kvinner her, så kanskje æ aldri kunne tenkt mæ å flytte hit! Æ vet at det sårer Sverre veldig, men æ sier til Sverre at æ vil ikke leve med det, æ vil ikke hele tiden ha den baktanken at æ skal berøres av nokka som har ingenting med mæ å gjøre som person!

Mai: Mmm

Katia: Så æ opplevde aldri noe direkte, men æ vet om andre jenter som har opplevd det... og det her har kanskje også stoppa mæ fra å ta kontakt med andre russiske kvinner som e her. Så æ har ingen russiske venninner her...

Sammenlignet med Anne Britt Flemmens (2007) analyse av representasjoner av russiske kvinner i to nordnorske aviser på 1990- og 2000-tallet, er Katias opplevelser ikke unike. Flemmen peker på at russiske kvinner i disse avisene ser ut til å beskrives på fem hovedmåter: Den prostituerte, den norskgifte russiske kvinnen, tyven, arbeideren og kvinnen/moren (ibid:42). Men dette tilsynelatende mangfoldet til tross: Hun konkluderer med at hovedfortellingen i de undersøkte nordnorske avisene likevel er stereotyp og negativ gjennom å spille på fordommer om den russiske kvinnen som ”en fremmed” som representerer det motsatte av det den norske majoriteten anser som typisk for seg (ibid:48, jf. Mathisen, 1998) Eksemplene ovenfor er også i tråd med annen forskning som argumenterer for at det finnes fordommer mot det kulturelt forskjellige uavhengig av sted. ”Culturally ’different’ people are categorised into undesirable groups”, hevder Cloke, Goodwin, & Milbourne (1998), eller, som Stenbacka presiserer, ”Innvandrara, eller personer med utlänsk härkomst, har i många

sammenhang kategoriserats som ”de andra”, både teoretisk och empiriskt.” (2001:161). Dette ser vi også i forskning fra det rurale Skottland; Kathryn Burnett (1998) viser at tema som tilhørighet, lokal identitet og lokalsamfunn er sentrale tema i forskjellige pågående diskurser i Skottland. Hun påpeker at innflyttere, særlig i forhold til stedsutvikling og bygdelagsprosjekter, møter paradokser og motstand i og med at finansierende aktører som Highlands and Islands Enterprise⁹⁵ representerer en utviklingsdiskurs som på mange måter hedrer det ”lokale”, og som samtidig ekskluderer innflyttere som relevante innbyggere/stedsutviklingsaktører. Burnett kritiserer begrepsbruken i lokalsamfunnsdiskursen i Skottland, og advarer mot å reproducere denne uten tanke for diskursenes konkrete konsekvenser og ekskluderingsmekanismer. Annen forskning fra Storbritannia (for eksempel Cloke m.fl., 1998) viser imidlertid at til tross for rigide skiller mellom lokale og innflyttere i hegemoniske diskurser, fungerer kategoriene i praksis mer fleksibelt. Dette underminerer likevel ikke Burnetts invitasjon til å reflektere omkring hvem som ”hører hjemme” i distriktene, og hvem som dermed anses som relevante innbyggere og stedsutviklingsaktører – det være seg i Skottland eller i Norge.

Identitet og stedstilhørighet kan ikke sies å være statiske størrelser, men utvikler seg kontinuerlig i samhandling mellom aktører og i relasjoner mellom aktører og omgivelser. Det er vanskelig å si noe om hva det er som gjør at ulike ”utenlandsinnflyttere” forteller om ulik grad av tilhørighet og hjemmefølelse i Vadsø og Havøysund. Når jeg gjør en nærmere analyse av mitt materiale, ser jeg, som forventet, at det ikke er noen klare sammenhenger mellom innflytteres fortellinger om hjemmefølelse og deres nasjonalitet, utdanning eller antall år de har bodd i Finnmark. Det eneste som kan se ut til å ha betydning, er kjønn og sivilstatus i kombinasjon med hudfarge/nasjonalitet, slik at en enslig mørkhudet mann kan oppleve at det er ekstra utfordrende å føle seg inkludert, slik eksempelet om Pablo viser. Det som ellers kan se ut til å ha størst betydning for hvorvidt man opplever å føle seg hjemme på det nye bostedet i nord, er ens tidligere stedserfaringer og personlige forestillinger om det gode liv, koblet sammen med tilfeldigheter relatert til hvordan man som innflytter opplever å bli tatt imot på det nye bostedet.

Forskning fra Sverige og Storbritannia viser, i likhet med mitt materiale, at begreper som lokal, innflytter, ”insider” og ”outsider”, og andre varianter, ikke er lukkede kategorier med

⁹⁵ Tilsvarende Innovasjon Norge i en norsk kontekst.

fast medlemskap, men er begreper som gir rom for flytende og dynamiske fortolkninger (jf. Barth, 1969; Eidheim, 1971; Halfacree, 1995; Day, 1998). Stenbacka (2001) peker dermed på at det ikke er empirisk relevant å snakke om helt avgrensede kategorier, i min studie for eksempel søring, utlending versus havøysunding eller vadsøværing. I stedet argumenterer hun for å snakke om innflytteres ”olika grad av etablering” (ibid:157). Mitt materiale peker i samme retning. Selv om mange av innflytterne i både Havøysund og Vadsø er opptatt av hjem og tilhørighet, er de færreste spesielt opptatt av ”rene” identitetsmerkelapper av typen finnmarking, vadsøværing, havøysunding og/eller søring og utlending. Guttorm i Vadsø sier dermed, i likhet med Mariann som ble sitert innledningsvis i dette underkapittelet: ”Æ e vokst opp i Trøndelag, og har bodd her i Vadsø i mange år, men æ e verken trønder eller finnmarking. Æ e mæ.” ”Og er du hjemme her?”, spør jeg. ”Og æ e hjemme her!” svarer Guttorm.

Det som imidlertid er interessant, er at flere informanter, både med utenlandsk og norsk bakgrunn, forteller at om de føler seg hjemme i Havøysund/Vadsø, så representerer dette kun ett blant flere hjem. Det er altså snakk om en flerstedstilknytning. De som har ett oppvekststed, regner gjerne fremdeles dette som et hjemsted, særlig om foreldrene bor der fremdeles. Andre regner alle stedene de har bodd på over en viss tid som sine hjem. Andre igjen har en hytte som utgjør et hjem, mens atter andre føler seg hjemme i en leilighet i varmere strøk (jf. Gerrard, 2007a, b, 2008). Erling Krogh (1996) foreslår begrepet ”flerlokal mangeidentitet” for å beskrive en slik flerstedlig eller flerlokal tilknytning og orientering.

Lettvint og praktisk: Fortellinger om det kompakte sted

Forståelsen av Vadsø og Havøysund som ” kompakte lokalsamfunn” er videre en svært sentral komponent i konstitueringen av mine informaners stedsopplevelser. Kompaktheten kan på mange måter sies å utgjøre en stedlig betingelse som ligger bakenfor de andre dimensjonene ved innflytteres fortellinger om lokale praksiser og verdier som hittil er presentert og analysert. Dette handler om at Vadsø og Havøysund er steder hvor ”materialiteten” i form av blant annet hus, butikker, skole, barnehage, helsesenter og sosiale og kulturelle møteplasser befinner seg såpass konsentrert rundt ett sentrum, at dagliglivets transportetapper blir korte og lite tidkrevende. Småbarnsfamiliene, og særlig de som tidligere har bodd i større byer, er den gruppen som særlig legger vekt på det kompakte stedets fortrinn med tanke på stedlig trivsel. Kanskje er det rett og slett spesielt praktisk å være

småbarnsforeldre når man bor på et kompakt sted der barna selv kan spasere til skolen og til sine fritidsaktiviteter på ettermiddagen? Tobarnsfaren Magnus i Vadsø, oppvokst på Østlandet og som har bodd og studert en del år i Oslo, sier det slik:

Nå som vi har barn, oppdager vi ting som vi ikke har reflektert over før. I Oslo har mange en halv time til barnehagen den veien, og en halv time til jobben andre veien. Det er normalt at folk som bor sentralt, eller som tror at de bor sentralt, på Østlandet bruker halvannen time eller mer enn det på logistikkoppgaver mellom jobb og barnehage hver dag. Frakting. Det gjør man ikke her. Vi har fem minutter til barnehagen den ene veien, og tre minutter jobben den andre. Så vi bor i et kompakt lokalsamfunn. (...) Det er en kvalitet som ikke gikk opp for oss før vi fikk barn og vi oppdaga at dette er veldig strømlinjeforma og greit asså. Det har utrolig mye å si for livskvaliteten.

Ivar i Havøysund, som nylig var på ferie i en storby, knytter livskvalitet og det gode liv til dette med korte avstander innad i stedet på følgende måte:

Da jeg var i [storbyen] ble jeg klar over det her med biltrafikk og avstander og hente unger og... Det er stress å sitte to timer i bilkø for å komme til jobben eller sitte på metroen en time hit og en time dit... Det gjør man jo ikke her. Alt er så nært her. Man går ned bakken og så er man på kaien, liksom. Så jeg tror nok at livskvaliteten er bedre her oppe.

Både kvinner og menn legger vekt på det kompakte stedets fortrinn i form av ”fri flyt i hverdagen”, ”behagelig tempo” og ”lite stress” (jf. Munkejord, 2006a). Særlig småbarnsforeldre legger vekt på den tiden de sparer ved at hverdagslivets institusjoner er tilgjengelige i så stor grad at mange slipper å bruke bil eller offentlig transport i dagliglivet. Men også enslige og godt voksne med utflyttede barn, forteller at en stor fordel ved det nåværende bostedet er at alt er innen korte avstander, slik at man kan spasere på besøk til venner, ta et glass rødvin og spasere hjem igjen. Dette er i tråd med det Jo Little (2002:84) peker på i sin bok, at det å bo på mindre, rurale steder knyttes an til meningsaspekter som ”more time for one another” og ”a less hurried lifestyle”.

Hilde Danielsen (2006) viser i sitt avhandlingsarbeid, i likhet med mitt materiale fra Havøysund og Vadsø, at vi finner positive hverdagslivsdiskurser om tilgjengelighet og korte avstander også blant innbyggere i den gamle bydelen i Bergen sentrum. Hennes studie, som handler om hvordan foreldre forteller om det å bo med barn i bykjernen, belyser hvilke materielle, sosiale og kulturelle omgivelser foreldre ønsker å tilby barna sine. Det viser seg at Danielsens informanter produserer fortellinger som er nesten identiske med fortellinger i mitt

materiale når det gjelder det kompakte stedets fortrinn. Hennes informanter snakker for eksempel om ”å spare tid ved at ein bruker mindre tid på det ein ikkje vil bruke tid på (transport) og meir tid på det ein likar å bruke tid på (familiesamvær og fritidsaktivitetar)” (2006:123⁹⁶). Det å ha korte avstander og slippe bruk av bil i det daglige, bidrar også til at mange av Danielsens informanter legger vekt på at de opplever å ha et praktisk og godt hverdagsliv.

Det kan presiseres at det kompakte stedet samtidig blir ganske gjennomskiktig, slik jeg viste tidligere i dette kapitlet. Gjennomskiktigheten oppleves både styrkende og begrensende. Det er særlig kvinner som trekker frem synlighetens fortrinn gjennom å peke på at de som innbyggere i et mindre samfunn i Finnmark opplever lett tilgang til makt, posisjoner og innflytelse. Flere peker imidlertid samtidig på småstedssosialitetens bakside i form av sladder og opplevelser av sosial kontroll. I vadsø materialet har jeg to eksempler på kvinner med slekt på stedet som opplever dette, mens det i havøysund materialet er et mer generelt og utbredt ”problem” som beskrives av både kvinner og menn. Småstedets gjennomskiktighet fører også til at flere innflyttere opplever et visst press i forhold til å gjøre en innsats for fellesskapet gjennom frivillig arbeid. Mange informanter legger imidlertid vekt på at de opplever sistnevnte som et positivt aspekt ved å bo på et lite sted: Frivillig arbeid gir nemlig mening gjennom at det for flere fører til at de føler seg betydningsfulle, og at de ”gjør en forskjell”.

Trygt og godt; kanskje, men lettvint og praktisk; definitivt!

I dette kapitlet har jeg vist at småbarnsforeldrene stort sett er fornøyde med service- og fritidstilbudet for barn og unge i både Havøysund og Vadsø. Opplevelsen av å ha et godt tilbud i nærmiljøet er et viktig aspekt ved hverdagslivet for småbarnsfamilien, og bidrar til positive stedsopplevelser. Alle mennene i mitt materiale forteller om egentid og egne fritidsaktiviteter. Det gjelder også *småbarnsfedrene*. I havøysund materialet har blant annet en del innflyttermenn skapt seg et mannsfellesskap hvor de møtes for å se film, ta en øl, trene vekter, kjøre radiobil osv. De intervjuede innflyttermennene forteller generelt om et noe bredere spekter av aktiviteter på fritiden enn hva kvinnene gjør.

⁹⁶ Parenteser i originalteksten.

Den gruppen informanter som forteller om lavest grad av involvering i fritidsaktiviteter, er *småbarnsmødrene*, særlig de med utenlandsk bakgrunn. Disse finner vi i mitt materiale i større grad i Havøysund enn i Vadsø. Dette har noe med utvalg å gjøre, men kan også henge sammen med aspekter som ble berørt i husholdskapittelet relatert til at omsorg for yngre barn er sterkere feminint konnotert i Havøysund, slik at det oppleves naturlig for havøysundmødrene å ha med seg barna på forskjellige arenaer på fritiden. Det kan også være relatert til aspekter jeg belyste i arbeidslivskapittelet som viste at arbeidsmarkedet i Havøysund oppleves som noe begrenset for kvinner uten utdanning.

Enkelte innflyttere av begge kjønn på begge steder forteller om ensomhet og kjedsomhet. De synes det kan være vanskelig å engasjere seg i lokale lag og foreninger, hvilket utgjør en viktig sosialiseringsarena ettersom det finnes relativt få helt åpne offentlige møteplasser. Ellers har vi sett at kvinner og menn bruker tid og krefter på frivillig arbeid i omtrent like stor grad. Med tanke på livsfase, er imidlertid småbarnsforeldre mest engasjert i denne type arbeid. Mitt materiale tyder på at de som gjør frivillig arbeid, opplever å ha en særlig meningsfull fritid: De føler at de gjør en forskjell. Frivillig arbeid og høy grad av involvering i fritidssammenhenger ser dermed i mitt materiale ut til å bidra til stedlig trivsel i både Havøysund og Vadsø.

I dette kapittelet har jeg videre analysert fortellinger om god privatøkonomi, ambivalente fortellinger om det stedlige handels- og servicetilbudet og om småsteders trygghet, fortellinger om identitet og tilhørighet samt om betydninger relatert til småsteders kompakthet. Kapittelet har dessuten vist at innflytteres stedsopplevelser relatert til fritidsarenaer og lokalsamfunn ikke bare konstitueres i møte mellom dem selv og konkrete steder (materialitet, sosialitet, kultur) i Vadsø og Havøysund, men at også overlokale kontrastfortellinger inngår i konstitueringsprosessen. Oslo representerer i stor grad et sentrum i en slik overlokal kontrastfortelling om hvor og hvordan man kan leve det gode liv – dog i mitt materiale slett ikke alltid som et ideal man trakter etter, men altså som en målestokk man veier eget hverdagsliv opp mot. Innflyttere som Isabella, Ludmila og Katia, med bakgrunn har henholdsvis Sør-Amerika, Øst-Europa og Russland, tar dessuten i bruk personlige erfaringer som kontrastfortellinger fra eget hjemland når de tolker sosiale, kulturelle og fritidsmessige aspekter ved Vadsø og Havøysund som bosteder. Kapittelet har dermed vist at innflytteres tidligere stedlige erfaringer er med på å konstituere deres opplevelser og fortellinger om det nye bostedet i nord.

Analysene har dessuten vist at det er paralleller mellom hverdagslivsfortellingene til familier som bor på vidt forskjellige steder – som i dominerende diskurser kategoriseres som henholdsvis typisk urbane (Bergen bykjerne) – og typisk rurale (småsteder i Finnmark) (jf. Danielsen, 2006). Parallellene knyttet til diskurser om det kompakte lokalsamfunnets fortrinn, bidrar dermed til å utvide gjeldende oppfatninger omkring ruralitetens kjennetegn. Fortellingen om det kompakte fiskevær og den kompakte småby i Finnmark står nemlig i klar motsetning til mer dominerende representasjoner av (tidligere) jordbruksbaserte rurale steder. Disse beskrives ofte som spredtbygde og med nettopp *lange* avstander mellom hjemmet, jobben og ulike fritidsarenaer (jf. Stenbacka, 2001:38). Mariann Villa skriver i denne sammenheng at ”utrygg trafikk, lange avstander og få leikekameratar (...) er noko ein meir eller mindre frivillig tek med på kjøpet når ein vel å bu på bygda.” (2004:40–41). Slike beskrivelser av ”hverdagsliv på bygda” stemmer ikke for tettbygde småsteder i Finnmark som Havøysund og Vadsø. I stedet har den materielle, men også sosiale og kulturelle, kompaktheten stor betydning for innbyggeres hverdagsliv, og bidrar til å konstituere positive stedsopplevelser i nord for kvinner og menn i ulike livsfaser.

10. Mobilitet, kjønn og flerstedstilknytning.

Fortellinger om praksiser rettet ut av stedet

Reisevirksomhet som stedsstyrkende praksis

Et betydningsfullt aspekt ved innflytteres hverdagsliv i Finnmark dreier seg om relasjoner og mobilitet ut av stedet. Mine informanter bor, som vi vet, i Vadsø og Havøysund, men har relasjoner til forskjellige andre steder. Dette kan være steder hvor de bruker å feriere eller hvor de regelmessig er på jobbreiser, steder hvor de selv har bodd før eller hvor slektninger og venner i dag er bosatt. Noen praktiserer en flerstedstilknytning gjennom reisevirksomhet, mens andre først og fremst knytter og vedlikeholder relasjoner med venner og slektninger ulike steder i verden via telefon eller nyere kommunikasjonsteknologi som skype, sms og mms. I dette kapittelet vil jeg med utgangspunkt i mine informanters fortellinger om hverdagsliv, analysere sammenhenger mellom mobile praksiser og positive stedsopplevelser.

Et steds beliggenhet har betydning for hvordan dets innbyggere opplever sine muligheter til mobilitet. Som nevnt har finnmarkskysten et skiftende, vindfullt og snørikt vintervær. Geografisk beliggenhet, værforhold og veistandard utgjør stedlige betingelser som om vinteren krever fleksibilitet av de som bor i Havøysund med hensyn til når og hvordan det kan la seg gjøre å foreta en ønsket reise. I Vadsø forholder dette seg noe annerledes fordi det her er noe mindre ”ekstremvær” vinterstid, og på grunn av den lokale flyplassen som i flere innflytteres hverdagslivsfortellinger gis en særlig status med tanke på å føle seg ”tilknyttet” resten av verden. Et annet aspekt som er sentralt for å forstå innflytteres stedsopplevelser i Finnmark relatert til mobilitet, er migrasjon. Mobile praksiser preger med andre ord ikke bare mange innflytteres hverdagsliv mens de bor nordpå. En del velger å flytte videre etter få år i Finnmark. Konsekvensen av dette er at flere kommuner i landsdelen er preget av høy gjennomstrømning⁹⁷. Vi kan, med henblikk på flyttestatistikken, snakke om både Havøysund

⁹⁷ Se for øvrig kapittel 4 som diskuterer flyttestatistikk i Finnmark.

og Vadsø som gjennomgangssteder. Hvordan det å bo på slike steder oppleves, og hva slags kulturell mening som innbyggerne konstruerer omkring dette, vil imidlertid variere, slik det vil komme frem i dette kapittelet (jf. Viken, 2008).

Mange av mine informanter er, som vi var inne på i arbeidslivskapittelet, mobile i jobbsammenheng. I dette kapittelet analyserer jeg innflytteres *fritidsreising*, med vekt på fortellinger om hvordan ulike hushold helst tilbringer sine ferier. Problemstillingen er i så måte å undersøke om reisevirksomhet og flerstedstilknytning reduserer eller styrker bostedets attraktivitet og dermed innflytternes (positive) stedsopplevelser. Nedeunder vil jeg først helt kort presentere fire eksempler. Disse vil bli analysert og kategorisert med det mål å vise hvilke dimensjoner ved informantens situering som er særlig betydningsfulle med tanke på å belyse variasjoner i materialet. Deretter diskuteres betydningen av kontakt med venner og familie bosatt andre steder for innflytternes hverdagstrivsel. Jeg vil så analysere informantens fortellinger omkring stedlige betingelser som geografisk beliggenhet, veistandard og til en viss grad værforhold, for derigjennom å undersøke hvordan det å bo på et gjennomgangssted fremstilles i henholdsvis Vadsø og Havøysund. Kapittelet avsluttes med en diskusjon av i hvilken grad, og i så fall på hvilke måter, mobile praksiser kan bidra til positive stedsopplevelser for ulike kvinner og menn på to småsteder i nord.

”Hvis vi må prioritere, velger vi alltid å reise!”

Katia, opprinnelig fra Russland, og hennes mann, Sverre, bosatt i Vadsø, er flere ganger årlig på besøk hos hennes foreldre i Nordvest-Russland. De er dessuten veldig glade i å oppleve nye plasser. De har derfor de siste årene feriert en rekke steder, som for eksempel Gran Canaria, Tunisia, Marokko, Paris, Kreta og Den dominikanske republikk. Katia mener at det er viktigere å investere i reiseopplevelser enn oppussing av hus og nye møbler:

Vi snakka akkurat om det i går, jeg og Sverre, at vi bruker kanskje mye mer penger på reising enn på å kjøpe nye møbler. Hvis vi må velge å bruke penger på det eller det, så velger vi alltid å reise. Kanskje fordi vi bor her i Vadsø, æ vet ikke. Og Sverre han e veldig sånn at han følger meg. Sånn at når æ kjenner at nå trenger vi, om så bare en liten utflukt til en liten campingplass i Nord-Finland, så bare setter vi oss i bilen og drar på tur. Vi gjør det bare.

Vi ser her hvor tydelig det kommer frem at det å regelmessig reise bort er viktig for Katias trivsel i Vadsø. Det trenger ikke alltid være lange, kostbare reiser. Noen ganger fungerer det å

ta en helgetur. Det handler for Katia om å få frisk luft, nye perspektiver, ny giv. Også Linda og Per-Gunnar, som begge er innflyttere i Vadsø fra en mindre kystkommune i fylket, har vært på minst to årlige utenlandsreiser de siste årene. I tillegg besøker de sine barn som er bosatt i forskjellige deler av landet. Per-Gunnar kommenterer: "Alle pengan går til mat, vin og reiser. Vi sparer ikke til alderdommen, for å si det slik."

"Vi reise minst mulig. Bare det vi må"

Andre innflytterfamilier reiser svært lite i fritiden. Dette er blant annet småbarnsforeldre med høyere utdanning som gjerne reiser en del i forbindelse med jobben, og som derfor synes det er godt å ta det med ro sammen med barna i feriene. Mattis, som er ansatt i en offentlig stilling i Vadsø som medfører mye reisevirksomhet og hans samboer, Wenche, sier det slik:

Mattis: Ja, på må har det vært ekstremt mye reising de siste åran. Æ tenke med grøss tilbake. Æ vet ikke. En gang i månen til Oslo, i hvert fall. Kanskje to. Det va veldig mye en stund. Så da har man ikke lyst til å fære på feri. Da vil man være hjemme. Da e det feri å vær hjemme, det æ vær på hytta, det å slappe av, ikke stresse rundt på flyplassa. Man blir allergisk mot flyplassa når man reise så mye. (nikker mot Wenche) Ho har også reist mye en periode i forbindelse med jobben...

... Wenche: Ja, men no skjær æ det ned til et minimum. Minst mulig. Bare det æ må.

Mattis: [...] I sommerferien bruke vi å reise på besøk til Wenche sin familie. Og så har vi de ti siste dagan hjemme for oss sjøl.

"Reis til Syden dåkker!"

I Havøysund finner vi også enkelte innflyttere uten høyere utdanning i stillinger med liten grad av fleksibilitet og usikre lønnsforhold. Noen forteller at de egentlig gjerne skulle ha reist mer, både til Syden og andre steder, men sier at de rett og slett ikke har råd. Når mannen i familien jobber i fiskeindustrien og kona har en lavtlønnet ufaglært stilling, er det vanskelig å legge til side penger til feriereiser lenger unna enn at de kan komme seg dit med bil i løpet av en sommerferie.

Mai: Har dere brukt å reise litt i feriene, eller?

Mats: I fjor va vi i Danmark! Og vi har vært på ferie andre plassa der ungan har bodd.

Kristina: Men non sydentura, det har vi ikke vært på.

Mats: Nei, i permitteringstida, da klare du akkurat de utgifta som du vet kommer. Men du må ikke få no ekstra! Og så høre du at dem har reist til Syden, og dem og dem... og så tenke man, jo jo: Reis nu til Syden dokker!

Mats og Kristina forteller om naboer og kjente som har vært flere ganger i Syden, samtidig som de konstaterer at de selv ikke har råd. Det er nok økonomien som er hovedgrunnen til at de ikke bruker å reise noe særlig i feriene.

Å reise til utlandet sånn omtrent hvert tredje hvert år

Andre informanter i Vadsø og Havøysund forteller at de er glade i å reise, men at de av ulike grunner ikke legger ut på tur til nye steder i Norge eller utlandet færlig ofte. Det blir gjerne mange år mellom hver langtur. Disse informantene drar like gjerne til Syden som på skiferier eller til storbyer på kontinentet. Mariann, som er en godt voksen dame som bor for seg selv i Vadsø, reiser på interrailturer hvert tredje år. Dette er turer som skaper glede både i planleggingstiden og etter at turen er gjennomført, når hun mimrer og tenker tilbake på sommerens mange opplevelser. Hun forteller følgende:

Jeg pleier å reise sammen med et par venninner til utlandet, sånn omtrent tredje hvert år, det handler om å spare penger først og sånn, og da pleier vi å dra på interrail. Og da lever vi veldig lenge på det på forhånd, underveis og veldig lenge etterpå. Det er litt sånn kombinert; leve billig, jeg har ikke så veldig mye penger, jeg kan ikke bruke hvor mange tusener som helst, men det er jo ikke nødvendig. Så da er det litt sånn sport i å ikke gjøre det så veldig dyrt og samtidig få seg en del konserter og sånn. Ikke så mye museer, men mye natur og mye musikk, og så reising og prate med folk. Det er veldig morsomt å reise med tog, for da blir man kjent med de her innfødte, skjønner du, og da kan man spise litt mat sammen og prate litt, sånn dele litt brødkiver og smør mens toget tøffer seg gjennom landet.

Det er ikke få steder Mariann og venninnene har vært opp gjennom årene. Hun forteller engasjert om togturer gjennom Øst-Europa, til Istanbul, til Hellas og gjennom det gamle Sovjetunionen. Hun har også tatt fly til Dehli og så toget til Bengalbukta og Darjeeling.

Ulike former for fritidsmobiliteter

Eksemplene ovenfor representerer et utsnitt av empirien om fritidsmobilitet fra innflytternes fortellinger om hverdagsliv i Vadsø og Havøysund. For å få et best mulig grep på variasjonsbredden i dette materialet som helhet, har jeg undersøkt hvor og hvordan familiene forteller at de helst tilbringer feriene sine, og hvorfor de foretrekker denne ferieformen. Jeg har da funnet det relevant å skille mellom:

- 1) "*De hypermobile*" (de foretar hyppige fritidsreiser både innenlands og til forskjellige utland)
- 2) "*De hjemmebaserte og familiebesøkerne*" (de foretar lite reising til nye steder, og er heller i stor grad hjemme hos seg selv eller på besøk hos sin nærmeste familie i feriene)
- 3) "*De moderat mobile*" (en mellomgruppe som foretar enkelte reiser til nye steder i inn- og utland og som noen ganger foretrekker å tilbringe feriene hjemme)

Innflytterne jeg har intervjuet i Havøysund er omtrent jevnt fordelt mellom de tre kategoriene. Informantene i Vadsø er derimot fordelt på en ganske annen måte: Så mange som halvparten kan sies å være hypermobile. Rundt en tredel, samtlige av disse småbarnsfamilier, vil jeg plassere i kategorien som bruker feriene hjemme og/eller på besøk hos slekta. Noen få vadsøinformanter kan defineres som moderat mobile.

Denne kategoriseringen åpner i noen grad for å se variasjoner særlig knyttet til dimensjoner som livsfase og utdanning. De hypermobile, ovenfor eksemplifisert med Katia og Sverre samt Linda og Per-Gunnar, har ofte høyere utdanning og fleksible høykompetansestillinger. For disse utgjør ofte jobbens fleksibilitet samt gode inntektsnivå viktige betingelser for at de kan reise såpass mye som de gjør. De fleste hypermobile har voksne eller større barn. Dette gjelder innflyttere i både Havøysund og Vadsø.

De husholdene som reiser svært lite har ulike kjennetegn i Vadsø og Havøysund. I Vadsø finner vi i denne kategorien først og fremst småbarnsforeldre med høyere utdanning som synes det er godt å slappe av hjemme eller hos nær familie når ferien kommer, ettersom det gjerne er mye reisevirksomhet ellers i året. Blant eksemplene ovenfor gjelder dette Mattis og Wenche. I Havøysund består denne kategorien på den annen side først og fremst av innflytterhushold uten høyere utdanning ansatt i stillinger med lite fleksible betingelser, så som i Mats og Kristinas eksempel. I fiskeindustrien er det, som vi har vært inne på i tidligere kapitler, gjerne behov for en ekstra arbeidsinnsats om sommeren. Permitteringer ellers i året fører på sin side periodevis til en mer usikker økonomi. En del av innflytterne i sistnevnte gruppe forteller dermed at de "dessverre" reiser lite, og at de gjerne skulle reist til for eksempel "syden". Det er imidlertid slik at arbeidssituasjonen og økonomien reduserer mulighetene for dette.

De resterende husholdene, som altså er et mindretall i begge feltkommuner, plasserer jeg i kategorien for de moderat mobile. I Havøysund finner vi i denne kategorien for eksempel noen hushold som består av en utenlandsinnflytter der familiene i det daglige er svært lite mobile ut av nåværende bosted, og der familiene dessuten i liten grad reiser på besøk til hennes hjemland. Andre moderat mobile, som Mariann, forteller at de er svært glad i å reise, men at det kan gå noen år mellom hver større tur, blant annet av økonomiske årsaker.

Fritidsmobilitetens betydning for daglig trivsel

For de hypermobile utgjør ofte jobbens fleksibilitet samt gode inntektsnivå viktige betingelser for at de kan reise såpass mye som de gjør. Disse husholdene forteller om gleden over å planlegge nye turer, være i bevegelse, se nye ting, smake nye smaker, samt fryden over å dele reiseopplevelsene og minnene i etterkant. For disse utgjør den utstrakte reisevirksomheten et viktig aspekt som skaper positive stedsopplevelser i hverdagslivet. Mye tyder på at reising nærmest fungerer som et ”lim i parforholdet” som skaper trivsel. Dette gjelder i både Vadsø og Havøysund. I motsetning til informantene i Helene Aarseths avhandlingsarbeid (2008), investerer de høyt utdannede informantene i denne studien ikke først og fremst i større oppussings- og renovasjonsprosjekter; de reiser, spiser og koser seg. Som vi så i eksempelet ovenfor sier Per-Gunnar det slik: ”Alle pengan går til mat, vin og reiser. Vi sparer ikke til alderdommen, for å si det slik.” Per-Gunnar og Linda, og flere med dem, investerer med andre ord i opplevelser. I motsetning til teoretikere som argumenterer for at mobilitet fører til at steders betydning smuldrer bort (Giddens, 1991; Bauman, 1992), vil jeg argumentere for at mobilitet for en del av mine informanter stabiliserer deres opplevelse av bostedet, på den måten at deres mobilitet er med på å skape spennende og varierte hverdagsliv. Mitt materiale tyder med andre ord på at både kvinnelige og mannlige innflyttere, gjennom mobilitet, har med seg inspirasjon og giv fra andre steder inn i hverdagslivet i Vadsø og Havøysund. På den måten skaper en del innflyttere hverdagstrivsel i nord gjennom reisevirksomhet og nettverksbygging ut av stedet, samtidig som at hjemstedet representerer en kontinuitet som de forteller at det er godt å komme tilbake til.

De moderat mobile husholdene reiser også en del, og forteller at de trives både med utenlandsturer, familiebesøk og hjemmebaserte ferier. For disse innflytterne er mobilitet viktig med tanke på hverdagstrivsel i nord, men ikke så betydningsfullt som for de hypermobile husholdene. Innflytterne i mellomkategorien er ulikt situert med hensyn til

kjønn, utdanning, livsfase og nasjonalitet. Felles er at de forteller at de opplever at egen reisevirksomhet og egen relasjonsbygging ut av stedet via telefon, sms, mms og epost bidrar til å bygge ned følelsen av lange avstander, samt til å øke hverdagstrivselen i Havøysund og Vadsø. Som Pia, opprinnelig fra landsbygda i Thailand, forteller: Hun og familien har vært på besøk hos hennes foreldre og søsken to ganger i året etter at hun kom til Norge. Det er oftere enn hva hun hadde anledning til da hun bodde og arbeidet i Bangkok.

De hjemmebaserte og familiebesøkende er, som vi har sett, en sammensatt gruppe. Noen av disse kan, som nevnt, sies å være en variant av de hypermobile. Dette er høyt utdannede innflyttere i stillinger som innebærer mye reising. Mange av dem er småbarnsforeldre. Når ferien så kommer, forteller de at de synes de det er herlig å slappe av, være hjemme eller på hytta og få besøk av familien, eller til nød reise på besøk til egen familie bosatt andre steder i landet. Disse finner vi i Vadsø. De andre husholdene i denne kategorien er situert på en ganske annen måte, og befinner seg i dette materialet i Havøysund. De har ingen utdanning, og er ansatt i mer typiske arbeiderstillinger som ikke tilbyr de samme fleksible ordningene som høykompetansestillingene i det offentlige. Noen av disse innflytterne gir uttrykk for at de kunne tenke seg å reise litt mer, og skulle gjerne vært i syden, siden de opplever at alle naboene har vært der opptil flere ganger. Det er likevel ikke slik at begrensede muligheter for reisevirksomhet bidrar til at disse innflytterne retter blikket ut mot andre potensielle bosteder.

Betydningen av kontakt med familie, slekt og venner for hverdagstrivsel

Det er ikke bare reisevirksomhet som knytter innflyttere i Vadsø og Havøysund til slekt og venner bosatt i andre deler av landet og verden for øvrig. Informantene forteller at de tar i bruk ulike former for teknologi for å pleie relasjoner utenfor nåværende bosted. Både vanlig telefon, skype (med og uten bruk av kamera), epost og sms brukes i denne forbindelse. En del innflyttere i både Havøysund og Vadsø forteller at de har hyppig kontakt med familie og slekt bosatt på ulike steder i landet og i ulike utland. Andre forteller på sin side at de synes det er ganske deilig å bo langt unna slekten, slik at det blir naturlig å *ikke* ha altfor intens kontakt med dem. En del småbarnsforeldre sender regelmessig elektroniske bilder av sine barn til sine kontakter, og opplever at slike tiltak er med på å bidra til at lange geografiske avstander føles kortere. Reidar, som er innflytter i Havøysund, sier følgende om hvordan han pleier kontakter med venner og familie på ”heimplassen”:

Ei har masse kontakta på heimplassen. Ei e jo på besøk der med dattera vår minimum ein gong i året føre jul, og så prøve vi å komme innom ved høve i alle fall anna kver sommarferie. Så ei har masse kontakt med folket der nede, og med venna som ei har møtt gjenna idrett og ikkje minst igjenna jobb. Så vi he kontakt på epost, sms, og ette kvart mms. Og med dei teknologiske nyvinningane, så e kontakten berre økt, og det ser ei på som berre positivt. Ei trur det e mykje enklare å halde kontakten med dei nye midla, for du kan sette av berre nokre få sekundar, når du tenke at 'å, no har ei lyst til å dele dette her!' så kan du sende berre nokre få linje eller eit bilde på telefonen.

Åshild i Havøysund forteller også om utstrakt kontakt over telefon med sine foreldre og søsken. I tillegg tilbringer hun og familien hvert år sommeren sammen med slekten på Østlandet. Åshild forteller at hun føler seg mer "låst" til Havøya om vinteren når det kan være dårlig vær, stengte fjelloverganger og lang og usikker reisetid, slik vi kommer nærmere inn på noe senere i kapittelet. En lang sommerferie som kan tilbringes sørpå for å pleie slekts- og vennsksapsrelasjoner utgjør for henne og familien dermed nærmest en forutsetning for deres trivsel i Havøysund.

Marianne Brekke arbeider med en doktorgradsstudie om unge flyktninger i Tromsø. Også Brekke beskriver hvordan hennes informanter som en viktig del av sitt hverdagsliv både vedlikeholder og bygger nye sosiale nettverk ved hjelp av kommunikasjonsteknologi. Flere av de intervjuede flyktningene forteller at de kjenner få etnisk norske mennesker i Tromsø. De forteller dessuten at de kanskje heller ikke gjør så mye for å bli kjent med "lokalbefolkningen", fordi de uansett betrakter Tromsø som et midlertidig gjennomgangssted ("place in transit", 2008:107) som de ønsker å forlate ved første anledning etter endt obligatorisk introduksjonskurs. Dette er i tråd med Baumans teori om steders reduserte betydning som følge av virtuell sosialisering gjennom bruk av internett og chatterom (Bauman, 2001 i Brekke, 2008:111). For innflytterne i min undersøkelse er det derimot slik at denne type praksiser får et annet meningsinnhold: De bidrar i stedet til å redusere betydningen av geografiske avstander mellom mennesker, og fungerer på den måten slik at de stadfester og bekrefter nåværende bosted som attraktivt og interessant.

Nana, vadsøinnflytter fra Thailand, er nok et eksempel på en innflytter som forteller om både omfattende reisevirksomhet og stor hverdagstrivsel i Vadsø. Ny teknologi bidrar til at hun opplever avstanden til sin familie i hjemlandet som overkommelig. Før Nana kom til Norge, jobbet hun noen år i Bangkok. I disse årene hadde hun ikke økonomi til å ringe hjem så ofte til foreldrene, som bor på landsbygda i Thailand, og hjem på besøk kunne hun reise bare én

gang årlig. Etter at Nana kom til Norge, kan hun derimot prate så ofte hun vil med sine foreldre, ettersom hun og mannen, Ola, har skaffet seg skypetelefon. Dessuten har hun vært på besøk hjemme hos sine foreldre to ganger årlig. Dette viser at god privatøkonomi og moderne teknologi på mange måter overskrider betydningen av geografisk avstand. Nana forteller:

Nana: Ja, vi reiser ganske ofte, to ganger i året. Og æ ringer ganske ofte, kanskje en gang i uka. Det er nok. Hvis æ skal ringe oftere, vet æ ikke ka æ skal prate med dem om, heller. Æ savner dem noen ganger etter at vi har snakket i telefonen. Men, dem bor der, dem trives, og æ bor her. Æ sender penger hver måned, og når dem har penger dem kan kjøpe masse forskjellig mat og såne ting. Så æ slapper av, for æ ringer dem og spør ka dem trenger, og dem forteller dem har det bra, dem treng ikke mer.

Mai: Siden dere har muligheten til å reise hjem såpass ofte, føler du at avstanden ikke er så lang likevel?

Nana: Æ føler at æ bor veldig nær. Æ bodde i Bangkok i mange år, og æ reiste ikke hjem så veldig ofte.

Eksempelene ovenfor viser at innflytterne kan oppleve sitt bosted i Finnmark som å være i nær tilknytning til andre steder, til tross for lange geografiske avstander. Mange av mine informanter forholder seg til Havøysund og Vadsø som ”porøse” steder (Castree, 2003). Dette handler blant annet om informantenes fortellinger om hvor lett det er å komme seg til og fra et sted, altså i hvilken grad stedet, i lys av sitt klima og i kraft av sin beliggenhet i forhold til andre steder, åpner for at innbyggerne kan praktisere mobilitet og flerstedstilknytning. Nanas eksempel viser dertil at steder kan ha en global utstrekning (Massey, 1994). Nana forbinder stedlige og overstedlige elementer, og kombinerer hverdagsliv i Vadsø med familiebesøk i Thailand. Derigjennom opplever hun å ha et rikt og meningsfullt dagligliv med base i Vadsø. Med Linda McDowell (1999) kan vi si at det er innbyggers nettverk og relasjoner som binder steder sammen, og som er med på å produsere et steds særegenheter og dermed innbyggers stedsopplevelser. Et eksempel fra mitt materiale som kan belyse dette ytterligere, er Mariann. Hun er opprinnelig fra Østlandet og bor nå i Vadsø. Hennes voksne barn bor i hovedstadsregionen, og hun har ingen slektninger i Finnmark. Til tross for at hennes familie er bosatt langt nærmere enn Nanas familie, er det Nana som treffer sine nære oftest. Mariann mener imidlertid at det er ganske uproblematisk at hun treffer sine voksne barn og søsken såpass sjelden:

Ja, barna har sitt og jeg har mitt. Da tror jeg alle er fornøyde, ikke sant? Men jeg vet at andre familier har en mye tettere tilværelse, og trives med det. Eller... *noen* trives med det, kanskje ikke alle, spør jeg meg. Jeg tror det er mye høflighet, tanker om hva som

går an, hva man er oppdratt til. [...] Men, det er klart, at hadde jeg fått en sånn ensomhetsfølelse, eller et eller annet, så kunne det hende at jeg hadde flyttet. Men, siden jeg bor her, så må jeg trives godt uten å se familien eller mine gamle venner så veldig ofte. For når det gjelder venner, behøver man ikke nødvendigvis å se hverandre hvert eneste år for å holde den gode kontakten.

Vi ser altså at ulike innflyttere gir uttrykk for forskjellige behov når det gjelder kontakt med familie og venner som er bosatt i andre deler av landet og i andre deler av verden. Mitt materiale tyder på at mange innflyttere har såpass jevnlig kontakt med slekt og venner at avstandene ikke oppleves som uoverkommelige. Samtidig er det innflyttere som savner det å møte (sviger)familien oftere, og som synes at man ved å være bosatt i Finnmark blir nødt til å sette av ganske mye penger og ferietid til å besøke dem. Wenche forteller i den forbindelse at det gikk veldig fint å bo i Vadsø før hun ble småbarnsmor, for da kunne hun fra tid til annen benytte seg av jobbreiser til Oslo for å ta seg en rimelig ”helgesvipptur” innom foreldrene på Vestlandet. Etter at hun ble mor lar det seg ikke gjøre. Hun kan nemlig ikke ta med barnet på jobbreisene, og uten barnet ser hun ikke hensikten med å besøke foreldrene sine, for de er jo først og fremst opptatt av å treffe barnebarnet sitt. Dessuten ønsker hun bare å dra hjem til mann og barn så snart som mulig etter å ha vært på jobbreise. Hun utdyper:

Det som e negativt for mæ, e at vi e langt unna min familie. Og det merke man i større grad no når man har barn sjøl. Foreldran mine gnåle liksom om å se barnebarnan sine oftar. Det nytte ikkje å si at ’ja, ja, dokk veit no kor vi bor hen’, for det e mye vanskeligare for dem å reis hit opp enn at dem forvente at det ska vær for mæ å kom dit, asså hjem. Det merkes!

Dette eksempelet viser at småbarnsperioden kan være sårbar for enkelte innflytterfamilier med familie langt unna med tanke på å fornye sitt bostedsvalg i Finnmark. Flere forteller at de vurderer å bosette seg nærmere egne foreldre nå som barna er små, for dermed å legge til rette for hyppigere kontakt mellom besteforeldre og barnebarn. Samtidig finnes det andre innflytterhushold med småbarn som argumenterer annerledes, og som fastholder at de synes det er tilstrekkelig å se foreldrene og annen familie et par ganger i året. Dessuten finner vi innflyttere som har mobile foreldre som gjerne har flyttet i voksen alder, og som muligens kommer til å fortsette å flytte på seg. Det er vanskelig å bestemme seg for å bosette i nærheten av mobile besteforeldre...

Å føle seg isolert om vinteren...

Et steds beliggenhet, værforhold og veistandard har, som nevnt innledningsvis, betydning for hvordan stedets innbyggere opplever sine reisemuligheter. Dette kommer særlig tydelig frem i havøysundmaterialet, hvor flere innflyttere forteller om lange avstander og lang transporttid når de skal ut på reise. Beretningene handler videre om stengte vinterveier, kolonnekjøring og om uvær som gjør at ikke engang Hurtigruta kan legge til kais. Noen forteller dermed at de føler seg noe isolert om vinteren i Havøysund. I Vadsø er gjennomgangstonen derimot at så lenge vi har flyplass, har vi ingen følelse av isolasjon. I tillegg er to andre dimensjoner sentrale i konstruksjonen av fortellingen om det "sentrale Vadsø". Det er nærheten til Russland mot øst, med storbyer som Murmansk, og nærheten til Kirkenes "som har direktefly til Oslo". I Havøysund er det heller ikke så langt til de nærmeste flyplassene. De befinner seg et par timers kjøretur unna, i henholdsvis Alta, Hammerfest og Lakselv. Om vinteren *kan* imidlertid været sette en stopper for bruk av veien. Jeg tolker det slik at usikkerheten i forhold til om man overhodet kommer seg av gårde, kan være utfordrende å håndtere for enkelte. Informanter som har bodd lenge i Havøysund forteller imidlertid at veien var oftere stengt før, og peker på at det i den senere tid har blitt utført en del punktutbedringer. Kolonnekjøringen er uansett fremdeles et årlig fenomen. Astrid, innflytter fra Troms, gir sammen med sin mann, Sigve, følgende beskrivelse av sitt første møte med kolonnekjøring:

Astrid: E hadde aldri kjørt i kolonne før e kom hit. Og e huske spesielt da vi kom ifra Finland. Det va sol, fint vær. Og så kom vi til Kokelv, og så begynn det å fyk. Og vi kommer inn til Snefjord, kolonnen hadde gådd for et kvarter sia, og vi måtte vente i *tre* tima!

Sigve: Va det tre tima?

Astrid: Ja, e trur det va tre tima. Det va første vinteren e va her. Då huske e at e tenkte: 'fortelle me Astrid: Kor e det du har fløtta tel, og vil du virkelig bo her?' (latter) Så kolonnekjøringa, den jobba e med, og selv den dag i dag kan e kjenne at det kan e godt klar me uten.

Raj og Ingunn følger dette opp på følgende måte:

Ingunn: Ka skal æ si? Plassen blir som en magnet. Det blir sånn tiltak å komme sæ herifra...

Raj: Den nærmeste flyplass e jo 20 mil unna, og hvis veien e stengt, og Hurtigruta ikke kan legge til...

Ingunn: Så du må planlegge veldig. Viss du e glad i å reise og farte, så e det ikke enkelt å bo her! Og du gror nesten fast her. Skal du herifra, så må du lausrive dæ.

Raj: Du må planlegge reisen og reise en dag før.

Ingunn: Det e et ork, det e det.

Raj: Men ok, nån ulempa må man ha, og.

De fleste jeg har intervjuet forteller imidlertid at det veldig greit å reise med utgangspunkt i Havøysund, så lenge man er innstilt på at enhver reise tar ekstra tid med tanke på å komme seg til en av de tre flyplassene, og så lenge man takler å muligens ikke komme seg av gårde på grunn av været. Lilly, som er gift med fiskeren Tor, og som har opplevd noen komplikasjoner i forhold til vinterreising, sier det slik:

Nei, vi reiser en god del. Flere turer til Oslo og til utlandet i året. Det er sjeldent [reisen avbrytes/kompliseres av været], men det er klart at det ligger i bakhodet som en mulighet når du skal ut og reise om vinteren. Og du sjekker litt ekstra på ruter, på alternative måter å kjøre eller reise på. Du sjekker kolonnetider i forhold til når du er nødt til å kjøre, masse, masse sånne ting som du gjør som du ikke ville gjort om du ikke hadde disse klimatiske begrensingene. Men det gjør det hele litt mer spennende!

Disse utsagnene handler om klimatiske og geografiske betingelser og begrensinger. Slike dimensjoner har betydning for hvor ofte man reiser. Andre aspekter i så måte er blant annet privatøkonomi, graden av fleksibilitet i det lønnede arbeidet, samt livsfase. I Vadsø forteller mange informanter at de opplever at det er lett å reise ut av stedet. Vadsø fremstår dermed for disse som et porøst sted for både kvinner og menn. I Havøysund er innflytternes stedsopplevelser mer sammensatte på dette området. Mens noen synes det er uproblematisk å håndtere uvær, vinterveier, kolonnekjøring og usikkerhet i forhold til om man kommer seg av gårde, opplever andre at disse elementene gjør det for komplisert å reise ut av stedet vinterstid. Videre er det i Havøysund en god del innflyttere som er ansatt i mindre fleksible stillinger og som dessuten ikke alltid har en solid privatøkonomi. Enkelte opplever derfor Havøysund som et isolert sted, som et ”klister”, på godt og vondt. Variasjoner i slike stedsopplevelser er relatert til aktørenes utdanning/ yrkestilknytning heller enn til kjønn.

Å bo på et ”gjennomgangssted”. Brutte relasjoner, men også glede ved å se nye fjes

Et annet aspekt som er sentralt for å forstå innflytteres stedsopplevelser i Finnmark, er videreflytting. Dette er relatert til en opplevelse av nåværende bosted som et gjennomgangssted. Flyttestatistikken⁹⁸ viser at flere kommuner i Finnmark, inkludert Havøysund og Vadsø, er preget av høy gjennomstrømning. Hvordan en slik gjennomstrømning oppleves og gis kulturell mening vil imidlertid, som nevnt, variere stedlig.

⁹⁸ Se kapittel 4.

I Vadsø er gjennomstrømning et sentralt tema som så å si alle de intervjuede innflytterne tar opp når vi snakker om hvordan de opplever Vadsø som bosted. I Havøysund forholder dette seg annerledes. Få informanter definerer Havøysund som et gjennomgangssted med de negative aspekter dette måtte innebære av sårhet og brutte relasjoner – til tross for at statistikken viser en høy grad av gjennomstrømning. I stedet legger mine informanter vekt på at Havøysund er et fiskevær hvor man ”kan mobilitet”, og er ”vant til at folk kommer og går” (jf. Gerrard, 1999). Jeg skal i det følgende diskutere forskjellige perspektiver omkring innflytteres fortellinger om å bo på et sted som er preget av en høy ”turnover”, samt se på sammenhenger mellom slike representasjoner og innflytteres mer overordnede stedsopplevelser.

I Vadsø er, som nevnt, gjennomstrømning et sentralt tema som tas opp i de fleste intervjuer, ofte på informantenes initiativ. Noen forteller at de opplever den høye gjennomstrømningen som problematisk. Dette gjelder særlig de som selv har bodd en lengre periode i Vadsø, og som har opplevd at gode venner har reist fra stedet mens de selv har blitt igjen. Disse forteller at de brutte relasjonene har vært tunge å håndtere. Liisa, innflytter fra Finland som har vært bosatt i Vadsø i nærmere 40 år, sier det slik:

Det som e så ille med Vadsø, e at det e sånn gjennomgangssted. Æ har hatt veldig mange gode venner her i årenes løp, og alle sammen har flytta et eller annet sted, fra Tromsø til Holmestrand eller et eller anna sted midt imella der. Og da blir det sånn at man orker ikke lenger å investere i å prøve å finne nye venner, for dem kommer likevel til å forsvinne. (...) Og så er det noen som har vært gode venner, og som bor her fortsatt, men så har de funnet seg et mannfolk, og da har de ikke tid til gamle venninner (latter). Så æ synes at det e veldig ensomt å bo her.

Mai: Ja...

Liisa: ...Og æ er ikke verdens flinkeste, og jo eldre man blir, jo verre er det liksom å begynne å stifte sånne nære vennskap, så æ satse mest på det æ har i Finland.

Mai: Så du ser på det som en personlig investering, dette med å inngå nære relasjoner?

Liisa: Nja, kanskje ikke idét man stifter relasjonen, men når de da forsvinner, så har du følelsen av at *der* raste alt sammen (liten latter).

Mai: Og det e liksom ikkje aktuelt å holde kontakten?

Liisa: Jo, man holder kontakten, men det blir liksom noe annet, når man ses hvert femte år. Det blir fjernere og fjernere, man har kanskje...

Mai: ... Tror du mange bofaste vadsøværingar oppleve det sånn?

Liisa: Ja, det gjør de fleste, og det e jo det som gjør at folk utenfra kanskje ikke blir tatt så åpent imot. At man e litt reservert. Asså, de fleste sir jo at det e litt vanskelig å komme innpå vadsøværingar.

Som vi ser i dette intervjuutdraget, forteller Liisa at hun med årene har blitt stadig mer reservert og tilbakeholden i forhold til å gå inn i nye sosiale relasjoner, fordi hun frykter relasjonsbrudd. Flere av de andre informantene peker også på reservasjon og tilbakeholdenhet i forhold til nykommerne som en vanlig strategi blant de ”fastboende” i Vadsø. Det samme fant jeg gjennom en undersøkelse i Tana (Munkejord, 2005). Silja, som er tilbakeflytter og gift med Rani som er innflytter med bakgrunn fra India, sier det slik:

Silja: Det e jo det første spørsmålet folk får her e: Har du tenkt å være lenge? Og, at man har en reservert holdning. Man har hatt mange venna som har reist, og det e tøft. Det e det. Så du går liksom ikke inn i nye vennsksforhold med begge beinan tvert... Man har blidd såra mange ganga nok...

Mai: Ja, blir en såra når venner reise?

Silja: Ikke såra, men det e sårt, og det e et tap. Æ vet ikke, men vi e i hvert fall ikke flink til å holde kontakten med dem som har vært her og reist, og som i perioda har betydd veldig mye for oss. Når dem e reist, så e dem reist...

Mai: Mmm

Vi ser altså at flere informanter forteller at de i dag, etter å ha bodd over en lengre periode i Vadsø, forholder seg med en viss reservasjon og skepsis til nyinnflyttere. Man ønsker ikke å gå inn i relasjoner med folk som likevel snart skal flytte videre. Vegard, som har bodd i Vadsø sammen med sin kone og to barn i rundt ti år, peker i denne sammenhengen på et viktig paradoks. Han sier at reservasjonen mot nyinnflytterne i seg selv kan bidra til at nyinnflytterne indirekte ”presses” til å flytte videre fra Vadsø, fordi de opplever å bli oversett. Han sier at han forstår enkeltes skepsis mot nykommere, men presiserer:

Samtidig e dennan skepsisen [mot nyinnflytterne] veldig dum, for folk e veldig avhengig av nettverk, og av det sosiale rundt oss, og at ungan ska ha det bra. Så om ingen vil bli kjent med deg, så vil jo det igjen vær god grunn til at du reise likevel, for ’her var det ingen som inkludert meg, ingen som ville bli kjent med meg...’ For de som e her de tenke at du fær jo likavel.

Vegard er ikke den eneste som peker på dette paradokset. Men det er slett ikke alle innflytterne som opplever den høye gjennomstrømningen i Vadsø som noe negativt. Nærmere halvparten forteller faktisk det motsatte i intervjuene. Enten sier de at de opplever den høye gjennomstrømningen som uproblematisk, eller de opplever den som direkte positiv fordi det nettopp er den som gjør at ”lille Vadsø” fremstår som ”større enn det faktisk er”, slik at man stadig har gleden av å se nye ansikter i gatene og butikkene. Denne variasjonen i hvordan gjennomstrømning kan oppleves, er i tråd med det Arvid Viken (2008) finner blant

innbyggere i Longyearbyen på Svalbard. Longyearbyen er også et gjennomgangssted, og det i enda sterkere grad enn Havøysund og Vadsø: Hele 20 prosent av befolkningen skiftes ut årlig. Basert på en fokusgruppeundersøkelse viser han at ulike mennesker, særlig på basis av livsfase og fartstid i Longyearbyen, opplever dette på forskjellige måter. Veteranene – godt voksne kvinner og menn som har bodd en viss tid på Svalbard – opplever gjennomstrømningen som en belastning, samt at de gir uttrykk for en ”fatigue relating to the turnover”. De sier videre at det er en grense for hvor ofte ”one is willing to take on the burden of mourning over vanished friends” (ibid:145). De yngre derimot, som gjerne selv er rimelig nyankommet, ser på gjennomstrømningen som en ressurs, i likhet med en del av de yngre voksne i Vadsø. Cecilia, bosatt i Vadsø, sier det slik:

Vi har venna som blir, og mange som har fløtta. Men det e jo en liten by. Det e mange man skulle ønske hadde blidd her som har fløtta. Men, så kommer nye folk, så det blir litt utskiftning. Og det e jo bra. Så selv om det e få folk som egentlig bor her, så ser man hele tiden nye fjes.

Samtidig som flere påpeker at den høye gjennomstrømningen fører til en viss reservasjon og skepsis overfor nyinnflyttere, forteller mange informanter om personlige møter med ”den åpne og gjestfrie vadsøværingen”. Dette er beretninger om han som slår av en prat med dem som står i kassakøen på Rema, om hun som godtar deg slik du er, og om han som inviterer deg på en konjakk etter at dere har slått av en prat under en luftetur med hunden. Magnus, som er innflytter i Vadsø, sier det slik:

Ja, Vadsø kalles jo byen bak de lukkede gardiner, eller hva det heter for no, men jeg har ikke den opplevelsen i det hele tatt. For det er så mange mennesker i vårt segment: Unge akademikere med barn. I og med at her er Fylkeskommunen, Fylkesmannen; sånne embeter, så er det veldig mange i vår situasjon, med en bakgrunn som ligner vår, og som ikke sorterer venner etter hvor de har vokst opp, men som er veldig åpne. Så det kan godt hende at byen er veldig lagdelt sånn sett, at du har heimfødningene som ser med skepsis på de utenforstående. Det kan godt hende at det er et mye sterkere skille der enn det jeg opplever, men *min* opplevelse av Vadsø er at det er en by som det er ganske lett å komme til.

Katia gir inntrykk av noe av det samme når hun sier følgende:

Og jeg synes ikke at vadsømiljøet egentlig e så lukket. På mange måta har jo alle som bor her flytta hit før eller senere, så kem e nordmenn, kem e samer, finlendere, russere? Det e så vanskelig og så sammenblanda. Folk e litt mer åpen, for alle har flytta hit. Det e mye enklere å bli integrert her enn en andre steder i Norge.

I Havøysund er det derimot veldig få innflytterne som snakker om høy gjennomstrømning. De forteller i stedet at de opplever Havøysund som et kystsamfunn som er ”vendt mot havet og fiskerirelaterte aktiviteter”, og hvor man tradisjonelt er vant med at folk kommer og går. Innflytteren Reidar, opprinnelig fra Vestlandet, sier det slik:

Havøysund e et heilt ordinært kystsamfunn prega av åpenhet, det e lett å komme i kontakt med folk, lett å snakke med folk, dei e vant med å reise sjøl, og dei e vant med at folk ræke langs strendene deira.

Hans kone, Magnhild, som selv har vokst opp i Havøysund, utdyper:

Æ har jo alltid vært vant til at mye folk har kommen og gådd. Det har bestandig vært mye fremmedfiskera her under vårfisket (...) Vi va vant med at det vandra mye folk inn og ut. Det va et pulseranes liv. Båta som kommer og går.

At befolkningsstatistikken viser høy turnover gjenspeiles dermed i mindre grad på en negativ måte i innflytteres fortellinger om hvordan det er å bo i Havøysund. Stedet fremstilles heller som et fiskevær hvor innbyggerne over tid har bygget seg opp kompetanse på å omgås nye folk, og hvor det er lett å komme og lett å bli inkludert – hvis man selv gjør en innsats, slik jeg belyste i kapittelet om det kompakte lokalsamfunn.

Oppsummering: Mobile praksiser er sentrale for positive stedsopplevelser i Havøysund og Vadsø

Kapittelet viser at beliggenhet kombinert med værforhold og veistandard utgjør stedlige betingelser som, særlig om vinteren, krever fleksibilitet av de som bor i Havøysund med hensyn til når og hvordan det kan la seg gjøre å foreta en ønsket reise. Kapittelet viser dessuten at mobilitet kan knyttes til migrasjon. Noen flytter videre etter få år, og høy turnover statistisk sett gjør at både Havøysund og Vadsø kan sies å være preget av høy gjennomstrømning (jf Sørlie, 2005). Mens innflyttere i Vadsø beskriver stedet som et gjennomgangssted, og forteller om reservasjon mot nykommere som et resultat av tidligere erfaringer med å ha mistet gode venner i forbindelse med flytting, er informantenes fortellinger om gjennomstrømning i Havøysund ganske annerledes. Her legges det i stedet

vekt på stedets tradisjon som *fiskevær*, der man kan dette med å omgås stadig nye mennesker samt inkludere disse inn i forskjellige sosiale fellesskap.

Fritidsreising er for de fleste husholdene er et familieanliggende, altså en praksis familiene utformer i fellesskap. Både kvinner og menn forteller de samme historiene om å reise sammen, det å være i bevegelse, det å se nye steder og oppleve nye smaker. Dette utgjør praksiser som bidrar til hverdagstrivsel i nord. Også fortellingene til kvinnene og mennene i familier som er mindre mobile viser likheter. Det samme gjelder for singelhusholdene. Med tanke på kjønn er det videre også først og fremst *likheter* å spore når kvinner og menn forteller om bruk av nyere kommunikasjonsteknologi for å være i kontakt med slekt og venner. Mobilitet synes dermed å være et felt der kjønn har liten forklaringskraft med tanke på å belyse variasjoner i innflytteres praksiser eller sammenhenger mellom slike praksiser og hverdagstrivsel på to mindre steder i Finnmark. Siri Gerrards forskning (2007a, b) understøtter poenget om at mobilitet er noe både menn og kvinner bosatt i mindre fiskevær i dag praktiserer. Hun peker i sin forskning på at mens mennene ”alltid” har vært mobile i forbindelse med fiskerirelaterte aktiviteter på havet, har kvinnene tradisjonelt holdt seg i fiskeværet og tatt ansvar for barn, dyr, hjemmet og lokalsamfunnet (jf. Høltedahl 1986). Men i den senere tid, hevder Gerrard, ser vi en endring mot at også kvinner blir mobile (ibid). Kvinner dagpendler i forbindelse med jobb eller utdanning, de veksler mellom flere tilholdssteder (som hovedhus, ferieileilighet i syden og hytte), og de reiser på ferier og helgeturer. Når dette er sagt, må en også spørre seg om den mobile tilpasningsformen har en grense. Vi kan tenke oss at denne grensen inntreffer når ”alle” er borte. For hvem skal da ivareta stedets kontinuitet og fellesskap?

Livsfasen er en mer sentral dimensjon enn kjønn for å forstå variasjoner i mine informanternes mobilitetspraksiser. Småbarnsfasen er, som vi har sett, en periode hvor nærhet til egen familie kan få større betydning enn det har hatt tidligere. Enkelte småbarnsforeldre i både Havøysund og Vadsø forteller derfor at de noen ganger vurderer å bosette seg nærmere foreldrene for å legge til rette for hyppigere kontakt mellom barnebarn og besteforeldre. Andre forteller at de av ulike grunner ikke vurderer flytting, men at forskjellige former for kontakt og kommunikasjon med slekt og venner bosatt andre steder har fått en særlig stor betydning for deres trivsel i Finnmark i nettopp småbarnsperioden. Det er dessuten slik at en del småbarnsforeldre forteller at de ikke reiser noe særlig i feriene nå som barna er små, da de

opplever dette som slitsomt. I stedet prioriterer de det flere selv kaller ”langsom tid” med slekt og venner uten for mye program.

Kapittelet viser også at arbeidere med ustabil økonomi, og disse er særlig representert i havøysundmaterialet, har begrensede reisemuligheter. Denne gruppen forteller dermed naturlig nok ikke om egen reisevirksomhet som en sentral trivselsfaktor. Det er likevel ikke slik at begrensede muligheter for reisevirksomhet bidrar til at disse innflytterne retter blikket ut mot andre potensielle bosteder. Deres mer overordnede stedsopplevelser, deres bostedspreferanser, ser dermed ikke ut til å være basert på (manglende) reisevirksomhet ut av stedet, men kan i stedet være tuftet på andre former for emosjonell og materiell tilknytning til Havøysund.

Innflyttere med høyere utdanning i fleksible stillinger og med en solid inntekt reiser mye i jobbøyemed. Denne gruppen velger dessuten selv om de ønsker å bruke også feriene til reisevirksomhet eller om de foretrekker å slappe av hjemme sammen med familie, slekt og venner. Dette er, som vi så ovenfor, også relatert til familienes livsfase. For innflyttere med høyere utdanning i ulike stillinger fremstår Vadsø og, til en viss grad, Havøysund, som det vi analytisk kan kalle porøse steder, hvis attraktivitet styrkes av forskjellige former for mobilitet.

Kapittelet viser at relativt overkommelige reisekostnadene (med fly), kombinert med bruk av nyere kommunikasjonsteknologi åpner for hyppig kontakt med familie, slekt og venner som bor ulike steder i landet samt i andre deler av verden. Kapittelet viser dessuten at mobile praksiser ikke fører til at bostedet mister sin betydning som meningsfellesskap og sentral arena i folks hverdagsliv (jf. Giddens, 1991; Bauman, 1992). Analysene viser heller det motsatte: Jevn kontakt ut av Havøysund og Vadsø, gjennom reising og bruk av kommunikasjonsteknologi, bidrar til at innflytteres følelse av avstand og det å ”være langt unna” reduseres slik at bostedets attraktivitet øker. Dette er i tråd med Kirsten Simonsen som hevder at mobilitet og sted konstituerer hverandre gjensidig i positiv forstand: ”Of course mobility affects place (and vice versa) but the relationship between them should be seen, not as one of erosion, but as a complex intertwining contributing to the construction of both” (Simonsen, 2008:14). Samtidig åpner mitt materiale for å nyansere denne påstanden. For det er ikke slik at alle er like mobile. Sammenhenger mellom mobilitet og positive stedsopplevelser konstitueres på ulike måter for forskjellige aktører. Utdanning, arbeidsforhold og livsfase, men i mindre grad kjønn, er dimensjoner som har betydning for å

belyse nettopp *variasjoner* i forbindelser mellom mobile praksiser og stedsopplevelser, slik dette kapitlet har belyst.

Mye tyder på at behovet for stedsforankring blir stadig viktigere for mange mennesker, men at hvilke steder man knytter seg til, og hvordan dette foregår, vil variere mer enn før (Wiborg, 2003). Dette kapitlet understøtter en slik forståelse. I stedet for å snakke om frikopling og frisetting fra sted, vil jeg argumentere for at det er mer fruktbart å fortsette å studere hvordan kvinner og menn beveger seg mellom steder som ulike tilknytningspunkter for derigjennom å gå dypene inn i sammenhenger mellom situerte aktører, flerstedstilknytning og positive stedsopplevelser, og det med utgangspunkt i bosteder som oppfattes som både urbane og rurale.

11. Bolyst i nord

Innflytteres fremtidstanker

Avhandlingen har hittil vist kompleksitet og mangfold i ulike innflytteres flyttehistorier, hverdagsliv og stedsopplevelser i Havøysund og Vadsø. I dette kapitlet vil jeg analysere deres fortellinger om bostedsvalg i et fremtidsperspektiv. Som nevnt innledningsvis, er *bolyst* et begrep som brukes i denne forbindelse, særlig av politikere, men også av forskere (jf. Bjørnstad, Meistad & Sletterød, 1994; Lysø, Revdal & Sletterød, 2002; Sletterød, 2002). Disse bolyststudiene omfatter analyser av ulike dimensjoner ved innbyggers stedsopplevelser, og oppfatter gjerne ønsker om bofasthet som et uttrykk for høy bolyst, mens flytteplaner tolkes som et tegn på lav bolyst (ibid). Jeg forstår bolyst som et begrep som står for et hverdagsliv preget av positive stedsopplevelser og stedlig trivsel. Med utgangspunkt i en slik forståelse vil jeg undersøke om det i mitt materiale ser ut til å være slik at høy bolyst fører til ønsker om bofasthet mens lav bolyst fører til flytteplaner, eller om slike sammenhenger heller er mer tvetydige og komplekse. Spørsmålene jeg har stilt til materialet er som følger: Trives informantene? Hvis ja, ønsker man å bli boende? Og hvis nei, har man planer om å flytte? Og i så fall hvor da? Kapitlet presenterer først en rekke eksempler som belyser noe av mangfoldet i empirien. Disse vil deretter bli kategorisert og diskutert.

Fortellinger om bosted i et fremtidsperspektiv

Inger-Marie og Truls ønsker å bli boende i Havøysund, men deres fremtidsfortelling inneholder et snev av usikkerhet, ettersom det slett ikke er sikkert at det i forhold til jobb og utdanning blir mulig å realisere:

Mai: Ka tenker dokker framover? Kor e dokker om fem eller ti år? Ka gjør dokker?
Inger-Marie: Nei, æ regne med at æ e her både om fem og ti år, men det har jo med arbeidssituasjonen å gjøre.
Truls: Det e det som avgjør.

Paret snakker om forskjellige utdannings- og etableringsplaner. Inger-Marie ønsker å ta en utdanning, muligens desentralisert, samtidig som hun kunne tenke seg å drive butikk i Havøysund. Truls har også en drøm om å starte for seg selv. Han ønsker å tilby kurs i førstehjelp for ulike målgrupper. Havøysund er Inger-Maries oppvekststed. Hun har fremdeles foreldre og søsken her, og presiserer at hun er veldig knyttet til familien sin; ”Æ vil helst bo nær dem!”, sier hun. Videre har de kjøpt og totalrenovert et hus, Truls har en grei og godt betalt jobb, og de trives begge to med både naturbruk, naturopplevelser, fritidsarenaer og møteplasser. De har dermed veldig lyst til å bli boende i Havøysund, men lar det likevel skinne gjennom at de *muligens* kommer til å flytte bort – i alle fall for en periode:

Truls: Så vi håpe å bli her, men det spørs jo om man får det til. Kanskje kommer det et mye bedre jobbtilbud et anna sted, kanskje må ho omskolere sæ en anna plass... Så æ trur vi lar fremtida stå litt åpen.
Inger-Marie: Men det e jo sånn at æ e veldig knytta til mamma, pappa og til plassen her. Så æ vet at om æ hadde foren, så hadde æ kommet tilbake igjen, trur æ. Æ hadde aldri selt huset. Æ hadde leid ut.
Truls: Vi hadde leid ut.

I Vadsø er det langt flere av de intervjuede familiene som mer uforbeholdent forteller at de ønsker å bli boende i all overskuelig fremtid. Noen av informantene tenker seg at de muligens i en periode vil bosette seg et annet sted, men at de i så fall vil komme tilbake til Vadsø. Birgitta, som driver med kommunikasjonsrådgivning, og som vi har møtt flere ganger underveis i denne avhandlingen, kan stå som et eksempel:

Mai: Ja, tenker du å bli boende her?
Birgitta: Ja, hvis noen spør meg ’å ja, så du har bestemt deg for å bli boende i Vadsø?’, så har jeg jo for så vidt det, men samtidig så tar jeg imot det som livet byr på. Så hvis det plutselig dukker opp et prosjekt i Sør-Afrika, og jeg kan ta med meg mann og ungene dit, og alle har lyst til det, så gjør vi det. Og om alle finner ut at der er vi lykkelige i ti år, så bor vi der i ti år. Men akkurat nå, så er vi lykkelige i Vadsø.

Mariann er et annet eksempel på en vadsøinformant som trives meget godt, og som ikke har flytteplaner. Hun vokste opp på Østlandet, men har bodd hele sitt voksne liv i Vadsø. Etter at

ungene for en tid siden ble voksne og flyttet ut, har hun bodd for seg selv. Det ser hun ikke bort fra at hun kommer til å fortsette med:

Men jeg møter jo stadig sånn 'ja, når skal du flytte?', når jeg er i Sør-Norge. Jeg møtte det senest i vår fra folk som jeg kanskje ikke har snakket med på lenge, og da må jeg si: 'Og du som er fra Sandefjord, men bor i Oslo: Hvor ofte får du det spørsmålet om når du skal flytte tilbake til Sandefjord?' Da skjønner de litt hva jeg mener. Ingen grunn til å mase om det der! Mens familien min, de spør ikke om sånne ting. De vet at jeg gjør det riktige, det jeg ønsker. Så, jeg har ingen planer fremover. Nei, faktisk. For meg er det mer sånn: Den som lever, får se!

Andre hushold er mindre sikre på at de ønsker å bli boende på nåværende bosted fremover. Chantale driver, som vi husker, bedrift med utleie av rom og salg av fiskeutstyr, mens hennes mann er deltidsfisker og altnuligmann. Tidligere kapitler har vist at de setter stor pris på hverdagslivets mange dimensjoner i Havøysund. Samtidig forteller de at de på sikt, og i alle fall når de blir pensjonister, kan tenke seg flerstedstilknytning med base i Havøysund. De uttrykker seg slik:

Mai: Og hva tenker dere fremover? Blir dere boende her?

Chantale: Vi har tenkt på det at det helt ideelle for oss ville være å dele sånn at vi er seks måneder her og seks måneder et annet sted. For jeg kan ikke tenke meg å dra fra Havøysund for godt. Man vil alltid komme tilbake hit, men samtidig ville det vært skjønt å hatt et annet sted å være deler av året. Så drømmen, det er å kjøpe en gård et sted i Provence.

Ivar: Det er drømmen, men så er spørsmålet hva skal vi jobbe med...

Chantale: Men jeg tenker når vi blir pensjonister. At vi kan pendle litt mellom her og Provence. Det er litt usikkert hva som skjer.

Mai: Tenker dere på pendling mens barna er i skolealder også?

Chantale: Ja, det måtte jo vært en fransk eller en svensk skole sånn at barna kunne hengt med. Nei, jeg vet ikke. Men vi tenker ofte at om vi flytter herfra, så vil det være vanskelig å finne et sted der vi trives like godt med tanke på natur og frihet. (...) Så kanskje man blir, og kanskje man drar. Vi har alltid tenkt at det går an å selge alt og starte et annet sted om man skulle ha lyst til det. Vi vil ikke tenke oss en definitiv vei at her skal vi bli og eldes og dø... Det ville være kjedelig.

Reidar og Magnhild har tilsvarende tanker. De har båt og hytte som de regner med at de vil bruke mer og mer i tiden fremover. De har dessuten kjøpt seg leilighet i varmere strøk, og regner med at de også vil beholde huset i Havøysund. De har dermed allerede i dag fire "boenheter" som de veksler mellom. Per i dag er huset i Havøysund det stedet hvor de klart tilbringer mest tid på grunn av arbeidet, men de tenker at de fremover vil oppholde seg mer på de andre tilknytningspunktene. Isabella, som har levd mesteparten av sitt liv i Brasil, og

hennes mann, Daniel, som er oppvokst i Havøysund, forteller også at de på sikt ønsker å alternere mellom flere steder, hvorav Havøysund er ett.

I Vadsø kan jeg trekke frem Katia og Sverre som et eksempel på et hushold som tenker å beholde Vadsø som en fremtidig base i kombinasjon med andre tilknytningspunkter. Katia, oppvokst i Russland, forteller at en av grunnene til at hun og mannen jobber med å etablere seg innen reiseliv i Vadsø, er at de på sikt skal kunne ha ansatte til å drive bedriften, mens de selv tilbringer kortere eller lengre perioder i ulike utland. På den måten kan Katia og familien oppleve nye steder og nye kulturer, samtidig som de beholder Vadsø som en base de alltid vil komme tilbake til:

Mai: Hva tenker dere fremover?

Katia: Ja, hvis det går bra i framtida, så planlegger vi at da vi kan ha ansatte, og så kan vi ta lange ferier eller ta friår og bo andre steder, for vi har alltid ønsket å ha et sånt arbeid at vi kunne bo deler av året andre plasser. Vi har ingen konkrete tanker om sted eller noen ting, men vi har i alle fall drømmer, sant? Så hvor jeg om fem år, det er vanskelig å si... Hvis det går bra, så blir det først og fremst mye arbeid fremover i forbindelse med etablering av bedriften.

De andre innflytterne med utenlandsk bakgrunn som jeg har intervjuet i Vadsø ser først og fremst for seg pendling mellom Vadsø og deres oppvekstland. Restauranteier Rani håper for eksempel å få med seg kona på å pendle mellom en storby i India og den nye komfortable hytta i Vadsø, men kona virker foreløpig ikke helt overbevist om at dette vil være en optimal løsning.

I havøysundmaterialet er det dessuten noen hushold som forteller om stor bolyst her og nå, men som likevel tenker at de muligens kommer til å flytte, og det *uten* å beholde huset i Havøysund som base i en flerstedstilknytning. Åshild og Onar, som begge er innflyttere fra Østlandet, kan trekkes frem som et eksempel på dette. De har ingen konkrete flytteplaner, men ser samtidig ikke for seg at de kommer til å bli boende hele sitt liv i Havøysund. Når Åshild begynner å se for seg at de en dag skal flytte, blir hun nesten skjelve:

Åshild: Jeg trur at Onar måtte slå meg i huet med en klubbe og bære meg bort herfra. Jeg kan ikke skjønne at jeg skal greie å flytte, samtidig som at den dagen... Jeg vet ikke åssen jeg skal si det. (...) At den dagen, når det rette skjer som gjør at... Nei, jeg vet ikke! Å nei! Klarer ikke å sette ord på det!

Onar: Men samtidig så ser jeg ikke for meg...

Åshild: Oss som pensjonister i Havøysund.

Onar: Oss begravd her i Havøysund.

Åshild: Ne-ei.

Astrid og Sigve er et annet par som stortrives i Havøysund. Men, dersom barna deres velger å bosette seg utenfor Havøysund, er ikke Astrid helt overbevist om at hun og mannen blir boende. Alt kan skje, sier Astrid, og påpeker: ”E trur jo kanskje at vi som bor på sånn her plassa gjerne lar vær å tenke på ka som skjer. Vi må heller bare la dagen komme.”

Brigt i Havøysund er blant de som har et ganske tvetydig forhold til sitt nåværende bosted. Havøysund representerer for ham både trivsel og mistrivsel – avhengig blant annet av om han har seg selv eller sin datter i sentrum for sine fortellinger. Trivselsfaktorer i Havøysund for egen del er først og fremst de utviklings-, utdannings- og karrieremulighetene han har hatt i Havøysund. Mistrivselsfaktorer handler blant annet om at han synes at det er et forferdelig dårlig vær i Havøysund, i tillegg til at han opplever både det sosiale og det faglige miljøet som litt snevert. Han forklarer:

Nå e æ litt direkte, men det e litt slapt her. Folk blir litt klientifisert. Det blir litt mye trygd ute og går. Det e lite forskning, lite nyutvikling, lite utdanna folk. Ikke sant? Det e veldig vanskelig å ha en faglig diskusjon her. Både på arbeidsplassen, men også privat. Så det e litt det med å søke sæ til et fagmiljø, det e også litt viktig. Drømmen min, det e vel rett og slett å bli ansatt på et universitet (...) Det miljøet, det dynamiske på et universitet, det tiltale mæ veldig.

I Vadsø er det, i likhet med Brigt, også et par hushold som først og fremst er kommet av karrieremessige årsaker, og som forteller at de tenker å flytte bort innen et par år, når den rette jobben dukker opp på et sted de kunne tenke seg å bo i et lengre perspektiv. Disse husholdene gir imidlertid uttrykk for å trives veldig godt både naturmessig, klimamessig, sosialt og kulturelt i Vadsø. Husholdenes flytteplaner er dermed relatert til andre ting enn eventuelle negative opplevelser omkring Vadsø som bosted. Jørgen forteller i denne sammenheng at han og samboeren, som venter barn, ”vurderer å fløtte herifra, først og fremst for å komme nærmere familien.” Men, som han presiserer: ”Fløttinga e avhengig av at man finn sæ en interessant jobb et anna sted. Så det kan ta lang tid før man kommer sæ av gårde.” Aktuelle steder, klargjør han, er enten Bodø eller Tromsø, hvor arbeidsmarkedet er rimelig attraktivt for en akademiker, eller Oslo, som ham mener har det kanskje aller mest spennende arbeidsmarkedet. Oslo ligger for så vidt egentlig langt unna familiene på begge sider i antall kilometer. Men, som Jørgen presiserer: ”Du e faktisk nærmere familien i Oslo enn du e her, for det e ett flystrekk, og så e du hjemme. Geografisk, så e det jo ikkje nærmar enn herfra, men reint praktisk, så e det det.”

Rannveig og Per-Kristian er et annet eksempel på et innflytterhushold der begge er fra andre deler av landet, og som hele tiden har hatt en plan om at de skulle flytte fra Vadsø etter at de hadde fått relevant arbeidserfaring. Rannveig sier det slik:

E trivst kjempegodt på jobben, da. Har en veldig flott sjef som va heilt unik når ho tok imot me når e kom hit. E får alle de utfordringane og arbeidsoppgavene e kan ønske meg, så e har rett og slett drømmejobben. (...) Så altså, på mange måta, så e jo Vadsø egentlig veldig ideelt, bortsett fra at familien ikke e her. Ellers så hadde det vært midt i blinken, egentlig. Det hadde det. I vert fall for min del. Jobben, og alt... Men det e det med familien.

Selv om jobben er viktigst, forteller de også om stor trivsel på andre plan. Kapittelet om naturbruk og naturopplevelser viste at Rannveig og Per-Kristian er blant de som driver med det jeg kalte for overskridende friluftaktiviteter, og som helt klart forteller at slike praksiser utgjør en viktig trivselsfaktor i deres hverdagsliv i Finnmark. Hovedargumentet for å flytte sørover handler dermed om at de ønsker at de selv og fremtidige barn skal ha nær kontakt med den utvidede familien på begge sider. Ettersom de begge har vokst opp i det samme området på Vestlandet, og i og med at de begge har bofaste foreldre, skulle dette la seg gjøre:

Rannveig: E tenke at når og viss vi får unga, så e det en fordel å vær i nærheten av foreldran. Det ser e sjøl. E bodde i en aen by *langt* unne besteforeldran mine, og farmoren og farfaren min, dem døde før e ble født. Så det med å ha besteforeldre i nærheten, det e faktisk ganske viktig i oppveksten.

Per-Kristian: Det handle jo om røtter. Så enkelt som det; alt korsen du har vorte påverka opp gjennom barndommen av kultur, natur og alt det der.

Olga, en utenlandsk informant i Havøysund, er i tvil om hvorvidt hun ønsker å bli boende på sitt nye bosted. Hun trives ikke noe særlig, hun har vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet, og hun har vansker med å få innpass i forskjellige sosiale sammenhenger. Hun har likevel ingen konkrete flytteplaner ettersom hennes mann foreløpig insisterer på å bli boende. Det å bo i Havøysund er dermed for henne et valg av mannlig partner, ikke av bosted. For de andre konene med utenlandsk bakgrunn er situasjonen en annen: De er småbarnsmødre, og har nok å ta seg av på hjemmefronten, de har lettere for å ta kontakt med andre, de har andre forventninger til det stedlige arbeidsmarkedet, og de har muligens lettere for å lære seg norsk. Dessuten har flere av de andre husholdene situert på denne måten i større grad planer om en fremtidig flerstedstilknytning, slik som for eksempel Isabella og Daniel.

For flere innflyttere med oppvekst langt unna bidrar fremtidige drømmer om feriehus i hjemlandet til hverdagstrivsel her og nå.

Fra vadsømaterialiet kan jeg trekke frem Liisa som et tilsvarende eksempel: Hun er i tvil om hva hun skal gjøre fremover. Hun drømte lenge om å reise tilbake til oppvekstregionen i Finland og bo der som pensjonist sammen med søsteren. Denne drømmen brast da søsteren gikk bort for en tid tilbake. Nå er hun usikker på om hun likevel skal bosette seg i det hun definerer som en ”passe stor by” i Sør-Finland. Hun sliter med å føle seg hjemme i Vadsø, samtidig som at det er her hun har sin nærmeste familie i form av barn og barnebarn:

Vadsø begynner allerede å bli i underkant av hva som går an. Det e jo veldig mange tilbud som mangler her. Som nevnt, så e det naturen som mange opplever som spesielt flott her, og når man ikke kan utnytte den, så e det på mange måter feil sted å bo. Men æ liker at det e så oversiktlig og rolig. (...) Æ e veldig glad i klassisk musikk og sånn, og det får man ikke så ofte tilgang til her. Klassiske konserter. Litt større utvalg av kino, den slags. Æ synes nesten at det blir for kjedelig her. Når man e ferdig med sine timer på jobben, så vet æ nesten ikke hva man skal drive med her. Man blir vel en gang ferdig med å ordne sine fotoalbum og sånn ting som ligger...

Liisa og Olga er i mitt materiale de som kanskje har det mest paradoksale forholdet til nåværende bosted. På mange måter er deres bolyst lav, men hvor skal de eventuelt ellers bo? Så lenge de mangler et godt alternativ, blir de værende der de er.

I Havøysund er det dessuten ett godt voksent par som skiller seg ut fra resten av materialet. Det er Mats og Kristina. Før var de begge i trygge jobber innen fiskeindustrien. Om de skulle bli boende eller flytte var aldri et tema den gangen. I dag har de voksne barn. Mats er mye permittert, og inntekten blir deretter. Kristina jobber innen renhold. Særlig Kristina forteller om et hverdagsliv med ganske begrensede muligheter i Havøysund. De forteller at dårlig råd gjør at de sjelden eller aldri går ut på konsert, revy, kafé eller restaurant. Når jeg spør om de har vurdert å bosette seg et annet sted, svarer de som følger:

Mats: Nei, vi to aldri har aldri vurdert nokka seriøst å fløtte?!

Kristina: Nei.

Mats: Det har vi nu ikke.

Mai: For?

Kristina: Det e jo ikkje berre å selge og fære...

Mats: Ja, du kan jo selge, men du får jo ikkje så mye...

Kristina: Æ mene, vi har strevd så mye for å bygge opp det vi har.

Mats: Å begynne på nytt igjen, det trur æ ikke e så lurt i vår alder når vi begynne å nærme oss 60. (...)

Kristina: Nu tenke vi at når vi blir 62, om vi klare å jobbe til den tid, da har vi har mala og ordna og stelt alt vi har rundt oss, så kan vi kanskje bare slappe av da? Da kan det vær vårres tid å ta oss litt igjen. Så æ håpe at vi får være frisk.

Kristina og Mats vil bli boende i Havøysund. De har i grunnen aldri vurdert andre alternativer. De håper å kunne førtidspensjonere seg, slik at de kan få slappe av etter mange års tungt fysisk arbeid og med jevnlig økte med vedlikeholdsarbeid av hus, hage og hytte. Kristina og Mats gir uttrykk for at de blir boende, ikke fordi de aktivt velger det, men fordi de opplever å ikke ha noen andre valgmuligheter.

Bostedspreferanser og stedsmetaforer

Ulike kvinner og menns bostedsperspektiv varierer og endrer seg over tid. Det å bli boende eller flytte ser ut til å være en kollektiv avgjørelse som tas på husholdsnivå. Ved ankomst hadde mine informanter som oftest en avgrenset tidsramme. Flertallet i Havøysund og rundt halvparten i Vadsø forteller at de i utgangspunktet kom for kun 1–3 år. Enkelte bestemmer seg så på et eller annet tidspunkt for å *bli* lengre enn planlagt. De forteller at den midlertidige tilværelsen og usikkerheten kunne føles slitsom, og at man etter hvert ønsket seg stabilitet og forutsigbarhet.

Eksempelene ovenfor omhandler informantenes fortellinger om bostedsvalg i et fremtidsperspektiv. Jeg har valgt å definere fire hovedkategorier, eller stedsmetaforer for å belyse noe av mangfoldet i empirien. Dette er:

- a) *"honningkrukke"* (nåværende bosted beskrives som et blivende trivselssted)
- b) *"sommersted"* (nåværende bosted beskrives som et trivselssted, som man fremover tenker å kombinere med andre tilknytningssteder i en flerstedstilpasning)
- c) *"springbrett"* (nåværende bosted er først og fremst et midlertidig karrierebyggingssted)
- d) *"klister"* (nåværende bosted er et sted som holder en igjen på godt og vondt)

Kategoriseringen åpner i noen grad for å se variasjoner knyttet til dimensjoner ved aktører som livsfase, utdanning og tidligere stedserfaringer, samt dimensjoner ved bostedets materialitet, slik det vil komme frem i diskusjonen som følger. Blant innflytterne jeg har

intervjuet i Havøysund finner vi ett honningkrukkehushold og et fåtall hushold som kan sies å være springbrett- og klisterhushold. Resten, altså langt over halvparten, definerer jeg som sommerstedhushold. I vadsømaterialer er fordelingen ganske lik når det gjelder kategoriene springbrett og klister: Bare et fåtall hushold kan plasseres her. Men fordelingen mellom stedsmetaforene honningkrukke og sommersted er motsatt i forhold til Havøysund: I vadsømaterialer er det bare et par sommerstedhushold, mens langt over halvparten kan defineres som honningkrukkehushold. De fire stedsmetaforene vil i det følgende bli nærmere presentert og diskutert:

Honningkrukke: Her vil vi bli!

Nåværende bosted beskrives som et trivselssted. De husholdene som jeg plasserer inn i denne kategorien formidler at de har det godt på nåværende bosted, og at de ikke har flytteplaner verken nå eller i overskuelig framtid. Av eksemplene ovenfor kan Inger-Marie og Truls i Havøysund, samt Birgitta og Mariann i Vadsø plasseres inn i denne kategorien. Honningkrukkehusholdene er ulikt situert. Noen er single, noen er familier hvor paret består av to innflyttere utenfra Finnmark, mens andre er familier hvor paret består av én ny-innflytter og én partner som er bofast eller tilbakeflytter.

Sommersted: Her vil vi bli – deler av året.

Nåværende bosted beskrives som et trivselssted, men informantene gir uttrykk for at de har begynt å tenke på muligheten for en flerstedstilknytning med hus i Havøysund/Vadsø som base. Husholdene tenker seg videre at de vil pendle mellom denne basen og minst én annen bolig i sørligere deler av landet eller i utlandet. Det viktigste fellesaspektet ved sommerstedhusholdene i både Havøysund og Vadsø er at familiene består av én person med en barnsdomstilknytning til nåværende bosted i Finnmark. De har enten selv vokst opp her, slik situasjonen er for Svein (og Katia), Daniel (og Isabella) og Magnhild (og Reidar). Eller de har slekt her, slik at de har tilbrakt noen av barndommens ferier i nord, slik tilfellet er for Ivar (og Chantale). Dessuten ser vi at flere av partnerne i disse husholdene er oppvokst i utlandet, slik at den fremtidige drømmen for noen er å pendle mellom nåværende bosted i Finnmark og hennes (hans) oppvekstland, for eksempel India, Brasil eller Frankrike.

Springbrett: Midlertidig kompetansehevingssted.

Noen få innflytterhushold forteller en historie som gjør at jeg velger å kategorisere nåværende bosted som et karrieremessig springbrett. Informantene i denne gruppa forteller at hovedmotivasjonen for å bosette seg i Havøysund eller Vadsø var den jobben og de karrieremulighetene de ble forespeilet. Disse informantene forteller om forskjellige stedsopplevelser. Noen legger vekt på at de stortrives ikke bare på jobben, men også på andre arenaer som i familien, naturen og i lokalsamfunnet, mens andre forteller om mer ambivalente stedsopplevelser. Felles for husholdene i denne kategorien er at de formidler at de ”innen rimelig tid” (få år) håper å kunne konvertere de arbeidserfaringene de har tilegnet seg på nåværende sted til en interessant stilling på et annet bosted hvor de heller kunne tenke seg å bo over tid. Av eksemplene ovenfor, kan Brigt i Havøysund, samt Jørgen (og samboeren), Rannveig og Per-Kristian i Vadsø plasseres i denne kategorien. Samtlige hushold i denne kategorien består av innflyttere som er vokst opp utenfor fylket, og de arbeider alle i stillinger som krever høyere utdanning.

Klister: Når bostedet holder en igjen.

Et fåtall kan sies å fremstille nåværende bosted som et klister. Det betyr at informantene forteller at de på mange måter kunne tenke seg å bo et annet sted, men at ulike forhold gjør at de føler at de ”sitter fast” på nåværende bosted: De opplever at det er vanskelig å komme seg bort. Det kan være arbeidsmessige eller familiære forhold, eller kombinasjoner av disse, som gjør at de ulike informantene føler seg låst til det nåværende bostedet. Informantene i klisterhusholdene er ulikt situert. Noen er singelhushold og andre er familiehushold, hvorav et par består kun av innflyttere utenfra fylket, mens et annet par er sammensatt av en utenfra og en ”lokal”. Av eksemplene ovenfor kan Liisa i Vadsø, Olga i Havøysund og til en viss grad Kristina og Mats i Havøysund plasseres inn i denne kategorien.

Komplekse sammenhenger

Om vi betrakter honningkrukke- og sommerstedhusholdene under ett, får vi samlet rundt et solid flertall av informantene i både Havøysund og Vadsø. Det betyr at trivselen i mitt materiale generelt sett er høy. Den viktigste forskjellen mellom stedene handler om ulike fremtidsperspektiver: Få hushold i Vadsø har konkrete planer om fremtidig pendling, mens

denne tanken er langt mer utbredt blant husholdene som forteller om stor trivsel i Havøysund. Vi ser dermed at positive stedsopplevelser i vadsømaterialer ser ut til å føre til ønsker om bofasthet i langt større grad enn hva som er tilfellet for informantene i Havøysund hvor positive stedsopplevelser og trivsel i større grad bidrar til planer om å veksle mellom flere steder, eller utflytting, jf. eksempelet ovenfor om Åshild og Onar. Disse funnene sier noe om hvordan innflyttere oppfatter sitt nåværende bosted: Vadsø beskrives som det vi kan kalle et porøst sted som det er relativt lett og reise til og fra, og det fremstår blant annet relatert til det stedlige arbeidsmarkedet som et attraktivt fremtidig bosted for en del av mine informanter. Havøysund oppfattes som mer isolert her og nå, og det etableres i mitt materiale blant de fleste informantene en dominerende fortelling om flerstedstilknytning som en passende fremtidig tilpasning. Slike sammenhenger kan være relatert til de materielle forskjellene mellom Havøysund og Vadsø knyttet til befolkningsstørrelse, arbeidsmarked og beliggenhet, de kan være relatert til stedlige kulturelle betydninger knyttet til for eksempel lokale forståelser omkring ”naturlige flyttemønstre” og de kan også delvis være relatert til mitt utvalg av informanter.

Hvor representative ovennevnte sammenhenger er, må dermed undersøkes i en mer kvantitativt orientert studie. Men, det kan også være relevant å vise til funn fra forrige kapittel: Som jeg skrev viser flyttestatistikken at både Havøysund og Vadsø er preget av høy gjennomstrømming, et faktum som i mitt materiale fortolkes på ulike måter: I Vadsø diskuterer nesten alle informantene sitt bosted som et ”gjennomgangssted”, mens få havøysundinformanter bruker dette begrepet om Havøysund. I motsetning til Vadsø, snakker få av mine havøysundinformanter om negative aspekter knyttet til høy flyttefrekvensen som sårhet og sorg ved ”brutte relasjoner”. I stedet vektlegges fortellingen om Havøysund som et fiskevær hvor man ”kan mobilitet”, og er ”vant til at folk kommer og går”. Overført til dette med bolyst og fremtidstanker om bostedsvalg kan slike sammenhenger komme til uttrykk slik det gjør i mitt materiale: Ettersom informantene i Havøysund ”kan mobilitet”, kan det være slik at man også selv planlegger å være mobil fremover. Ikke nødvendigvis gjennom å flytte permanent fra stedet, men i alle fall gjennom en flerstedstilknytning (sommersted). I Vadsø anses i stedet den høye gjennomstrømmingen av mange informanter som en negativ praksis som skaper uro. De som trives har derfor selv ingen planer om å flytte, men ønsker i stedet å bli boende på ubestemt tid (honningkrukke).

Hvorvidt ulike innflyttere tilslutter seg diskursene om Vadsø som honningkrukke og Havøysund som sommersted er relatert til mange faktorer, blant annet aktørenes tidligere stedserfaringer, utdanningsnivå/yrke og livsfase. Innflytterfamilier med høyere utdanning der begge parter er født og oppvokst utenfra fylket, særlig unge voksne, velger i en del tilfeller å anse sitt nåværende bosted som et midlertidig kompetansehevingssted (springbrett). Og dessuten er det slik at enkelte innflyttere, særlig blant dem uten høyere utdanning, oppfatter sitt nåværende bosted som et klister som holder en igjen. Én forklaring er at man tenker som så at den tilegnede arbeidslivserfaringen på stedet er vanskelig å konvertere til et arbeidsmarked utenfor nåværende bosted. Det kan for øvrig presiseres at enkelte hushold i mitt materiale som opprinnelig kom på grunn av karrieren for en kortere periode (springbrett), over tid har revurdert sin situasjon, og har i stedet valgt å bli boende på ubestemt tid (honningkrukke). Dette gjelder for eksempel Nina (og Magnus) i Vadsø (jf. kapittel 5). Dette betyr at stedsmetaforene jeg her foreslår er fleksible, og at ulike hushold kan veksle mellom ulike kategorier i ulike livssituasjoner over tid.

Denne avhandlingen har vist at innflytteres bolyst konstitueres som et resultat av dynamiske og relasjonelle prosesser. Her vil ikke bare aspekter ved bostedet, men også dimensjoner ved aktørene selv (kjønn, livsfase, tidligere stedserfaringer, utdanning/yrkestilknytning) samt hegemoniske diskurser om naturlige flyttevalg og hvor man kan leve det gode liv, være av betydning (jf. Stenbacka, 2001, Villa, 2004, Rye, 2006). I denne forbindelse viste kapittel 5 dessuten at den enkeltes erfaringer fra oppvekststed(er), foreldres og svigerforeldres bosteder og flyttemønster samt ens forestillinger om ulike landskap, om kyst, innland, småsteder og storbyer også har betydning for valg av bosted. Denne studien tilsier således at det er viktig å videreutvikle det stadig mer brukte bolystbegrepet slik at det ikke har et hovedfokus på folks *flytteplaner* slik tilfellet er i del av bolystforskningen i dag (jf. Bjørnstad, Meistad & Sletterød, 1994; Lysø, Revdal & Sletterød, 2002; Sletterød, 2002). Mine funn viser at det ikke er noe 1-1 forhold mellom bolyst og ønsker om bofasthet: Lav bolyst trenger ikke føre til flytteplaner, og høy bolyst trenger ikke føre til ønsker om bofasthet. Mitt materiale viser dessuten at det finnes hushold som på sett og vis har planer både om å flytte og om å bli boende: De tenker seg en fremtidig flerstedstilknytning. Analysene i dette arbeidet viser dermed at *sammenhengene* mellom innflytteres kjønne *stedsopplevelser* og deres tanker om *fremtidig bostedsvalg* er komplekse og sammensatte.

I tråd med mer meningsorienterte perspektiver vil det derfor å være relevant å studere bolyst gjennom å inkludere analyser av tvetydige sammenhenger mellom steders materialiteter, hverdagslivspraksiser, stedlige kulturelle betydninger, samt dominerende diskurser om ”naturlige flyttemønstre” og om ”det gode liv”. På den måten kan forskningen bidra med ny relevant kunnskap både om hva som skaper positive stedsopplevelser for kvinner og menn, og om hva som påvirker flyttebeslutninger og valg av bosted i forskjellige deler av landet.

12. Kystens kjønnete ruraliteter. Alternative representasjoner av stedsopplevelser på "rurale" steder.

Innledning

Denne avhandlingen analyserer innflytteres kjønnete *stedsopplevelser* i Havøysund og Vadsø med utgangspunkt i intervjuer med 25 kvinner og 25 menn fra 31 innflytterhushold. Jeg har i denne forbindelse trukket veksler på relasjonelle og prosessuelle perspektiver på sted (Forsberg, 2001; Halfacree, 2004, 2007). I tråd med slike perspektiver har jeg, med fokus på innflytteres fortellinger, vist på hvilke måter ulike kvinner og menn har ulike muligheter til å håndtere stedlige betingelser, slik at deres hverdagsliv, og dermed deres kjønnete stedsopplevelser, utformes på forskjellige måter relatert til arenaer som blant annet arbeid, hushold, natur, lokalsamfunn så vel som i "verden utenfor".

I det følgende vil jeg utdype ulike dimensjoner ved informantenes stedsopplevelser. For å plassere funnene inn i en større analytisk sammenheng, velger jeg å anvende *ruralitetsbegrepet*. Som redegjort for i teori- og metodologikapittelet forstår jeg ruraliteter som *materielt funderte sosiokulturelle konstruksjoner* som konstitueres i samspill mellom lokaliteter, levde hverdagsliv, lokal meningsproduksjon og overlokale diskurser (Halfacree, 2004:285). De dominerende forståelsene av det rurale i Norge er, som nevnt, i stor grad empirisk fundert i (tidligere) jordbruksbaserte innlandsbygder i sørligere deler av landet (jf. Lægran, 2002; Berg, 2002; Brandth, 2003; Bye, 2003, 2009; Berg, 2004; Brandt & Haugen 2005a, 2005b; Haugen & Villa, 2006). I dette kapittelet vil jeg presisere hvordan det å utvide ruralitetsstudier til steder som fiskevær og småbyer innenfor en nordlig region som i ulike sammenhenger defineres som perifer, åpner for alternative forståelser av det rurale. Avhandlingens hovedbidrag kan dermed oppsummeres gjennom et fokus på det vi kan kalle *kystens kjønnete ruraliteter*:

Arbeidslivspraksiser, splittelse men mangfold

I tråd med geografer som Linda McDowell (1999), Gunnel Forsberg (2001) og Jo Little (2002) viser denne avhandlingen at et steds arbeidsmarked, og innbyggernes kjønnede praksiser rettet mot dette, legger et viktig grunnlag for konstruksjoner av både sted og kjønn. Det betyr at representasjoner av ruraliteter er nært knyttet opp til steders næringsgrunnlag og arbeidsmarked. Innen dominerende ruralitetsforskning i Norge utgjør ulike former for jordbruk og landbruk et viktig aspekt ved representasjoner av ruralitet. Denne forskningen viser for eksempel hvordan rural maskulinitet konstitueres omkring ulike aspekter ved utøving av bonde- og tømmerhoggeryrket (Brandth & Haugen, 2005a, 2005b). Deler av både den skandinaviske og den feministiske britiske ruralitetsforskningen argumenterer dessuten for at kjønn i rurale strøk konstitueres på særlig tradisjonelle og patriarkalske måter (Fredriksen, 2001; Little & Austin, 1996; Little, 2002).

De stedene jeg har tatt utgangspunkt i er ikke landsbruksbaserte. I den grad landbruk har eksistert, har det vært i kombinasjon med andre næringer. Havøysund er i dag i stor grad fiskeribasert, mens Vadsø langt på vei er dominert av offentlige sektor. Som jeg viste i kapittel 4, er arbeidsmarkedet begge steder svært kjønnssegregert, som i landet for øvrig. Samtidig viser denne avhandlingen at særlig høyt utdannede kvinner ser muligheter i arbeidslivet i Havøysund og Vadsø. De inntar for eksempel tidligere mannlige konnoterte fagfelt i offentlig sektor, og etter å ha tilegnet seg kompetanse og nettverk der, starter noen av dem egen arbeidsplass. Gründerne, som i mitt materiale særlig er kvinner, forteller i stor grad at de opplever sitt nåværende bosted som et godt arbeidssted, og flere mener at det har vært enklere å skape sin egen arbeidsplass i Vadsø og Havøysund, enn hva de tror det ville vært mange andre steder i landet. De forteller at de tør å satse fordi de føler seg synlige i lokalsamfunnet; de får støtte, og de får lokale og solidariske kunder, hvilket bidrar til motivasjon og pågangsmot. Arbeidslivsempirien i denne studien belyser derigjennom på ulike måter at de kjønnede arbeidsmessige mulighetene er i stadig utvidelse i både Havøysund og Vadsø, og at særlig utdanning og formell kunnskap kan bidra til å forandre arbeidslivets kjønnskulturer, for eksempel hvilke sektorer kvinner og menn velger, og hvordan ulike jobber konnoteres med tanke på kjønn. Avhandlingen problematiserer dermed stereotype, noen ganger patriarkalske, forståelser av kjønn på steder som defineres som rurale: Rurale arbeidsmarkeder preges ikke bare av landbruksaktiviteter, men er relativt mangfoldige. Det

gjelder også de kjønnede arbeidslivsrelaterte praksisene. Gjennom en analyse av arbeidslivserfaringer på to steder langs kysten av Finnmark, bidrar dermed denne studien til å åpne for nye forståelser av kjønnede ruraliteter.

Kjønnede betydninger i husholdsarenaen

Stedlige kulturelle koder relatert til kjønn kan sies å konstitueres i møter mellom stedets materialitet, overlokale diskurser og lokalforankrede kulturelle forståelser. Det at det både i Havøysund og Vadsø finnes en mulighet for fleksible konstruksjoner av kvinnelighet og mannlighet, er sentralt for å forstå ulike innflytteres stedsopplevelser. Dette viser samtidig at det kjønnede handlingsrommet er mer mangfoldig enn det som kommer frem i en del av den internasjonale ruralitetsforskningen i dag. Jo Little skriver for eksempel at “[t]he rural community promotes a construction of the ‘countrywoman’ which prioritises women’s domestic and mothering roles and reinforces a traditional set of gender relations” (2002:116). Og hun presiserer: “the domestic, reproductive duties were seen as primarily women’s responsibility” (ibid). Mitt materiale viser derimot i tråd med Forsbergs teoretiske perspektiver (2001) at det finnes store variasjoner når det gjelder kjønnets utforming av husholdspraksiser både i fiskeværer Havøysund og i administrasjonsbyen Vadsø. Avhandlingen har vist at ulike innflyttere har forskjellige muligheter til å gripe stedlige betingelser i sin utforming av kjønnede husholdspraksiser, samt at tilsynelatende like praksiser kan inngå i forskjellige meningssammenhenger. For å få frem mangfold og variasjon, har jeg valgt å skille mellom tre kategorier hushold: *de komplementære, men ulike* (hvor kvinnene ”ser og gjør”, og hvor det ikke finnes et uttalt ideal om likestilling), *de komplementære, men like* (hvor paret forhandler om fordelingsnøkler og -ordninger, og hvor det er et uttalt ideal om likestilling), og unntakene, som her kalles *brytere* (hvor kjønn konstitueres på overskridende måter). Jeg finner alle tre kategoriene i både Havøysund og Vadsø, men i ulik grad. Det er i mitt vadsømateriale betydelig vanligere å konstituere kjønn som en likestilt relasjon (hushold som defineres som *komplementære, men like*). Jeg viser dessuten, med henvisning til både vadsø- og havøysundmaterialet, at både morskap og farskap konstrueres som et ”kontinuerlig ansvar” som både mor og far forvalter, slik at foreldrerollen får konsekvenser for både kvinners og menns hverdagspraksiser for øvrig. De aller fleste fedrene i mitt materiale forsøker å være *nærværende* og *deltakende* fedre (i motsetning til den hegemoniske diskursen om den moderne, nærværende far som et urbant fenomen, jf Kramvig, 2007:236ff). Kystens kjønnede ruraliteter kan dermed sies å representere mer varierte

kjønnskoder enn hva den mer etablerte ruralitetsforskningen kan tyde på (Fredriksen, 2001; Little, 2002; Brandth & Haugen, 2005a; Bye, 2003, 2009). Jeg har dessuten vist at det å leve innenfor hushold som praktiserer en arbeidsdeling som er komplementær, men ulik ("tradisjonell"), kan oppleves som meningsfylt, spesielt for kvinner med en global forståelseshorisont.

Naturen som estetisk ramme

Det er i mitt materiale store variasjoner når det gjelder informantenes fortellinger om naturbruk, både når det gjelder omfang og type og når det gjelder den kulturelle meningen som konstrueres omkring slike praksiser. Mens noen kvinner og menn forteller at de "hater" de aller fleste former for friluftsliv, forteller andre at de liker å være ute på spaserturer i nabolaget, på aketurer, bålturer i fjæra, fisketurer, skiturer og båtturer, og at slike praksiser utgjør en viktig dimensjon ved deres trivsel i Vadsø eller Havøysund. Det å bo i et nordlig landskap beskrives videre som en estetisk opplevelse av de aller fleste informantene, også av de som ikke bruker naturen til ulike former for aktiviteter selv. Landskapet i Havøysund og Vadsø representerer dermed først og fremst et godt sted å puste og finne roen, og dernest en arena for ulike utebaserte aktiviteter. Sammenlignet med tidligere friluftsstudier (Pedersen, 1999) synes det videre som at kvinner og menns fortellinger om praksiser rettet mot naturen er blitt mer like. Det betyr at det kjønnete betydningsfeltet er i endring på den måten at kvinner ser ut til å bevege seg inn på felt som tidligere ble konnotert som mannlige og motsatt. . Fedre forteller for eksempel at de driver med aking med barna, de prioriterer kortere familieturer i stedet for egne langturer, og det virker som at det til en viss grad er lov for menn å si at de *ikke* er interessert i friluftsliv – uten at man dermed risikerer å miste ansikt. Samtidig finnes det noen kvinner/mødre som forteller om langturer, fisketurer, og som beretter om en viss interesse for skuter og jakt. Samtidig er det forskjeller i blant annet forbindelser mellom kjønn og utstyrsorientering. Menn i mitt materiale er som nevnt langt mer opptatt av skutere, fiskeutstyr og skiutstyr, mens kvinnene generelt gir uttrykk for at de lar dette være mannens domene. Kjønnede betydninger relatert til naturbruk ser likevel ut til å overskride betydningssammenhenger som kommer frem i tidligere friluftslivsstudier (Pedersen 1999, 2003; Pedersen & Humberstone 2000; Little 2002).

Betydninger omkring kompakthet

Den kompakte dimensjonen ved Vadsø og Havøysund dreier seg om at dette er steder hvor ”materialiteten”, i form av blant annet hus, butikker, skole, barnehage, helsesenter og sosiale og kulturelle møteplasser, befinner seg såpass konsentrert rundt ett sentrum, at dagliglivets transportetapper blir korte og lite tidkrevende. Småbarnsfamiliene, og særlig de som tidligere har bodd i større byer, er den gruppen som særlig legger vekt på det positive med det kompakte stedet i forhold til stedlig trivsel. Både kvinner og menn legger vekt på det kompakte stedets fortrinn i form av ”fri flyt i hverdagen”, ”behagelig tempo” og ”lite stress”. Særlig småbarnsforeldre legger vekt på den tiden de sparer ved at hverdagslivets institusjoner er tilgjengelige i så stor grad at mange slipper å bruke bil eller offentlig transport i dagliglivet. Men også enslige og godt voksne med utflyttede barn, forteller at en stor fordel ved det nåværende bostedet er at det er kort avstand til alt, slik at man kan spasere på besøk til venner, ta et glass rødvin og spasere hjem igjen (jf Munkejord, 2006a). Dette er i tråd med det Jo Little peker på i sin bok, nemlig at det å bo på mindre rurale steder knyttes an til meningsaspekter som ”more time for one another” og ”a less hurried lifestyle” (2002:84).

Det kompakte stedet blir samtidig ganske gjennomskiktig, hvilket kan oppleves både styrkende og begrensende. Det er særlig kvinner som trekker frem synlighetens fortrinn, gjennom å peke på at de som innbyggere i et mindre samfunn i Finnmark opplever lett tilgang til makt, posisjoner og innflytelse. Flere beskriver samtidig småstedssosialitetens bakside i form av sladder og opplevelser av sosial kontroll. Småstedets gjennomskiktighet fører også til at flere innflyttere opplever et visst press i forhold til å gjøre en innsats for fellesskapet gjennom frivillig arbeid. Mange informanter legger imidlertid vekt på at de mener sistnevnte er et positivt aspekt ved å bo på et lite sted: Frivillig arbeid gir nemlig mening gjennom at enkelte, både kvinner og menn, føler seg betydningsfulle, at man ”gjør en forskjell”.

Fortellingen om det kompakte fiskevær og den kompakte småby i Finnmark står i klar motsetning til mer dominerende representasjoner av (tidligere) jordbruksbaserte rurale steder som spredtbygde, med nettopp *lange* avstander mellom hjemmet, jobben og ulike fritidsarenaer (jf. Stenbacka, 2001:38). I tettbygde småsteder som Havøysund og Vadsø har den materielle, men også sosiale og kulturelle, kompaktheten stor betydning for innbyggers hverdagsliv, og bidrar til å konstituere positive fortellinger om hverdagsliv i nord for både kvinner og menn.

Fremstillingen av kyststeders kompakthet, med utgangspunkt i innflytteres fortellinger om flyttevalg og hverdagsliv, danner dessuten en kontrast til ulike ruralitets-/urbanitetsindekser som kategoriserer ulike regioner med basis i variabler som næringssammensetning, arealbruk, befolkningsstørrelse, befolkningstetthet osv (jf. Berg, 2002:68-69). At Finnmark er det fylket som ligger lengst fra Oslo og lengst fra en større byregion, som har det laveste befolkningstallet (73000) og den laveste befolkningstettheten (under to personer per km²), gjør at fylket i henhold til slike kriterier kan regnes som den aller mest rurale regionen i Norge. Det finnes potensial ved en slik tenkning, men det at ruralitet innenfor et slikt perspektiv oppfattes som en motsats til urbanitet, er en klar svakhet. Denne studien tyder derimot på at variasjonene i kjønnede hverdagsliv i rurale strøk ikke skiller seg vesentlig fra de betydningene og praksisene vi finner i større byer i Norge (Danielsen, 2006; Aarseth, 2008). Det er dessuten en svakhet at steder innenfor indeks-perspektiver kanskje i for stor grad ses som *avgrensede*, mens denne studien tvert i mot viser at steder, gjennom innbyggernes praksiser, kan betraktes som porøse og relasjonelle (jf. Massey, 1994; Castree, 2003). Dessuten representerer dette med *befolkningstetthet* en utfordring innenfor indekstenkningen. Dersom man måler befolkningstetthet på region- eller kommunenivå (hvilket er den metoden som brukes per i dag), overser man det faktum at det er en høy befolkningstetthet innenfor mange fiskevær og tettsteder i Finnmark. Men, som denne avhandlingen har vist utgjør nettopp *bostedets* kompakthet en særlig sentral dimensjon ved informantenes stedsopplevelser, og da spiller den lave befolkningstettheten på kommune- eller fylkesnivå en mindre rolle.

Åpenhet og kompetanse på inkludering

Forskningen fra tradisjonelt landbruksbaserte områder viser at det kan være vanskelig å komme som ny til rurale strøk. Det finnes en høy terskel for å bli inkludert, og det kan ta generasjoner før man regnes som "lokal" (Cloke m.fl., 1998; Burnett, 1998, Forsberg m.fl. 2006:94). I Vadsø, og særlig i Havøysund, forholder dette seg annerledes. I Havøysund legges det vekt på at stedlig kompetanse i å omgås nye folk er et aspekt ved det å være et fiskevær hvor innbyggerne over tid har vært vant til at det går "fremmedfolk og reker i fjæra". Kystens kulturelle åpenhet fremheves eksplisitt som et fortrinn. Dermed oppfattes det som enkelt å bli innlemmet i det stedlige fellesskapet for innflyttere som velger å flytte hit. Flere innflyttere, også i hushold hvor begge er innflyttere fra utenfor Finnmark, forteller at de opplever å bli

kategorisert som ”ekte havøysundinger” etter å ha bodd noen år i Havøysund. Dette bryter tydelig med forenklete representasjoner av det rurale, hvor nettopp jord, slekt og eiendomsforhold bidrar til å konstituere høye barrierer mot inkludering av nye innbyggere på et sted. Kysten presenteres i stedet som åpen og inkluderende, hvor kategorier som søring, havøysunding og finnmarking kan oppfattes som fleksible. Avhandlingen viser samtidig at det kan se ut til at inkluderingsevnen har en ”yttergrense”, og at denne er relatert til særlig nasjonalitet koblet til kjønn, hudfarge og sivilstatus. En enslig mann med mørkere hud enn det som er vanlig i Finnmark, vil dermed kunne oppleve det som langt vanskeligere å bli inkludert enn den kvinnelige innflytteren fra Sverige som har giftet seg lokalt. Samtidig viser andre eksempler at også kvinner med utenlandsk bakgrunn kan oppleve å bli møtt med stereotype forestillinger knyttet til deres nasjonale bakgrunn som skaper utfordringer knyttet til inkludering og tilhørighet. Slike sammenhenger er dermed komplekse og kan være situasjonsavhengige.

Flerstedstilknytning som attraktiv tilpasning

I forlengelse av kystens kulturelle åpenhet er det relevant å peke på innbyggernes fleksible flerstedstilknytning. Identitet og stedstilhørighet er ikke statiske størrelser, men utvikler seg kontinuerlig i samhandling mellom aktører og i relasjoner mellom aktører og omgivelser. I dagens samfunn tilhører de fleste flere kulturelle fellesskap. Noen av disse fellesskapene befinner seg på nåværende bosted, mens andre fellesskap er overlokale. Slik er det også for mine informanter. De har sin hovedbolig i Havøysund eller Vadsø, men har gjerne flere tilknytningspunkter i form av leilighet i syden eller hytte i oppvekstregionen. Flere hushold pendler mellom flere slike tilknytningspunkter, eller de bruker ferier og langhelger til å besøke nye steder eller til å vedlikeholde nære relasjoner til personer som er bosatt andre steder enn dem selv. Mitt materiale tyder på at en slik flerstedstilknytning bidrar til å øke småsteders attraktivitet i nord – for mange, men slett ikke alle. Her kan utdanning og yrkestilknytning i større grad enn kjønn belyse forskjeller i materialet. Men, det at flerstedstilknytning generelt sett bidrar til å styrke positive stedsopplevelser i mitt materiale, er et poeng som understøtter relevansen av en relasjonell og dynamisk stedsforståelse når man skal forstå hva som kan legges i begrepet kystens kjønnede ruraliteter.

Mot en ny forståelse av ruralitetenes mangfold?

Jeg har i dette arbeidet gjennomgående skrevet om ruraliteter, og indirekte om urbaniteter. Det er imidlertid viktig å problematisere bruken av et begrepspar som ruralitet–urbanitet da dette *kan* representere et feilspor dersom hver av kategoriene kun knyttes direkte til konkrete steder og regioner i forenklende utsagn av typen Oslo/sør er lik urbant og Finnmark/nord er lik ruralt. En slik bruk av begrepene kan dessuten lede til en manglende evne til å se mangfold og variasjoner ved steder i både nord og sør. Dessuten vil en slik marginaliserende begrepsbruk kunne forsterkes dersom urbanitet–ruralitet-dikotomien forbindes direkte med andre dikotomier som sentrum–periferi, moderne–umoderne og dynamisk–statisk, slik at Finnmark/nord konnoteres som ruralt, perifert, umoderne og statisk. Slike stedsmyter er med på å skape stereotype oppfatninger av steder og mennesker gjennom at enkelte aspekter ved disse stedene blir synlige på bekostning av andre.

Forskere fra ulike ståsteder har de siste årene vært opptatt av konstruksjoner av steder gjennom begreper som sentrum, periferi, grense og marginalitet (Eidheim, 1993; Massey, 1994; Rossvær, 1998; Holtedahl, 1999; Paulgaard, 2001, 2008). Gry Paulgaard utdyper at dikotomiene sentrum–periferi og urbanitet–ruralitet utgjør grunnleggende mentale dikotomier (”basic foundation for other constructions”, 2008:52) som kan sies å danne et diskursivt grunnlag for innbyggers stedsforståelser i Finnmark. Slike dikotomier er dermed vanskelig å avvikle, men kan *destabiliseres* gjennom å utfordre og søke å endre deres innhold.

For å nettopp destabilisere forestillinger om det rurale, har jeg i tråd med Berg (2002, 2004) i dette arbeidet forstått ruralitet og urbanitet som relasjonelle begreper som er gode å tenke med, heller enn motsetninger som kan knyttes til bestemte geografiske steder og kulturer. Studien har videre vist at innflyttere på to steder i Finnmark kobler sammen det som gjerne regnes som urbane og rurale elementer, og at mye livskvalitet og bolyst ligger i nettopp muligheten til å kunne kombinere ulike hverdagslivselementer knyttet til mobilitet, naturbruk, arbeidsliv og familieliv på nye måter.

Avhandlingen har videre vist at innflytteres stedsopplevelser i Vadsø og Havøysund konstitueres i dialog med overlokale diskurser omkring ”naturlige” flyttemønstre og bostedsvalg. Mine informanter forholder seg til en dominerende diskurs om det gode liv som i stor grad har fortellinger om Oslo som sitt sentrum, og når de forteller om hvordan deres

hverdagsliv arter seg, skjer dette implisitt og eksplisitt gjennom sammenligninger med hvordan de tenker seg at dette ville forholdt seg i Oslo. Gjennom slike komparasjoner med hovedstaden som målestokk, men ikke som noe ubestridt ideal, gjøres ulike innflytteres forståelser av de nordlige småstedenes fortrinn tydelige. Avhandlingen har dessuten vist at innflyttere i Havøysund og Vadsø forteller om fleksible stedlige kjønnskulturer, noe som tyder på at stedene rommer muligheter til å utøve sitt kjønn på mer varierte måter enn det som hittil har kommet frem i mye av den feministisk orienterte ruralitetsforskningen.

Gjennom en analyse av innflytteres stedsopplevelser på to steder langs kysten av Finnmark, utgjør denne avhandlingen et bidrag til å problematisere og nyansere etablerte forståelser av ruraliteter og samtidig vise variasjoner og mangfold i kystens kjønnede ruraliteter. De metodologiske perspektivene jeg har valgt tillater meg imidlertid ikke å *forklare* hva variasjonene i innflytteres kjønnede stedsopplevelser mellom Vadsø og Havøysund skyldes, utover å peke på at disse kan være relatert til mitt utvalg, samt til faktorer som stedenes ulike befolkningssammensetning, ulike arbeidsmarkeder eller stedenes ulike beliggenhet som gjør at det ene stedet (Vadsø) blant annet oppleves som mer porøst enn det andre stedet (Havøysund). Likheter mellom stedene handler på den annen side blant annet om at de begge representerer to relativt små, kompakte, åpne og inkluderende småsteder langs kysten av vårt nordligste fylke. En aktuell tematikk for den videre forskningen vil derfor være å videreutvikle forståelser som enda mer presist kan belyse, og kanskje forklare, variasjoner i stedlige kjønnskulturer og i kjønnede stedsopplevelser på ulike (rurale) steder langs kysten og på innlandet, i nord og i sør. Jeg håper i så måte at denne avhandlingen kan være til inspirasjon.

Etterord

Jeg vil avslutte denne avhandlingen med en liten refleksjon omkring stedsidentiteter, narrativer og demografisk utvikling: For mange steder i Finnmark har det betydning om vi klarer å formidle positive fortellinger om hvordan det er å bo her nord. I denne forbindelse er det å åpne grensene for hvem som hører til én av flere viktige strategier for å bidra til at flere innflyttere velger å bli litt lengre enn de først hadde tenkt. De fleste av mine informanter forteller at de i utgangspunktet bare kom for 1–3 år, men har av ulike grunner valgt å bli lengre. Fortellinger om tilhørighet og tilknytning er her ofte sentrale.

Den offentlige debatten bærer preg av diskurser som formidler at identitet og tilhørighet til Finnmark bør være basert på slekt og det å ha bodd på nåværende bosted over generasjoner⁹⁹. En slik forståelse stemmer i liten grad med det faktum at befolkningen i Finnmark både nå og tidligere har vært mobil og preget av jevn utskiftning. Det er noen som har bodd på sitt nåværende bosted over lang tid, men flertallet av fylkets befolkning har det ikke¹⁰⁰. For å fremme stedsutvikling og bolyst i Finnmark er det viktig å ta fylkets innbyggere på alvor, og sørge for å lage vide kategorier, slik vi ser tendenser til i Havøysund, slik at en havøysunding kan forstås som en person som bor i Havøysund, og en finnmarking rett og slett blir en person som bor i Finnmark – uavhengig av slekt og tradisjon. Så kan man være nordlending eller søring, og på sikt kanskje også utlending, i tillegg. Det er viktig å skape og gjenskape positive, åpne og inkluderende småsteder, og det er viktig å formidle de spesifikke fortrinnene som kjennetegner kystens kjønnede ruraliteter. Klarer vi dette, vil flere kvinner og menn oppleve det frigjørende og godt å bo i nord, og flere som bosetter seg, vil kanskje begynne å oppfatte sitt nåværende bosted som et blivende trivselssted både her og nå, og fremover i tid.

⁹⁹ Et eksempel på en god artikkel om nasjonalisme som ideologi er Eriksen (1991)

¹⁰⁰ 25 prosent av fylkets befolkning er, som tidligere nevnt, født utenfor Finnmark, og rundt en tredel av befolkningen har flyttet internt i fylket. I tillegg er det mange tilbakeflyttere.

Litteraturliste

- Aarseth, Helene (2008). Heimskapingens moderne magi. Doktorgradsavhandling. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Aarsæther, Nils (1996). Globalisering og utvikling av lokalsamfunn. I. Altern (red), Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring. Et kompendium. (s. 100-118). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Aase, Tor H., & Fossåskaret, Erik (2007). Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data. Oslo: Universitetsforlaget.
- Almås, Reidar (1995). Bygdeutvikling. Oslo: Samlaget.
- Almli, Maria (2007). Språk til bærekraft. Masteroppgave i Samfunnsfag. Bodø: Høgskolen i Bodø
- Altern, Inger (1996). Samtaler i og om lokalsamfunn. I I. Altern (red), Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring. Et kompendium. (s. 1-12). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Altern, Inger, & Hortedahl, Lisbet (1995). Kunnskap om oss selv og andre. Norsk Antropologisk Tidsskrift, 1.
- Antonsen, Karin M. (2001). Sted. En teoretisk tilnærming til stedsbegrepet i nyere geografisk litteratur. Hovedoppgave i Geografi. Trondheim: NTNU.
- Atkinson, Robert (1998). The life story interview. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Aure, Marit (1995). Moderne eller tilpasset? Bygdekvinners hverdagsliv i tid og rom. Hovedoppgave, Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Aure, Marit (2008). Arbeidsmigrasjon fra Teriberka til Båtsfjord 1999-2002. Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning. Universitetet i Tromsø.
- Barnes, Trevor J. & Duncan, James (red) (1992). Writing Worlds: Discourse, Text, and Metaphor in the Representation of Landscape. London: Routledge.
- Barth, Fredrik (1969). Ethnic Groups and Boundaries. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bauman, Zygmunt (1992). Soil, Blood and Identity. The Sociological Review, 40, 675-701.
- Bauman, Zygmunt (2001): The individualized society, Cambridge: Polity Press
- Bech, Henning (2005). Kvinder og Mænd. København: Hans Reitzels Forlag.
- Berg, Nina G. (2002). Kjønn på landet og kjønn i byen. Kvinneforskning, (1), 67-82.

- Berg, Nina G. (2004). Discourses on Rurality and Gender in Norwegian Rural Studies. H. Goverde, H. d. Haan, & M. Baylina (red), Power and Gender in European Rural Development (s. 127-144). Aldershot, Burlington: Ashgate.
- Berg, Nina G., & Forsberg, Gunnel (2003). Rural geography and feminist geography: Discourses on rurality and gender in Britain and Scandinavia. J. Öhman, & K. Simonsen (red), Voices from the North. New trends in Nordic Human Geography (s. 173-189). Aldershot: Ashgate.
- Berg, Nina G., & Dale, Britt (2004). Sted - begreper og teorier. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård, & A. Løfgren (red), Mennesker, steder og regionale endringer. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Berg, Nina G., & Lysgård, Hans K. (2004). Ruralitet og urbanitet - bygd og by. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård, & A. Løfgren (red), Mennesker, steder og regionale endringer. (s. 61-76). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Bersvendsen, Hilde S. (1999). Flerkulturelt arbeidsmiljø. I S. Gerrard, & R. R. Balsvik (red), Globale kyster. Liv i endring, kjønn i spenning. Tromsø: Kvinnforsks skriftserie, Universitetet i Tromsø.
- Birkeland, Inger (2005). Making Place, Making Self. Travel, Subjectivity and Sexual Difference. Aldershot: Ashgate.
- Bjerkli, Bjørn (1995). Identitet og stedstilknytning – om kulturarrangementer som identitetsmessige uttrykk. I G. Arnestad (red), Kultur og regionalutvikling, Oslo: Tano.
- Bjørklund, Ivar (1985). Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550 - 1980. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Bjørnstad, Even & Meistad, Torill (1994). Bolyst i Steinkjer: om bofasthet og flyttemotivasjon. NTF-notat, 1994:5, Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Bloch, Maurice (1971). Placing the Dead: Tombs, Ancestral Villages and Kinship Organization in Madagascar. London: Seminar.
- Bourdieu, Pierre (1977). Outline of a Theory of Practice. Richard Nice (overs.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1995). Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften. Oslo: Pax.
- Brandth, Berit (2003). Modernitet og feminisme i forskning om landbrukskvinner. I M. S. Haugen, & E. P. Stræte (red), Ut i verden og inn i bygda : Festskrift til Reidar Almås (s. 127-142). Trondheim: Tapir.
- Brandth, Berit & Haugen, Marianne S. (2005a). Doing Rural Masculinity : From Logging to Outfield Tourism. Journal of Gender Studies, 14(1), 13-22.
- Brandth, Berit & Haugen, Marianne S. (2005b). Text, Body and Tools : Changing mediations

- of Rural Masculinities. Men and Masculinities, 8(2), 148-163.
- Bratrein, Håvard D. (1989). Karlsøy og Helgøy Bygdebok. Folkeliv Næringsliv Samfunnsliv. Fra steinaldertil år 1700. Bind I. Karlsøy: Karlsøy Kommune.
- Brown, David L. & Cromartie, John B. (2004). The Nature of Rurality in Postindustrial Society. T. Champion, & G. Hugo (red), New Forms of Urbanization. Beyond the Urban-Rural Dichotomy (s. 269-284). Aldershot, Burlington: Ashgate.
- Brox, Ottar (1969). Hva skjer i Nord-Norge? en studie i norsk utkantpolitikk ([Ny utg.], 3. opplag). (Pax-bøkene No. 39). Oslo: Pax.
- Brox, Ottar (1989): Praktisk samfunnsvitenskap. Oslo: Universitetsforlaget
- Burnett, Kathryn (1998). Local Heroics: Reflecting on Incomers and Local Rural Development Discourses in Scotland. Sociologia Ruralis, 38(2), 204-224.
- Bye, Linda M. (2003). Masculinity and rurality at play in stories about hunting. Norsk Geografisk Tidsskrift, 57, 145-153.
- Bye, Linda M. (2009 *forthcoming*). 'How to be a rural man': Young men's performances and negotiations of rural masculinities. Journal of Rural Studies. (doi:10.1016/j.rurstud.2009.03.002)
- Byles-Drage, Helen (2009). Inmigration to Rural Areas: Issues in Wellbeing, Resilience and Social Cohesion. Pd.D.-avhandling i ruralpsykologi. New South Wales: Charles Sturt University.
- Cameron, Deborah (2001). Working with spoken discourse. London: SAGE.
- Castree, Noël (2003). Place: connections and boundaries in an interdependent world. S. Holloway, I. Rice, P. Stephen, & G. Valentine (red), Key Concepts in Geography . (s. 165-186), London: Sage.
- Cloke, Paul (1977). An index of rurality for England and Wales. Regional Studies, 11, 31-46.
- Cloke, Paul, Goodwin, M., & Milbourne, P. (1998). Inside looking out; Outside looking in. Different experiences of cultural competence in rural lifestyle. I P. Boyle & K. Halfacree (red), Migration into rural areas. Theories and Issues. (s. 134-150). Chichester, etc.: John Wiley & Son.
- Cloke, Paul, & Little, Jo (1997). Contested countryside cultures. London & New York: Routledge.
- Cohen, Anthony P., & Rapport, Nigel (1995). Introduction: consciousness in anthropology. I A. P. Cohen, & N. Rapport (red), Questions of Consciousness (s. 1-18). London & New York: Routeledge.
- Constable, Nicole (2005): Cross-Border Marriages: Gender and Mobility in Transnational Asia, Philadelphia: University of Pennsylvania Press

- Creed, G. W., & Ching, B. (1997). Recognizing rusticity. Identity and the Power of Place. I G. W. Creed, & B. Ching (red), Knowing your place. Rural identity and cultural hierarchy. (s. 1-38). London: Routledge.
- Cruickshank, Jørn (2009). Diskursenes egenvekt i konstruksjonen av det rurale: Om utviklingen av norsk distriktpolitikk. Avhandling for Ph.d.-graden, Institutt for Planlegging og lokalsamfunnsforskning. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Cullum, Linda (2003). Narratives at Work. Women, Men, Unionization, and the Fashioning of Identities. Newfoundland: ISER Books, University of Newfoundland.
- Danielsen, Arild, & Hansen, Marianne N. (1999). Makt i Pierre Bourdieus sosiologi. I F. Engelstad (red), Om makt, teori og kritikk. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Danielsen, Hilde (2006). Med barn i byen. Foreldreskap, plass og identitet. Doktorgradsavhandling i kulturvitenskap, Bergen: Universitetet i Bergen.
- Day, Graham (1998). A Community of Communities? Similarity and Difference in Welsh Rural Community Studies. The Economic and Social Review, 29(3), 233-257.
- de los Reyes, Paulina (2006). Global o(jäm)likhet och interseksjonalitet. Om feministiska gränsdragningar och hegemoniska röster. Tidsskrift for Kjønnforskning, (1-2), 36-50.
- Edvardsen, Edmund (1997). Nordlendingen. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Eidheim, Frøydis (1993). Sett nordfra. Kulturelle aspekter ved forholdet mellom sentrum og periferi. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eidheim, Harald (1971). Aspects of the Lappish Minority Situation. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eikeland, Sveinung (2004). Utvikling i periferiregionen Nord-Troms og Finnmark under 1990-tallets politiske og økonomiske regimer. I K. Onsager, & T. Selstad (red), Regioner i utakt (p. 117-145). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Ellingsæter, Anne L. (2002). Postindustrielle tidskontrakter. I A. L. Ellingsæter, & J. Solheim (red), Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ellingsæther, Anne L., & Solheim, Jorun (2002). Makt - kjønn - arbeidsliv: Teoretiske landskap. I A. L. Ellingsæther, & J. Solheim (red), Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv (s. 13-76). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Thomas H. (1991). Ethnicity versus Nationalism. Journal of Peace Research, 28(3), 263-278.
- Fasting, Kari (1989). Women's Lives - Consequences for Leisure and Sports? Nytt Om Kvinneforskning, (4), 18-26.

- Flemmen, Anne B. (2007). Russiske kvinner i nordnorske aviser - minoritets- og majoritetskonstruksjoner. Tidsskrift for Kjønnforskning, 1, 37-53.
- Flemmen, Anne B., & Lotherington, Ann T. (2008). Transnational Marriages: Politics and Desire. I J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Periphery (s. 127-138). Aldershot, England: Ashgate.
- Forsberg, Gunnel (2001). The difference that space makes. A way to describe the construction of local and regional gender contracts. Norsk Geografisk Tidsskrift, 55(3), 161-165.
- Forsberg, Gunnel & Grimsrud m.fl. (2006). Gränsfall: Platsens betydelse för omställning og utväckling i en gränsregion. Stockholm: Nordregio
- Foss, Olaf & Selstad, Tor (1997). Bosettinger og næringer. I O. Foss, T. Selstad (red): Regional arbeidsdeling. Oslo: Tano Aschehoug.
- Fosso, Eli J. (2004). Unges flytting - et spørsmål om identitet og myter om marginale steder? N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård, & A. Løfgren (red), Mennesker, steder og regionale endringer (s. 119-135). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Foucault, Michel (1980). Power/knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel (1989). The Archaeology of Knowledge. London & New York: Routledge.
- Fredriksen, Sissel (2001). Distriktskvinnescenarier 2010. Å tyde distriktsveier på kvinneframtid. (NIBR/HIF: Samarbeidsrapport). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Frøystad, Kathinka (2003). Forestillinger om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge. M. Rugkåsa, & K. T. Thorsen (red), Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge. Oslo: Gyldendal Akademisk .
- Førde, Anniken (2004). Svaler som gjør nye sområr kreative kvinnepraksisar i provencalsk og nordnorsk landbruk. Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet i Tromsø.
- Førde, Anniken (2007). Studie av kvardagsliv og politikk. Praksisorientert analyse som tverrfagleg tilnærming. I T. Nyseth, S. Jentoft, A. Førde, & J.-O. Bærenholdt (red), I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis. (s. 45-58). Bergen: Fagbokforlaget.
- Geertz, Clifford (1973). The interpretation of cultures. London: Fontana Press.
- Gerrard, Siri (1975). Arbeidsliv og lokalsamfunn : samarbeid og skille mellom yrkesgrupper i et Nord-Norsk fiskevær. Magistergrad i etnografi, Universitetet i Tromsø.
- Gerrard, Siri (1993). 'Æ kan tenke mæ å bli her, men ikke for enkver pris'. Fiskerikultur og ungdomskultur i omveltning. I K. Heggen, J. O. Myklebust, & T. Øia (red), Ungdom i lokalmiljø. Perspektiv frå pedagogikk, sosiologi, antropologi og demografi. (s. 20-

38). Oslo: Samlaget.

Gerrard, Siri (1995) When women take the lead. Changing conditions for women's activities, roles and knowledge in North Norwegian fishing communities, Social Science Information 34(4),

Gerrard, Siri (1999). Festivaler og bygdedager som lokale stemmer: Eksempler på kvinners og menns lokale aktiviteter i et fiskekvoteregime. Gerrard, & Balsvik (red), Globale kyster. Liv i endring, kjønn i spenning. Kvinnforsk: Universitetet i Tromsø.

Gerrard, Siri (2003). Må det bo kvinnfolk i husan? Nye levekår, levemåter og nye utfordringer. I M. S. Haugen, & E. P. Stråte (red), Ut i verden og inn i bygda. Festskrift til Reidar Almås. (s. 143-158). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Gerrard, Siri (2005). Living with the Fish Quotas: Changing Gendered Practices? Tidsskrift for Kjønnforskning, (4), 34-49.

Gerrard, Siri (2007a). Den nødvendige tverrfagligheten. Diskurser om hushold og modernitet. I T. Nyseth, S. Jentoft, A. Førde, & J.-O. Bærenholdt (red), I disiplinenes grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis (s. 246-258). Bergen: Fagbokforlaget.

Gerrard, Siri (2007b). Resisting images of fixity. I J.-O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place: Enacting North European Peripheries. Aldershot: Ashgate.

Gerrard, Siri (2008). A travelling Fishing Village: The Specific Conjunctions of Place. I J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 75-86). Aldershot: Ashgate.

Gerrard, Siri & Balsvik, Randi R. (1999). Kvinner, kjønn og kyst som forskningstema: En introduksjon. I S. Gerrard, & R. R. Balsvik (red), Globale kyster: Liv i endring, kjønn i spenning. (s. 1-7). Tromsø: Kvinnforsks skriftserie 1/99.

Gerrard, Siri, & Johansen, Leonora (1983). Den "skjulte" fiskerinæring. Noen sider ved kvinnes plass i fiskerinæring og fiskeriplanlegging. I S. Gerrard (red) Kvinner, fiskerinæring og organisering. En artikkelsamling om forskjellige sider ved kvinners arbeids- og organisasjonsliv i fiskerinæringen. Alta: Finnmark Distriktshøgskole.

Gerrard, Siri, & Valestrand, Halldis (1999). Kjønn, kontekst og kunnskapsproduksjon. I T. Markussen, & A. T. Lotherington (red), Kritisk kunnskapspraksis. Bidrag til feministisk teori. (s. 57-84). Oslo: Spartacus.

Giddens, Anthony (1991). Modernity and Self-identity. Self and Modernity in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1992): The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Cambridge: Polity Press

Glaser, Barney & Strauss, Anselm (1967): The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. Chicago: Aldine

Goffman, Erving (1971). The presentation of self in everyday life. London: Allan Lane/The

Penguin press.

- Grimsrud, Gro M. (2000). Kvinner på flyttefot. Lillehammer: Østlandsforskning, ØF-rapport 13.
- Grønbech, Dagrun (2008). Kystkvinner liv og virke: fra naturalhushold til enetilværelse : en verdighetsbeskrivelse. Avhandling (dr. philos) Institutt for pedagogikk, Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Grønhaug, Reidar (1978). Scale as a variable in Analysis: Fields in Social Organization in Herat, Northwest Afghanistan. I F. Barth (red), Scale and Social Organization . Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne (2001). Kitchen-table society : a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway . Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne (1987). Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Haavind, Hanne (1993). Analyse av kvinners historie - bearbeiding av makt og splittelse. I A. M. Nilsen, H. Haavind, & Ø. H. Gullvåg (red), Køn i forandring. Ny forskning om køn, sosialisering og identitet. København: Hyldeespjæt.
- Haavind, Hanne (1994). Kjønn i forandring - som fenomen og forståelsemåte. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 31(9), 767-783.
- Haavind, Hanne (1999a). Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønne betydninger. I H. Haavind (red), Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Haavind, Hanne (red). (1999b). Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ metode. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Haavind, Hanne (1999c). På jakt etter kjønne betydninger. I H. Haavind (red), Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. (s. 7-59). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Haavind, Hanne (2005). How my texts are Situated in Time and May Change the Future. I E. Engelstad, & S. Gerrard (red), Challenging Situatedness. Gender, Culture and the Production of Knowledge (s. 235-258). Delft: Eburon Delft.
- Haavind, Hanne (2008). Det tosidige likestillingsprosjektet: Hva er det som skjer, og hvordan blir forståelsen formet? Tidsskrift for Kjønnforskning, 4, 59-79.
- Halfacree, Keith (1993). Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural. Journal of Rural Studies, 9(1), 23-37.
- Halfacree, Keith (1994). The importance of 'the rural' in the constitution of counterurbanization: Evidence from England in the 1980s. Journal of Sociologia

Ruralis, 34(2-3), 164-189.

Halfacree, Keith H. (1995). Talking about rurality: Social representations of the rural as expressed by residents of six English parishes. Journal of Rural Studies, 11(1), 1-20.

Halfacree, Keith H. (2004). Rethinking 'Rurality'. I T. Champion, & G. Hugo (red), New forms of Urbanization. Beyond the Urban-Rural Dichotomy (s. 285-304). Aldershot, Burlington: Ashgate.

Halfacree, Keith (2007). Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives. Journal of Rural Studies, 23, 125-141.

Halfacree, Keith, & Boyle, Paul (1998). Migration, rurality and the post-productivist countryside. P. Boyle, & K. Halfacree (red), Migration into rural areas. Theories and Issues. (s. 1-20). Chichester, New York, Weinheim, etc.: John Wiley & Sons.

Hall, Stuart (red) (1997). Representation. Cultural Representation and Signifying Practices. London, California, New Dehli: Sage Publications.

Hanssen, Reidar E. (2007). Bakom kjærringræva? En studie av kommersielt hjemmefiske. Hovedoppgave i planlegging og lokalsamfunnsforskning: Universitetet i Tromsø.

Haraway, Donna (2004). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. I S. Harding (red), The Feminist Standpoint Theory Reader [the chapter was first published in Haraways book *Simians, Cyborgs and Women: The reinvention of Nature*, 1991] (s. 81-102). London & New York: Routledge.

Harding, Sandra (1991). Whose Science? Whose Knowledge? Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Harding, Sandra (2004). Rethinking Standpoing Epistemology: What Is "Strong Obejctivity"? I S. Harding (red), The Feminist Standpoint Theory Reader [the chapter was first published in *Feminist Epistemologies* edited by L. Alcoff & E. Potter, 1993] (s. 127-140). London & New York: Routledge.

Haugen, Marianne S., & Villa, Mariann (2006). Big Brother in rural societies: Youth's discourses on gossip. Norsk Geografisk Tidsskrift, 60(3), 209-216.

Heggen, Kåre, Jørgensen, Gunnar, & Paulgaard, Gry (2003). De andre. Ungdom, risikosoner og marginalisering. Bergen: Fagbokforlaget.

Hidle, Knut, Cruickshank, Jørn & Nesje, Liv M. (2006). Market, commodity, resource, and strength: Logics of Norwegian rurality. Norsk Geografisk Tidsskrift, 60(3), 189-198.

Hirdman, Yvonne (1988). Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. Kvinnovetenskaplig Tidskrift 3, 49-63

Holm, Svein (2004). Bosatte i Finnmark etter bosted pr. 01.01.04. Statistikk utarbeidet på bestilling den 07.09.04.

- Holtedahl, Lisbet (1976) Kjønnssrolleforskningsstrategi i Antropologiska Studier 19 - 19
- Holtedahl, Lisbet (1986). Hva mutter gjør er alltid viktig : om å være kvinne og mann i en nordnorsk bygd i 1970-årene. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holtedahl, Lisbet m.fl. (1999) Le Pouvoir du Savoir. De l'Arctique aux tropiques. Paris: Karthala
- Hovden, Jorid (2004). Makt, motstand og ambivalens. Betydninger av kjønn i idretten. Alta: HiF-rapport 2004:8. Først offentliggjort som Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum ved Institutt for sosiologi, Universitetet i Tromsø, 2000.
- Hovgaard, Gestur, & Kristiansen, Sámal M. (2008). Villages on the Move: From Places of Necessity to Places of Choice. I J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 61-74). Aldershot: Ashgate.
- Høgmo, Asle (1998). Fremmed i det norske hus. Innvandreres møte med bygdesamfunn, småby og storby. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Jensen, Ragnhild S. (2006). Det store spranget: Endringer i kvinneliv i Nord-Odal. Tidsskrift for Samfunnsforskning, 1, 95-107.
- Johansen, Janne (1992). Ung i Havøysund. Ungdommens vilkår i fiskeindustri og fiske fra 1960-åra til 1990-åra. S. Gerrard (red), Skårunge, skoleelev eller arbeidssøker? Et situasjonsbilde av unges mestringsstrategier, interesser og kunnskapsforvaltning i Vest-Finnmark (s. 124-167). Tromsø: Fiskeriforskning/Norges Fiskerihøgskole.
- Johansen, Mayvi (1999). Det maritime landskapet under lofotfisket: en kulturøkologisk studie av relasjonene mellom kystfiskere ved Røst og deres omgivelser. Hovedoppgave i sosialantropologi, Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Johnsen, Jahn P. (2004). Fiskeren som forsvant? Avfolking, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskerinæring i et aktør-nettverk-perspektiv. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Jones, Michael (2008). The "Two Landscapes" of North Norway and the "Cultural Landscape" of the South. I M. Jones, & K. Olwig (red), Nordic Landscapes. Region and Belonging on the Northern End of Europe. (s. 283-299). London, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jørgensen, Marianne W. & Phillips, Louise (1999). Diskursanalyse som teori og metode. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Karlsen, Unn D. (2001). Ung i spenningens land analyser av preferanser knyttet til valg av utdanning, yrke og bosted blant nordnorsk ungdom. Tromsø: Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Institutt for Pedagogikk, Universitetet i Tromsø.
- Kraft, Siv E. (2008). Place-making through Mega-Events. J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 219-231).

Aldershot: Ashgate.

- Kramvig, Britt (1996). Hva da med lokalsamfunnet? Et bidrag til forståelsen av lokale prosesser. I. Altern (red), Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring. Et kompendium. (s. 133-142). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Kramvig, Britt (1999). Ære og verdighet: kvinnelighet og mannlighet i et fiskerisamfunn. I S. Gerrard & R.R. Balsvik (red), Globale kyster. Liv i endring, kjønn i spenning. (s. 63-77). Tromsø: Kvinnforsks skriftserie 1/99.
- Kramvig, Britt (2006). Finnmarksbilder. Doktorgradsavhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Kramvig, Britt (2007). "Menn i krise": Om konstruksjon av den moderne far. I Marit A. Hauan (red), Maskuliniteter i Nord (s. 223-247). Tromsø: Kvinnsforsks skriftserie 6/2007.
- Krogh, Erling (1996). Etnosentrisk antropologi og angsten for det nære. Norsk Antropologisk Tidsskrift, (4), 254-275.
- Kvale, Steinar (1997). Det kvalitative forskningsintervju. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lakoff, George, & Johnson, Mark (1999). Philosophy in the Flesh. the embodied mind and its challenge to Western thought . New York: Basic Books.
- Lefebvre, Henri (1991) [1947]: Critique of Everyday Life, vol. 1. London: Verso
- Lefebvre, Henri (1991) [1974]: The Production of Space, Oxford: Blackwell
- Little, Jo (2002). Gender and rural geography. Identity, sexuality and power in the countryside. Harlow: Prentice Hall.
- Little, Jo (2003). 'Riding the Rural Love Train': Heterosexuality and the Rural Community. Sociologia Ruralis, 43(4), 401-417.
- Little, Jo (2006). Gender and sexuality in rural communities. I P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (red), Handbook of Rural Studies (s. 365-378). London, Thousand Oaks, New Dehli: Sage.
- Little, Jo, & Austin, Patricia (1996). Women and the Rural Idyll. Journal of Rural Studies, 12(2), 101-111.
- Little, Jo, Panelli, Ruth, & Kraack, Anna (2006). Women's fear of crime: A rural perspective. Journal of Rural Studies, 21, 151-163.
- Low, Setha M., & Lawrence-Zúñiga, Denise (2003). Locating culture. I S. M. Low, & D. Lawrence-Zúñiga (red), the anthropology of space and place. locating culture . Oxford, etc.: Blackwell Publishing.
- Lykke, Nina (2003). Interseksjonalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen.

Kvinnovetenskaplig Tidskrift, (1), 47-56.

- Lysgård, Hans K. (2004). Power/Knowledge in the Discourse of Rural/Regional Policy. H. Goverde, H. d. Haan, & M. Baylina (red), Power and Gender in European Rural Development (s. 58-70). Aldershot, Burlington: Ashgate.
- Lysø, Roald, Revdal, Erik, & Sletterød, Nils A. (2002). Bolyst, kultur og stedsutvikling som betingelser for nyskaping og vekst i Verdal: innspill til utforming av strategier og fokus for satsingen. Arbeidsnotat, 2002:5, Steinkjær: Nord-Trøndelagsforskning.
- Lægran, Anne S. (2002). The petrol station and the Internet café: rural technospaces for youth. Journal of Rural Studies, 18, 157-168.
- Løvehaug, Bård-Atle (1999). Fjellvandring og rafting. En beskrivelse og sammenlikning sett i lys av det moderne samfunn. Hovedfagsoppgave. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Magnusson, Eva (1998). Vardagens könsinnebörder under förhandling. Om arbete, familj och produktion av kvinnlighet. Umeå: Umeå Universitet.
- Magnusson, Eva (2006). Hon, han och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer. Stockholm : Natur og Kultur.
- Massey, Doreen (1994). Space, place and gender. Cambridge: Polity Press.
- Massey, Doreen (1997). En global stedsfølelse. I J. Aspen & J. Pløger (red), På sporet av byen. Oslo: Spartacus.
- Massey, Doreen (2005). For Space. London: Sage.
- Mathisen, Stein R. (1998). Det farlige naboskapet i nord. Eksplisitte og implisitte fortellinger om en "ny" grense. Tradisjon. Tidsskrift for Folkeminnevitenskap, 2.
- Maurstad, Anita (1997). Sjarkfiske og ressursforvaltning. Tromsø: Avhandling for Dr.Scient-graden, Norges Fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø.
- McDowell, Linda (1999). Gender, Identity & Place. Understanding Feminist Geographies. Cambridge: Polity Press.
- Meløe, Jakob (1990). The Two Landscapes of Northern Norway. Acta Borealia, 7, 68-80.
- Munkejord, Mai C. (2002). Tout ce que je veux, c'est m'asseoir quelque part. Hovedoppgave i sosialantropologi: Universitetet i Tromsø.
- Munkejord, Mai C. (2005). Det gode liv i Deatnu/Tana. En undersøkelse om Tanaværingers tanker om Tana som bosted og om Tanas omdømme. HiF-rapport 2005:6. Alta: Høgskolen i Finnmark.
- Munkejord, Mai C. (2006a). Challenging Discourses on Rurality: Constructions of the Good Life in a Rural Town in Northern Norway. Sociologia Ruralis, 46(3), 241-257.

- Munkejord, Mai C. (2006b). Innflytting og kvinneliv i Havøysund. Ultima Thule, 21, 69-76.
- Munkejord, Mai C. (2009a *forthcoming*): Reinventing Rurality in the North i Viken, A. & Nyseth, T. (red), Place Reinvention: Northern Perspectives, Aldershot: Ashgate
- Munkejord, Mai C. (2009b *forthcoming*): Om å flytte mot Nord: En analyse av kompleksitet og mangfold i innflytteres fortellinger om å bosette seg i Havøysund og Vadsø. PLAN, Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling, 3-4
- Munkejord, Mai C. (2009c *forthcoming*): Det kompakte lokalsamfunn: Innflytteres fortellinger om kystens nordlige ruraliteter. Tidsskrift for Kulturforskning
- Munkejord, Mai C., Kristensen, K., Bergseth, R., & Fanta, C. (2005). Programme de lutte contre le VIH/SIDA: Rapport de l'évaluation à mi-parcours, novembre 2004. (SIK-rapport 2005:2). Stavanger: Senter for interkulturell kommunikasjon.
- Nesheim, Beate M. (2002). Stemmer fra et sted. Om sted og identitet i Havøysund, et fiskevær i Finnmark. Master thesis, University of Tromsø.
- Ness, Christen & Nilsen, Trond (2009). Ungdomsundersøkelsen 2008. Intervjuer med et utvalg elever ved Alta og Hammerfest videregående skoler. Alta: Norut Alta - Áltá, Rapport 2009:2.
- Nielsen, Finn S. (1996). Nærmere kommer du ikke: håndbok i antropologisk feltarbeid. Bergen: Fagbokforlaget.
- Niemi, Einar (2003). Byen bak de nedrullede gardiner? Om sted og mentalitet - Vadsø og vadsøværingene. I M. A. Hauan, E. Niemi, H. A. Wold, & K. Zachariassen (red), Karlsøy og verden utenfor. Kulturhistoriske perspektiver på nordnorske steder. Tromsø: Tromsø Museums Skrifter XXX.
- Nilsen, Reidar (2002). Makt og motmakt på kysten. Rapport nr. 45 i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003 . Oslo: unipubskriftserier.
- Nilsen, Trond (2008). Selskapsstrategier teller, forhandlinger avgjør. Regionale interesser i Snøhvit og Ormen Langeprosjektet. Avhandling for graden philosophiae doctor, Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning: Universitetet i Tromsø.
- NOU 2004:19, Livskraftige distrikter og regioner. Utredning fra distriktskommisjonen.
- NOU 2007:14, Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms. Bakgrunnsmateriale for samerettsutvalget.
- Olsen, Kjell (2008a). Identities, ethnicities nad borderzones. Examples from Finnmark, Northern Norway. Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Olsen, Venche Å. (2008b). The Landscape in the Sign, the Sign in the Landscape: Periphery and Plurality as Aspects of North Norwegian Regional Identity. I M. Jones, & K. Olwig (red), Nordic Landscapes. Region and Belonging on the Northern Edge of

- Europe. (s. 300-343). Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Olwig, Kenneth & Jones, Michael (2008). Introduction. I M. Jones, & K. Olwig (red), Nordic Landscapes. Region and Belonging on the Northern Edge of Europe. (s. ix-xxix). Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Paulgaard, Gry (2001). Ungdom, lokalitet og modernitet. Om kulturbrytninger og identitetsutforming i et kystsamfunn nordpå. Tromsø: Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Institutt for pedagogikk, Universitetet i Tromsø.
- Paulgaard, Gry (2008). Re-centring periphery: Negotiating Identities in Time and Space. I J.O. Bærenholdt & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 49-59). Aldershot: Ashgate.
- Pedersen, Kirsti (1999). Det har bare vært naturlig. Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger. Avhandling, dr.scient graden, Norges Idrettshøgskole .
- Pedersen, Kirsti (2003). Discourses on nature and gender identities. K. Pedersen, & A. Viken (red), Nature and Identity. Essays on the culture of nature. (s. 121-150). Bergen, Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Pedersen, Kirsti G., & Humberstone, Barbara (2000). Gendered 'Natural' Spaces: a Comparison of Contemporary Women's Experiences of Outdoor Adventure (UK) and Friluftsliv (Norway). I B. Humberstone (red), Her Outdoors. Risk, Challenge and Adventure in Gendered Open Spaces (s. 101-111). UK: LSA.
- Philo, Chris (1992). Neglected rural geographies: A review. Journal of Rural Studies, 8(2), 193-207.
- Philo, Chris (1993). Postmodern rural geography? A reply to Murdoch and Pratt. Journal of Rural Studies, 9(4), 429-436.
- Pini, Barbara (2002). Focus groups, feminist research and farm women: opportunities for empowerment in rural social research. Journal of Rural Studies, 18, 339-351.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margareth (1987). Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour. London: Sage.
- Rankin, Katherine N. (2003). Anthropologies and geographies of globalization. Progress in Human Geography, 27(6), 708-734.
- Rapport, Nigel, & Dawson, Andrew (1998). Home and Movement. A Polemic. I N. Rapport, & A. Dawson (red), Migrants of Identity. Perceptions of Home in a World of Movement. (s. 19-38). Oxford & New York: Berg.
- Reinharz, Shulamit (1992). Feminist methods in social research. Oxford: Oxford University Press.
- Relf, Edward (1976). Place and Placelessness. London: Pion.

- Rosentjern, Berit M. (2009). Sysselsatte etter bostedskommune, kjønn og arbeidstid, 4 kvartal 2007. SSB-statistikk utarbeidet på bestilling den 02.02.09.
- Rossvær, Viggo (1998). Ruinlandskap og modernitet hverdagsbilder og randsoneerfaringer fra et nord-norsk fiskevær. Oslo: Spartacus.
- Rudie, Ingrid (1995). Livsløp som dimensjon i kulturell reproduksjon. Norsk Antropologisk Tidsskrift, (1), 53-69.
- Rudie, Ingrid (2008). Tid, rom, praksis og erfaring. Noen analytiske refleksjoner. Æresforelesning, Norsk antropologisk forenings årskonferanse, 4. mai 2007. Norsk Antropologisk Tidsskrift, 2-3, 80-93.
- Rye, Johan F. (2006). Heading for the cities? Gender and lifestyle patterns in rural youths' residential preferences. Norsk Geografisk Tidsskrift, 60(3), 199-208.
- Said, Edward W. (2004). Orientalismen vestlige oppfatninger av Orienten. Oslo: Cappelen.
- Saugestad, Sidsel (1996). Mellom modeller og virkelighet – lokalsamfunnsforskning i Tromsø, Norge og verden. I. Altern (red) Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring. Et kompendium. Universitetet i Tromsø: Tromsø, 13-24
- Seppola-Edvardsen, Tone (2006). Fra urbane Nederland til Utkant-Norge: Om flytting mot strømmen, og om motet mellom tilflytterfamilier og et nordnorsk øysamfunn. Masteroppgave, Tromsø: Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Tromsø
- Shields, Robert (1991). Places on the Margin. Alternative Geography of Modernity. London/New York: Routledge.
- Simonsen, Kirsten (2008). Place as Encounters: Practice, Conjunction and Co-existence. I J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 13-25). Aldershot: Ashgate.
- Skålnes, Sissel (2001). Distriktskvinnescenarier 2010. På leit etter ei framtid (NIBR/HIF: Samarbeidsrapport . Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Sletterød, Nils A. (2002). Følgeevaluering av Tettstedsprogrammet – ”Miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene”. PLAN, (2), 32-37.
- Sloan, Lindis (2009, in progress). Polar Bears, Glaciers and Educated Women: Endangered Species in the Rural North Atlantic?
- Smith, Dorothy (2004). Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology. I S. Harding (red), The Feminist Standpoint Theory Reader [the chapter was first published in *Sociological Inquiry*, 44 (1974): 1-13] (s. 21-34). London & New York: Routledge.
- Solbrække, Kari N. (2006a). ”Det ligger i personligheten, ikke sant!” Kjønnede kompetansediskurser i moderne arbeidsliv. Tidsskrift for Kjønnforskning, (3), 37-51.
- Solbrække, Kari N. (2006b). Kjønn og arbeid. J. Lorentzen, & W. Mühleisen (red),

- Kjønnforskning. En grunnbok. (s. 177-184). Oslo: Universitetsforlaget.
- Solheim, Jorun (2003). Det moderne arbeidets kjønnssymbolikk. I B. Hodne, & R. Sæbøe (red), Kulturforskning (s. 76-86). Oslo: Universitetsforlaget.
- Solheim, Jorun, & Teigen, Mari (2006). Det kjønnssegregerte arbeidslivet - likestillingens snublestein? Tidsskrift for Kjønnforskning, (3), 5-20.
- Staunæs, Dorte (2003). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. NORA, 11(2), 101-110.
- Stenbacka, Susanne (2001). Landsbyboende i inflyttarnas perspektiv. Intention och handling i lokalsamhället. Uppsala Universitet. Ph.d-avhandling. Geografiska Regionstudier nr. 42.
- Stien, Kirsten, Kramvig, Britt, & Berglund, Anna K. (2005). Finnmark - arbeid, velferd og kjønnede lokale strategier. I A.K. Berglund m.fl. (red), Med periferien i sentrum. En studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien. (s. 78-112). Finnmark: Norut NIBR .
- Strøm, Jan (1949). Norsk fiskeri og fangshåndbok. Bind I og II. Oslo: Alc. Cammermeyers Forlag
- Søndergaard, Dorthe M. (1999). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspirert empirisk forskning. I H. Haavind (red), Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning. (s. 60-104). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Søndergaard, Dorthe M. (2000). Tegnet på kroppen. Køn: koder og konstruksjoner blandt unge voksne i academia. København Universitet: Museum Tusulanums Forlag.
- Søndergaard, Dorthe M. (2002). Poststructuralist approaches to empirical analysis. Qualitative Studies in Education, 15(2), 187-204.
- Sørli, Kjetil (2005). SSBs flyttehistoriemateriale, bearbeiding ved Kjetil Sørli, NIBR. Upubliserte tabeller. Mai 2005.
- Sørli, Kjetil (2009). SSBs flyttehistoriemateriale, bearbeiding ved Kjetil Sørli, NIBR. Upubliserte tabeller: Andel med utdanning utover videregående skole ved utgangen av 2003 for to femårskull. Januar 2009.
- Thuen, Trond (2003). Sted og tilhørighet. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Valentine, Gill (1997). A Safe Place to Grow Up? Parenting, Perceptions of Children's Safety and the Rural Idyll. Journal of Rural Studies, 13(2), 137-148.
- Valentine, Gill (2001). Whatever happened to the social? Reflections on the 'cultural turn' in British human geography. Norsk Geografisk Tidsskrift, 55(3), 166-172.
- Valestrand, Halldis, & Vambheim, Vidar (1996). Tilfellet Akkarfjord. En diskusjon om et lite

- lokalsamfunns selvforståelse og mulige strategier for overlevelse. I I. Altern (red), Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring. Et kompendium. (s. 144-159). Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Vertovec, S. (2004). Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. International Migration Review, 38(3), 970-1001.
- Viken, Arvid (2008). The Svalbard Transit Scene. I J. O. Bærenholdt, & B. Granås (red), Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries. (s. 139-152). Aldershot: Ashgate.
- Villa, Mariann (2000). Livsfasebygda. I M. Husmo, & J. P. Johnson (red), Fra bygd og fjord til kafébord? (s. 175-185). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Villa, Mariann (2004). Bygda som bustad. Doktoravhandling 2004:45, Trondheim: NTNU.
- Wibeck, Victoria (2000). Fokusgrupper : om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.
- Wiborg, Agnete (2003). En ambivalent reise i et flertydig landskap : Unge fra distriktene i høyere utdanning. Tromsø: Avhandling for graden Doctor Rerum Politicarum. Institutt for antropologi, Universitetet i Tromsø.
- Wiborg, Agnete (2004). Place, Nature and Migration: Students' Attachment to their Rural Home Places. Sociologia Ruralis, 44(4), 416-432.
- Wiborg, Agnete, & Anvik, Cecilie H. (2000). Klassiske analyser. Betingelser og barrierer for bosetting i distriktene. (NOTAT 2000:120). NIBR.
- Widerberg, Karin (2001). Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt. En alternativ lærebok. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wollebæk, Dag & Selle, Per (2008). Endringsprosesser i norsk frivillighet : en kunnskapsoversikt : rapport til Kultur- og kirke departementet i forbindelse med kunnskapsoppsummering knyttet til frivillighetsarbeid . (Rapport 6/2008). Bergen: Rokkansenteret.
- Statistikk: Finnmarkstatistikken: <http://www.fifo.no/finnstat/>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Bakgrunn – livshistorie i korte trekk

(Hvor er man vokst opp, hvordan var det, familie, sted, interesser, aktiviteter, når/hvorfor bestemte man seg for å flytte, skole/utdanning, jobb, evt stifting av egen familie.)

Deretter diskuterer vi følgende tema:

- 1) Når flyttet man hit, hvorfor, hva flyttet man til (Vadsø, en by, bygd, verdens ende..)?
- 2) Hverdagsliv her i Vadsø – beskriv hovedinnholdet i dine aktiviteter i en vanlig uke. Bruk forrige uke som eksempel.
- 3) Litt om jobben: hva driver du med, hvilken betydning har jobben. Hva ville skje om du skulle miste eller ønske å slutte i denne jobben? Hvilken betydning har jobben for valg av bosted?
- 4) Interesser, hobbyer, livet utenom jobben: se året under ett? Hvordan forholder dette seg for deg, og hvordan forholder dette seg for resten av familien?
- 5) Husarbeid / omsorgsarbeid: hvordan er fordelingen? Hvordan fungerer det? Hvem gir seg om man er uenig? Hvem passer barn dersom begge foreldrene har noe fore? Hvem har hovedansvar for eventuelle barn? Hvem vekker, lager frokost, følger til barnehage/skole, henter fra barnehage, skole, lager middag, vasker opp, følger opp barnas fritidsaktiviteter, er med på foreldremøter, er hjemme med sykt barn?

Ting som bør belyses i intervju nummer to, dersom de ikke er det i første intervju:

Identitet:

Definerer du deg som nordlending / finnmarking / vadsøværing, innflytter, lokal... hvordan identifiserer du deg, og hvordan opplever du å bli identifisert av andre? Blir man vadsøværing eller finnmarking? Når da? Blir du ofte eller av og til spurt om hvor du egentlig kommer fra? Hva synes du om slike spørsmål? Føler du at du har forskjellige identiteter i forskjellige situasjoner?

Hvor er hjemme, og hvorfor er det slik? Hvor feirer du jul, og 17. mai, hvor reiser du i sommerferien? Generelt sett: hvordan er mobiliteten i hverdagslivet, i jobben, og i ferien?

Stedet Vadsø:

Hvilke tilbud av fritidstilbud, møteplasser, butikker, offentlige tilbud osv. benytter du deg av? Er det noe du savner?

Sier begrepene ruralt og urbant deg noe? Er Vadsø er ruralt eller et urbant sted. Er Finnmark en urban eller en rural region? Vil du si at du lever et urbant eller et ruralt liv, eller kanskje en kombinasjon?

Hvordan er det ideelle bostedet / hva er et attraktivt bosted? (arbeidsplasser, næringsliv, velferdstilbud, hva ellers??)

Og hvordan er Vadsø i forhold til det?

Hvordan er oppvekstvilkårene for barn? Hva ville vært det optimale sted for barn?

Hvilke prioriteringer har du gjort ved å bosette deg her?

Har du noen favorittsteder her i Vadsø og omegn, noen steder som du føler er dine? (naturen, hus, kafeer, gater)

Hus og hjem...

Hvordan bor du? Eier du huset? Siden når da? Hva betydde det at du valgte å kjøpe bostedet? Kjenner du naboene? Ses dere? Hvordan er nabokontakten? Ser du mye kjentsfolk i det daglige? (butikken, ellers...)

Har dere bil? Hvordan er bruken? Betydning av bil for trivsel?

Sosial kontakt

Er det lett / vanskelig å få nye kjente / venner her i Vadsø? Er du venner med familie, naboer, kolleger, folk som har de samme fritidsinteressene? Hva betyr det om en venn flytter? Hvor i landet / verden har du kontakter, hvem og hvor mange er du i regelmessig kontakt med?

Levemåte / verdier

Har du bestemte verdier med deg fra barndommen? Er det noe du bevisst har ønsket å ta med deg, og er det noe du bevisst prøver å gjøre annerledes?

Representasjoner av Finnmark / Nord-Norge

Da du flyttet hit, hvilket bilde hadde du av Nord-Norge, Finnmark, Vadsø?

Hvilke reaksjoner fikk du fra familie og venner på at du valgte å flytte hit? Følte du at du flyttet feil vei?

Hvordan vil du si at riksmidler presenterer Finnmark / NN, distriktsnorge?

Har din oppfatning av livet i Nord-Norge/ Finnmark / Vadsø endret seg i løpet av tiden du har bodd her? Hvordan vil du selv beskrive Finnmark?

Tiltakssonen

Vadsø ligger i tiltakssonen. Betyr eller innebærer det noe for deg? Drar du nytte av noen av virkemidlene? Hadde disse virkemidlene noen betydning for at du bosatte deg her? Eller for at du valgte å bli? Hva synes du om begrepet tiltakssone? Dersom du skulle få et tosidereoppslag i VG eller Dagbladet for å beskrive hvordan det er å bo i Tiltakssonene, hva ville du fokusere på?

Økonomi

Øk endrer seg i forskjellige perioder i livet. Hvordan er deres økonomiske situasjon i dag?
Hvem sin inntekt er viktigst i familien?

Flytting og bostedsvalg fremover

Har du lagt planer for framtiden, for deg selv eller familien? Hvilke planer?

Hvor bor du om 5 år? Hvor bor du når ungene er voksne?

Hva skal til for at du flytter fra Vadsø?

Hvorfor ønsker du eventuelt å bli? Hvor lange perspektiver har du?

Dersom man ønsker å bo i nærheten av foreldrene, hvem flytter etter hvem?

Hva er et "naturlig flyttemønster" i Norge i følge deg? Hvorfor?

Kjønn (eventuelle tilleggsspørsmål dersom jeg føler at jeg trenger med informasjon om kjønnete betydninger enn det som har kommet frem gjennom samtalen hittil).

Er det forskjell på å være kvinne eller mann her i Vadsø? Er det trangere eller romsligere muligheter for kvinner eller menn? Hvordan er de lokale kjønnsrollene?

I hvilke situasjoner er man bevisst sitt kjønn, og hva er det som gjør kjønn relevant i disse situasjonene?

Hvordan er kvinner, hvordan er menn.

Kjenner dere mannfolk eller kvinnfolk som er skikkelig utypiske? Hvordan er de?

OK, er det noe vi har glemt?

Vedlegg 2: Fellesbrev til vadsøinformantene

Alta, 07. februar 2006

Mai Camilla Munkejord
Stipendiat, Avd NSF
Høgskolen i Finnmark
9509 Alta
Epost: mai@hifm.no
Mobil: 47310602

Fellesbrev til informantene i Vadsø

Først av alt: hjertelig takk for at jeg fikk intervjuere dere i løpet av våren 2005 som en del av mitt pågående doktorgradsprosjekt om alternative flyttehistorier og alternative bilder av livet i Finnmark!

Grunnen til at jeg skriver til dere akkurat nå er at jeg har fått beskjed fra Personvernombudet for forskning, NSD, om å gi skriftlig informasjon til hver enkelt informant om at prosjektet mitt er innmeldt og godkjent av NSD i henhold til personopplysningsloven. I tillegg skulle dere informeres skriftlig om at alle intervjuer vil bli anonymisert ved prosjektslutt som per i dag er stipulert til februar 2009.

Jeg kan ellers informere om at jeg nå har intervjuet til sammen 54 kvinner og menn fra 32 ”innflytterfamilier” (av ulik sammensetning) i Vadsø og Havøysund. Alle intervjuene er skrevet helt ut. Hvert intervju oppbevares i kun to eksemplarer, og de er per i dag delvis anonymisert hvilket betyr at alle person- og stedsnavn unntatt nåværende bosted er endret, og kodearkene (hvor fiktive og ekte navn oversettes) finnes kun i én håndskrevet versjon som oppbevares på et trygt sted.

I utgangspunktet hadde jeg planer om å gjennomføre gruppeintervjuer med informantene i tillegg til de individuelle / parvise intervjuene. Denne planen ble luftet med noen av dere. Det ser for øvrig foreløpig ut til at jeg har så mye datamateriale at det *ikke* vil være behov for å gjøre slike gruppeintervjuer, likevel.

Siden jeg først skriver til dere kan jeg jo fortelle om hva jeg bruker tiden til. Denne våren underviser jeg i kulturanalyse på mediepilotutdanninga her på høgskolen, i tillegg til å sette meg inn i feministisk teori og kjønnsforskning. Jeg deltar ellers på forskjellige kurs og konferanser med innlegg og paper, jeg skal avlegge et visst antall studiepoeng i teori og metode, osv. Til høsten skal jeg på tre måneders gjesteforskningsopphold til to relevante forskningsmiljøer i Irland og Wales. Mer undervisningen står på timeplanen senere også. Selve avhandlingen har jeg ikke begynt å skrive på enda, men den kommer til å skrives på norsk og skal altså være ferdig innen fristen som foreløpig er februar 2009.

Jeg kommer til å ta hensyn til at noen av dere ønsker at fortellingene deres skal presenteres slik at de ikke kan spores tilbake til dere. Andre av dere er ikke spesielt opptatt av dette med anonymitet. Det betyr at jeg må bruke materialet fra de forskjellige intervjuene på forskjellige måter i tråd med hva som føles komfortabelt for den enkelte informant. Er jeg i tvil om en framstilling tar jeg kontakt med hver enkelt av dere.

Dersom noen av dere skulle ha spørsmål vedrørende avhandlingen eller ellers er det bare å kontakte meg☺

Vennlig hilsen Mai Camilla Munkejord

Vedlegg 3: Fellesbrev til havøysundinformantene

Alta, 17. november 05

Mai Camilla Munkejord
Avd NSF, Høgskolen i Finnmark
9509 Alta
Mobil: 47310602
Epost: mai@hifm.no

Fellesbrev til informantene i Havøysund

Og takk for at jeg fikk intervjuere dere som en del av mitt pågående doktorgradsprosjekt om alternative flyttehistorier og alternative bilder av livet i Finnmark!

Vedlagt finner dere utskriften fra intervjuet jeg gjorde med dere. Dere står fritt til å lese og kommentere og korrigere alt dere vil. Men det er ikke slik at jeg *forventer* at dere skal lese og kommentere. Det er 100% opp til dere å se hva dere har behov for. Viss dere ikke har behov for å endre og kommentere ting, lar vi intervjumaterialet være slik det er i dag.

Hva nå?

En doktorgrad er et langvarig prosjekt, særlig når man underviser samtidig (slik jeg gjør), og når man i tillegg blir mor i løpet av prosjektiden (det gjør jeg også. Vi får et adoptivbarn i løpet av 2006). Foreløpig skal jeg være ferdig med prosjektet i februar 2009!

Det jeg *skal* produsere før jeg er ferdig, i tillegg til en del konferanseinnlegg, eksamener og sånn, er en avhandling (bok) på rundt 250 sider. Denne kommer til å skrives på norsk. I tillegg har jeg allerede skrevet en artikkel på en del av Vadsø-materialet for publisering i et engelsk tidsskrift, og det kan hende at det blir flere slike om jeg får tid.

Anonymitet?

Noen av informantene har fortalt personlige detaljer i sine historier. Det er mitt ansvar å vurdere etisk om jeg overhodet kan bruke deler av disse detaljene, om det er faglig relevant å bruke akkurat denne disse detaljene, og i så fall: hvordan jeg skal bruke denne delen av historien på en god og anonymisert måte. Er jeg i tvil om noe, tar jeg direkte kontakt med den informanten det gjelder. Dere kan gjerne si til meg direkte når jeg kommer til Havøysund i november/desember om det er ting dere har fortalt som dere ikke ønsker at jeg skal skrive noe sted, eller om det er ting jeg kan bruke, men i så fall 100% anonymisert (hvilket faktisk som oftest er mulig).

Det jeg kan si helt klart allerede nå, er at jeg har intervjuet over 30 familier i Vadsø og Havøysund, og jeg kommer *ikke* til å presentere 30 hele livshistorier med alle detaljer i avhandlingen min. Det hadde nok blitt litt tungt fordøyelig for leseren. Til våren kommer jeg til å jobbe mye med intervjumaterialet (som er veldig stort) for å analysere det. Foreløpig tenker jeg å hovedsakelig å presentere materialet som historier, som vi kaller diskurser eller narrativer på fagspråket. Historiene vil kretse om forskjellige tema, for eksempel "fortellinger om avstand", "fortellinger om å stå han av", "fortellinger om natur", "fortellinger om frihet", "fortellinger om det gode liv" osv. Et grep jeg kan gjøre for de av dere som IKKE ønsker å bli gjenkjent i teksten, er å presentere dere under forskjellige navn under forskjellige kapitler, der det ikke er noe faglig poeng at det faktisk er samme person som forteller historie A og historie B. Det kan være en god strategi. Om dette ikke var helt klart, er det bare å spørre hva jeg mener når vi møtes. Jeg kan

forresten nevne at flertallet av informantene ga uttrykk for at anonymitet *ikke* var nødvendig for deres del. Fint om jeg får en ny avklaring på dette for alle informantenes del.

Det jeg har gjort nå etter at jeg har printet ut én versjon av hvert intervju (som jeg altså sender til dere), er at jeg har endret alle navn i den elektroniske versjonen av intervjuene. Så fra i dag finnes intervjuene deres kun lagret med pseudonymer. Dette er sånn man er nødt til å gjøre for å beskytte informantene mot eventuelle hackere.

Oppfølgingssamtale

Jeg kommer til Havøysund fra mandag 28 november til fredag den 2 desember om morgenen, og ved behov, fra mandag 12. desember til fredag den 16 om morgenen.

Noen av dere vil se at jeg *ikke* har skrevet oppfølgingsspørsmål på slutten av intervju-utskriften. Det betyr at jeg føler at jeg allerede har fått den informasjonen jeg trenger. Andre vil finne noen spørsmål, som dere kan velge om dere har lyst til å svare på eller ikke. I de fleste tilfeller vil det ta rimelig kort tid å besvare dem. Jeg kommer **gjærne** innom også dere som jeg ikke har tilleggsspørsmål til, dersom dere føler at dere har noe dere vil diskutere med meg. Dette avklarer vi når jeg ringer rundt til dere.

Vel, da vil jeg takke igjen for at jeg fikk intervjuere dere alle sammen. Det har vært veldig spennende og interessant!

Bare ta kontakt med meg om det skulle være noe!

Vennlig hilsen Mai Camilla☺

Vedlegg 4: Skjematisk oversikt over informantene

Vadsø

Hushold (kort om oppvekst, utdanning, arbeid, barn)	Hvor lenge i V? Bodd før?	Oppsummering
Vegard (40): fra by i Nordland, Foreldre: arbeidere, høyere utdanning (4 år), offentlig lederstilling, 2 barn. Marit (40): fra mindre sted i Nordland, høyere utdanning (4 år), offentlig lederstilling Eier hus.	Begge: vært i 11 år. Har bodd i halvstore byer sørpå.	Innflytterpar, begge: oppvokst i Nordland. Flyttet til V sammen.
Lars (35) Fra mindre sted i Nordland, foreldre: arbeidere, mangesysleri. Noe utdanning. Tidligere journalist, nå fisker. To barn. Renate (30) Fra Vest-Finnmark, foreldre m/ høyere utdanning, har selv høyere utdanning (4-5 år), journalist i Vadsø. Eier hus.	Begge: vært ca 5 år. Bodd i større byer sørpå og i halvstore byer i Nord-Norge.	Innflytterpar, en fra Nord-Norge, en fra V-FM Flyttet til V hver for seg på grunn av jobb. De ble sammen etter kort tid i V.
Magnus (38) oppvekst: halvstor by sørpå. Foreldre: arbeidere. Høyere utdanning 5 år. Journalist (mellomleder). Nina (35) Fra Øst-Finnmark, foreldre: kombibønder. Høyere utdanning (6 år). 2 barn. Eier hus og hytte.	Begge: Vært i 8 år, bodd i Oslo i mange år.	Innflytterpar: han sørfra, hun fra Øst-Finnmark. Flyttet til V sammen.
Svein (28) oppvekst, by, V-Finnmark. Foreldre: arbeidere. Noe videregående skole, erfaring som rengjørere, sjåfør. Eva (28) Tilbakeflytter. Har 4 års høyere utdanning (lærer). Foreldre: lærere. Eier hus. 1 barn.	Vært i 2-3 år. Bodd i by i V-Finnmark og et par år i en by på Østlandet. Bodd i større byer andre steder i Nord-Norge, og kort periode sørpå.	Finnmarksinnflytter med tilbakeflytterkone. Flyttet til V sammen sørfra.
Wenche (30) Oppvekst halvstor by, Vestlandet. Foreldre: høyere utd. Har selv høyere utdanning (5-6 år). Offentlig ansatt, statlig adm. Mattis (32) FM-innflytter (Ø-FM), foreldre: storbønder. høyere utdanning, 5-6 år fra Trøndelag og Ås. Offentlig lederstilling. Eier leilighet. 1 barn.	Vært i 5 år. Bodd i halvsmå steder sørpå. Vært i 6 år, bodd på halvsmå steder sørpå, i Trøndelag og i Oslo.	Søringinnflytter m/ tilbakeflyttermann. De ble sammen i studietiden. Han flyttet da nordover bl.a. p.gr.a relevant jobb. Hun flyttet etter 1 år senere.
Katia (35) Oppvekst i storby, Russland. Høyt utdannede foreldre. Har selv høyere utdanning (7 år). Selvstendig næringsdrivende	Vært i 5 år, Bodd i forskjellige	Utlendinginnflytter med tilbakeflyttermann. Han bodde i Vadsø da de ble sammen via nettet.

(turisme m.m.). Sverre 40 Foreldre: lærere. Har selv høyere utdanning, tidligere offentlig stilling i statens hus, nå selvstendig næringsdrivende. 1 barn. Eier hus og hytte.	storbyer i Russland. Tilbakeflytter	Hun flyttet hjem til ham.
Nana (23) Oppvekst på landet i Thailand. Grunnskole. Har erfaring fra klesfabrikkarbeid og servitørarbeid. Hjemmeværende med barn. Ola (ca 40) Høyere utdanninger, statusstilling i privat næringsliv. Eier hus. 1 barn.	Vært i 2 år, bodd på landsbygden og i storbyen i oppvekstlandet. Tilbakeflytter. bodd i større byer i Norge og utland.	Utlendinginnflytter med tilbakeflyttermann. Han bodde i Vadsø da de ble sammen. De møttes i Thailand. De giftet seg etter få måneder. Hun flyttet til ham.
Rannveig (26) Oppvekst: halvstor by, Vestlandet. Foreldre: høyere utdanning. Har selv høyere utdanning (5 år). Ansatt i offentlig sektor. Per Kristian (26) Oppvekst: mindre sted, Vestlandet. Foreldre: småbrukere + noe lærerjobb. Han har høyere utdanning fra Trondheim, fast jobb i skolen. Leier leilighet. Fikk barn i 2006.	Begge: Vært i 2 år, bodd i storby og mellomstore steder sørpå.	Innflytterpar, begge fra Vestlandet. Flyttet til V sammen – da hun fikk drømmejobben.
Jørgen (30) Oppvekst: større by, NN. Foreldre: høyere utdanning. Har selv høyere utdanning (6 år). Har rådgiverstilling i offentlig forvaltning. Anna (28): fra by i NN, høyere utdanning, stilling innen oppvekst. Foreldrene: arbeidere. Leier leilighet, venter sitt første barn.	Begge: Vært 2 år, bodd i NN hele livet, i større by.	Innflytterpar, begge fra NN. Han flyttet til V på grunn av drømmejobb. Hun søkte etter hvert jobb og kom etter.
Guttorm (37) Oppvekst: oppvekst: mindre by i NN, og så mindre by i Midt-Norge. Far: høyere utdanning, mor: arbeider. Har selv 6 årig høyere utdanning, god stilling i det offentlige Eier leilighet.	Vært i 7 år. Bodd i større by sørpå.	Enslig innflytter sørfra.
Sigrid (37) Oppvekst: mindre steder, Østlandet. Flyttet en del. Mor: høyere utdanning innen helsefag. Har 6 årig høyere utdanning, først god stilling i det offentlige. Senere i privat næringsliv. Dag (40) Innflytter, fra et mindre sted på Østlandet, høyere utdanning (6 år), god stilling i off. forvaltn. Eier hus, 2 barn.	Begge: Vært i 8 år, bodd i større by sørpå og i NN.	Innflytterpar, begge fra Sør-Norge. De flyttet til V sammen.
Birgitta (40) Oppvekst: mindre sted, indre østland. Far: høyere utdanning, mor: hjemmeværende. Har høyere utdanning (2 år). Tidligere journalist, nå selvstendig næringsdrivende. 3 barn.	Hun: Vært i ca 20 år. Bodd større steder sørpå og et mindre sted på	Innflytterpar, en sørfra, en fra NN. Kom hver for seg. Birgitte flyttet alene til V som 20-åring. Er samboer med en annen innflytter

Partner: Oppvekst: større sted (10.000), NN. 6 års høyere utdanning. God stilling i det offentlige. Han: eier hus og hytte.	vestlandet i tillegg til oppvekststedet.	som også har flyttet alene til V
Rani (45) Oppvekst: storbyer India. Faren var i hæren, moren var hjemmeværende. Familien flyttet er i dag spredt i India, Norge og i USA. Har noe videregående skole. Er selvstendig næringsdrivende. Silja (40) Grunnskole. Selvstendig næringsdrivende sammen med mannen og politiker. Far: serviceyrke, mor: hjemmeværende. Eier leilighet og hytte. Har tre barn.	Vært i 20 år. Bodd i storbyer i India og på småsted i Sør-Norge før. Tilbakeflytter. bodd i halvstor by sørpå.	Utlendinginnflytter med tilbakeflytterkone. Flyttet til V sammen sørfra. De møttes da begge gikk på folkehøgskole sørpå.
Linda (50) Oppvekst: småsted, Ø-FM. Far: utdanning og lederstilling, mor: hjemmeværende. Har grunnskole, noe kurs, mye arbeidserfaring. Nå: adm. stilling i det offentlige. Flyttet til Vadsø uten jobb, men det ordnet seg fort. Per-Gunnar (55) Innflytter fra nabokommune. Høyere stilling i det offentlige (innovasjon Norge). Eier hus og hytte. Har voksne barn.	Begge: Vært i 11 år. Hun: Bodd på oppvekststedet hele livet før. Han: studert og jobbet sørpå.	Ø-FM-innflytterpar. Ble sammen i voksen alder. Flyttet til V sammen da de var rundt 40 år.
Mariann (60) Oppvekst: bygd, indre Østland, etter hvert småby. Far: høyere utdanning, mor: hjemmeværende. Videregående skole og utenlandsopphold for språklæring samt sekretærutdanning. Nå: teknisk stilling, offentlig sektor Eks-mann: innflytter fra samme sted. Høyere utdanning i offentlig stilling. Eier hus og hytte. Har voksne barn sørpå.	Vært i 30 år. Bodd på oppvekststedet og halvstor by (12000) indre østland.	Enslig søringinnflytter som opprinnelig kom sammen med daværende ektemann, også søring. Eksmann og barn bor nå på østlandet.
Cecilia (35) Oppvekst: mindre sted, Ø-FM. Foreldre: høyere utdanning med småbruk på si'. Har selv høyere utdanning (5 år), kulturstilling, offentlig sektor. Hans (35) Innflytter fra en annen kommune i Ø-FM. Høyere utdanning (6 år), mellomleder i det offentlige. Hans foreldre: innflyttere fra Midt-Norge med høyere utdanning. Eier hus, 3 barn	Vært i 7-8 år. Bodd mindre sted i FM og i flere større byer i Norge og utland.	Innflytterpar fra Ø-FM Flyttet til V sammen sørfra.
Liisa (60) Oppvekst: by, Finland. Far: lærer, mor: hjemmeværende. Har selv universitetsutdanning (4 år), jobber med språk, Eks-mann: Bofast. Arbeider. 2 barn, 2 barnebarn, eier hus.	Vært i 38 år. Bodd i by i Finland før.	Utlendinginnflytter, opprinnelig flyttet hun til sin ektemann – som hun skilte seg fra for mange år siden.

Havøysund

Ludmila (40 år) Oppvekst: by, Øst-Europa. Mor: fabrikkarbeider. Har videregående skole. Har barn i tidligere hjemland. Per (42) Innflytter fra NN. Noe videregående utdanning, fisker med to båter og flere kvoter. (selvstendig næringsdrivende) Eier hus.	Vært i 2 år. Bodd i større byer i Estland før. Vært i 4-5 år. Oppvekst: større by i NN. Har også bodd på mindre steder i NN.	Utlendinginnflytter med innflyttermann (fra NN). Han bodde i H-sund da de ble sammen. De møttes da han var på ferie i hennes hjemland. Hun flyttet til ham.
Astrid (36) Oppvekst: bygd, NN. Foreldre: småbønder / arbeidere. Har grunnskole. Har erfaring fra butikk og assistentarbeid, HVPU. Sigurd (40) Har kun vært borte i forbindelse med videregående skole og høyere utdanning. 3 barn. Eier totalrenovert hus og hytte.	Vært i 10-11 år. Bodd i større og mindre steder i NN. Tilbakeflytter. bodd i by, V-Finnmark samt i større by sørpå i forb. m/ studier.	Nordlendinginnflytter med tilbakeflytter/lokalmann. Han bodde i H-sund da hun kom dit på sommerferie. De ble sammen og hun valgte snart å flytte med sine barn til ham.
Chantale (ca 42) Oppvekst: større by, Frankrike. Foreldre: akademikere. Har selv høyere universitetsutdanning (språk, 6-7 år). Har variert arbeidserfaring. Eier hus, har to barn.. Ivar (48) Innflytter med røtter (moren er vokst opp i Måsøy Kommune, men flyttet derfra som tenåring). Vokst opp i større by, men også noe på gård i Sverige. Far: høyere utdanning, mor: hjemmehjelp. Var flere ganger i Havøysund i barndommen. Grunnskole, variert arbeidserfaring. Eier hus, har 2 barn.	Begge: vært 8 år. Vokst opp og bodd i større byer i Sverige, samt for Chantales del; i Frankrike.	Utlendinginnflyttere fra storbyen – han dog med en viss tilknytning til stedet.
Reidar (vel 50) Oppvekst: bygd, Vestlandet. Far: høyere utdanning, mor: hjemmевærende. Lite småbruk. Selv: høyere utdanning (master). Etter samlivsbrudd kom han til H-sund etter å ha møtt Magnhild. Han har lederstilling i kommunen. Magnhild (46): Tilbakeflytter / lokal. Har bare vært borte i forbindelse med skole og utdanning (lærer), men har reist mye. Hadde barn fra før da hun møtte Reidar. Profilert politisk . Far: reder. Mor: tanntekniker og entreprenør. Har felles og private barn. Har hus, hytte, båt og leilighet i syden.	Vært i 10 år. Bodd på småsted og noe større sted på vestlandet.	Innflyttermann med tilbakeflytter/lokalkvinne. Han flyttet til H-sund til henne etter at de traff hverandre.
Raj (40) Oppvekst: ruralt sted, Sri Lanka. Far: jobbet litt i politiet. Mor: hjemme. Videregående skole fra Norge. Selvstendig næringsdrivende.	Vært i ca 20 år. Bodd i hjemlandet og et noe større sted i FM før.	Utlendinginnflytter + tilbakeflytter. Han flyttet alene til H-sund da han ble tilbudt jobb. Hun flyttet tilbake til oppvekststedet H-sund noen år

Ingunn (40) Far: fisker og jobbet på anlegg. Mor hjemme. Ingunn: jobber litt i mannens bedrift. Har felles og private barn. Eier hus.	Tilbakeflytter. bodd storby sørpå.	senere delvis på grunn av Raj, sin storfamilie, ønsket trygg oppvekst for eget barn, osv
Trine (22) Oppvekststed: større sted, Østlandet. Far: direktør, offentlig sektor. Mor: høyere utdanning, helsesektoren. Hun: har videregående skole. deltidsjobb i H-sund. Leier hybel hos venninne.	Ble i få måneder. Brakk armen, vanskelig å få jobb, hadde ikke råd å bli. Flyttet hjem til foreldrene.	Enslig søringinnflytter. Kom for å bo på oppvekststedet til bestevenninnen som hun gikk i klasse med på videregående i Osloområdet. Ble bare i noen måneder.
Truls (28) Oppvekst: mindre sted, V-FM. Far og mor: har jobbet på lastebåter, som sjåfører og som småbrukere, osv. Truls holder på med fagbrev. Jobber som ambulansesjåfør. Inger-Marie (26) Foreldre: funksjonærer. Har noe videregående skole, har erfaring som servitør og barnehageassistent. Eier hus. 1 barn.	Vært i 4 år. Bodd ulike steder i FM. Tilbakeflytter (bodd borte i forbindelse med skole)	FM-innflytter med lokaldame. Han flyttet til H-sund av flere grunner: godt jobbtillbud, ville være nært sin mor, og hadde møtt og blitt interessert i Inger-Marie under et kortere arbeidsoppdrag den høsten. De ble et par etter noen måneder. De har nå kjøpt hennes bestemors hus som de totalrenoverer.
Brigt (30) Har høyere utdanning (4 år). Høyere adm stilling, kommunen. Mor: arbeider, fileten, senere hjemmевærende. Far: funksjonær. Mette (30) Bor på større sted, pendler noe til H-sund. Har høyere utdanning, og mellomlederstilling innenfor oppvekst. Leier bolig, 1 barn. Eier bolig på større sted hvor Mette arbeider.	Vært i 7 år. Bodd på et lite og et større sted, Vest-FM	FM-innflytter – med pendlerkone Kom opprinnelig sammen med FM-innflytterkona som er fra et større sted i V-FM. Kona dro ganske snart fra H-sund for å studere og har siden kun besøkt H-sund ved ujevne mellomrom.
Åshild (40) Oppvekst: industrismåby, Østlandet. Foreldre: arbeidere. Selv: høyere utdanning (lærer). Jobber på skolen. Onar (40) Oppvekst: industrismåby, Østlandet. Far: funksjonær på fabrikk. Mor: hjemmевærende, senere serviceyrke. Selv: høyere utdanning (lærer). Jobber på skolen. Eier hus. 2 barn.	Begge: vært i 15 år. Har bodd i halvstor by på Østlandet. Hatt utenlandsopphold i England, drømmer om flere slike...	Søringinnflyttere. Flyttet til H-sund sammen.
Lilly (55) Oppvekst: storby, Østlandet. Far: høyere utdanning, mor: hjemmевærende. Selv: lærer. Jobber ved skolen. Tor (55) Tilbakeflytter / lokal. Har vært noe utenfor H-sund i forbindelse med skolegang. Fisker. Utenlandsopphold sammen med kone og barn. Engasjert i fiskarlag og politikk. Far: fisker. Mor: husmor.	Vært i 30 år. Bodd i storby, hatt et par utenlandsopphold i større by. Har hytte.	Søringinnflytter med lokal/tilbakeflyttermann. Hun flyttet alene til H-sund på grunn av jobb/ønske om å gjøre noe annerledes. Møtte Tor etter noen måneder, de ble et par, og hun valgte å bosette seg i H-sund. Tok over hans barndomshjem.

Eier hus og hytte. 2 barn som studerer.		
Pablo (24) Oppvekst: storby i Portugal. Far: drev litt med salg. Mor hjemmeværende. Fattige og vanskelige kår. Grunnskole. Jobber i fiskeindustrien. Er god på mekanikk. Jobber også på hotellet. Leier leilighet. Har kjæreste fra Øst- Europa (fiskeindustrien)	Vært i 5 år i NN, hvorav 2 år i H-sund. Bodd i storbyen i Portugal og et annet fiskevær i NN.	Enslig utlendinginnflytter.
Isabella (33) Oppvekst: storby, Brasil. Noe grunnskole, erfaring fra butikk m.m. har flere barn og barnebarn i hjemlandet. Daniel (42) Lokal. Grunnskole. Forskjellig arbeidserfaring fra fiskeindustri, maskinist på båter. Driver nå butikk. Eier hus, har felles og private barn.	Vært 3.5 år i Norge. Snakker noe norsk. Før: bodde i storbyen i Brasil.	Utlendinginnflytter + lokalmann.
Rune (28) Oppvekst: bygd (mindre enn H-sund) på Vestlandet. Far: bonde/mekaniker. Mor: hjemme/butikk. Høyere utdanning (5 år), god lederjobb i det private. Elisabeth (26) Pendlende og studerende kjæreste fra Øst-Europa. Høyere utdanning (5 år) Leier leilighet.	Vært i noen måneder. Oppvekst på småsted, studier i halvstore og stor by i Norge og store byer i to andre land.	Søringinnflytter med utlendingpendlerkjæreste. De traff hverandre for 2-3 år siden under et av hans utenlandsopphold. Han flyttet til H-sund på grunn av jobben. Hun skulle uansett fortsette studiene på sitt universitet og pendle der han måtte få seg en jobb.
Kristina (52) Oppvekst: bittelite sted, NN. Grunnskole. Rengjør. På fileten før, men ble effektivisert bort. Far: smelteverket. Mor: hjemmeværende. Mats (55): Lokal. Grunnskole. Jobber på fabrikken (Tobø), og har hatt tilsvarende jobb hele livet. Foreldre: på fileten. 3 voksne barn som alle bor i H-sund. Eier hus	Vært i 35 år. Bodd i hjembygda og i H-sund. Bofast.	Nordlendinginnflytter med lokalmann. Hun kom på grunn av arbeid i fiskeindustrien i sin pure ungdom, ble snart kjæreste med Mats og bosatte seg i H-sund.

Vedlegg 5: Tabeller, flytting over livsløpet. Statistikk bearbeidet av Kjetil Sørli, 2005

VADSØ:

To femårskull fulgt fra de var 15 år, til de var i 35-årsalderen. Årskullene født 1961-65 fulgt til de ved utgangen av 1998 var 33-37 år, og årskullene født 1966-70 fulgt til de ved utgangen av 2003 var 33-37 år. Forskjeller fra første til siste femårskull fanger opp de varige endringene ved utviklingen gjennom denne 20-årsfasen av livsløpet i femårsperspektiv.

TABELL 1.

Fordeling av befolkningen etter bofaste, tilbakeflyttere og nykommere, og de siste etter oppvekstregion ved slutten av fasen. Prosent.

VADSØ	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall ved slutten av fasen (= 100)	283	291	+8	256	269	+13
Bofaste	33	37	+4	26	30	+4
Tilbakeflyttere	18	18	0	15	18	+3
Nykommere	49	45	-4	59	52	-7
- Finnmark	18	14	-4	25	23	-2
- Nordland/Troms	10	8	-2	12	8	-4
- Sør-Norge	13	15	+2	14	12	-2
- Utlandet	8	8	0	8	9	+1

Tabell 1 viser sluttfordelingen i 35-årsalderen på de to tidspunktene, men ikke i hvilken grad nedgangen i andelen nykommere skyldes redusert fraflytting eller redusert tilflytting, eller noe om tap/gevinst. Tabell 2 tar utgangspunkt i tallet på 15-åringer ved begynnelsen av fasen.

TABELL 2.

Fordeling av bofaste, tilbakeflyttere og fraflyttede (sum=100). Andel nykommere og videreflyttere, samt flyttebalanse gjennom aldersfasen (nykommere - fraflyttede).

Prosent av hvert femårskull på 15-årstrinnet.

VADSØ	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall på 15-årstrinnet (= 100)	286	297	+11	246	311	+65
Bofaste	33	36	+3	27	26	-1
Tilbakeflyttere	17	18	+1	16	16	0
Fraflyttede	50	46	-4	57	58	+1
Nykommere	49	44	-5	61	45	-16
Videreflyttere	128	137	+9	159	146	-13
Flyttebalanse	-1	-2	-1	+4	-13	-17

For menn har det vært nedgang både i tilflytting og fraflytting, som ”balanserer” bra. For kvinner har fraflyttingen ikke økt, men den tidligere høye nyinnflyttingen har gått kraftig ned, og gevinst er snudd til tap. Langt flere enn det vokste opp barn i kommunen, har vært innom.

MÅSØY:

To femårskull fulgt fra de var 15 år, til de var i 35-årsalderen. Årskullene født 1961-65 fulgt til de ved utgangen av 1998 var 33-37 år, og årskullene født 1966-70 fulgt til de ved utgangen av 2003 var 33-37 år. Forskjeller fra første til siste femårskull fanger opp de varige endringene ved utviklingen gjennom denne 20-årsfasen av livsløpet i femårsperspektiv.

TABELL 1.

Fordeling av befolkningen etter bofaste, tilbakeflyttere og nykommere, og de siste etter oppvekstregion ved slutten av fasen. Prosent.

MÅSØY	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall ved slutten av fasen (= 100)	63	41	-22	39	40	+1
Bofaste	48	59	+11	44	30	-14
Tilbakeflyttere	27	7	-20	23	18	-5
Nykommere	25	34	+9	33	52	+19
- Finnmark	5	10	+5	8	17	+9
- Nordland/Troms	9	5	-4	10	20	+10
- Sør-Norge	8	12	+4	10	10	0
- Utlandet	3	7	+4	5	5	0

Tabell 1 viser sluttfordelingen i 35-årsalderen på de to tidspunktene, men ikke i hvilken grad det sterkt økte innslaget av nykommere skyldes mer fraflytting eller mer tilflytting, og ikke om tap/gevinst.

Tabell 2 tar utgangspunkt i tallet på 15-åringer ved begynnelsen av fasen.

TABELL 2.

Fordeling av bofaste, tilbakeflyttere og fraflyttede (sum=100). Andel nykommere og videreflyttere, samt flyttelekkasje gjennom aldersfasen (nykommere - fraflyttede).

Prosent av hvert femårskull på 15-årstrinnet.

MÅSØY	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall på 15-årstrinnet (= 100)	114	88	-26	117	105	-12
Bofaste	26	27	+1	14	11	-3
Tilbakeflyttere	15	4	-11	8	7	-1
Fraflyttede	59	69	+10	78	82	+4
Nykommere	14	16	+2	11	20	+9
Videreflyttere	60	67	+7	77	74	-3
Flyttelekkasje	-45	-53	-8	-67	-62	+5

Det har vært økning både i fraflytting og tilflyttingen, det første mest for menn, det siste mest for kvinner. Selv om tapet fortsatt er stort, er balansen bedret og nykommerinnslaget høynet. For begge kjønn har over halve kullstørrelsen gått tapt i løpet av fasen (siste femårskull).

Finnmark:

To femårskull fulgt fra de var 15 år, til de var i 35-årsalderen. Årskullene født 1961-65 fulgt til de ved utgangen av 1998 var 33-37 år, og årskullene født 1966-70 fulgt til de ved utgangen av 2003 var 33-37 år. Forskjeller fra første til siste femårskull fanger opp de varige endringene ved utviklingen gjennom denne 20-årsfasen av livsløpet i femårsperspektiv.

TABELL 1.

Fordeling av befolkningen etter bofaste, tilbakeflyttere, internflyttere og nykommere, og de siste etter oppvekstregion ved slutten av fasen. Prosent.

FINNMARK	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall ved slutten av fasen (= 100)	2991	3136	+145	2736	2842	+106
Bofaste	46	46	0	33	35	+2
Tilbakeflyttere	18	18	0	20	21	+1
Internflyttere	13	13	0	18	17	-1
Nykommere	23	23	0	29	27	-2
-	8	9	+1	9	8	-1
Nordland/Troms						
- Sør-Norge	9	8	-1	11	10	-1
- Utlandet	6	6	0	9	9	0

Tabell 1 viser sluttfordelingen i 35-årsalderen på de to tidspunktene. Internflyttere er personer som bor i en annen kommune i Finnmark. Tabell 2 tar utgangspunkt i tallet på 15-åringer ved begynnelsen av fasen, og kan vise noe om hvorfor fordelingen for menn ikke er endret.

TABELL 2.

Fordeling av bofaste, tilbakeflyttere, internflyttere og fraflyttede (sum=100). Andel nykommere og videreflyttere til fylket, samt flyttelekkasje gjennom aldersfasen (nykommere - fraflyttede). Prosent av hvert femårskull på 15-årstrinnet.

FINNMARK	MENN			KVINNER		
	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning	Årskull 1961-65	Årskull 1966-70	Vridning
Antall på 15- årstrinnet (= 100)	3555	3845	+290	3444	3608	+164
Bofaste	38	37	-1	26	27	+1
Tilbakeflyttere	15	15	0	16	17	+1
Internflyttere	11	11	0	15	14	-1
Fraflyttede	36	37	+1	43	42	-1
Nykommere	20	18	-2	23	21	-2
Videreflyttere	65	70	+5	72	72	0
Flyttelekkasje	-16	-19	0	-20	-21	-1

Små endringer for de som vokste opp i Finnmark, litt mindre nytilflytting, økt videreflytting for menn. Økt fraflytting og redusert tilflytting gir balanse i sluttfordelingen for menn (tab 1).

Vedlegg 6: Andel med utdanning utover videregående skole i Måsøy og Vadsø. Statistikk bearbeidet av Kjetil Sørli, 2009

Tabell 1.

Andel med utdanning utover videregående skole ved utgangen av 2003 for to femårskull.

Prosent av alle i samme befolkningsgruppe i kommunene.

	Menn		Kvinner	
	Årskull 1961-65 (38- 42 år)	Årskull 1966-70 (33- 37 år)	Årskull 1961-65 (38- 42 år)	Årskull 1966-70 (33- 37 år)
MÅSØY				
Alle	21	32	21	25
- Lokalbef.	15	15	14	11
- Innflyttere	36	64	33	38
VADSØ				
Alle	38	35	36	42
- Lokalbef	25	20	26	35
- Innflyttere	50	54	45	50
På landsnivå	31	35	35	40

Denne tabellen gjelder de ti årskullene som var i alder fra 33 til 42 år i 2003 fordelt på to femårsgrupper. Det er de samme kullene du har fått tall for før. Tallene er hentet fra samme grunnlagsmateriale (som jeg hadde tatt vare på viste det seg). (Den gang var tallene for det eldste femårskullet bare kjørt fram til 1998, for å få sammenlignbarhet på 35-årsstadiet). Jeg hadde imidlertid en kjøring til for dem, som fulgte de helt fram til 40-årsalderen i 2003.

Innflyttere har langt mer utdanning enn lokalbefolkningen (som er bofaste pluss tilbakeflyttere). Tabellen viser også at de yngre har mer utdanning enn de eldre, med unntak av for menn i Vadsø. Begge steder har imidlertid innflytterne både for menn og kvinner mer utdanning blant de yngre. Den yngre delen av lokalbefolkningen i kommunene har imidlertid ikke mer utdanning enn 40-åringene, med unntak av jentene vokst opp i Vadsø. I Vadsø ligger for øvrig utdanningsandelen jevnt med eller høyere enn på landsnivå.

Og i en egen kommentar til meg, skriver Sørli:

Tallene for innflytterne stemmer vel ikke så verst med dem du nevner for informantene dine heller. Jeg tror du i store trekk får bekreftet det du sier om informantene dine for de ti årskullene her (alder 33-37 og 38-42 år i 2003).

Vedlegg 7. Oversikt over sysselsatte i deltidsarbeid. Statistikk bearbeidet av Berit Rosentjern, 2009

	I alt	1 - 19 timer	20 – 29 timer	30 timer og over
I alt	3831	881	216	2734
Menn	1990	389	57	1544
Kvinner	1841	492	159	1190
2003 Vadsø				
I alt	3181	722	165	2294
Menn	1631	327	49	1255
Kvinner	1550	395	116	1039
2018 Måsøy				
I alt	650	159	51	440
Menn	359	62	8	289
Kvinner	291	97	43	151

Vedlegg 8: Tabell, sysselsetting i fiskeindustrien i Finnmark fra 1984–2007, og for Måsøy, 1995–2007. Statistikk fra SSB og Nofima, 2009

Tallene i tabellen over sysselsatte i fiskeindustrien i Finnmark er fra SSB og fra to ulike statistikker som også har tidsseriebrudd. Tallene for Måsøy er basert på Nofimas oversikter. Nofimas tall gir i følge dem selv en noe høyere sysselsetting i perioden 2004-2007 enn tallene fra SSB, slik at vi ikke kan bruke Nofimas tall direkte for å si helt presise tall om andelen av sysselsettingen i fiskeindustrien i Måsøy i forhold til Finnmark som helhet.

	Finnmark	Finnmark	Måsøy
Kilde	arbeids- taker- statistikk, SSB	register- basert syssel- settings- statistikk, SSB	Nofimas anslag
1984	3536		
1985	3383		
1986	3352		
1987	3219		
1988	2884		
1989	2437		
1990	2003		
1991	1921		
1992	2037		
1993	2281		
1994	2478		
1995	2368		159
1996	2181		141
1997	2160		108
1998	2033		108
1999	1723		113
2000	1708	1848	110
2001	1655	1777	100
2002		1317	85
2003		1050	63
2004		849	81
2005		839	70
2006		782	113
2007		778	126